

HER YÖNÜYLE CİNSEL SAĞLIK

Editör

Özlem KARABULUTLU

© Copyright 2024

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Kapak Tasarımı
978-625-399-587-4	Öğr. Gör. Alpay ÖZTÜRK Kafkas Üniversitesi Kazım Karabekir Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Her Yönüyle Cinsel Sağlık	47518
Editör	Baskı ve Cilt
Özlem KARABULUTLU	Vadi Matbaacılık
ORCID iD: 0000-0001-5307-5186	Bisac Code
Yayın Koordinatörü	HEA042000
Yasin DİLMEN	DOI
Sayfa Tasarımı	10.37609/akya.3000
Akademisyen Dizgi Ünitesi	

Kütüphane Kimlik Kartı

Her Yönüyle Cinsel Sağlık / editör : Özlem Karabulutlu.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2024.
707 s. : şekil, tablo, resim. ; 160x235 mm.
Kaynakça ve İndeks var.
ISBN 9786253995874
1. Sağlık Bilimleri--Cinsel Sağlık.

UYARI

Bu üründe yer alan bilgiler sadece lisanslı tıbbi çalışanlar için kaynak olarak sunulmuştur. Herhangi bir konuda profesyonel tıbbi danışmanlık veya tıbbi tanı amacıyla kullanılmamalıdır. Akademisyen Kitabevi ve alıcı arasında herhangi bir şekilde doktor-hasta, terapist-hasta ve/veya başka bir sağlık sunum hizmeti ilişkisi oluşurmaz. Bu ürün profesyonel tıbbi kararların esleniği veya yedeği değildir. Akademisyen Kitabevi ve bağlı şirketleri, yazarları, katılımcıları, partnerleri ve sponsorları ürün bilgilerine dayalı olarak yapılan bütün uygulamalardan doğan, insanlarda ve ihazlarda yaralanma ve/veya hasarlardan sorumlu değildir. İlaçların veya başka kimyasalların reçete edildiği durumlarda, tavsiye edilen dozunu, ilacın uygulanacak süresi, yöntemi ve kontraendikasyonlarını belirlemek için, okuyucuya üretici tarafından her ilaca dair sunulan güncel ürün bilgisini kontrol etmesi tavsiye edilmektedir. Dozun ve hasta için en uygun tedavinin belirlenmesi, tedavi eden hekimin hastaya dair bilgi ve tecrübelerine dayanarak oluşturması, hekimin kendi sorumluluğundadır. Akademisyen Kitabevi, üçüncü bir taraf tarafından yapılan ürüne dair değişiklikler, tekrar paketlemeler ve özelleştirmelerden sorumlu değildir.

GENEL DAĞITIM Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A
Yenişehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Sayın hocalarım, meslektaşlarım, öğrencilerim ve okuyucularım;

Bu kitabın fikir olarak ilk temelleri lisans öğrenciliğimin ilk yıllarına dayanır. Öğrenme yaklaşımımın, yaparak yaşayarak öğrenme olduğunu fark ettiğim andan itibaren bilgiyi gerçek dünya ile ilişkilendirme arayışım başlamıştı. Roper ve arkadaşlarının “Günlük Yaşam Aktiviteleri (GYA)” kapsamında 12 yaşamsal aktivite saptadığını ve 10. aktivitenin cinsel yaşam olduğunu öğrendiğim an cinselliğin, toplumdaki çoğu insanın algıladığı gibi sadece cinsel ilişkiden (koitus) ibaret olmadığı, cinselliğin yaşam ve ölüm arasında her gün yaşandığı (GYA) bilgisi beni heyecanlandırdı. Çünkü varoluş amacımın, adalet, barış, huzur, sağlık, mutluluk ve doğruluk gibi kavramlar üzerine temellendiğini bildiğim için toplumdaki bir tabuyu, eksiği ve yanlış bilgiyi düzeltme fırsatı bulmuştum. Bu heyecanla uzun yıllar cinsellik üzerine başta Sigmund Freud’un kitapları olmak üzere birçok kitap okudum, araştırdım ve öğrencilerime 24 yıldır cinsel sağlık adı altında lisans ve lisansüstü düzeyinde dersler verdim. Toplumumuzdaki aile içi şiddet, toplumsal şiddet, cinsel istismar, tecavüz, ensest ilişki, her türlü bağımlılık, boşanma vd. gibi sorunların temelinde, cinsel yaşam konusunun tam anlaşılması ve her yaşam döneminde yeterince ele alınmayıp eksik kalması “Hayat Portremizdeki” yapboz parçalarının hiçbir zaman tamamlanmamasına ve tamamlanmamış hayatlar ve hikâyelerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle “Hayat Portremizde” eksik olan yapbozları tamamlama adına, en az konuşulan en çok merak edilen ve çok boyutlu karmaşık bir bütün olan cinselliği her yönüyle ele almak istedim. Zengin bir akademik kadro ve multidisipliner bakış açısıyla cinselliğin her yönüyle ele alındığı bu kitabın “Hayat Portresini” tamamlamak isteyen herkes için önemli bir kaynak olacağı düşüncesindeyim.

Bu yolculuğumda bilgi ve deneyimleriyle bana destek olan ve büyük özveri gösteren bölüm yazarlarımıza değerli katkılarından dolayı içten teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Yaşam ve ölüm arasında başta ailem olmak üzere hayatıma dokunan ve “Hayat Portremde” yer alan herkese teşekkür ederim.

“Hayat Portrenize” renk katma adına gönülden kaleme alınarak içtenlikle ortaya çıkan bu özgün eserin tüm okurlara yararlı olması temel dileğimizdir.

Saygı ve Sevgilerimle....

29 Şubat 2024/ KARS

Doç. Dr. Özlem KARABULUTLU

Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

Cinsellik ve Cinsel Sağlık: Kavramlar ve Tanımlar 1

Funda EVCİLİ
Mine BEKAR

Bölüm 2

Toplumlarda Farklı Boyutlarıyla Cinselliğe Bakış

2.1. Dinlere Göre Cinsel Sağlık 21

Handan GÜLER

2.2. Ülkelere Göre Cinsel Sağlık 43

Reyhan ERKAYA

2.3. Beden Dili ve Cinsellik..... 61

Ezgi ŞAHİN

2.4. Cinsel Sağlık ve Mitler..... 71

Özlem KARABULUTLU
Cansu Mine AYDIN
Türkan PASİNLİOĞLU

2.5. Medya, Cinsellik ve Cinsel Sağlık 87

Özlem DEMİREL BOZKURT
Beril CEYLAN

2.6. Türk Halk Hekimliğinde Kadınların

Üreme Sağlığı ve Cinsel Sağlık..... 113

Zehra KIMIŞOĞLU

2.7. Görsel Sanatlarda Cinsellik Olgusu 125

Uğur ÖZEN

Bölüm 3	
Cinsel Sağlık - Üreme Sağlığı Hakları ve Özgürlükler	153
Çağla YİĞİTBAŞ	
Ü. Azize AYDEMİR	
Bölüm 4	
Cinselliğin Anatomisi ve Fizyolojisi	183
Pınar KARA	
Evşen NAZİK	
Bölüm 5	
Cinsel Kimlik Gelişimi.....	203
Hacer KOBYA BULUT	
Damla POLAT KÖSE	
Merve YETİMOĞLU	
Bölüm 6	
Cinsel Sağlığın Değerlendirilmesi ve Model Kullanımı.....	221
Sena KAPLAN	
Sibel PEKSOY KAYA	
Bölüm 7	
Cinsellik ve Ruh Sağlığı.....	241
Ayşe OKANLI	
Dilşâ AZİZOĞLU KELEŞ	
Bölüm 8	
Cinsel Kimlik Bozukluğu (Cinsiyet Disforisi)	259
Ayşe AYDIN	
Bölüm 9	
Cinsel İşlev Bozuklukları.....	279
Seda KARAÇAY YIKAR	
Evşen NAZİK	
Bölüm 10	
Cinsel Sapmalar (Parafililer)	295
Aşlı SİS ÇELİK	
Ebru SOLMAZ	

Bölüm 11	
Çocuğun Cinsel İstismarı.....	321
İrem YILDIRIM	
Hacer KOBYA BULUT	
Bölüm 12	
Kadına Yönelik Cinsel Şiddet ve İstismar.....	333
Nuray KURT	
Özlem DOĞAN YÜKSEKOL	
Bölüm 13	
Özel Durumlarda Cinsel Sağlık.....	349
13.1. Gebelik ve Cinsel Sağlık.....	349
Özlem KARABULUTLU	
13.2. Doğum Sonu Dönem ve Cinsel Sağlık.....	363
Ayşe DAŞTAN YILMAZ	
Kıymet YEŞİLÇİÇEK ÇALIK	
13.3. Menopoz ve Cinsel Sağlık.....	391
İlayda SEL	
Nevin HOTUN ŞAHİN	
13.4. Yaşlılık ve Cinsel Sağlık.....	403
İlayda SEL	
Nevin HOTUN ŞAHİN	
13.5. İnfertil Çiftlerde Cinsel Sağlık.....	411
Nadire YILDIZ ÇILTAŞ	
Kıymet YEŞİLÇİÇEK ÇALIK	
13.6. Kanserler ve Cinsel Sağlık.....	433
Kerime Derya BEYDAĞ	
13.7. Diyabet ve Cinsel Sağlık.....	449
Elanur YILMAZ KARABULUTLU	
Merve ÇAYIR YILMAZ	
13.8. Kalp Hastalıklarında Cinsel Sağlık.....	463
Elanur YILMAZ KARABULUTLU	
Seda BAŞAK	

13.9. Üriner İnkontinansı Olan Hastalarda Cinsel Sağlık	479
Elanur YILMAZ KARABULUTLU	
Demet GÜNEŞ	
13.10. Diyaliz Tedavisi Alan Hastalarda	
Cinsel Sağlık.....	489
Elanur YILMAZ KARABULUTLU	
Özge AKBABA	
13.11. Obezite ve Cinsel Sağlık	505
Fadime ÜSTÜNER TOP	
13.12. Engelli Bireylerde Cinsel Sağlık.....	523
Eda ŞAHİN	
Bölüm 14	
Güvenli Cinsellik, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar.....	541
Menekşe Nazlı AKER	
Funda ÖZDEMİR	
Bölüm 15	
Aile Planlaması Yöntemleri ve Cinsel Sağlık.....	559
Sevil ŞAHİN	
Emine İLKİN AYDIN	
Bölüm 16	
Cinsel Sağlık ve Tamamlayıcı Yaklaşımlar	579
Cansu AĞRALI	
Nevin HOTUN ŞAHİN	
Bölüm 17	
Metaseks Cinsel Terapi.....	595
Cem KEÇE	
Bölüm 18	
Sağlık Kuruluşlarında Cinsel Sağlık Hizmetleri /	
Cinsel Eğitim ve Danışmanlık	615
Barış KAYA	

Bölüm 19	
Acil ve Afet Durumlarında Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı.....	627
Emine BARAN DENİZ	
Bölüm 20	
Cinselliği İfade Etme Aktivitesi ile İlgili Hemşirelik Tanıları	649
Papatya KARAKURT	
Bölüm 21	
Cinsel Yaşam ve Üreme Sağlığında Yasal ve Etik Konular	659
Özlem KARABULUTLU	
Cansu Mine AYDIN	
Bölüm 22	
Cinsel Sağlık ile İlgili Kurum ve Kuruluşlar	679
Nazife BAKIR	

YAZARLAR

Prof. Dr. Kerime Derya BEYDAĞ
Yalova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

**Prof. Dr. Elanur YILMAZ
KARABULUTLU**
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi
İç Hastalıkları Hemşireliği AD.

Prof. Dr. Sena KAPLAN
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Prof. Dr. Papatya KARAKURT
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Cem KEÇE
Yazar & Psikoterapist & Eğitmen, Cinsel
Terapist & Evlilik Terapisti, Cinsel Sağlık
Dernekleri Federasyonu (CİSEF) Başkanı,
Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği (CİSED)
ve Psikoterapi ve Psikoterapistler Derneği
(PSİKODER) Kurucu Başkanı, Uluslararası
Entegratif Kognitif Psikoterapi Enstitüsü
(IICPI)

Prof. Dr. Eşşen NAZİK
Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları
Hemşireliği AD.

Prof. Dr. Ayşe OKANLI
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Prof. Dr. Türkan PASİNLİOĞLU
Sanko Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Hemşirelik AD.

Prof. Dr. Nevin HOTUN ŞAHİN
İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Florence
Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Kadın
Sağlığı ve Hastalıkları, Hemşireliği AD.

Doç. Dr. Nazife BAKIR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Bucak Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik
Bölümü

Doç. Dr. Mine BEKAR
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık
Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Doç. Dr. Özlem DEMİREL BOZKURT
Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi,
Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
AD.

Doç. Dr. Hacer KOBYA BULUT
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Doç. Dr. Kıymet YEŞİLÇİÇEK ÇALIK
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Doç. Dr. Aslı SİS ÇELİK
Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi,
Kadın Doğum Sağlığı ve Hastalıkları
Hemşireliği AD.

Doç. Dr. Funda EVCİLİ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Doç. Dr. Handan GÜLER

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Doç. Dr. Özlem KARABULUTLU

Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü.

Doç. Dr. Funda ÖZDEMİR

Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Kadın ve Doğum Hastalıkları Hemşireliği AD

Doç. Dr. Eda ŞAHİN

Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kadın ve Doğum Hastalıkları Hemşireliği AD

Doç. Dr. Sevil ŞAHİN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Kadın ve Doğum Hastalıkları Hemşireliği AD

Doç. Dr. Fadime ÜSTÜNER TOP

Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD

Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ

Giresun Üniversitesi, Ebelik Bölümü.

Doç. Dr. Özlem DOĞAN YÜKSEKOL

Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Özge AKBABA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

Dr. Öğr. Üyesi Menekşe Nazlı AKER

Ankara Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Ebelik Bölümü.

Dr. Öğr. Üyesi Ü. Azize AYDEMİR

Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi/Ebelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AYDIN

Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Kadın Doğum Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Dr. Öğr. Üyesi Seda BAŞAK

Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD.

Dr. Öğr. Üyesi Beril CEYLAN

Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi BÖTE

Dr. Öğr. Üyesi Nadire YILDIZ ÇİLTAŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Emine BARAN DENİZ

Kafkas Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.

Dr. Öğr. Üyesi Demet GÜNEŞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD.

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KARA

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Barış KAYA

Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği AD.

Dr. Öğr. Üyesi Sibel PEKSOY KAYA
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Zehra KIMIŞOĞLU
Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi ŞAHİN
Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Ebelik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Seda KARAÇAY YIKAR
Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları
Hemşireliği

Dr. Öğr. Üyesi Merve ÇAYIR YILMAZ
Amasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği AD

Arş. Gör. Cansu AĞRALI
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü

Arş. Gör. Cansu Mine AYDIN
Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi Ebelik AD.

Arş. Gör. Dılşa AZİZOĞLU KELEŞ
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Arş. Gör. Nuray KURT
Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Ebelik Bölümü

Arş. Gör. Damla POLAT KÖSE
Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Hemşirelik Bölümü,

Arş. Gör. İlayda SEL
İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa
Lisansüstü, Eğitim Enstitüsü

Arş. Gör. Dr. İrem YILDIRIM
SBÜ Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları
Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları Kliniği

Öğr. Gör. Emine İLKİN AYDIN
Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Ebelik Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Reyhan ERKAYA
Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık
Bilimleri Fakültesi Doğum ve Kadın
Hastalıkları Hemşireliği

Öğr. Gör. Uğur ÖZEN
İğdır Üniversitesi, Güzel
Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü

Öğr. Gör. Ebru SOLMAZ
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi

Öğr. Gör. Ayşe DAŞTAN YILMAZ
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Refahiye Bahar Yıldırım Sağlık Hizmetleri
Meslek Yüksekokulu

Merve YETİMOĞLU
Uzman Hemşire, Trabzon İl Sağlık
Müdürlüğü

BÖLÜM 1

CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK: KAVRAMLAR VE TANIMLAR

Funda EVCİLİ¹
Mine BEKAR²

GİRİŞ

Cinsellik, uzun yıllar boyunca insanların dürtülerini, davranışlarını, kimliklerini ve yönelimlerini kapsayan karmaşık, tartışmalı, çok boyutlu bir olgu olarak kabul edildi. 18. yüzyılın sonlarında ise “cinsellik” terim olarak kullanılmaya başlandı. Sonraki iki yüzyıl boyunca insan cinselliği önemli bir araştırma konusu oldu. Richard Freiherr von Krafft-Ebing tarafından 1886 yılında yayınlanan “Psychopathia Sexualis”, cinsellik olgusunun bilimsel bir disiplin olarak görülmesini sağlayan ilk ve öncü araştırmalardan biri olarak ele alındı (1,2). 1856-1939’lu yıllara gelindiğinde Havelock Ellis yaptığı çalışmalar ile dönemin masturbasyon ve cinsel yönelimlerle ilişkili tabularına meydan okudu. Aynı yıllarda Avusturyalı nörolog Sigmund Freud, cinsiyeti sağlıklı gelişimle ilişkilendirdi, insanların beş aşamalı psikoseksüel gelişim sürecinden geçtikleri tezini ortaya koydu (3,4).

1940’ların sonuna kadar, insan cinselliğine dair güvenilir ve deneysel dayanaklı bilgiye erişim sınırlıydı. Doktorlar, cinsellikle ilgili tüm konularda otorite olarak kabul ediliyorlardı, ancak onların da bilgileri ya kendi deneyimleri yoluyla ya da çevrelerinden edindiklerinden ibaretti. Tam da bu yıllara denk gelecek şekilde Amerikalı biyolog Alfred Kinsey, 1947 yılında Indiana Üniversitesi’nde

¹ Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, fundaevcili@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4608-9189

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, minebekar@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9934-9127

SONUÇ

Cinsellik olgusu, uzun yıllardır önemli bir çalışma konusu olmuştur. Alana dair çeşitli disiplinler tarafından birçok önemli çalışma yapılmasına rağmen cinsellelikle ilgili bilimsel terminoloji yeterince standardize edilememiştir. Standartize edilmiş terminoloji eksikliği, çalışmalar arasında karşılaştırma yapmayı zor hatta imkansız kılmaktadır. Bu noktada cinsellik ve cinsel sağlıkla ilişkili alanlarda çalışan profesyonellerin uluslararası kurum ve kuruluşlarca yayınlanan rehberler çerçevesinde alana özgü bilimsel terminolojiyi doğru şekilde anlaması ve kullanması son derece önemlidir. İnsan cinselliği gibi karmaşık ve çok yönlü bir alana dair yapılan bilimsel çalışmaların dilinin net ve anlaşılır olması, bilimsel bilginin daha tutarlı ve anlaşılır bir şekilde sunulmasına ve profesyonel iletişimin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Goerling E, Wolfe E. Introduction to Human Sexuality. 1nd ed. Open Oregon Educational Resources, 2022. p. 48-52.
2. Grebe NM, Drea CM. Human Sexuality. Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science; 2017. p.1-14.
3. Hyde JS, DeLamater JD. Understanding human sexuality. 13nd ed. McGraw-Hill Education, New York; 2017. p. 112-246.
4. Kalafatis-Russell AR. Book Review: The Psychology of Human Sexuality, 2nd ed., Justin J. Lehmiller. Journal of Counseling Sexology & Sexual Wellness: Research, Practice, and Education, 2021; 3(1): 27-29. <https://doi.org/10.34296/03011061>
5. Kinsey AC, 1894-1956. Sexual behavior in the human male. Philadelphia: W. B. Saunders Company; 1948. p. 26-84.
6. Kinsey AC, Pomeroy WB, Martin CE., et al. Sexual behavior in the human female. Philadelphia: Saunders Company, 1953. p. 12-72.
7. Lucas DW, Fox J. Human sexual anatomy and physiology. In R. Biswas-Diener & E. Diener (Eds), Noba textbook series: Psychology. Champaign, IL: DEF publishers, 2021. p. 10-14.
8. World Health Organization. Defining Sexual Health: Report of a Technical Consultation on Sexual Health, 28-31 January 2002. Geneva, Switzerland: World Health Organization; 2006. (10/06/2023 tarihinde <https://www.who.int/reproductive-health/gender/sexualhealth.html> adresinden ulaşılmıştır).
9. World Health Organization. Developing sexual health programmes: a framework for action. 2010. (10/06/2023 tarihinde http://www.who.int/reproductivehealthpublications/sexual_health/rhr_hrp_10_22/en/ adresinden ulaşılmıştır).
10. World Health Organization. Education and treatment in human sexuality: The training of health professionals. Report of a WHO Meeting (Technical Report Series No. 572). In E. Haberle & R. Gindorf. (Eds.). (1993). Sexology today: A brief introduction. 1975. (10/06/2023 tarihinde <http://www2.rz.hu-berlin.de/sexology/> adresinden ulaşılmıştır).
11. Diamond M. Sex and gender are different: Sexual identity and gender identity are different. Clinical child psychology and psychiatry, 2002; 7(3): 320-334. doi: 10.1177/1359104502007003002
12. Eliason MJ. An Exploration of Terminology Related to Sexuality and Gender: Arguments for Standardizing the Language, Social Work in Public Health, 2014; 29:2, 162-175, doi: 10.1080/19371918.2013.775887

13. Martos AJ, Nezhad S, Meyer IH. Variations in Sexual Identity Milestones Among Lesbians, Gay Men, and Bisexuals. *Sexuality Research and Social Policy*, 2014; 12(1): 24–33. doi:10.1007/s13178-014-0167-4
14. Shively MG, De Cecco JP. Components of Sexual Identity, *Journal of Homosexuality*, 1977; 3(1): 41-48, doi: 10.1300/J082v03n01_04
15. American Psychological Association. Guidelines for psychological practice with transgender and gender nonconforming people. *American Psychologist*, 2015; 70(9): 832-864. doi: 10.1037/a0039906
16. American Psychological Association APA Task Force on Psychological Practice with Sexual Minority Persons. Guidelines for Psychological Practice with Sexual Minority Persons; 2021. (10/07/2023 tarihinde www.apa.org/about/policy/psychological-practice-sexual-minority-persons.pdf adresinden ulaşılmıştır).
17. American Psychological Association. Bias-free language. 2022. (10/08/2023 tarihinde <https://apastyle.apa.org/style-grammarguidelines/bias-free-language> adresinden ulaşılmıştır).
18. Türker H. İnterseks çocuklara yönelik tıbbi müdahale sorunu bağlamında toplumsal cinsiyet ve beden. 1. Baskı. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 2015. s.2-4.
19. Plöderl M, Tremblay P. Mental health of sexual minorities. A systematic review, *International Review of Psychiatry*, 2015; 27(5): 367-385, doi: 10.3109/09540261.2015.1083949
20. Puspasari H, Tafa Z. Determinants of Sexual Behavior. *Advances in Health Sciences Research*, volume 27. Proceedings of the 1st International Conference on Science, Health, Economics, Education and Technology (ICoSHEET 2019), p. 374-377.
21. Khumalo S, Taylor M, Makusha T, et al. Intersectionality of cultural norms and sexual behaviours: a qualitative study of young Black male students at a university in KwaZulu-Natal, South Africa. *Reprod Health* 2020; 17: 188, doi: 10.1186/s12978-020-01041-3
22. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). American Psychiatric Association.
23. Merghati-Khoei E, Maasoumi R, Rahdari F, et al. Psychometric properties of the Sexual Adjustment Questionnaire (SAQ) in the Iranian population with spinal cord injury. *Spinal Cord*, 2015; 53: 807–810, doi: 10.1038/sc.2015.69
24. Purnine DM, Carey MP. Interpersonal communication and sexual adjustment: the role of understanding and agreement. *J Consult Clin Psych*, 1997; 65: 1017–1025.
25. Barbieri D, Karu M, Lestón IR, et al. Gender equality index 2017 methodological report. Publications Office of the European Union. (13/07/2023 tarihinde https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-equality-index-2017-methodological-report?-language_content_entity=en adresinden ulaşılmıştır).
26. UNDP Araştırma Notu. COVID-19 Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Bakım Ekonomisi ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlikler; 2020. (13/07/2023 tarihinde <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/corporatereports/COVID-gender-survey-report.html> adresinden ulaşılmıştır).
27. Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulunun BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi’ne Sunduğu 8. Periyodik Dönem Gölge Raporu (2021), (13/07/2023 tarihinde <https://kadinininsanhaklari.org/yayinlar/raporlar/> adresinden ulaşılmıştır).
28. UN-WIDER. Position Paper: Aid and Gender Equality. Helsinki: UNU Wider Institute for Development Economics Research; 2014. (13/07/2023 tarihinde <https://www.wider.unu.edu/publication/aid-and-gender-equality> adresinden ulaşılmıştır).
29. Green R. Robert Stoller’s Sex and Gender: 40 years on. *Arch Sex Behav*. 2010; 39(6): 1457-65. doi: 10.1007/s10508-010-9665-5.

30. Gonick N. Gender, Sexuality, Adolescence, and Identity in Schooling. Oxford Research Encyclopedia of Education (2022). doi: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.1596 p.2-24.
31. Baams L, Kaufman TML. Sexual Orientation and Gender Identity/Expression in Adolescent Research: Two Decades in Review. *J Sex Res.* 2023; 12: 1-16. doi: 10.1080/00224499.2023.2219245.
32. Farran S. Pacific perspectives: Fa'afafine and Fakaleiti in Samoa and Tonga—People between worlds. *Liverpool Law Review*, 2010; 31(1): 13-28. doi: 10.1007/s10991-010-9070-0
33. Bidell MP. The Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Development of Clinical Skills Scale (LGBT-DOCSS): Establishing a new interdisciplinary selfassessment for health providers. *Journal of Homosexuality*, 2017; 64(10): 1432-1460. doi: 10.1080/00918369.2017.1321389
34. Hall WJ, Dawes HC, Plocek N. Sexual Orientation Identity Development Milestones Among Lesbian, Gay, Bisexual, and Queer People: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Front Psychol.* 2021; 21; 12:753954. doi: 10.3389/fpsyg.2021.753954.
35. American Psychiatric Association. (2019). Diversity & Health Equity Education: Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer/Questioning. (13/07/2023 tarihinde <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/diversity/education/lgbtq-patients> adresinden ulaşılmıştır).
36. Dembroff RA. What Is Sexual Orientation?. *Philosophers' Imprint*, 2016; 16(3): 1-27.
37. Bailey JM, Vasey PL, Diamond LM, et al. Sexual orientation, controversy, and science. *Psychological Science in the Public Interest*, 2016; 17, 45-101. doi: 10.1177/1529100616637616
38. Macapagal K, Bhatia R, Greene GJ. Differences in Healthcare Access, Use, and Experiences Within a Community Sample of Racially Diverse Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Questioning Emerging Adults. *LGBT Health*, 2016; 3(6): 434–442. doi: 10.1089/lgbt.2015.0124

BÖLÜM 2

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.1. DİNLERE GÖRE CİNSEL SAĞLIK

Handan GÜLER¹

GİRİŞ

Günümüz dünyasında kadın sağlığı geçmişte olduğu gibi birçok fizyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik faktörden etkilenmektedir. Bu durumu etkileyen önemli faktörden biriside din ve dini inançlardır. Geçmişten gelen ataerkil gelenekler, modernizm, küreselleşme ve din kadının rollerini ve sorumluluklarını değiştirmiş ve buna bağlı farklı kadın sağlığı sorunlarının oluşmasına neden olmuştur.

Din genellikle bir tanrıya veya doğüstü güce hizmet ve tapınma olarak bir dizi inanç ve ritüeller içeren kurallar sistemi olarak tanımlanabilir. Tek tanrılı dinler, Tanrıya odaklanmış ve yaratıcılığın, sevginin ve sosyal dönüşümün kaynağı olarak Tanrıyı göstermişlerdir. Yerli Amerikalılar, Doğu dinleri ve Paganlar gibi diğer bazı dini gelenekler, ilahi olanı tek bir varlık olarak tasvir etmezken (1) Hristiyanlıkta olduğu gibi bazı dinlerde Tanrı itaat, hürmet ve tapınma hakkına sahip, kontrolcü bir erkek olarak betimlenmiştir. Birçok bilim (tarih, psikoloji, antropoloji, vb.), insanlardan dolayısıyla kadından beklenen yaşantılarda dinin önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (2). Dini inançlar, insanların karar ve eylemlerinde önemli yol gösterici güçlerdir. Dinler öğretileri aracılığıyla toplumlarda kadının konumunu etkilemekte ve bu konumun değişmesinde veya korunmasında rol oynamaktadır. Hinduizm'den Totemizm'e kadar ilkel dinlerce kadına verilen düşük rol ve statü tek tanrılı dinlerde de büyük bir değişime uğramamıştır. Tek tanrılı dinler birçok alanda ayrışırken kadına yönelik olarak onun bedeninden cinselliğine kadar

¹ Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, handanglr@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7474-3160

tüm bunlarında kadının iyilik halini artırabileceği çalışmalarla da gösterilmiştir. Ayrıca dünya çapında yapılan araştırmalar, kadınların dini yaşama daha sık katıldığını, daha fazla dua ettiğini veya günlük yaşamda yüce bir varlığı daha fazla hissettiğini göstermektedir. Bunların aksine farklı dini tutumlar kadın sağlığını doğrudan olumsuz yönde de etkileyebilmekte ve kadınların cinsel istismar, taciz, tecavüz ya da şiddete daha fazla maruz kalmasına neden olabilmektedir. Bu nedenlerle klinik uygulamalarda kadınların dini inanışlarının hemşireler tarafından bilinmesi ve uygulamalarına entegrasyonu, bakımın hiçbir yönünün göz ardı edilmemesini sağlayarak, kapsamlı ve bütüncül bakımı geliştirecektir. Ayrıca hemşireler; kadın sağlığını bozan ya da engelleyen dini yaptırımlar konusunda kadınların, ailelerin ve toplumların bilinç kazanması için multi disiplinler ve politik çalışmaların içinde yer almalıdır. Bunlarla birlikte, dini liderlerle bu olumsuzlukların nasıl giderilebileceğine yönelik çalışmalar yapmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Lauver DR. Commonalities in women's spirituality and women's health. *Advances in Nursing Science*. 2000; 22(3): 76-88. Kaval M. İlahi dinlerde kadın'ın kıymet problemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. 2016; (55): 306-324.
2. Biçer S. Tek tanrılı dinlerde kadının konumu. *Felsefelogos*. 2021; 76(1): 273-285.
3. Şahin K, Toprak S. Kültürel ve dinsel perspektifte kadın kimliği. 2016; 11(18): 203-214. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9817>
4. Altınay R, Dağdeviren HC. Ortaçağ'da kadının sağaltım uygulamalarında şaman (iyi) ve cadı (kötü) olarak temsili. *Milli Folklor*. 2022; 34(136): 48-59. doi: 10.58242/millifolklor.1036455
5. Skilton L. Gendering natural disaster: the battle over female hurricane names. *Journal of Women's History*. 2018; 30(3): 132-156. Doi:10.1353/jowh.2018.0033
6. Gallia AB. Vestal virgins and their families. *Classical Antiquity*. 2015; 34(1): 74-120. doi: 10.1525/CA.2015.34.1.74
7. Oh KG. Korean Shamanism-the religion of women. *International Journal of Korean Humanities and Social Sciences*. 2016; 2: 71-86. doi: 10.14746/kr.2016.02.05
8. Fettaoğlu S. Konfüçyüs ve öğretisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2003; 16(16): 305-324.
9. Karen Andrews, Women in Theravada Buddhism (05.05. 2023 tarihinde <https://www.bhikkhuni.net/women-in-theravada-buddhism/> adresinden ulaşılmıştır).
10. Abdollahifard P. Zerdüşt inancında kadının konumu. *Doğu Esintileri*. 2020; (13): 263-286.
11. Karakaya H. Toplumsal cinsiyet algısı, din ve kadın. *Journal of Analytic Divinit*. 2018; 2(2): 36-62.
12. Aksan Y. Eril gücün kadın bedeni üzerindeki tahakkümü. *Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*. 2023; 1(2): 16-32.
13. Gautam RK, Jyoti R, Chaudhary P. Marriage among primitive societies with special reference to Baiga of central India. *The Oriental Anthropologist*. 2010; 10(1): 73-80. doi:10.1177/0972558X1001000106
14. Kılıç DL. Another world is possible: Matriarchal Khasi Society. *Gaia Dergi*. (01.06. 2023 tarihinde <https://www.bhikkhuni.net/women-in-theravada-buddhism/> adresinden ulaşılmıştır).
15. Schenker JG. Women's reproductive health: monotheistic religious perspectives. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*. 2000; 70(1): 77-86. doi:10.1016/S0020-7292(00)00225-3
16. Aslanoğlu ÜA. Zerdüştlük ve Hinduizm'de arınma araçları: ateş, su ve kurban. *Journal of Academic Social Science Studies*. 2022; 15(89): 255-268. doi: 10.29228/JASSS.55635

17. Tsomo KL. *Women in buddhist traditions*. New York: New York University Press; 2020. p. 98-111. Azertürk Sİ, Akman T. Konfüçyüs'ün kadın görüşü üzerine. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018; 19(1): 19-37.
18. Külünkoğlu G. Modern dönemde Kur'anın temel konularından biri olarak kadın hakları: Mısır ve Reşid Rızâ üzerinden bir değerlendirme. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2022; 8(1): 41-68.
19. Yılmazbilek M. Toplumsal inşa alanı olarak menstrasyon: kadınların deneyimlerindeki baskı ve mücadelenin çözümlenmesi. *Fe Dergisi*. 2022; 14(2): 1-16.
20. Rahimzadeh A. Fraternal polyandry and land ownership in Kinnaur, Western Himalaya. *Human Ecology*. 2020; 48(5): 573-584.
21. Rubab I, Salahuddin A, Usman A. Polygamy in Islam: Cultural pressures and religious justifications in Pakistan. *Journal of Islamic Thought and Civilization*. 2021; 11(2): 245-257.
22. Ayhan A, Yaman ÖM. Sosyal bir olgu olarak "kumalık". *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2021; (39): 193-219.
23. Tandoğan Ö, Oskay Ü. İnternet ve cinsellik. *Androloji Bülteni*. 2019; 21(3): 119-122.
24. Öz M, Kısa C. Cinsellik ve duygular: bir gözden geçirme. *Habitus Toplum Bilim Dergisi*. 2023; 4(4): 211-228.
25. Chandrasekar P, Gurusamy P. Role of Hinduism in creating awareness about sex and its related functions. *Journal of Psychosexual Health*. 2019; 1(2): 114-116.
26. Çakar AS. Kadının insan haklarından bir sapma örneği: Hindistan'da satı geleneği. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2015; (120): 73-86.
27. İsi H. Tantrik Türk Budizmi'nde cinsel kucaklaşma sembolü yab yum üzerine. *Journal of Old Turkic Studies (JOTS)*. 2022; 6(1):54-84.
28. Şeker C. Yahudilikte evlilik ve cinsellik anlayışı/ahlakı. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*. 2015; 2(44): 247-271.
29. Turan M, Duman H. Mary Daly'nin ataerkil hristiyan tanrı anlayışı hakkındaki eleştirileri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2018; (44): 167-188.
30. Skura H. Kur'an-i Kerim ve Kitab-i Mukaddeste hukuki açıdan aileye bakış. *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*. 2023; 7(4): 279-288.
31. Schnabel L, Abdelhadi E, Zaslavsky KA, et al. Sexuality, and religion: a critical integrative review and agenda for future research. *Journal for The Scientific Study of Religion*. 2022; 61(2): 271-292.
32. Sirmen KS. Eş cinsel birlikler ve bunların kanunlar ihtilâfi hukukunda düzenlenişi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2009; 58(4): 825-880.
33. Stevens Jr P. Culture and sexuality. *The International Encyclopedia of Human Sexuality*. 2015. (02.06.2023 tarihinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/9781118896877.wbiehs110> adresinden ulaşılmıştır).
34. Güneş S., Yıldıırım, V., Ekinci, Ö., & Toros, F. (2017). Baba-kız ensesti sonrası uyurgezerlik: Bir adli olgu. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 18(2).
35. Aksoy Ö, Aslan E. Kadın sünnetinin alt ürünler sistem semptomlarına etkisi ve hemşirelik bakımı. *Androloji Bülteni*. 2020; 22: 226-232.
36. Yıldırım A. Burdur İlindeki Somalili sığınmacılar örneğinde kültürel kimlik ve kadın sünneti. *Milli Folklor*. 2021; 17(131): 34-46.
37. Karim F. Abortion in religious perspectives: Islam, Hinduism, and Buddhism. *Al-Risalah: Journal of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences (ARJHS)*. 2022; 6(2): 348-370.
38. Bayırlı R. Antik çağdan milenyumda doğum felsefesi. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yenidoğan Dergisi*. 2019; 4(2): 324-333.
39. Karaoğlan S, Duman MZ. Dini inanç ve tutumların doğurganlık üzerindeki etkileri (Van İli örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2017; 10(50): 391-404.
40. Aydın Eİ, Bilgin NÇ. Evlilik aşamasında olan bireylerin aile planlaması tutumu, toplumsal cinsiyet ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Eurasian Journal of Family Medicine*. 2020; 9(4): 214-224.
41. Sundararajan R, Yoder LM, Kihunrwa A, et al. How gender and religion impact uptake of family planning: results from a qualitative study in Northwestern Tanzania. *BMC Women's Health*. 2019; 19: 1-10.
42. Egeh AA, Dugsieh O, Erlandsson K, et al. The views of Somali religious leaders on birth spacing—A qualitative study. *Sexual & Reproductive Healthcare*. 2019; 20: 27-31.

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.2. ÜLKELERE GÖRE CİNSEL SAĞLIK

Reyhan ERKAYA¹

GİRİŞ

Cinsel sağlık, birçok faktörün etkilediği karmaşık bir konudur ve farklı ülkeler arasında önemli farklılıklar gösterebilmektedir. Ülkelerin cinsel sağlık politikaları, eğitim düzeyleri, toplumsal normları, sağlık hizmetlerine erişimleri, sosyal, kültürel ve yasal yapıları, cinsel eğitim ve cinsel haklar gibi alanlarda farklılıklar yaratabilmektedir. Bu durum beraberinde küresel sağlık eşitsizliklerini ortaya çıkarmaktadır (1). Bu bölüm, dünyanın farklı bölgelerindeki cinsel sağlıkla ilgili bazı önemli konuları ele almaktadır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİN' DE CİNSEL SAĞLIK

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde cinsel sağlık, politikalar ve eğitim gibi unsurlarla şekillendirilmektedir. Ülkede cinsel sağlık hizmetlerine erişim, eyaletlere ve kişinin ekonomik durumuna bağlı olarak değişmektedir.

Cinsel sağlık politikaları, üreme sağlığı hizmetlerine erişimi iyileştirmek için alınan önlemleri içermektedir. Federal hükümet, düşük gelirli bireylere üreme sağlığı hizmetlerini sunmak için 'Medicaid Programını' kullanmaktadır. 'Medicaid Programı' 6 yaş altı çocuklar, gebeler, düşük gelirli ailelerin 18 yaş altı çocukları ve ebeveynleri için birincil sağlık sigortası kaynağıdır. Ayakta ve yatarak tedavi hizmetlerinin tamamını kapsamaktadır. Ayrıca, düşük gelirli yaşlılar, huzurevinde bakım gören yaşlılar, engelli bireyler için en büyük finansman kay-

¹ Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği, reyhanozturk30@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9061-2742

KAYNAKLAR

1. Starrs AM, Ezech AC, Barker G, et al. Accelerate progress—sexual and reproductive health and rights for all: report of the Guttmacher–Lancet Commission. *The lancet*. 2018; 391(10140): 2642-2692.
2. Buchmueller T, Ham JC, Shore-Sheppard LD. The medicaid program. *Economics of Means-Tested Transfer Programs in the United States*, 2015;(1): 21-136.
3. Ford JV, Ivankovich MB, Douglas JM, et al. The need to promote sexual health in America. *Sexually Transmitted Diseases*, 2017; 44(10): 579-585.
4. Basile KC, Chen J, Black MC, et al. Prevalence and characteristics of sexual violence victimization among U.S. adults, 2001–2003. *Violence and Victims*. 2007; 22: 437–448.
5. Black MC, Basile KC, Breiding MJ, et al. The national intimate partner and sexual violence survey (NISVS): 2010 summary report. Atlanta, GA: *National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention*. 2011.
6. Yücesan A, Alkaya SA. Okullarda göz ardı edilen bir konu: cinsel sağlık eğitimi. *SDÜ Tıp Fak Dergisi*, 2018; 25(2):200-209.
7. Mustanski B, Greene GJ, Ryan D, et al. Feasibility, acceptability, and initial efficacy of an online sexual health promotion program for LGBT youth: The queer sex ed intervention. *Journal of Sex Research*, 2015; 52(2): 220–230.
8. Kantor LM, Lindberg L. Pleasure and sex education: The need for broadening both content and measurement. *American Journal of Public Health*, 2020;110(2): 145-148.
9. Hall KS, Sales JM, Komro KA, et al. Santelli, J. The state of sex education in the United States. *Journal of Adolescent Health*, 2016;58(6): 595-597.
10. Johnson ER. Sex education in the United States: Implications for sexual health and health policy. *The Corinthian*, 2020;20(1): 14.
11. Roberts C, Shiman LJ, Dowling EA, et al. LGBTQ+ students of colour and their experiences and needs in sexual health education: ‘You belong here just as everybody else’. *Sex Education*, 2020;20(3): 267-282.
12. Stevens S, Thompson EM, Vinson J, et al. Informing sexuality education through youth-generated anonymous questions. *Sex Education*, 2012; 13 (1): 84-98.
13. Donaldson AA, Lindberg LD, Ellen JM, et al. Receipt of sexual health information from parents, teachers, and healthcare providers by sexually experienced U.S. adolescents. *J Adolesc Health*. 2013;53(2):235–240.
14. Lindberg LD, Maddow-Zimet I, Boonstra H. Changes in adolescents’ receipt of sex education, 2006-2013. *J Adolesc Health*. 2016;58(6):621–627.
15. Minichiello V, Rahman S, Dune T, et al. E-health: potential benefits and challenges in providing and accessing sexual health services. *BMC Public Health*, 2013;13(1): 1-7.
16. Weaver H, Smith G, Kippax S. School based sex education policies and indicators of sexual health among young people: a comparison of the Netherlands, France, Australia and the United States. *Sex Education*, 2005;5(2): 171-188.
17. Parker R, Wellings K, Lazarus JV. Sexuality education in Europe: An overview of current policies. *Sex Education*, 2009;9(3): 227-242.
18. Dyrand S, Bajos N. Teenage Sexual and Reproductive Behaviour in Developed Countries, Country Report for France (No. 5). New York & Washington: The Alan Guttmacher Institute.2001;19-58.
19. Siguier M, Molina JM. HIV preexposure prophylaxis: An essential, safe and effective prevention tool for sexual health. *Medecine et Maladies Infectieuses*, 2018;48(5), 318-326.

20. French RS, Coope CM, Graham A, et al. One stop shop versus collaborative integration: what is the best way of delivering sexual health services? *Sex Transm Infect.* 2006;82(3):202-206.
21. Magee JC, Bigelow L, DeHaan S, et al. Sexual health information seeking online: a mixed-methods study among lesbian, gay, bisexual, and transgender young people. *Health Education & Behavior*, 2012;39(3): 276-289.
22. Oliver A. The english national health service: 1979 2005. *Health economics*, 2005;14(S1): 75-99.
23. Kinghorn G. A sexual health and HIV strategy for England: This ambitious strategy could, if properly resourced, greatly improve sexual health. *BMJ*, 2001;323(7307): 243-244.
24. Pacho A, Harding-Esch EM, Heming De-Allie EG, et al. Facilitators and barriers for clinical implementation of a 30-minute point-of-care test for Neisseria gonorrhoeae and Chlamydia trachomatis into clinical care: A qualitative study within sexual health services in England. *Plos one*, 2022;17(3): e0265173.
25. Edwards WM, Coleman E. Defining sexual health: a descriptive overview. *Archives of sexual Behavior*, 2004;33: 189-195.
26. Blomquist PB, Mohammed H, Mikhail A, et al. Characteristics and sexual health service use of MSM engaging in chemsex: results from a large online survey in England. *Sexually Transmitted Infections*, 2020;96(8): 590-595.
27. Gray NJ, Klein JD, Noyce PR, et al. Health information-seeking behaviour in adolescence: the place of the internet. *Social science & medicine*, 2005;60(7): 1467-1478.
28. Evans DT. Sexual health matters! learning for life: mapping client need and professional sexual health education for nurses in England (Doctoral dissertation). University of Greenwich, 2011.
29. Kneale D, Henley J, Thomas J, et al. Inequalities in older LGBT people's health and care needs in the United Kingdom: a systematic scoping review. *Ageing & Society*, 2021;41(3): 493-515.
30. Bell KJ. Wake up and smell the condoms: An analysis of sex education programs in the United States, The Netherlands, Sweden, Australia, France, and Germany. *Inquiries Journal*, 2009;1(11):1-3.
31. Von Rosen AJ, Von Rosen FT, Tinnemann P, et al. Sexual health and the internet: cross-sectional study of online preferences among adolescents. *Journal of medical Internet research*, 2017;19(11): e379.
32. Scharmanski S, Hessling A. Sexuality education for young people in Germany. Results of the 'Youth Sexuality' representative repeat survey. *J Health Monit.* 2022;7(2):21-38.
33. Hilgers A, Krenzer S, Mundhenke N. Richtlinien und lehrpläne zur sexualerziehung. forschung und praxis der sexualaufklärung und familienplanung. Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung (BZgA), 2004:165-172.
34. Bremer V, Dudareva-Vizule S, Buder S, et al. Sexually transmitted infections in Germany: The current epidemiological situation. *Bundesgesundheitsblatt-Gesundheitsforschung-Gesundheitsschutz*, 2017; 60: 948-957.
35. Peucker M. Equality and anti-discrimination approaches in Germany. *Social Science Open Access Repository*, 2007;1-13.
36. Davidson-Schmich LK. LGBT politics in Germany: Unification as a catalyst for change. *German Politics*, 2017;26(4): 534-555.
37. Muis Q, Sieben I, Reeskens T, et al. Seksueel-ethische permissiviteit: Trends in Nederland 1981-2017. *Mens & maatschappij*, 2019;94(4): 429-458.
38. Gölbaşı Z. Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: Cinsel sağlık eğitimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2003; 5(2). ISSN: 1303-0256.
39. Mouthaan I, Van der Vlugt I. Seksuele gezondheidsbevordering van jongeren in Nederland. *Intieme relaties en seksualiteit*, 2015;105-112.

40. Parry MS, Schalkwijk H. Lost objects and missing histories: HIV/AIDS in the Netherlands. In Adair JG, Levin AK (Eds.), *Museums, sexuality, and gender activism*, 2020; 113-125. Advance online publication. <https://doi.org/10.4324/9780429202889-10>.
41. Nyman F, Jellesma FC. Prevention of HIV in the MSM Population: A Cultural-Historical Comparison of Sweden and the Netherlands. *Journal of Homosexuality*, 2022;71(1):28-55.
42. Baams L, Dubas JS, Van Aken MA. Comprehensive sexuality education as a longitudinal predictor of LGBTQ name-calling and perceived willingness to intervene in school. *Journal of youth and adolescence*, 2017;46: 931-942.
43. Huijnk W. *Opvattingen Over Seksuele en Genderdiversiteit in Nederland en Europa 2022*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau; 2022.[Online] <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/opvattingen-over-seksuele-en-genderdiversiteit-in-nederland-en-europa>. [Accessed: 15.05.2023]
44. Adesina MA, Olufadewa II. Comprehensive sexuality education (CSE) curriculum in 10 east and southern african countries and HIV prevalence among the youth. *European Journal of Environment and Public Health*, 2020;4(1): 2542-4904.
45. Han J, Bennish ML. Condom access in South African schools: Law, policy, and practice. *PLoS Med*. 2009;6(1):0025-9.
46. Swart RE, Engelbrecht P, Eloff I, et al. Implementing inclusive education in South Africa: Teachers' attitudes and experiences. *Acta Academica*, 2002;34(1): 175-189.
47. Welch T, Gultig J. Becoming competent: Initiatives for the improvement of teacher education in South Africa, 1995 to 2002. Paper presented to the Pan-Commonwealth Conference, Durban, South Africa. 2002:38-41.
48. Zwarenstein M, Fairall LR, Lombard C, et al. Outreach education for integration of HIV/AIDS care, antiretroviral treatment, and tuberculosis care in primary care clinics in South Africa: Palsa Plus pragmatic cluster randomised trial. *BMJ*, 2011;342:d2022:1-8.
49. Ndaki K. South African youth and HIV/AIDS. *Report of the research done by Wits University's Reproductive Health Research Unit and Medical Research Council*. 2004. [Online] <http://www.health-e.org.za/news/article.php?uid=20030975> [Accessed: 15.05.2023]
50. Shisana O, Simbayi L. Nelson Mandela/HSRC study of HIV/AIDS, South African National HIV prevalence, behavioural risks and mass media household survey. *Pretoria: Human Sciences Research Council*, 2002:1-24.
51. Karim SSA, Churchyard GJ, Karim QA, et al. HIV infection and tuberculosis in South Africa: an urgent need to escalate the public health response. *The Lancet*, 2009;374(9693): 921-933.
52. Van Rensburg DH, Steyn F, Schneider H, et al. Human resource development and antiretroviral treatment in Free State province, South Africa. *Human Resources for Health*, 2008;6(1): 1-10.
53. Airhihenbuwa CO, Webster JD. Culture and African contexts of HIV/AIDS prevention, care and support. *Sahara-J: Journal of Social Aspects of HIV/AIDS*, 2004;1(1): 4-13.
54. Visser MJ. HIV/AIDS prevention through peer education and support in secondary schools in South Africa. *SAHARA: Journal of Social Aspects of HIV/AIDS Research Alliance*, 2007;4(3): 678-694.
55. Mathews C, Boon H, Flisher AJ, et al. Factors associated with teachers' implementation of HIV/AIDS education in secondary schools in Cape Town, South Africa. *AIDS care*, 2006;18(4): 388-397.
56. Oraby D. Assessment of universal access to comprehensive sexual and reproductive health services in Egypt. *African Evaluation Journal*, 2015;3(2): 1-6.
57. Ayman M. Women's sexual health rights in Egypt. *Journal of International Women's Studies*, 2022; 23(1): 1-8.
58. Abd El-Mawgod M, Elghazally S, Mohammed H, et al. Views and attitudes of university students in Upper Egypt towards youth health centers. *Journal of the Egyptian Public Health Association*, 2020;95(1):1-9.

59. Latifnejad Roudsari R, Javadnoori M, Hasanpour M, et al. Socio-cultural challenges to sexual health education for female adolescents in Iran. *International Journal of Reproductive BioMedicine*, 2013;11(2.):101-110.
60. Alomair N, Alageel S, Davies N, et al. Factors influencing sexual and reproductive health of Muslim women: a systematic review. *Reproductive Health*, 2020;17(1):1-15.
61. Maraee AH, Elmoselhy HM, El-Gamel TA. Knowledge and attitude as regards sexual health among medical students of Menoufia University, Egypt. *Menoufia Medical Journal*, 2016;29(4): 1085-1091.
62. Esin A, Mihçiookur S, Demir C, et al. Türkiye’de cinsel sağlık ve üreme sağlığı durum analizi raporu. *Cinsel Sağlık & Üreme Sağlığı Hakları (CİSÜ) Platformu*, Nisan 2021.
63. Pınar G, Doğan N, Ökdem Ş, et al. Özel bir üniversitede okuyan öğrencilerin cinsel sağlıkla ilgili bilgi tutum ve davranışları. *Tıp Araştırmaları Dergisi*, 2009;7(2):105-113.
64. Siyez D, Siyez E. Üniversite öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan hastalıklara ilişkin bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Türk Üroloji Dergisi*, 2009; 35(1):49-55.
65. Üstündağ A. cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitiminin gençler üzerinde etkisinin değerlendirilmesi. *Başkent University Journal Of Education*, 2017;4(1): 1-10.
66. Güler S, Yöndem ZD. Ergenlik ve cinsel sağlık eğitimi ile ilgili grup rehberliğinin 6. sınıf öğrencilerinin bilgi ve tutumlarına etkisi. *İlköğretim Online*, 2007; 6(1): 2-10.
67. Öztürk B, Siyez DM. İlköğretim 6. sınıf öğrencilerine yönelik cinsel eğitim programının etkililiğinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2015; 1(16): 30-55.

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.3. BEDEN DİLİ VE CİNSELLİK

Ezgi ŞAHİN¹

GİRİŞ

Beden dili kişilerarası iletişimde, iletişimi şekillendirici bir unsur olarak profesyonel biçimde kullanılmaya başlanmış, sağlıklı iletişimin unsurlarından biri olarak öne çıkmıştır. Hayatın her alanında insanın iletişim kurmasına yardım eden beden dili, geçmişten gelen izleri ve gittikçe yayılan kullanım alanları ile her geçen gün daha da ilgi uyandıran, gündelik insan ilişkilerinden, medyaya, siyasetten, şirket yönetimine, eğitimden, sanata,; insanın olduğu ve gelişmek istediği her alana uygulanabilir bir kullanışlılığa sahiptir. Beden dilini yorumlamayı öğrenmek, insanların gerçekte ne söylediğini anlamamıza yardımcı olabilir. Çoğu durumda beden dili, göz teması ve cinsel jestler; sözlü iletişimden daha etkilidir. Beden dili, en mahrem duygularımızın çoğunu açığa vurur. Basit göz temasından bacağa hafif bir dokunuşa kadar vücut hareketleri doğrudan bir iletişim şeklidir. Beden dili ve cinsellik anlatılan bu bölümde, insan vücudunun parçalarının, kişinin yaşamakta olduğu duyguları nasıl açığa vurduğundan ve insanın karşısında bedeni ile konuşan birisinin anlattıkları hakkında nasıl bir fikir edinebileceğinden söz edilmektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, ezgi.sahin@giresun.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5971-2964

KAYNAKLAR

1. Urhan B. Beden Dili. Urban B, Fidan M. (Ed). *Konuşulamayan Dil Sözsüz İletişim* içinde p. 53-100. Ankara: Gazi Kitapevi; 2023
2. Reiman, T. The Power of Body Language: How to Succeed in Every Business and Social Encounter. New York: Pocket; 2007. p. 31-39
3. Altıntaş E ve Çamur D. Sözsüz İletişim-Beden Dili. Alfa Basım Yayım Dağıtım, 227s, Ankara; 2004.
4. Emiroğlu S, Özpek Ö. İletişimde Bireylerin Sergilediği İkincil Jest ve Mimiklerin İncelenmesi. *Route Education And Social Science Journal*; 2015; 2(3):223-25
5. Baltaş A., Baltaş Z. Bedenin Dili. Remzi Kitapevi; 2019
6. Kaşıkçı E. Doğrucu Beden Dili. İstanbul: Hayat Yayıncılık İletişim Eğitim Hizmetleri; 2006. p. 214.
7. Phipps, R. Body Language: It's what you don't say matters. Capstone; 2012. p. 52-58
8. <https://www.iienstitu.com/blog/kadinlarin-beden-dili> Erişim tarihi: 17/12/2019
9. <https://www.iienstitu.com/blog/erkeklerin-beden-dili> Erişim tarihi: 13/12/2019
10. <https://www.wnyurology.com/content.aspx?chunkiid=14478>
11. Sauntson, H. Language, Sexuality, and Education. In: Wortham, S., Kim, D., May, S. (eds) *Discourse and Education*. Encyclopedia of Language and Education. Springer; 2017. https://doi.org/10.1007/978-3-319-02243-7_14
12. <https://www.marriage.com/advice/relationship/body-language-of-men/>
13. <https://www.today.com/health/18-body-language-clues-say-he-s-interested-definitely-t72476>
14. <https://www.lovepanky.com/women/understanding-men/body-language-of-men>
15. <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/cutting-edge-leadership/201910/8-key-nonverbal-signals-of-sexual-interest>
16. <https://www.scienceofpeople.com/female-body-language/>
17. <https://www.scribd.com/book/194042686/Sexual-Body-Language-120-Body-Language-Signals-That-She-Likes-You>

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.4. CİNSEL SAĞLIK VE MİTLER

Özlem KARABULUTLU¹
Cansu Mine AYDIN²
Türkan PASİNLİOĞLU³

GİRİŞ

Yaşam boyunca insan olmanın merkezi bir yönü olan cinsiyet, cinsiyet kimlikleri, rolleri, cinsel yönelimi, cinsel zevki, erotizm ile üreme gibi kavramları kapsayan ve genellikle ergenlik döneminde gündeme gelen kavram cinsellik olarak karşımıza çıkmaktadır (1, 2). Cinsellik, intrauterin yaşamla birlikte doğumdan itibaren başlayan ergenlik döneminde dile getirilen temel bir içgüdü olarak bilinmektedir (2). Cinsellik insanların düşüncelerinde, fantezilerinde, arzularında, inançlarında, tutumlarında, değerlerinde, davranışlarında, uygulamalarında, rollerinde ve ilişkilerinde deneyimlenerek ifade edilmektedir (1, 2). Bu durum cinselliğin biyolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, politik, tarihi, dini, manevi ve yasal faktörler gibi birçok boyutla etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir (1). Cinsellik hakkında bilgi yetersizliğinin olması da bireyin tüm yaşamı boyunca risklere karşı daha savunmasız hale gelmesine neden olmaktadır (3). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ilk defa 1975 yılında yayımlanan raporda cinsel sağlık kavramını cinsel varlığın fiziksel, duygusal, entelektüel ve sosyal yönleri-

¹ Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi., okarabulutlu@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5307-5186

² Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi cansumine2236@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0165-1441

³ Prof. Dr., Sanko Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, tpsinlioglu@sanko.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5639-2232

hemşireler/ebeler, bakım sürecinde olan bireyi çevresi ile bir bütün olarak ele alıp, iyi bir ilişki ve iletişim içerisinde, onlara güven vererek bilgilendirme ve danışmanlık yapmalıdır.

KAYNAKLAR

1. WHO. Defining sexual health 2018. (13.04.2022 tarihinde <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health> adresinden ulaşılmıştır).
2. Şanlı Y, Şahan Ö, Aslan E. Determining the approaches of health professionals on sex education to their children: A public hospital example. *Androl Bul.* 2022; 24: 20–25. doi:10.24898/tandro.2022.88942
3. Goldfarb ES, Lieberman LD. Three decades of research: The case for comprehensive sex education. *J Adolesc Health.* 2021;68:13– 27. doi: 10.1016/j.jadohealth.2020.07.036
4. Gruskin S, Yadav V, Castellanos-Usigli A, et al. Sexual health, sexual rights and sexual pleasure: meaningfully engaging the perfect triangle. *Sexual and reproductive health matters.* 2019;27(1):1593787. doi: 10.1080/26410397.2019.1593787.
5. Beji NK, Meram HE. Kadın Sağlığına Genel Bakış. Beji NK (ed.) *Kadın sağlığı ve hastalıkları. (3.baskı)*. içinde. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p.7.
6. Başar F. Cinsel sağlığı/Üreme sağlığı. Nazik E (ed.) *Doğum, Kadın sağlığı ve hastalıkları hemşireliği. (1.baskı)*. içinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2022.p.26.
7. Mitchell KR, Lewis R, O'Sullivan LF, et al. What is sexual wellbeing and why does it matter for public health?. *The Lancet. Public health*, 2021;6(8):e608–e613. doi:10.1016/S2468-2667(21)00099-2
8. Uncu Y. Cinsel Mitler. *Türkiye Klinikleri Family Medicine Special Topics.* 2015;6:28-31.
9. Özdemir Ö, Yılmaz M. Sağlık profesyonellerinin cinsel mitlere inanma durumlarının belirlenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 2020; 4(3): 221-232. <https://doi.org/10.46237/amusbfd.654371>
10. Kocagöz SZ. Cinsel işlev bozukluğu tipleri ve cinsel mitler arasındaki ilişki. [Uzmanlık Tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2008.
11. TDK. Mit. (13.04.2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
12. Peker A, Seçkin O. Erektıl disfonksiyona yaklaşım. *JSSK Tepecik Hospital Turkey.* 1996; 6(2-3): 40-43.
13. Torun F, Torun SD, Özyayın AN. Erkeklerde cinsel mitlere inanma oranları ve mitlere inanmayı etkileyen faktörler. *The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences.* 2011; 24(1):24-31. doi:10.5350/DAJPN2011240103
14. Şahbaz T. Cinsel mitlerin cinsel işlev bozukluğu ve kaygı üzerinde etkisi. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Işık Üniversitesi; 2017.
15. Apay SE, Nagorska M, Çelik AS et al. Student comparison of sexual myths: Two-country. *Sexuality and Disability.* 2013; 31:249–262. doi:10.1007/s11195-013-9301-0
16. Civil B, Yıldız H. Erektıl öğrencilerin cinsel deneyimleri ve toplumdaki cinsel tabulara yönelik görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi.* 2010;3(2):58-64.
17. Lukumay GG, Mgopa LR, Mushy SE et al. Community myths and misconceptions about sexual health in Tanzania: Stakeholders' views from a qualitative study in Dar es Salaam Tanzania. *PloS one*, 2023;18(2): e0264706. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264706>
18. Erbil N. Relationship between sexual myths and sexual function of women. *Int J Caring Sci.* 2019;12:1570.
19. Özmen HE. Cinsel mitler ve cinsel işlev bozuklukları. *Psikiyatri Dünyası.*1999;2:49-53.
20. Amidu N, Owiredo W, Woode E. et al. Prevalence of male sexual dysfunction among Ghanaian populace: Myth or reality?. *Int J Impot Res.*2010; 22:337–342. <https://doi.org/10.1038/ijir.2010.24>

21. Karabulutlu Ö, Yılmaz D. Üniversite öğrencilerinde cinsiyete göre cinsel mitler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 2018; 27(3):155-164.
22. CISED.CinselMitler.2019.(13.04.2022tarihinde<https://www.cised.org.tr/icerik/146/cinsel-mitler> adresinden ulaşılmıştır.
23. Karakuş ŞG. Genç yetişkinlerin cinsel mitlere olan inançlarının cinsel doyuma ve yaşam doyumuna etkisinin incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: T.C Üsküdar Üniversitesi;2019.
24. Kulacaoglu F. Psikojenik nedenli erektil disfonksiyon. *Androloji Bülteni*. 2016;18(67): 230–232
25. Grov C, Parsons JT, Bimbi DS. The association between penis size and sexual health among men who have sex with men. *Arch Sex Behav*. 2010;39:788–797. doi:10.1007/s10508-008-9439-5
26. Tiggemann M, Martins Y, Churchett L. Beyond muscles: Unexplored parts of men's body image. *Journal of Health Psychology*. 2008; 13(8): 1163-1172. doi:10.1177/1359105308095971
27. Johnston L, McLellan T, McKinlay A. (Perceived) Size really matters: Men's dissatisfaction with penis size. *Men and the Psychology of Masculinity*. 2014; 15 (2):225–228. doi:10.1037/a0033264
28. Herbenick D, Schick V, Reece M. et al. The development and validation of the male genital self-image scale: Results from a nationally representative probability sample of men in the united states. *The Journal of Sexual Medicine*. 2013;10(6):1516–1525. doi:10.1111/jsm.12124
29. Chia M, Winn M. Taoist secrets of love cultivating male sexual energy. United States of America: Aurora Press; 1984.
30. Embryo Womens Health. (13.04.2023 tarihinde <https://embrywomenshealth.com/sexual-health-learning-the-difference-between-making-love-having-sex/> adresinden ulaşılmıştır).
31. CETAD. Sexual and reproductive health study. (13.04.2023 tarihinde http://www.cetad.org.tr/CetadData/Book/10/2692011154421Arastirma_sonuclari_Dosyasi_1pdf adresinden ulaşılmıştır).
32. Blunt-Vinti H, Jozkowski KN, Hunt M. Show or tell? Does verbal and/or nonverbal sexual communication matter for sexual satisfaction?. *Journal of sex & marital therapy*. 2019;45(3):206–217. <https://doi.org/10.1080/0092623X.2018.1501446>
33. Joyal CC, Cossette A, Lapierre V. What exactly is an unusual sexual fantasy? *J Sex Med*. 2015;12(2):328-340. doi:10.1111/jsm.12734
34. Sierra JC, Gómez-Carranza J, Álvarez-Muelas A, et al. Association of Sexual Attitudes with Sexual Function: General vs. Specific Attitudes. *International journal of environmental research and public health*. 2021;18(19):10390. doi:10.3390/ijerph181910390
35. Haus KR, Thompson AE. An Examination of the sexual double standard pertaining to masturbation and the impact of assumed motives. *Sexuality & Culture*. 2020; 24: 809–834. doi:10.1007/s12119-019-09666-8
36. Herbenick D, Fu TC, Arter J, et al. Women's experiences with genital touching, sexual pleasure, and orgasm: Results from a US probability sample of women ages 18–94. *Journal of Sex and Marital Therapy*. 2018;44:201-212. doi:10.1080/0092623X.2017.1346530.
37. Kaestle CE, Allen KR. The role of masturbation in healthy sexual development: Perceptions of young adults. *Archives of Sexual Behavior*. 2011;40:983–994. doi: 10.1007/s10508-010-9722-0
38. Garcia JR, Reiber C, Merriwether AM. Sexual hookup culture: A review. *Rev Gen Psychol*. 2013;16(2):161–176.
39. Wylie K. A global survey of sexual behaviours. *J Fam Reprod Heal*. 2009;3(2):39–49.
40. Smith AMA, Patrick K, Heywood W, et al. Sexual practices and the duration of last heterosexual encounter: Findings from the Australian longitudinal study of health and relationships. *J Sex Res*. 2012;49(5):487–494. doi:10.1080/00224499.2011.598247.
41. Pakpahan C, Darmadi D, Agustinus A, et al. Framing and understanding the whole aspect of oral sex from social and health perspectives: A narrative review. *F1000Research*. 2022;11:177. <https://doi.org/10.12688/f1000research.108675.3>

42. Ören M, Kızıltepe R, Özekes BÇ. Yaşlılıkta cinsellik. *Ege Tıp Dergisi*. 2016;55: 38-44. <https://doi.org/10.19161/etd.344201>
43. Güney N, Karcı E, Çorbacı AO. Üniversite öğrencilerinin eşcinsellik konusundaki görüşlerinin incelenmesi, V. Ulusal Cinsellik ve Cinsel Tedaviler Kongresi; 24-26 Mayıs 2004; İstanbul, Türkiye
44. Çalışkan P. Erkek eşcinsel bireylerde sosyal ve duygusal yalnızlığın araştırılması. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: T.C Nişantaşı Üniversitesi; 2015.
45. Şahingöz M. Gebelikte cinsel mitlerin cinsel yaşam kalitesi üzerine etkisi. [Yüksek Lisans Tezi]. Konya: T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi; 2021.
46. Ertem G, Sevil Ü. Gebeliğin cinselliğe etkisi. *Dirim Tıp Gazetesi*. 2010; 85(1):40-47.
47. Huang CY, Lee SH, Wu TJ, et al. Gender role moderates correlation between learning needs and behavioural intention of sexual health care in female nurses. *Nursing open*. 2021; 8(5):2655–2663. <https://doi.org/10.1002/nop2.815>
48. Güdül ÖH, Ak SG, Balcı YH. Hemşirelik öğrencilerinin cinsel mitlere inanma durumları ve etkileyen faktörler. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*. 2020;3(2):136-145. doi: 10.38108/ouhcd.743376
49. Evans DT. Promoting sexual health and wellbeing: The role of the nurse. *Nursing Standard*.2013;28(10).53-57. doi:10.7748/ns2013.11.28.10.53.e7654.
50. Tuğut N, Gölbaşı Z. Cinselliğin değerlendirilmesinde PLISSIT Modeli'nin kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2013;2(4).524-534.
51. Özsoy S, Bulut S. Cinsel sağlık bilgisi dersinin hemşirelik öğrencilerinin cinsel mitleri üzerine etkisi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*.2017;3(2):54-67.

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.5. MEDYA, CİNSELLİK VE CİNSEL SAĞLIK

Özlem DEMİREL BOZKURT¹

Beril CEYLAN²

GİRİŞ

Cinsellik, oldukça değişken olan ve en iyi şekilde yakın, güvene dayalı kişilerarası ilişkiler olarak ifade edilen bir insan özelliğidir. Cinsel sağlık; cinsellik ve cinsel ilişkilerde, zorlama, ayrımcılık ve şiddetten arınmış olarak hem keyifli hem de güvenli cinsel deneyimi yaşamakla birlikte, olumlu ve saygılı bir yaklaşım gerektirir. Cinsel sağlığın elde edilmesi ve bakımı, tüm kişilerin cinsel haklarına saygı gösterilmesi, korunması ve yerine getirilmesini gerekli kılar (1,2).

Cinsellik, temel bir içgüdüdür. Cinsel işlevler, başta merkezi sinir sistemi, beş duyu ve genital organlar olmak üzere tüm bedenin katıldığı ve bedenimizin ürettiği 30'dan fazla hormon ve kimyasal maddenin karmaşık bir etkileşimi ile yürütülen bir süreçtir. Bir kişinin cinselliği ve bunu nasıl gösterdiği, yaşı, cinsiyeti veya cinsiyet kimliği, sosyal statüsü, benlik saygısı, yetiştirilme tarzı, duygular, ruh hali değişiklikleri, yasalar, dini ve kültürel inançlar gibi birçok şeyden etkilenebilir (1,3).

Her genç bir gün cinsel ve üreme sağlığıyla ilgili hayatını değiştirecek kararlar alacaktır. Araştırmalar, ergenlerin çoğunluğunun bu kararları sorumlu bir şekilde vermek için gereken bilgiden yoksun olduğunu ve bunun da onları baskıya, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara (CYBE) ve istenmeyen gebeliklere karşı savunmasız bıraktığını gösteriyor (4).

¹ Doç. Dr., Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., ozlem.bozkurt@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7212-9140

² Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi BÖTE, beril.ceylan@ege.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-2440-0434

KAYNAKLAR

1. Bozdemir N, Özcan S. Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish journal of family medicine and primary care*; 2011; 5(4): 37-46.
2. Bigler RS, Tomasetto C, McKenney S. Sexualization and youth: Concepts, theories, and models. *International Journal of Behavioral Development*; 2019; 43(6): 530-540.
3. World Health Organization (WHO). *Sexual and reproductive health: Defining sexual health* [Online] Geneva; 2006. Available from: https://www.who.int/reproductivehealth/topics/sexual_health/sh_definitions/en/ [Accessed: 16th July 2023]
4. United Nations Population Fund (UNFPA). Comprehensive sexuality education [Online] Available from: <https://www.unfpa.org/comprehensive-sexuality-education#readmore-expand> Updated 13 September 2021. [Accessed: 20 July 2023]
5. Ward LM, Seabrook RC, Grower P, et al. Sexual object or sexual subject? media use, self-sexualization, and sexual agency among undergraduate women. *Psychology of Women Quarterly*; 2017; 42(1): 29-43. doi: 10.1177/0361684317737940
6. Akalın B, Yalman F, Baydili K, et al. Genç bireylerin yeni medya okuryazarlığı ile sağlık okuryazarlığı davranışları arasındaki ilişkinin tespit edilmesi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*; 2021; 3(2): 136-144.
7. Johanna M.F. van Oosten. Adolescent girls' use of social media for challenging sexualization. *Gender, Technology and Development*; 2021; 25(1):22-42, doi: 10.1080/09718524.2021.1880039
8. Lykens J, Pilloton M, Silva C, et al. Google for sexual relationships: Mixed-methods study on digital flirting and online dating among adolescent youth and young adults. *JMIR Public Health and Surveillance*; 2019; 5(2): e10695- e14815.
9. Starr CR, Ferguson GM. Sexy dolls, sexy grade-schoolers? Media & maternal influences on young girls' self-sexualization. *Sex Roles*; 2012; 67(7-8): 463-476.
10. American Psychological Association (APA), *Task force on the sexualization of girls*. (2007). Report of the APA task force on the sexualization of girls. [Online] <http://www.apa.org/pi/women/programs/girls/report-full.pdf> [Accessed: 16th July 2023]
11. Hülür B. Yeni Medyada sağlık söylemi üzerine bir analiz. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*; 2015; 13(25): 17-42.
12. Taner Aİ, AHBİ Barosu. Yeni medyada kişisel verilerin güvenliği, kişisel verileri koruyan hukuki ve cezai düzenlemeler. İstanbul: Ahi Hukuk Bürosu. 20. *Akademik Bilişim 2018 Konferansı Bildirileri – Karabük Üniversitesi*; 2018. p.66-70.
13. Temelli E. Çevrim içi tanışma servisleri kullanıcılarının karanlık üçlü kişilik özellikleri ve problemli internet davranışlarının incelenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine & Forensic Sciences*; 2020; 17(3): 254-263.
14. Döring N, Mohseni MR. Fail videos and related video comments on YouTube: a case of sexualization of women and gendered hate speech? *Communication Research Reports*; 2019; 36(3): 254-264.
15. Köseoğlu A. Tiktok'ta mahremiyet algısının dönüşümü. *İNİF E- Dergi*; 2023; 8(1): 172-188.
16. Temelli E, Ziyalar N, Demircan YT. Kadın valorant oyuncularının karşılaştığı tutum ve davranışlar: nitel bir çalışma. *Nitel Sosyal Bilimler*; 2023; 5 (1): 23-48. doi: 10.47105/nsb.1189549
17. Birol E. Görsel kültür alanı olan dijital yayıncılık reklamlarında kadın imgesinin cinsel obje ve cinsiyet eşitlikçi kullanımının karşılaştırmalı analizi. *Yeni Medya*; 2022; (12): 182-204. doi: 10.55609/yenimedya.1097661
18. Fredrickson BL, Roberts TA. Objectification theory: Toward understanding women's lived experiences and mental health risks. *Psychology of Women Quarterly*; 1997; 21(2): 173-206.
19. Choi D, DeLong M. Defining female self sexualization for the twenty-first century. *Sexuality & Culture*; 2019; 23(4): 1350-1371.

20. Erdogan G. Female genital cosmetic surgery (FGCS): evaluation of YouTube videos. *Journal of Gynecology Obstetrics and Human Reproduction*; 2021; 50(4): 102102. doi:10.1016/j.jogh.2021.102102
21. Santoniccolo F, Trombetta T, Paradiso MN, Rollè L. Gender and media representations: A review of the literature on gender stereotypes, objectification and sexualization. *International Journal of Environmental Research and Public Health*; 2023; 20(10): 5770.
22. Döring N, Krämer N, Brand M, et al. Editorial: Sexual interaction in digital contexts: Opportunities and risks for sexual health. *Frontiers in Psychology*; 2022; 3: 872445. doi: 10.3389/fpsyg.2022.872445
23. Mandal T, Sağır AB, Öztürk, MNA, et al. Metaverse: Sanal dünyadan gerçek gizlilik ve güvenlik problemlerine. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*; 2022; 4(2): 100-106.
24. Snyder P, Doerfler P, Kanich C, McCoy D. Fifteen minutes of unwanted fame: Detecting and characterizing doxing. *Internet Measurement Conference (IMC'17)*. UK: London; 2017: 432-444. doi: 10.1145/3131365.3131385
25. CNNTürk. *Metaverse'ye cinsel taciz*. 2022. (22/07/2023 tarihinde <https://www.cnntrk.com/dunya/metaversete-cinsel-taciz> adresinden ulaşılmıştır.)
26. Sözcü. *Sanal dünya Metaverse'de tecavüz*. 2022a. (25/07/2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2022/teknoloji/sanal-dunya-metaversede-tecavuz-7159470/> adresinden ulaşılmıştır.)
27. Sözcü. *Metaverse, çocukların sanal striptiz kulüplerine girmesine izin veriyor*. 2022b. (25/07/2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2022/teknoloji/metaverse-cocuklarin-sanal-striptiz-kuluplerine-girmesine-izin-veriyor-6969713/> adresinden ulaşılmıştır.)
28. Yayla B, İşören H. Mobil flört uygulamaları bağlamında yakın ilişkiler. *Journal of Social Research and Behavioral Sciences*; 2022; 8(16): 791-802.
29. Alexopoulos C, Timmermans E, McNallie J. Swiping more, committing less: Unraveling the links among dating app use, dating app success, and intention to commit infidelity. *Computers in Human Behavior*; 2020;102: 172- 180.
30. Özbaş Anbarlı Z. Dijital ağda ilişkiler: Kullanıcıların Tinder deneyimleri. *Global Media Journal: Turkish Edition. Yeditepe University*; 2021; 12(23): 89-119.
31. Henry N, Powell A. Technology-facilitated sexual violence: A literature review of empirical research. *Trauma Violence Abuse*; 2018; 19(2): 195-208.
32. Tandoğan Ö, Oskay Ü. İnternet ve cinsellik. *Androloji Bülteni*; 2019; 21(3): 119-122.
33. Sklenarova H, Schulz A, Schuhmann P, et al. Online sexual solicitation by adults and peers—results from a population based German sample. *Child Abuse & Neglect*; 2018; 76: 225-236.
34. Uzun K, Aydın CH. Kullanıcı profilinin ve bireylerarası ilişkilerin gerçek yaşamla karşılaştırılması: Second life örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*; 2012; 7(2): 263-290.
35. Diken. *'Corona' sonrası dünyada dokunmadan cinsellik: Siber seks deneyimi*. 2021. (25/07/2023 tarihinde <https://www.diken.com.tr/corona-sonrasi-dunyada-dokunmadan-cinsellik-siber-seks-deneyimi/> adresinden ulaşılmıştır.)
36. Sözcü. *Metaverse dünyada artık öpüşmek de mümkün olacak*. 2022c. (25/07/2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2022/teknoloji/metaverse-dunyada-artik-opusmek-de-mumkun-olacak-7107018/> adresinden ulaşılmıştır.)
37. Öz ŞM. *İnsan-yapay zekâ ilişkisinin dönüşümü: Akıllı haz makineleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü; 2023.
38. *Gerçek gündem. Dijiseksüellik nedir? İnsan robot evliliği mümkün mü?*. 2021. (25/07/2023 tarihinde <https://www.gercekgundem.com/cinsellik/278433/dijiseksuelik-nedir-insan-robot-evliliği-mumkun-mu> adresinden ulaşılmıştır.)

39. Mynet. *Hologramla evlenen Japon adam eşiyle artık konuşamadığı için şikayet etti*. 2022. (25/07/2023 tarihinde <https://www.mynet.com/hologramla-evlenen-japon-adam-esiyle-artik-konusamadigi-icin-sikayet-etti-190101264193> adresinden ulaşılmıştır.)
40. İzgazete. *Bunu da gördük! Yapay zeka ile oluşturduğu adamlarla evlendi*. (25.07.2023 tarihinde <https://www.izgazete.net/bunu-da-gorduk-yapay-zeka-ile-olusturdugu-adamlarla-evlendi> adresinden ulaşılmıştır.)
41. Sözcü. *Yapay zekâ botuna aşık oldu, evlendi*. 2023a. (25/07/2023 tarihinde <https://www.sozcu.com.tr/2023/teknoloji/yapay-zeka-botuna-asik-oldu-evlendi-7641785/> adresinden ulaşılmıştır.)
42. Richardson K. Sex robot matters: slavery, the prostituted, and the rights of machines. *IEEE Technology and Society Magazine*; 2016; 35 (2): 46–53. doi:10.1109/MTS.2016.2554421
43. Girgin ÜH. Yeni medya teknolojileri, pornografi ve kültürel dönüşüm. *Atatürk İletişim Dergisi*. Atatürk Üniversitesi;2017;(12): 69-98.
44. Ging K, Park K. 'Social media': the harms to women and girls. [Online] Available from: <https://www.socialeurope.eu/social-media-the-harms-to-women-and-girls#:~:text=These%20include%3A%20sexist%20stereotyping%20in,side%2Defects%20of%20the%20dehumanisation> Updated 23 July 2023 [Accessed: 16 December 2023]
45. Serin H. Sosyal Medyada Çocuk Hakları İhlalleri: Ebeveynler ve Öğretmenler Farkında mı?. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*; 2019; 20: 1005-1031.
46. Morris, K. *10 Digital Citizenship and Internet Safety Tips for Teachers and Schools (With Poster)*. [Online] Available from: <https://www.kathleenamorris.com/2018/07/25/internet-safety-teachers/> . Updated 25 July 2018 [Accessed: 4 December 2023]
47. Katz, E. *5 Tips to Help Students Stay Safe on Social Media*. [Online] Available from: <https://www.skyward.com/blogs/ak12/2022/february/5-tips-to-help-students-stay-safe-on-social-media> Updated February 2022 [Accessed: 4 December 2023]
48. Fraillon J, Ainley J, Schulz W, Friedman, T, Duckworth D. *Preparing for life in a digital world: IEA international computer and information literacy study 2018 international report*, 2020. Springer Nature.
49. Hammer M, Scheiter K, Stürmer K. New technology, new role of parents: How parents' beliefs and behavior affect students' digital media self-efficacy. *Computers in Human Behavior*, 2021; 116, 106642. Doi: 10.1016/j.chb.2020.106642
50. Radyo ve Televizyon Kurulu (RTÜK). *Medya Okuryazarlığı Nedir?, 2023 (01.12.2023 tarihinde <https://www.medyaoakuryazarligi.gov.tr/index.php> adresinden ulaşılmıştır)*.
51. Boğa E, Sağlam M. Dijital ortamda çocuk: Bir çocuk Youtuber kanalının içeriksel analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*; 2021; 8(2): 643-664.
52. Nansen B, Jayemanne D. Infants, interfaces, and intermediation: Digital parenting and the production of "iPad Baby" videos on Youtube. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*; 2016; 60(4): 587-603.
53. Akdi M. Ana-Babanın Çocuğun Fotoğraf ve Görüntülerinin Sosyal Medyada Yayınlamasından Doğan Sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*; 2016; 22 (3): 123-144.
54. Atalay GE. Sosyal Medya ve Çocuk: "Babishko Family Fun TV" İsimli Youtube Kanalının Eleştirel Bir Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*; 2019; Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı (1): 179-202.
55. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. *Çocuklara Yönelik Sosyal Medya İçerikleri Bakanlığın Takibinde*. 2022. (28/11/2023 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/chgm/haberler/cocuklara-yonelik-sosyal-medya-icerikleri-bakanligin-takibinde/> adresinden ulaşılmıştır.)
56. Plaisime M, Robertson-James C, Mejia, L, et al. Social Media and Teens: A Needs Assessment Exploring the Potential Role of Social Media in Promoting Health. 2020. *Social Media + Society*, 6(1). DOI:10.1177/2056305119886025

57. Esenay FI, Conk Z. Medya ve Çocuk: Hemşirelik Tanıları Doğrultusunda Bir İnceleme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2006; 10(10): 91-102. DOI:10.21560/spcd.39355
58. Yılmaz D, Güney R. Medyanın çocuklar üzerindeki etkileri ve Kullanımına İlişkin Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2021; 14(4), 486-494. DOI: 10.46483/deuhfed.829839
59. Meral B, Çağlar S. Siber zorbalık: Çocuklarda zorbalığın yeni dönemi ve hemşirelik yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2021;14(3): 261-267. DOI: 10.46483/deuhfed.768813
60. Rabbitte M, Enriquez M. The Role of Policy on Sexual Health Education in Schools: Review. *The Journal of School Nursing*. 2019;35(1):27-38. doi:10.1177/1059840518789240
61. Bureau of International Information Programs, United States Department of State (2012). Chapter 10: Women and the Media. Book: *Global Women's Issues: Women in the World Today, Extended Version* (28/11/2023 tarihinde <https://opentextbc.ca/womenintheworld/chapter/chapter-10-women-and-the-media/> adresinden ulaşılmıştır.)

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.6. TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE KADINLARIN ÜREME SAĞLIĞI VE CİNSEL SAĞLIK

Zehra KIMIŞOĞLU¹

GİRİŞ

Hastalıklara çare arama ve sağaltma düşüncesi tarih öncesi devirlere kadar uzanır. Eski insanlar ortaya çıkan bir hastalığın fizyolojik sebeplerini rasyonel bir zeminde değerlendirmekten uzak olduklarından böyle durumları doğaüstü olaylara ve güçlere bağlamışlardır. Eski Türk kültürünün Şamanizm katmanlarında da aynı düşünce saklıdır. Topluluğun bir bireyinde meydana gelen herhangi bir rahatsızlık kam denilen dini-sihri kişiliğin sağaltım yöntemleriyle iyileştirilmeye çalışılmıştır. Kam ya da diğer adıyla bir şamanın topluluk içerisinde sosyal yaşamı düzenlemeye yardımcı pek çok görevi bulunurdu ve sihri yöntem ve güçleriyle ruhlarla iletişime geçerek hastalıklara karşı çare aramak da başlıca görevlerinden sayılırdı.

Şamanların bu görevi tarihi seyir içinde dönüşüme uğramış Anadolu topraklarında değişen düşünce sistemiyle birlikte yerini halk şifacılarına vb. kişiliklere bırakmıştır. Şifacılar eski geleneğin devamı niteliğinde hastalıkları dini-sihri ve daha akılcı uygulamalar şeklinde farklı yöntemlerle sağaltmaya çalışmışlardır. Günümüzde halk hekimliği eski güncelliğini yitirmesine rağmen halk arasında süreklilik arz eden bir alan oluşturmuştur. Bireylerin bizzat kendileri veyahut şifacı, otacı denen kişiler 'em' denilen halk ilaçlarını yaparak sağaltım işlemlerini gerçekleştirmektedirler.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zehra_kimisoglu@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-2029-9321

nu doğurmaktadır. Yapılan bazı rasyonel olmayan uygulamaların ise kadınların mental, psikolojik ve fizyolojik sağlığını olumsuz yönde etkilediği veya etkileyebileceği saptanmaktadır. Fakat günümüzde yaşam koşullarının daha iyi bir seviyeye çıkması ve eğitim düzeyinin yükselmesi sayesinde kadınların da bu konudaki bilinç seviyeleri ve farkındalıkları artmış geleneksel yöntemler arasında daha akılcı uygulamaları tercih eder duruma gelmişlerdir. Modern tıbbın tedavi usul ve yöntemleri de kadınların artık ilk başvurduğu alan olmuştur.

KAYNAKLAR

1. Kalafat Y. *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını; 1995. ss. 84.
2. Örnek S.V. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını; 1995. ss. 133.
3. Acıpayamlı O. *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 1961. ss. 16.
4. Sever M. *Mersin ve Yakın Çevresinde Halk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Barış Kitap; 2016. ss. 60.
5. Baştañçelik A. *Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm*. Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Altın Koza Kültür Sanat Etkinlikleri; 2009. ss. 45.
6. Güven F. *Kars Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum, Evlenme, Ölüm*. İstanbul: Kriter Yayınevi; 2021. ss. 31.
7. Acıpayamlı O. *Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 1961. ss. 16-17).
8. Avcıoğlu İ. *Şebinkarahisar Halk Hekimliği Uygulamaları*. Ankara: Gece Kitaplığı; 2017. ss. 141.
9. Karakaş A. *Değişim Sürecinde Osmaniye Halk Hekimliği*. Adana: Karahan Kitabevi; 2016. ss. 284.
10. Başer Z. *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 1972. ss. 85-86.
11. Tanyıldız E. Elazığ Halk Kültüründe Doğum Adetleri. *Turkish Studies*, 2015; 10/12: 1075.
12. Karyeliođlu S. *Hatay Arap Alevileri Kültüründe Geçiş Dönemleri "Doğum- Evlenme-Ölüm"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018. ss. 11.
13. Türbedar Ö. *Düzce Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011. ss. 41.
14. Yüksel D. *Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007. ss. 66.
15. Yergin A. *Van'da Doğum Gelenekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021. ss. 38.
16. Karasüleymanoğlu Ş.K. *Artvin Halkbilimden Çizgiler*. Ankara: Ürün Yayınları; 2015. ss. 94.
17. Yalçın H. Koçak N. Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 2013; 6 (1): 27.
18. Seçinti M.S. *Gaziantep İslahiye İlçesi Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum- Evlenme-Ölüm)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014. ss. 15.
19. Ergöz R. *Bitlis'te Geçiş Dönemleri (Doğum- Evlenme-Ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009. ss. 110.
20. Karyeliođlu S. *Hatay Arap Alevileri Kültüründe Geçiş Dönemleri "Doğum- Evlenme-Ölüm"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018. ss. 16.

21. Ak Tuğçe. *Hayatın Geçiş Dönemleri Bağlamında Doğum "Manavgat Örneği"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. ss. 41.
22. Başer Z. *Erzurum'da Tıbbi ve Mistik Folklor Araştırmaları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 1972. ss. 44-45.
23. Yıldırım H. *Tunceli'de Doğum, Sünnet, Nikâh ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016. ss. 134.
24. Okutan N. *Kayserili Annelerin Doğum Pratiklerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. ss. 52-53.
25. Örnek S.V. *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını; 1995. ss. 142.
26. Güleç Düzgün F. *Türk Kültür Tarihi Açısından Taşovada Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019. ss. 25.
27. Özdemir F. *İskilip Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme- Ölüm)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. ss. 96.
28. Karasüleymanoğlu Ş.K. *Artvin Halkbilimden Çizgiler*. Ankara: Ürün Yayınları; 2015. ss. 117.
29. Acıpayamlı O. *Türkiyede Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları; 1961. ss. 67.
30. Köktan Y. *Gilan Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008. ss. 94.
31. Delenay C. *Tohum ve Toprak*. (Selda SOMUNCUOĞLU, Aksu BORA, Çev. Ed.) İstanbul: İletişim Yayınları; 2022. ss. 91.

TOPLUMLARDA FARKLI BOYUTLARIYLA CİNSELLİĞE BAKIŞ

2.7. GÖRSEL SANATLARDA CİNSELLİK OLGUSU

Uğur ÖZEN¹

GİRİŞ

Sanat, tarih boyunca cinsellik kavramının karmaşık ve çelişkili yönlerini yansıtmada güçlü bir araç olmuştur. Sanatçılar, cinselliği tabuların sınırlarını zorlayarak veya toplumsal normları sorgulayarak ele almışlardır. Cinsellik, sanatsal üretimlerde hem bir tabu hem de özgürleşmenin sembolü olarak işlenmiştir. Sanat eserleri, cinsellik kavramını değişik açılardan ele alarak toplumun genel bakış açısını sorgulamış ve tartışmıştır. Bu, zaman zaman toplumda tartışmalara ve çatışmalara yol açmış olsa da, sanatın cinselliği ele alış biçimi, toplumun geleneksel değerlerine ve normlarına meydan okuma potansiyelini yansıtmıştır.

PREHİSTORİK DÖNEM İÇERİSİNDE SANAT VE CİNSELLİĞİN KARANLIK TARİHİ

Prehistorik dönemde, insanlık sanatı ve cinselliği ele alırken, özellikle avcı toplayıcı toplulukların yaşam biçimleri ve kültürel öğeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Bu dönemde sanatın genellikle dini ritüellerin bir parçası veya av başarısını artırmak amacıyla yapıldığı teorileri öne çıkmaktadır. Mağara duvarlarına yapılan resimler ve heykeller, iletişim aracı olarak kullanılabilirdiği gibi, aynı zamanda cinselliği de temsil edebilir.

Mağara duvarlarındaki cinsellik temalı betimlemelerde, cinsel birleşme sahnelerinin yanı sıra figürlerin cinsel kimliklerini yansıtmaya yönelik tasvirler ve

¹ Öğr. Gör., Iğdır Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, ugur.ozen@igdir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-2893-242X

kılarla çevrili hale gelmiştir. İnsanlar, toplum sözleşmeleri, ahlak kuralları ve inançları çerçevesinde cinselliği hayatlarında nasıl konumlandıracaklarına dair çaba sarf ederken, bazen cinsellik kavramı tabulara dönüşmüş ve bu tabu konumunu sanatsal üretimler aracılığıyla desteklemiş, bazen de toplumsal kurallara meydan okuyan sanatsal eserler ortaya koyulmuştur (48).

Cinsellik ve sanat arasındaki ilişki, toplumsal dönüşümler ve kültürel evrimle birlikte şekil değiştirmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Sanat, cinsellik konusundaki farklı bakış açılarını ve deneyimleri ifade etmeye devam etmektedir. Toplumun cinsellikle ilgili tutumları ve değerleri değiştikçe, sanat da bu değişimlere paralel olarak evrilmeye devam edecektir.

KAYNAKLAR

1. Tekin, A. (2019). Paleolitik Çağ'ın Kadın. *Gorgon Dergisi*, (s.58).
2. Kahveci, B. *arkeofili*. arkeofili.com: <https://arkeofili.com/bu-paleolitik-figurler-kimlerdi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 08 12.
3. Kuiper, K. *www.britannica.com*. Britannica: <https://www.britannica.com/topic/Venus-of-Willendorf> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 07 18.
4. Porr, M. *researchgate*. *www.researchgate.net*: https://www.researchgate.net/figure/The-recently-discovered-Venus-of-Hohle-Fels-photograph-by-H-Jensen-copyright_fig1_286381212 adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 08 12.
5. Piette, É., & akt. Tekin, A. (2019, 02 15). Paleolitik Çağ'ın Kadın Figürinleri. (A. Tekin) *Gorgon Dergisi*, 6(6), (s.57,58). 08 09, <https://gorgondergisi.com/paleolitik-cagin-kadin-figurinleri/> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 08 14.
6. Tekin, A. (2019). Paleolitik Çağ'ın Kadın. *Gorgon Dergisi*, 58.
7. Tekin, A. (2019, 02 15). Paleolitik Çağ'ın Kadın. (A. Tekin, Dü.) *Gorgon Dergisi*, 6(6), (s.62). https://gorgondergisi.com/wp-content/uploads/2019/02/6.say%C4%B1-gorgon_SONB-hq.pdf adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023 ,08 10.
8. *The Star*. (2013, 11 07). By STAR2.COM: <https://www.thestar.com.my/lifestyle/travel/2013/11/07/prehistoric-brazil-exhibit-includes-erotic-drawings> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 10 09.
9. Deniz, M. (2022, 01 10). *Tarih Öncesi Dönemlerde Mağara Sanatı*. Türkiye Zeka Vakfı: <https://www.tzv.org.tr/#/haber/6682> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 01 09.
10. İnce, M. (1996). Sanatta Çıplak Tanımı ve Tarihçesi. M. İnce içinde, *Çağdaş Sanatta Cinsellik Ve Erotizm Olgusu (Sanatta Yeterlilik Tezi)* (s. 23). Eskişehir: T.C.Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. İnce, M. (1996). *Çağdaş Sanatta Cinsellik VE Erotizm OLGUSU (Sanatta Yeterlilik Tezi)*. (s. 26). Eskişehir.
12. Çetin, M. C. (2020, 01 19). *eaomag.com*: <https://eaomag.com/sumerde-kutsal-evlenme-miti-ve-gunumze-etkisi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 08 18.
13. Çetin, M. C. (2020, 01 19). *eaomag.com*: <https://eaomag.com/sumerde-kutsal-evlenme-miti-ve-gunumze-etkisi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi : 2023, 08 18.
14. Kırdök, Y. (2022, 12 18). Korku, Cinsiyet ve Güç, Mitolojiyi Nasıl Şekillendirdi? *arkeofili.com*: <https://arkeofili.com/korku-cinsiyet-ve-guc-mitolojiyi-nasil-sekillendirdi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 08 19.
15. Akar, N. M. (2022, 02 25). *Inanna: Bereket, Aşk ve Doğurganlık Tanrıçası*. *www.soylentidergi.com*: <https://www.soylentidergi.com/inanna-bereket-ask-dogurganlik-tanricasi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 08 21.

16. Güzel, E. (2017). Eski Mısır Tarihindeki Dinsel Yönetim Stratejisinin Ptolemaios Hanedanı'ndaki Yansımaları. *Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (s.28).
17. okuryazarim.com. (2018, 08 14). *Mısır Mitolojisinde Amon*. okuryazarim.com: <https://okuryazarim.com/misir-mitolojisinde-amon/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 08 21.
18. okuryazarim.com. (2018, 08 14). *Mısır Mitolojisinde Amon*. okuryazarim.com: <https://okuryazarim.com/misir-mitolojisinde-amon/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 08 21.
19. Kocaman, İ. (2023, 03 15). soylentidergi.com. www.soylentidergi.com: <https://www.soylentidergi.com/antik-yunanda-ozgurluk-ve-cinsellik/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 03 15.
20. İnce, M. (1996). *Çağdaş Sanatta Cinsellik VE Erotizm OLGUSU*. (s.28) Eskişehir: T.C.Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
21. Alchetron.com. (2022, 10 18). *Warren Cup*. (T. Shetty, Dü.) tarihinde alchetron.com: <https://alchetron.com/Warren-Cup> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 16.
22. Shetty, T. (2022, 09 18). <https://alchetron.com>. alchetron.com: <https://alchetron.com/Warren-Cup#warren-cup-2c6f2d07-2e60-4769-b4ed-f10099aec13-resize-750.jpg> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 12.
23. onedio.com. (2016, 12 23). *Adem ile Havva'nın Cennetten Kovulmasını Tasvir Eden ve Sanat Tarihine Geçmiş 17 Eser*. onedio.com: <https://onedio.com/haber/adem-ile-havva-nin-cennetten-kovulmasini-tasvir-eden-ve-sanat-tarihine-gecmis-17-eser-745792?ysclid=lmg-441fik3997857521> adresinden alındı Erişim Tarihi: 2023, 09 12.
24. İnce, M. (1996). *Çağdaş Sanatta Cinsellik VE Erotizm OLGUSU*. (s.29) Eskişehir: T.C.Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
25. Şenyapılı, akt. Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu (Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
26. Demir, akt Mete, Z. (2022, 12 31). Resim Sanatında Şiddet Ve Tecavüz: Avrupa' Nın Kaçırılması. (M. U. Dergisi, Dü.) *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17), (s.320). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2543026> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 14.
27. cumhuriyet.com.tr (tarih yok). *Leonardo Da Vinci'nin 'Vitruvius Adamı'*. cumhuriyet.com.tr: <https://www.cumhuriyet.com.tr/kultur-sanat/leonardo-da-vincinin-vitruvius-adami-2065439> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
28. olaganustukanitlar.com. (2023, 14 09). www.olaganustukanitlar.com. Olağanüstü Kanitlar: <http://www.olaganustukanitlar.com/vitruvius-adamin-hikayesi/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 14 09.
29. artucky.com. (2022, 04 18). *artucky.com*. artucky.com: <https://artucky.com/blogs/blog/venusun-dogusu-the-birth-of-venus-tablo-hikayesi> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 14 09.
30. artucky.com. (2022, 04 18). *artucky.com*. artucky.com: <https://artucky.com/blogs/blog/venusun-dogusu-the-birth-of-venus-tablo-hikayesi> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 14 09.
31. www.tablohane.com. (2023, 09 16). Tablohane: <https://www.tablohane.com/blog/diego-velazquez-aynadaki-venus-tablosu-la-venus-del-espejo-1157> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 16 09.
32. Berger, akt; Mete, Z. (2022, 12 31). Resim Sanatında Şiddet Ve Tecavüz: Avrupa' nın Kaçırılması. (M. U. Dergisi, Dü.) *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17), (s.327). tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2543026> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 16 09.
33. Koloski-Ostrow, akt; Mete, Z. (31, 12 2022). Resim Sanatında Şiddet Ve Tecavüz: Avrupa' nın Kaçırılması. (M. U. Dergisi, Dü.) *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17), (s.320). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2543026> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 18 09.
34. sanatokuma.blogspot.com. *Rubens, Pieter Paul*. sanatokuma.blogspot.com: <https://sanatokuma.blogspot.com/p/rubens-pieter-paul.html> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 19 09.
35. Yaşar, E. (2019, 08 12). *wannart*. wannart.com: <https://wannart.com/icerik/8341-barok-sanat-iv-bolum> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 18 09.

36. Mete, Z. (2022, 12 31). Resim Sanatında Şiddet Ve Tecavüz: Europa' Nın Kaçırılması. (M. U. Dergisi, Dü.) *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(17),(s. 335) <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2543026> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 18 09.
37. gigafax.ru. *Boucher resimleri*. gigafax.ru: <https://gigafax.ru/tr/deti/bushe-kartiny-s-nazvaniyami-hudozhnik-fransua-bushe--kartiny-s/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
38. Leppert, ;akt Karaaloğlu, O.& Yılmaz, A. (2021, 06 30). İç Mekân Resimlerinde Yatak Teması Ve Çıplak Kadın Bedeniyle İlişkisi Kapsamında Mahremiyet Olgusu. (T. S. Dergisi, Dü.) *Tykhë Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(10), <https://cdn.duzce.edu.tr/File/GetFile/173a4148-e9b-c-4e23-85b7-5960cb3bfd3b> adresinden alındı. (s.17). Erişim Tarihi: 2023, 09 18.
39. Patan, E. (2020, 03 02). *Sanat'ta Nü'nün Gösterimi* gazetesanat.com: <https://gazetesanat.com/sanatta-nunun-gosterimi> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
40. Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu* (1 b., Cilt 1). Sakarya, Türkiye: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). (s.31).<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
41. Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu* (1 b., Cilt 1). Sakarya, Türkiye: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). (s.34).<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
42. www.sanatin Yolculugu.com: (2018, 04 30). <https://www.sanatin Yolculugu.com/kirda-ogle-yemegi-eduard-manet-ecem-ozensoy/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
43. İnce, M. (1996). Çagdaş Sanatta Cinsellik VE Erotizm OLGUSU (Sanatta Yeterlilik Tezi). (s. 31). Eskişehir.
44. Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu* (1 b., Cilt 1). Sakarya, Türkiye: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). (s.35,36.)<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
45. Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu* (1 b., Cilt 1). Sakarya, Türkiye: T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi). (s.42).<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
46. Nayeri, F. (2019, 10 05). *Lucian Freud's Self Portraits: But What do They Mean?* www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/2019/10/05/arts/lucian-freuds-self-portraits-london.html> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
47. Kahraman, akt Rüstemoğlu, H. (2012). *Modern Resim Sanatında Çıplaklık Ve Erotizm Olgusu* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/92215/T05509.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.
48. Groeneveld, E., & Çev. Neval, A. (2017, 03 21). Homo Sapiens. World History Encyclopedia: <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-15821/homo-sapiens/> adresinden alındı. Erişim Tarihi: 2023, 09 19.

BÖLÜM 3

CİNSEL SAĞLIK - ÜREME SAĞLIĞI HAKLARI VE ÖZGÜRLÜKLER

Çağla YİĞİTBAŞ¹
Azize AYDEMİR²

Hak kutsaldır. Hakkın korunmasına çalışmakta ödevlerin en kutsalıdır.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

GİRİŞ

Kavramlar

Hak Kavramı

Kişilerin korunması anlamında olan “Hak” kelimesi, Arapça olan “Hukuk” kelimesinin (1) tekil halidir ve hukuk ise, hakların oluşturduğu düzen için kullanılan bir kavramdır. Türk Dil Kurumunun (TDK) sözlüğünde hak kavramı; “*Doğru, gerçek*”, “*Adaletli davranma*”, “*Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç*”, “*Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk*”, “*Verilmiş emekten doğan manevi yetki*”, “*Pay*”, “*Emek karşılığı ücret*” olarak tanımlanmaktadır. Sözlükte hukuk kelimesi; “*Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü; tüze*”, “*Bu yasaları konu alan bilim*”, “*Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek vb. davaları ilgilendiren bölümü*”, “*Ahbablık, dostluk*” olarak açıklanmıştır. Hukuk düzeni kişilerin hakkını koruyan sistemdir (2).

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, cagla.yigitbas@giresun.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3789-1156

² Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, azize.aydemir@giresun.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4751-7088

sağlık hizmetlerinde bütünsel cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine erişim kolay olmalı, halk bu konuda bilgilendirilerek farkındalıkları artırılmalı ve bireylerin CSÜSH sahip olmak için ödeme yapma durumu ortadan kaldırılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9Ft%C4%B1rma-lar%20-%20raporlar/2018%20TNSA/TNSA2018_ana_Rapor_compressed.pdf
2. Acer Y, Kaya İ. Uluslararası hukuk: temel ders kitabı: International Strategic Research Organization (USAK); 2010.
3. Adugit Y. Özgürlüğün kısa tarihi. FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi. 2013(16):63-94.
4. Barker G, Contreras M, Heilman B, Singh A, Verma R, Nascimento M. Evolving men. 2011.
5. Barker G, Ricardo C, Nascimento M, Organization WH. Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions: World Health Organization; 2007.
6. Berktaş F. Feminist teorinin önemli bir alanı: cinsellik. Cogito. 2009;58:58-72.
7. Biddlecom AE, Fapohunda BM. Covert contraceptive use: prevalence, motivations, and consequences. Studies in family planning. 1998:360-72.
8. Bitmez MN. İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bağlamında Türkiye'de Kadına Yönelik Sosyal Politikalar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2004;12:203-16.
9. Blanc AK. The effect of power in sexual relationships on sexual and reproductive health: an examination of the evidence. Studies in family planning. 2001;32(3):189-213.
10. Center for Reproductive Rights U. ICPD and human rights: 20 years of advancing reproductive rights through UN treaty bodies and legal reform. Center for Reproductive Rights New York; 2013.
11. Chandra A, Copen CE, Stephen EH. Infertility service use in the United States: data from the National Survey of Family Growth, 1982-2010: US Department of Health and Human Services, Centers for Disease Control and...; 2014.
12. Cook RJ. International human rights and women's reproductive health. Women, Medicine, Ethics and the Law. 2020:37-50.
13. Corrêa S. From reproductive health to sexual rights achievements and future challenges. Reproductive Health Matters. 1997;5(10):107-16.
14. Courtenay WH. Constructions of masculinity and their influence on men's well-being: a theory of gender and health. Social science & medicine. 2000;50(10):1385-401.
15. Değerli Kodaz N, Altuntuğ K, Ege E. Aile Planlaması Yöntemlerinde Güncel Gelişmeler. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi. 2018;4(1).
16. Ecevit Y. Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Temel Kavramları. 2021.
17. Emni Emin M. Hak Kavramı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (12):203-16.
18. Emni ME. Hak kavramı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2004:203-16.
19. Esin A, Mihçioğur S, Demir C, Kanal G. Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analizi Raporu. 2021.
20. Garcia J, Parker R. From global discourse to local action: the makings of a sexual rights movement? Horizontes Antropológicos. 2006;12:13-41.
21. Gruskin S, Yadav V, Castellanos-Usigli A, Khizanishvili G, Kismödi E. Sexual health, sexual rights and sexual pleasure: meaningfully engaging the perfect triangle. Sexual and Reproductive Health Matters. 2019;27(1):29-40.
22. Günay T. Pandemi Dönemlerinde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) Hizmetleri: Toplum Temelli Hizmetler için Rehber. Okyay P, Günay T, editors: Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Platformu; 2021. 158 p.

23. Güneş PM. The role of maternal education in child health: Evidence from a compulsory schooling law. *Economics of Education Review*. 2015;47:1-16.
24. Jejeebhoy SJ. Women's education, autonomy, and reproductive behaviour: Experience from developing countries. OUP Catalogue. 1995.
25. Kanun SNfPH. 1965.
26. Karakaya BH, Akyol AS, Merih YD. Yapay Zekâ Teknolojisinin Perinatal Dönem Bakımına Entegrasyonu ve Uygulama Örnekleri. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*.5(2):1-11.
27. Kismödi E, Corona E, Maticka-Tyndale E, Rubio-Aurioles E, Coleman E. Sexual rights as human rights: A guide for the WAS declaration of sexual rights. *International Journal of Sexual Health*. 2017;29(sup1):1-92.
28. Lottes IL. Sexual rights: meanings, controversies, and sexual health promotion. *Journal of Sex Research*. 2013;50(3-4):367-91.
29. Maine D. Monitoring emergency obstetric care: a handbook: World Health Organization; 2009.
30. McGinn T, Bhabha J, Kollodge R. State of World Population 2015: Shelter from the Storm a Transformative Agenda for Women and Girls in a Crisis-prone World: United Nations Population Fund; 2015.
31. Miller AM, Kismödi E, Cottingham J, Gruskin S. Sexual rights as human rights: a guide to authoritative sources and principles for applying human rights to sexuality and sexual health. *Reproductive Health Matters*. 2015;23(46):16-30.
32. Müdürlüğü TCSIBıACoShvAPG. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı, Üreme Sağlığına Giriş. 2009.
33. Organization WH. Action Plan for Sexual and Reproductive Health: Towards achieving the 2030 Agenda for Sustainable Development in Europe—leaving no one behind. Copenhagen: World Health Organisation. 2016.
34. Organization WH. Annual technical report: 2013: department of reproductive health and research, including UNDP/UNFPA/WHO/World Bank Special Programme of Research Training in Human Reproduction (HRP). World Health Organization; 2014.
35. Organization WH. Sexual health and its linkages to reproductive health: an operational approach. 2017.
36. Organization WH. WHO. Developing sexual health programmes: a framework for action: Geneva: World Health Organization; 2010. 2015.
37. Özcan M, Beritken Ergin A, Acar Z. Sexual and reproductive rights in Turkey: An overview. 2013.
38. Özlem A. Etik yönleriyle üreme hakları ve cinsel haklar. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2017;3(3):151-62.
39. Öztürk ENY. Cinsel sağlık ve üreme sağlığında haklar. 2018.
40. Sert G, Narman İ, Erkan O, Emre O, Özden E, Tursun N, et al. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığında Haklar Ekonomik Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 22 No'lu Yorumu 2016. *Türkiye Biyoetik Dergisi*. 2019;6(2):65-81.
41. Sert G, Narman İ, Erkan O, Emre O, Özden E, Tursun N, et al. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığında Haklar Ekonomik Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 22 No'lu Yorumu 2016 General Comment No. 22 (2016) on the Right to Sexual and Reproductive Health (Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). 2019.
42. Sert G. Üreme haklarının yasal temelleri ve etik değerlendirme. İnsan kaynağını Geliştirme Vakfı; 2013. Report No.: 9758480839.
43. Sheth S. FIGO and women's health 2000–2003. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*. 2003;82(3):357-67.

44. Starrs AM, Ezeh AC, Barker G, Basu A, Bertrand JT, Blum R, et al. Accelerate progress—sexual and reproductive health and rights for all: report of the Guttmacher–Lancet Commission. *The lancet*. 2018;391(10140):2642-92.
45. State obligations regarding sexual and reproductive health and rights and gender-based violence response during the COVID-19 pandemic [Internet]. 2023 [cited 02.2023]. Available from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://asiapacific.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/state_obligations_regarding_srrh_gbv_response_during_the_covid-19_pandemic.pdf.
46. Sternberg P, Hubley J. Evaluating men's involvement as a strategy in sexual and reproductive health promotion. *Health promotion international*. 2004;19(3):389-96.
47. Sundewall J, Kaiser H. Sexual and Reproductive Health and Rights:: An Essential Element of Universal Health Coverage. Background document for the Nairobi Summit on ICPD25- Accelerating the promise. 2019.
48. TDK. 2023. <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 24.11.2023
49. Ten Hoope Bender P, Homer C, Matthews Z, Nove A, Sochas L, Campbell J, et al. The state of the world's midwifery: a universal pathway, a woman's right to health. 2014.
50. Trends G. Forced displacement in 2016. UNHCR: Geneva, Switzerland. 2016.
51. Tutumlu M. Psikolojik, Metafizik ve Hukuki Bir Fenomen Olarak Hak Kavramı. *Journal of Istanbul University Law Faculty*. 2014;72(1):729-38.
52. UN. Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (United Nations A/RES/70/1). United Nations General Assembly New York; 2015.
53. Watts N, Adger WN, Agnolucci P, Blackstock J, Byass P, Cai W, et al. Health and climate change: policy responses to protect public health. *The lancet*. 2015;386(10006):1861-914.
54. Yoloğlu AC, Kurt AÖ, Levent YS, Levent T, Burat S, Karaca S, et al. Sağlık Eşitsizlikleri, DSÖ Yaşam Kalitesi Ölçeği Üzerinden Bir Değerlendirme: Mersin İli Mezitli İlçesi Örneği Health Inequalities, an Evaluation through WHO Quality of Life Scale: the case of Mersin Province Mezitli District. *Planlama*. 2020;30(1):66-88.

BÖLÜM 4

CİNSELLİĞİN ANATOMİSİ VE FİZYOLOJİSİ

Pınar KARA¹
Evşen NAZİK²

GİRİŞ

Cinsel anatomi ve fizyolojinin anlaşılabilmesi, öncelikle kadın ve erkek genital yapılarının bilinmesini gerektirmektedir (1). Kadın genital yapıları vulva (mons pubis, labia majör ve minörler, klitoris ve vestibul) olarak adlandırılan dış genitaler ve vajina, granfenberg (G) noktası, halban fasyası, uterus, tuba uterinalar ile overleri kapsayan iç genital yapılardan oluşmaktadır. Erkeklerde ise dış genital sistemde penis ve skrotum; iç genital yapılarda testisler, duktus efferent, duktus epididimis, duktus ejakulatoryus, vezikula seminalis, prostat bezi, üretra ve bulbo-üretal (Cowper) bezler bulunmaktadır (2). Cinsel fizyoloji, kadında ve erkekte genital yapıların işlevlerinin sonucunda cinsel yanıt oluşturan bir sistemdir. Bu sistem, bireylerde iç ve dış genital yapıların nöroendokrin mekanizmalarının tamamlanmasıyla sağlanmaktadır (3). Bu bölümde kadın ve erkek cinsel anatomisi ve fizyolojisine ilişkin bilgiler verilmiştir.

KADIN CİNSEL ANATOMİSİ

Kadında cinsel anatomi, kadının dış ve iç genital yapılarından oluşmaktadır. Kadının dış cinsel anatomik yapıları vulva içerisinde yer almaktadır. İç genital sistemde ise vajina, granfenberg (G) noktası, halban fasyası, serviks, uterus, tuba uterinalar ile overler bulunmaktadır (4) (Şekil 1).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, karapinar@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-6710-6713

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, eceevsen_61@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5464-4467

SONUÇ

Kadınlarda dış ve iç genital anatomik yapılar bulunmaktadır. Erkeklerde de anatomik genital organlar dış ve iç yapılar olarak ikiye ayrılmaktadır. Kadın ve erkek cinsel anatomisi, dış genital organların kadında hipolatamus-hipofiz- gonadal ve erkekte merkezi sinir sistemi de dahil olmak üzere yine hipolatamus-hipofiz-gonadal eksen sayesinde cinsel işlev için fizyolojik yanıt sağlamaktadır. Bu süreç her ikisinde de *uyarım evresi*yle başlamakta olup, sırasıyla *plato ve orgazm evrelerinin* ardından *çözülme evresi*yle tamamlanmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Güvel S. Kadın ve erkek genital anatomisindeki benzerlikler. *Androloji Bülteni*; 2013; 15(52): 57-61.
2. Büyükkayacı Duman N. Cinselliğin anatomisi ve fizyolojisi. In: Büyükkayacı Duman N. (ed.) Cinsel Sağlık. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 13-31.
3. CETAD (Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği) Cinsel yaşam ve sorunları. (26/06/2023 tarihinde <https://cetad.org.tr/CetadData/Books/21/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
4. CETAD (Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği) 2023. Kadın cinsel anatomisi nedir? (26/06/2023 tarihinde [https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/26/kadin-cinsel-anatomisi-nedir#:~:text=Kad%C4%B1nda%20d%C4%B1%C5%9F%20genital%20organlar%3B%20b%C3%BCy%C3%BCk,\(over\)%2C%20fallop%20t%C3%BCpleridir](https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/26/kadin-cinsel-anatomisi-nedir#:~:text=Kad%C4%B1nda%20d%C4%B1%C5%9F%20genital%20organlar%3B%20b%C3%BCy%C3%BCk,(over)%2C%20fallop%20t%C3%BCpleridir) adresinden ulaşılmıştır).
5. Puppo V. Embryology and anatomy of the vulva: the female orgasm and women's sexual health. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*; 2011; 154(1): 3-8. <https://doi.org/10.1016/j.ejogrb.2010.08.009>
6. Hashim AM. Anatomy & Physiology of the Reproductive System. 2021. (26/06/2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/355475196_Anatomy_Physiology_of_the_Reproductive_System adresinden ulaşılmıştır).
7. Iqbal S. Anatomy of female genital system. 2021. (26/06/2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/349320340_Anatomy_and_phsiology_of_female_reproductive_tract_15022021 adresinden ulaşılmıştır).
8. Yeung J, Pauls R. Anatomy of the vulva and the female sexual response. *Obstetrics and Gynecology Clinics of North America*; 2016; 43(1): 27-44. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ogc.2015.10.011>
9. Grafenberg E. The role of urethra in female orgasm. *Int J Sexology*; 1950; 3: 145-8.
10. Addiego FB, Belzer EG, Comolli J, et al. Female ejaculation: a case study. *J Sex Res*; 1981; 17: 3-21.
11. Shafik A, Shafik IA, El Sibai O, et al. An electrophysiologic study of female ejaculation. *J Sex Marital Ther*; 2009; 35(5): 337-46. <https://doi.org/10.1080/00926230802712335>
12. CETAD (Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği) 2023. Erkek cinsel anatomisi nedir? (26/06/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/27/erkek-cinsel-anatomisi-nedir#:~:text=Erkek%20d%C4%B1%C5%9F%20cinsel%20organlar%C4%B1%2C%20penis,Sertle%C5%9Fmede%20boyu%20iki%20kat%C4%B1na%20%C3%A7%C4%B1kabilmektedir> adresinden ulaşılmıştır).
13. Clement P, Giuliano F. Anatomy and physiology of genital organs - men. *Handb Clin Neurol*; 2015; 130: 19-37. <https://doi.org/10.1016/b978-0-444-63247-0.00003-1>

14. Nazik E. Cinsel işlev bozukluklarının sınıflandırılması ve epidemiyolojisi. In: Büyükkayacı Duman N. (ed.) Cinsel Sağlık. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 35-43.
15. Karabulutlu Ö. Üreme sisteminin anatomisi ve fizyolojisi. In: Nazik E. (ed.) Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2022. p. 41-72.
16. Akbaş Çelebi A. Üreme Organlarının Anatomisi ve Fizyolojisi. In: Vefikuluçay Yılmaz D, Güner Emül T. (eds.) İnfertilite Hemşireliği. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2021. p. 1-34.
17. CETAD (Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği) Erkek Cinselliği. (10/07/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/35/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
18. Hotun Şahin N. Üreme Organ Anatomisi/Fizyolojisi. In: Kızılkaya Beji N. (ed.) Hemşire ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2015. p. 69-83.
19. Kara P, Nazik E. İnfertilitenin Epidemiyolojisi, Etiyolojisi ve Risk Faktörleri. In: Vefikuluçay Yılmaz D, Güner Emül T. (eds.) İnfertilite Hemşireliği. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2021. p. 55-75

BÖLÜM 5

CİNSEL KİMLİK GELİŞİMİ

Hacer KOBYA BULUT¹
Damla POLAT KÖSE²
Merve YETİMOĞLU³

“Bir gün psikolojideki tüm geçici formüllerimizin organik bir temele dayanmak zorunda kalacağını aklımızda tutmalıyız. O zaman muhtemelen, türün yaşamında cinselliğin etkilerini ve bireysel yaşamın devamını sağlayan şeyin özel kimyasal maddeler ve süreçler olduğu görülecektir”

Sigmund Freud

GİRİŞ

Cinsellik, doğumdan ölüme kadar devam etmekte ve kişiliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (1). Çocuğun; bilişsel, motor, dil, sosyal ve duygusal gelişim alanları önemli olduğu kadar cinsel gelişimin de önemli bir yeri vardır. Cinsel gelişim, genel olarak fizyolojik ve biyolojik bir kavram olarak görülmekteydi. Ancak son zamanlarda bu algı değişmeye başlamıştır ve cinsel gelişim biyolojik bir kavram olmaktan çıkmış ve daha geniş bir bakış açısı kazanmaya başlanmıştır. Çocukların cinsel gelişiminde fizyolojik olarak gelişmesinin yanı sıra karar verme yetisi, kendini tanıyabilmesi, ifade edebilmesi, bedeninden bahsedebilmesi gibi becerilerden de söz edilmektedir. Cinsel gelişim, çocukların kendilerinin ve diğer bireylerin değerinin farkına varması, saygı duyması, sağlıklı sosyal ilişkiler kurması şeklinde tanımlanmaktadır (2).

¹ Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, hkbulut@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4910-6378

² Arş. Gör., Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, damlapolat94@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3192-1166

³ Uzman Hemşire, Trabzon İl Sağlık Müdürlüğü, merveyetimoglu0@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7728-5257

KAYNAKLAR

1. Özkızıklı S, Şermin Okutan N. Bebeklik ve Okulöncesi Dönemde Cinsel Gelişim ve Eğitim. İsmihan Artan (ed.) Cinsel Gelişim ve Eğitim Kitabı içinde. Ankara: Hedef Yayıncılık;2015. p.47-60.
2. Deniz Ü, Yıldız R. Millî Eğitim Bakanlığı okul öncesi eğitim programında cinsel gelişim ve cinsel eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2018;38(2): 431-447. <https://doi.org/10.17152/gefad.377516>
3. Özsungur B. Cinsel kimlik gelişimi ve cinsel kimlik bozukluğunda psikososyal değişkenler: gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2010;17(3):163-174.
4. Cacciatore R, Korteniemi-Poikela E, Kaltiala R. The steps of sexuality a developmental, emotion-focused, child-centered model of sexual development and sexuality education from birth to adulthood. *International Journal of Sexual Health*. 2019;31(3):319-338. <https://doi.org/10.1080/19317611.2019.1645783>
5. Celiloğlu B. Cinsel Gelişimde Freud'un Psiko-seksüel Gelişim Aşamaları ve Cinsel Eğitim. *INSAC Contemporary Trends in Education Sciences*. Duvar Yayınları; 2022, p.285-295.
6. Torüner EK, Büyükgöçenç L. *Çocuk sağlığı temel hemşirelik yaklaşımları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri; 2012. p. 28-34.
7. Flores D, Barroso J. 21st Century Parent-Child Sex Communication in The United States: A Process Review. *The Journal of Sex Research*. 2017;54(4-5):532-548. <https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1267693>
8. Aydoğdu F. *Çocuk gelişimi 1-2*. Aynal SF (ed.) *Toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ve cinsel eğitim*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık;2017. p.73-85.
9. Vargel Pehlivan P. Toplumsal cinsiyet bağlamında kuramsal yaklaşımlar: bir literatür taraması. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2017; 16(31): 497-521.
10. Arslan HH. Cinsel gelişim. eğitimin kavramsal temelleri-8. Kızılkaya Namlı A. (ed.) *Cinsel Gelişim*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları; 2023. p.173-200.
11. Çavuşoğlu H. *Çocuk sağlığı hemşireliği*. (14. Baskı). Ankara: Sistem Ofset Basımevi; 2022. p.71-106.
12. Kadiroğlu T, Kara A. *Çocuk sağlığı ve hastalıklarında bakım*. Güdücü Tüfekçi F, Kurudirek F, Sarılioğlu A, Kadiroğlu T (ed.): Göktuğ Basım Yayın ve Dağıtım; 2023. p.285-347.
13. Varcarolis ME. *Foundations of Psychiatric Mental Health Nursing Third Education*. WB Saunders Company. New York;1998. p.39-42.
14. İnanç BY, Yerlikaya EE. *Kişilik kuramları*. (17. Baskı). Ankara:Pegem Akademi;2021. p. 1-11
15. O'Connor TG, Matias C, Futh, A, et al. Social learning theory parenting intervention promotes attachment-based caregiving in young children:Randomized clinical trial. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2013;42(3):358-370. <https://doi.org/10.1080/15374416.2012.723262>
16. Hood KK, Eyberg SM. Outcomes of Parent-Child Interaction Therapy: Mothers' reports of maintenance three to six years after treatment. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*. 2003; 32(3): 419-429. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3203_10
17. Harwood J, Soliz J, Lin M. *Social Learning Theory: Modeling and Communication in the Family Context*. India: Sage Publications;2006. p.261-272.
18. Güner P. Cinsel Kimlik Gelişimi. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2016; 2(1):9-14.
19. Özdemir O, Özdemir PG, Kadak MT et al. Kişilik gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2012;4(4):566-589. <https://doi.org/10.5455/cap.20120433>
20. Shaffer DR. *Social and Personality Development, Sixth Edition*, Wadsworth Cengage Learning, The USA; 2008. p. 239-283.

21. Tan B. 48-72 aylık çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargısı ile cinsel gelişim arasındaki ilişkinin incelenmesi. Kırklareli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Ana Bilim Dalı Çocuk Gelişimi Bilim Dalı. Yüksel Lisans Tezi. Kırklareli: 2023.
22. Arthur AE, Bigler RS, Ruble DN. An experimental test of the effects of gender constancy on sex typing. *Journal Of Experimental Child Psychology*. 2009;104(4):427-446. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2009.08.002>
23. Bee, H, Boyd, D. Çocuk gelişim psikolojisi (Çev. Ed. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları. 2009 p. 487-590.
24. Boyd, D. and Bee, H. The developing child (13th Edition). Harlow, Essex: Pearson Education Limited. 2014.p. 1-10.
25. Güldü Ö, Kart ME. Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 2009; 64(03): 97-116. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002114
26. DeLametter J, Friedrich WN. Human Sexual Development. *The Journal of Sex Research*. 2002;39(1):10-14. <https://doi.org/10.1080/00224490209552113>
27. Yiğit R. Çocukluk dönemlerinde büyüme ve gelişme. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Çukurova Nobel Tıp Kitabevi:2020 p.53-61.
28. Eliküçük A. Anne ve babalara uygulanacak cinsel gelişim eğitiminin 6 yaş çocukları bulunan ebeveynlerin bilgi düzeylerine etkisinin incelenmesi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İzmir:2011.
29. Sağlık, GN. Psikanalitik kuram ve sosyal hizmet. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021;31:435-455.
30. Öztürk O, Uluşahin A. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (15. Baskı). Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri:2018. p.84-92.
31. Gozun Kahraman O, Dakak S. Çocukluk Çağı Mastürbasyonuna Yönelik Davranışsal Müdahale Çalışması: Olgu Sunumu. *Çocuk Dergisi*. 2022;22(2):141-147. <https://doi.org/10.26650/jchild.2022.972775>
32. Sarı SA, Uzun Ç. Çocukluk Çağı Mastürbasyonu Tanılı Olguların Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*. 2020;14(6):500-506. <https://doi.org/10.12956/tchd.709047>
33. Leung H, Shek DT, Leung E, et al. Development of Contextually-Relevant Sexuality Education: Lessons from A Comprehensive Review of Adolescent Sexuality Education Across Cultures. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019;16(4): 1-24. <https://doi.org/10.3390/ijerph16040621>
34. Kürtüncü M, Tanır İM. Pediatrik acilde çocuk istismar ve ihmali: Türkiye/İstanbul'dan Dört Vaka Sunumu. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2015; 4(2):318-329.
35. Hornor G. Sexual Behavior in Children: Normal or Not? *Journal of Pediatric Health Care*. 2004;(18): 57-64. [https://doi.org/10.1016/S0891-5245\(03\)00154-8](https://doi.org/10.1016/S0891-5245(03)00154-8)
36. Dülgerler Ş, Çam O. Çocuk ve Ergenlerde Cinsel Kötüye Kullanım ve Hemşirelik Yaklaşımları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*. 2007;23(2):195-206.
37. Garzon-Orjuela N, Samaca D, Moreno-Chaparro, J. Effectiveness of Sex Education Interventions in Adolescents: An Overview. *Comprehensive Child and Adolescent Nursing*. 2021;44(1):15-48. <https://doi.org/10.1080/24694193.2020.1713251>
38. Yücesan A, Ayaz Alkaya S. Okullarda Göz Ardı Edilen Bir Konu: Cinsel Sağlık Eğitimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2017;25(2):200-209. <https://doi.org/10.17343/sdutfd.342828>
39. Özakar S, Gözen D. Erken Çocukluk Döneminde Mastürbasyon Sorunu Olan Çocuğa Hemşirelik Yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2012;28(2):113-122.

BÖLÜM 6

CİNSEL SAĞLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE MODEL KULLANIMI

Sena KAPLAN¹
Sibel PEKSOY KAYA²

GİRİŞ

Cinsellik sağlığın önemli bir bileşenidir (1). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel sağlığı “cinsel yaşamın bedensel, ruhsal, zihinsel ve sosyal açıdan bir bütün olarak ele alınması yoluyla kişilik, iletişim ve sevginin olumlu yönde zenginleşmesi ve güçlenmesi” olarak tanımlamaktadır (2). Cinsel sağlığın değerlendirilmesi sadece fizyolojik boyutu ile yapılmamalı; cinsel sağlık biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel açıdan da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda cinselliğin değerlendirilmesinde çok yönlü bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini vurgulanabilir (3,4). Cinsel sağlığın sürdürülmesinde bireylerin zorlama ve şiddetten uzak, kendi rızaları ve özgür seçimleri ile olması önemlidir (1).

Toplumdan topluma farklılık gösteren normlar ve kurallar olsa da, Dünyada ve ülkemizde cinsel sağlık sorunları ile sık karşılaşmaktadır (1). Bireylerde cinsel işlev sorunları, cinsel sağlık ve üreme sağlığını etkilemektedir (5). Kadınlarda ve erkeklerde her üç kişiden biri, yaşamlarının bir döneminde cinsel işlev bozukluğu yaşamaktadır (6). Cinsel işlev bozukluklarının yaygınlığında biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörler önemli rol oynamaktadır (5,7). Bazı toplumlarda, cinsel işlev bozuklukları genel popülasyonda en sık görülen sorunlar

¹ Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ataykaplan@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-1677-5463

² Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, sibelpeksoy@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-1444-2857

kullanılmaktadır. Bu bağlamda, cinselliğin değerlendirilmesi ve danışmanlığın sağlanmasında; bireysel, sosyal ve kültürel açıdan etkileyen faktörler göz ardı edilmemeli ve bireye/çifte özgü yaklaşımla mevcut durum cinsel sağlık alanında kullanılan modellerle değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Büyükkayacı Duman N, Vural G. Cinsel Sağlığın Değerlendirilmesi. In: Büyükkayacı Duman N (ed.) *Cinsel Sağlık*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 47–58.
2. WHO. Education and treatment in human sexuality: the training of health professionals, report of a WHO meeting, 1975. (16/07/2023 tarihinde <https://apps.who.int/iris/handle/10665/38247> adresinden ulaşılmıştır).
3. Taşkın L. *Doğum ve kadın sağlığı hemşireliği*. 17th ed. Ankara: Akademisyen Yayınevi; 2021.
4. CETAD. Kadın Cinselliği. (16/07/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/37/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
5. McCool-Myers M, Theurich M, Zuelke A, et al. Predictors of female sexual dysfunction: a systematic review and qualitative analysis through gender inequality paradigms. *BMC Womens Health*. 2018;18(1): 108. doi:10.1186/s12905-018-0602-4
6. Tuğut N. Cinsel işlev bozukluğu ve güncel yaklaşımlar. *Türkiye Klinikleri Obstetric-Women's Health and Diseases Nursing-Special Topics*. 2016;2(1): 70-75.
7. CETAD. Erkek Cinselliği. (29/11/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/40/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
8. Khani S, Moghaddam-Banaem L, Mohamadi E, et al. Women's sexual and reproductive health care needs assessment: an Iranian perspective. *Eastern Mediterranean Health Journal*. 2018;24(7): 637-643. doi:10.26719/2018.24.7.637
9. Mohammadian S, Dolatshahi B. Sexual problems in Tehran: Prevalence and associated factors. *Journal of Education and Health Promotion*. 2019;8: 217. doi:10.4103/jehp.jehp_231_19
10. Javadnoori M, Hajizadeh M, Javadifar N, Hossein Haghhighizadeh M. Sexual and reproductive healthcare needs of Iranian men: A cross-sectional study. *International Journal of Reproductive Biomedicine*. 2018;16(12): ijrm.v16i12.3681. doi:10.18502/ijrm.v16i12.3681
11. Fışkın G, Kızılkaya Beji N. Cinsel fonksiyonun değerlendirilmesi ve hemşirenin rolü. *Androloji Bülteni, Kadın Cinsel Sağlığı*. 2014;16(56): 73-76.
12. Ayaz S. Sexuality and nursing process: A literature review. *Sexuality and Disability*. 2013;31: 3–12. doi:10.1007/s11195-012-9280-6
13. Rosen R, Brown C, Heiman J, et al. The Female Sexual Function Index (FSFI): a multidimensional self-report instrument for the assessment of female sexual function. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2000;26(2): 191-208. doi:10.1080/009262300278597
14. Aygin D, Eti-Aslan F. Kadın Cinsel İşlev Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*. 2005;25: 393-399.
15. Kaplan SA, Reis RB, Kohn IJ, et al. Safety and efficacy of sildenafil in postmenopausal women with sexual dysfunction. *Urology*. 1999;53(3): 481-486. doi:10.1016/s0090-4295(98)00633-5
16. Yılmaz CA, Eryılmaz HY. Kadın Cinsel Fonksiyon Sorgulama İndeksinin (IFSF) geçerlik- güvenirlik çalışması. *Androloji Bülteni*. 2004;18: 275–276.
17. McGahuey CA, Gelenberg AJ, Laukes CA, et al. The Arizona Sexual Experience Scale (ASEX): reliability and validity. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2000;26(1): 25-40. doi:10.1080/009262300278623

18. Soykan A. The reliability and validity of Arizona sexual experiences scale in Turkish ESRD patients undergoing hemodialysis. *International Journal of Impotence Research*. 2004;16(6): 531-534. doi:10.1038/sj.ijir.3901249
19. Rosen RC, Cappelleri JC, Gendrano III N. The International Index of Erectile Function (IIEF): a state-of-the-science review. *International Journal of Impotence Research*. 2002;14(4): 226-244. doi:10.1038/sj.ijir.3900857
20. Akkus E, Kadioglu A, Esen A, et al. Prevalence and correlates of erectile dysfunction in Turkey: a population-based study. *European Urology*. 2002;41(3): 298-304. doi:10.1016/s0302-2838(02)00027-1
21. Turunç T, Devenci S, Güvel S, et al. Uluslararası cinsel işlev indeksinin 5 soruluk versiyonunun (IIEF-5) Türkçe geçerlilik çalışmasının değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Urology*. 2007;33(1): 45-49.
22. Symonds T, Boolell M, Quirk F. Development of a questionnaire on sexual quality of life in women. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2005;31(5): 385-397. doi:10.1080/00926230591006502
23. Tuğut N, Gölbaşı Z. Cinsel Yaşam Kalitesi Ölçeği - Kadın Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Cumhuriyet Medical Journal*. 2010;32(2): 172-80.
24. Rust J, Golombok S. The GRISS: a psychometric instrument for the assessment of sexual dysfunction. *Archives of Sexual Behavior*. 1986;15(2): 157-165. doi:10.1007/BF01542223
25. Tuğrul C, Öztan N, Kabakçı E. Golombok-Rust Cinsel Doyum Ölçeği'nin standardizasyon çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 1993;4(2): 83-88.
26. Stulhofer A, Busko V, Brouillard P. Development and bicultural validation of the new sexual satisfaction scale. *Journal of Sex Research*. 2010;47(4): 257-268. doi:10.1080/00224490903100561
27. Tuğut N. Yeni Cinsel Doyum Ölçeği'nin Türkçe versiyonu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*. 2016;4(2): 183-195.
28. Hendrick S, Hendrick C. Multidimensionality of sexual attitudes. *Journal of Sex Research*. 1987;23: 502-526. doi:10.1080/00224498709551387
29. Karaçam Ö, Totan T, Korkmaz YB, Koyuncu M. Hendrick Cinsel Tutum Ölçeği Kısa Formunun Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 2012;13: 138-144.
30. Golbasi Z, Evcılı F, Eroglu K, Bircan H. Sexual Myths Scale (SMS): development, validity and reliability in Turkey. *Sexuality and Disability*. 2016;34: 75-87. doi:10.1007/s11195-016-9430-3
31. Cayan S, Akbay E, Bozlu M, Canpolat B, Acar D, Ulusoy E. The prevalence of female sexual dysfunction and potential risk factors that may impair sexual function in Turkish women. *Urologia Internationalis*. 2004;72(1): 52-57. doi:10.1159/000075273
32. Saboula NE, Shahin MA. Effectiveness of application of PLISSIT counseling model on sexuality for breast cancer's women undergoing treatment. *American Journal of Nursing Science*. 2015; 4(4): 218-230. doi: 10.11648/j.ajns.20150404.21
33. Gamel C, Davis B.D, Hengeveld M.D. Nurses' provision of teaching and counselling on sexuality: a review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*. 2008; 18(8): 1219-1227. doi:10.1046/j.1365-2648.1993.18081219.x
34. Sanabria S, Murray TL. Infusing human sexuality content and counseling in counselor education curriculum. *American Journal of Sexuality Education*. 2018;13(2): 190-204. doi:10.1080/15546128.2018.1457461
35. Abay H, Kaplan S. Histerektomi sonrası cinsel sorunların değerlendirilmesinde PLISSIT modelinin kullanılması. *International Refereed Journal of Nursing Researches*. 2017;11: 184-200.
36. Avcı ÇS, Daşikan Z. Postpartum dönemde cinsel sağlık ve danışmanlık: BETTER modeli kullanımı. *Androloji Bülteni*. 2021;23: 187-196. doi: 10.24898/tandro.2021.12144
37. Barut S, Baransel Sabancı E, *Cinselliğin değerlendirilmesi cinsel eğitim ve danışmanlık*. Ankara: Akademisyen Kitabevi: 2021. p. 7-14.

38. Büyükkayacı Duman N. Cinsel Sağlıkın Değerlendirilmesinde Model Kullanımı. In: Büyükkayacı Duman N (ed.) *Cinsel Sağlık*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 59-66.
39. Veach TA, Nicholas DR, Barton A. *Cancer and the Family Life Cycle*. New York: Brunner-Routledge; 2002. p. 127-129. doi: 10.4324/9780203782514
40. Tuğut N, Gölbaşı Z. Cinselliğin değerlendirilmesi: hemşireler için öneriler ve klinik stratejiler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 2014;11(2): 59-64.
41. Mick J, Hughes M, Cohen MZ. Using the BETTER model to assess sexuality. *Clinical Journal of Oncology Nursing*. 2004;8(1): 84-86. doi: 10.1188/04.CJON.
42. Taylor B, Davis S. Using the extended PLISSIT model to address sexual healthcare needs. *Nursing Standard*. 2006;21(11): 35-40. doi: 10.7748/ns2006.11.21.11.35.c6382.
43. Uslu E, Infal S, Ulusoy MN. Cinsel sorunların çözümünde PLISSIT modelinin etkisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2016;8(1): 52-63. doi: 10.18863/pgy.51356
44. Mahmoodi Dangesaraki M, Maasoumi R, Hamzehgardeshi Z, Kharaghani R. Effect of the EX-PLISSIT model on sexual function and sexual quality of life among women after hysterectomy: a randomised controlled trial. *Sexual Health*. 2019;16(3): 225-232. doi: 10.1071/SH18107.
45. Gölbaşı Z, Evcili F. Hasta cinselliğinin değerlendirilmesi ve hemşirelik: Engeller ve öneriler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2013;16(3): 182-189.

BÖLÜM 7

CİNSELLİK VE RUH SAĞLIĞI

Ayşe OKANLI¹
Dilşa AZİZOĞLU KELEŞ²

GİRİŞ

Cinsel sağlık ve ruh sağlığı arasındaki ilişki, bireyin fiziksel süreçlerinin yanı sıra psikolojik unsurları da içermektedir. Bu nedenle cinsellik çok boyutlu olarak ele alınmalı ve psikolojik faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Cinsel sağlığa ilişkin sorun varlığında çözüme giden süreçte ruh sağlığı durumu ve ruh sağlığını etkileyen faktörler önemli unsurlar olarak görülmektedir. Kadınlarda (vajinismus, disparoni vb.) ve erkeklerde (erektile disfonksiyon vb.) sık görülen cinsel sağlık sorunları ele alındığında fizyolojik etkenlerin yanında stres, kaygı, korku gibi psikolojik faktörlerin sorunların ortaya çıkışında ve sürecin yönetilmesinde oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bireylerin cinselliğinin değerlendirilmesinde bu faktörlerin göz ardı edilmemesi ve değerlendirmenin cinselliğin doğası gereği çok boyutlu yapılmasının cinsel sağlığın korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesinde önem arz ettiği bilinmektedir. Ayrıca cinsel sağlığa yönelik etiketleyici tutumun ve yanlış inanışların bireylerin cinsel yaşamları üzerine etkileri olduğu bilinmektedir.

¹ Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ayse.okanlı@medeniyet.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-3266-5077

² Arş. Gör., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, dilsa.azizoglu@medeniyet.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4281-2264

sellik kapsamında kullanılması cinselliğin duyumlarına odaklanmayı, kabulü ve farkındalığı artırarak olumsuz yargılardan arınma ile sağlıklı cinsel yaşama ulaşmak konusunda etkili olmaktadır (22, 62). Cinsel terapi ise cinsel aktivite taraflarının aktif olduğu aşamalı ödevlerin verildiği ve aşamalı şekilde duyumlara odaklanma egzersizlerinin (sensate focus) çiftler tarafından uygulandığı, var olan sorun üzerinde özelleşen adımların bulunduğu bir yöntemdir. Böylelikle cinsel yaşamın iyileştirilmesi amaçlanmaktadır (63, 64).

SONUÇ

Sonuç olarak, cinselliğin ruh sağlığı ile bir bütün olarak değerlendirilmesi sağlığın korunması ve yükseltilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda cinsel sağlığın araştırılmasında ruh sağlığı faktörlerinin ele alındığı, birbiri ile etkileşiminin araştırıldığı yeni çalışmaların literatüre kazandırılması önemlidir. Sağlık profesyonellerinin ve meslek adaylarının cinsel sağlık konusunda yeterli bilgiye ve cinselliği konuşabilme yetkinliğine sahip olabilmesi adına sertifika programlarının oluşturulması, eğitimlerin ve kursların düzenlenmesi ve bu faaliyetlere katılımın desteklenmesi süreci güçlendirecektir. Toplumun cinsellik hakkındaki farkındalık düzeyinin artırılması amacı ile yaş dönemine özgü eğitimlerin okullarda ve sağlık kuruluşlarında planlanması, rutin olarak tekrarlanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi önemlidir. Cinsel sağlığın damgalanmasıyla mücadele faaliyetlerinin planlanması, damgalamaya yönelik farkındalık etkinliklerinin yapılması ile konuya ilişkin bilincin oluşturulması desteklenmelidir. Tüm yaşantı üzerine etkili olacağı düşünüldüğünde ailelerin cinsel sağlığı konuşabilmesi adına bilgilendirici faaliyetlerin uygulamaya konması ve cinsel sağlık eğitiminin ailede verilmesi desteklenerek cinselliğin doğru ifadesinin sağlanmasına katkıda bulunulması önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Gombert M, Ballester P, Segura A, et al. Introducing sexual dysfunction in mental care. *Expert Opinion On Drug Safety*. 2021; 20(1): 69–79. <https://doi.org/10.1080/14740338.2020.1849135>
2. World Health Organization (WHO). *Defining sexual health: Report of a technical consultation on sexual health, 28-31 January 2002, Geneva 2006*. (05/07/2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2 adresinden ulaşılmıştır).
3. Cooper SA, Compton PA. Nursing interventions for sexual dysfunction: an integrative review for the psychiatric nurse. *Archives of Psychiatric Nursing*. 2019; 33(4): 389–399. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2019.04.003>
4. İncesu C, Cinsel işlevler ve cinsel işlev bozuklukları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 2004; 7(3):3-13.
5. Çeri Ö, Yılmaz A, Soykan A. Cinsel işlev bozuklukları. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*. 2008; 1(2); 71-78.

6. Uluyol FM. Bağlanma, duygu düzenleme süreçleri ve cinsel işlev bozukluğu arasındaki ilişki: bir model önerisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2019;11(Ek 1): 220-233.
7. Doğan S, Cinsellikten tiksinti duyma bozukluğu: Davranışçı tedaviye olumlu ve hızlı yanıt veren bir olgu. *Klinik Psikiyatri*. 2006; 9(4): 191-197.
8. Klaassen M, Ter Kuile MM, Development and initial validation of the vaginal penetration cognition questionnaire (Vpcq) in a sample of women with vaginismus and dyspareunia. *The Journal Of Sexual Medicine*. 2009; 6(6): 1617–1627. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01217.x>
9. Doğan S, Özkorumak E, Ağrılı genital cinsel aktivite ve vajinismus tanısında yaşanan güçlükler. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 2008; 11(3): 135-142.
10. Doğan S, Özkorumak E, Koruyucu psikiyatri açısından cinsel gelişim ve cinsel işlev bozuklukları. *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics*. 2011; 4 (4): 5-70.
11. Schmidt NB, Joiner TE, Young J, et al. The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and hierarchical structure of a measure of maladaptive schema. *Cognitive Therapy and Research*. 1995; 19(3): 295-321. <https://doi.org/10.1007/Bf02230402>
12. Türkoğlu Dikmen SN, Şafak Y, Özdel K, et al. Vajinismus hastalarında erken dönem uyumsuz şema ve üst bilişlerin değerlendirilmesi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*. 2019; 8(3): 131-139.
13. Nobre PJ, Pinto-Gouveia J. Dysfunctional sexual beliefs as vulnerability factors to sexual dysfunction. *The Journal Of Sex Research*. 2006; 43(1): 68-75.
14. Nobre PJ, Pinto-Gouveia J. Emotions during sexual activity: Differences between sexually functional and dysfunctional men and women. *Archives Of Sexual Behavior*. 2006; 35(4): 491-499.
15. Nobre PJ, Pinto-Gouveia J. Cognitive schemas associated with negative sexual events: a comparison of men and women with and without sexual dysfunction. *Archives Of Sexual Behavior*. 2009; 38(5): 842-851. <https://doi.org/10.1007/S10508-008-9450-X>
16. Wang V, Depp CA, Ceglowski J, et al. Sexual health and function in later life: A population-based study of 606 older adults with a partner. *The American Journal Of Geriatric Psychiatry: Official Journal Of The American Association For Geriatric Psychiatry*. 2015; 23(3), 227–233. <https://doi.org/10.1016/j.jagp.2014.03.006>
17. Hendry A, Snowden A, Brown M. When holistic care is not holistic enough: The role of sexual health in mental health settings. *Journal Of Clinical Nursing*. 2018; 27(5–6): 1015–1027. <https://doi.org/10.1111/jocn.14085>.
18. Dickson R. Women's mental health: Focus on sexual and reproductive issues. *Can J Psychiatry*. 2002; 47(5):417-418. Doi: 10.1177/070674370204700501.
19. Incedere A, Küçük L, Sexual life and associated factors in psychiatric patients. *Sexuality and Disability*. 2017; 35(1): 89-106.
20. Polat C, Cinsel işlev bozuklukları ve depresyon. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*. 2019; 3(6): 223-228.
21. Doğan S, Cinsel işlev bozuklukları, depresyon ve antidepresanlar. *Journal Of Mood Disorders*. 2011; 1(2): 81-86.
22. Basson R, Gilks T. Women's Sexual Dysfunction Associated With Psychiatric Disorders And Their Treatment. *Women's Health*. 2018;14(3): 1-16. Doi:10.1177/1745506518762664
23. Leeners B, Hengartner MP, Rössler W, et al. The role of psychopathological and personality covariates in orgasmic difficulties: A prospective longitudinal evaluation in a cohort of women from age 30 to 50. *The Journal Of Sexual Medicine*. 2014; 11(12): 2928–2937. <https://doi.org/10.1111/jsm.12709>
24. Namlı Z, Karakuş G, Tamam L, et al. Bipolar bozuklukta cinsellik ve cinsel işlev bozuklukları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2016; 8(4): 309-320.
25. Rajkumar RP, Kumaran AK, Depression and anxiety in men with sexual dysfunction: A retrospective study. *Comprehensive Psychiatry*. 2015; 60: 114-118.

26. Al-Shaiji TF, Breaking the ice of erectile dysfunction taboo: a focus on clinician-patient communication. *Journal Of Patient Experience*. 2022;9:23743735221077512. <https://doi.org/10.1177/23743735221077512>
27. Kulacaoglu F, Psikojenik nedenli erektil disfonksiyon. *Androloji Bülteni*. 2016; 18(67): 230-232.
28. Besharat MA, Management strategies of sexual dysfunctions. *Journal Of Contemporary Psychotherapy*. 2001;31: 161-180. <https://doi.org/10.1023/a:1013964004468>
29. Liu Q, Zhang Y, Wang J, et al. Erectile dysfunction and depression: A systematic review and meta-analysis. *Journal Of Sexual Medicine*. 2018; 15(8): 1073-1082.
30. Dell'osso L, Carmassi C, Carlini M, et al. Sexual dysfunctions and suicidality in patients with bipolar disorder and unipolar depression. *The Journal Of Sexual Medicine*. 2009; 6(11): 3063-3070. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2009.01455.x>
31. Hoover CF, Insel TR, Families of origin in obsessive-compulsive disorder. *The Journal Of Nervous and Mental Disease*. 1984; 172(4): 207-215. <https://doi.org/10.1097/00005053-198404000-00004>
32. Abbey RD, Clopton JR, Humphreys JD. Obsessive-compulsive disorder and romantic functioning. *J Clin Psychol*. 2007; 63: 1181- 1192.
33. Aksaray G, Yelken B, Kaptanoglu C, et al. Sexuality in women with obsessive compulsive disorder. *J Sex Marital Ther*. 2001; 27: 273-277.
34. Yehuda R, Lehrner A, Rosenbaum T Y, PTSD and sexual dysfunction in men and women. *The journal of sexual medicine*. 2015; 12(5): 1107-1119. <https://doi.org/10.1111/jsm.12856>
35. Zerach G, Anat BD, Solomon Z, et al. Posttraumatic symptoms, marital intimacy, dyadic adjustment, and sexual satisfaction among ex-prisoners of war. *J Sex Med*. 2010; 7: 2739- 27149
36. Cosgrove DJ, Gordon Z, Bernie JE, et al. Sexual dysfunction in combat veterans with post-traumatic stress disorder. *Urology*. 2002; 60: 881-884.
37. Anticevic V, Britvic D, Sexual functioning in war veterans with posttraumatic stress disorder. *Croat Med J*. 2008; 49:499- 505.
38. Bilge A, Çam M, Ruhsal hastalığa yönelik damgalama ile mücadele. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 2010; 9(1): 71- 78.
39. Kadioğlu M, Hotun Şahin N, Stigmatizasyon (damgalama) ve kadın. *Sağlık ve Toplum*. 2015; 25(3): 3-9.
40. Özmen S, Erdem R, Damgalamanın kavramsal çerçevesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2018; 23 (1): 185-208.
41. Corrigan PW, Druss BG, Perlick DA, The impact of mental illness stigma on seeking and participating in mental health care. *Psychological Science In The Public Interest*. 2014;15(2): 37-70.
42. Taebi M, Kariman N, Montazeri A, et al. Infertility stigma: A qualitative study on feelings and experiences of infertile women. *International Journal Of Fertility & Sterility*. 2021;15(3);189-196. <https://doi.org/10.22074/ijfs.2021.139093.1039>
43. Topdemir Koçyiğit O, İnfertilite ve sosyo-kültürel etkileri. *İnsanbilim Dergisi* 2012; 1: 27-37.
44. Kılıç M, Ejder Apay S, Kızılkaya Beji N. İnfertilite ve Kültür. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi* 2011;19:109-115.
45. Anokye R, Acheampong E, Mprah WK, et al. Psychosocial effects of infertility among couples attending St. Michael's Hospital, jachie-pramso in the ashanti region of ghana. *Bmc Research Notes*. 2017; 10(1); 690. <https://doi.org/10.1186/s13104-017-3008-8>
46. Hollos M, Larsen U, Obono O, et al. the problem of infertility in high fertility populations: meanings, consequences and coping mechanisms in two nigerian communities. *Social Science & Medicine (1982)*. 2009; 68(11); 2061-2068. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.03.008>
47. Yücesoy H, Yıldırım F, Şahin E, İnfertilitenin kültürel, ekonomik, psikososyal ve cinsel yönüne güncel bir bakış: Temel hemşirelik yaklaşımları. *Androloji Bülteni (Andrology Bulletin)*. 2021; 23(4); 256-263.

48. Luk BHK, Loke AY, Sexual satisfaction, intimacy and relationship of couples undergoing infertility treatment. *Journal Of Reproductive and Infant Psychology*.2019: 37(2); 108–122. <https://doi.org/10.1080/02646838.2018.1529407>
49. Smith MK, Xu RH, Hunt SL, et al. Combating hiv stigma in low and middle income health-care settings: A scoping review. *Journal Of The International Aids Society*. 2020:23(8); E25553.
50. Logie C, Gadalla TM, Meta-analysis of health and demographic correlates of stigma towards people living with hiv. *Aids Care*. 2009: 21(6); 742–753. <https://doi.org/10.1080/09540120802511877>
51. Sand MS, Fisher W, Rosen R, et al. Erectile dysfunction and constructs of masculinity and quality of life in the multinational men's attitudes to life events and sexuality (males) study. *The Journal Of Sexual Medicine*. 2008:5(3); 583–594. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2007.00720.x>
52. Gölbaşı Z, Evcili F, Hasta cinselliğinin değerlendirilmesi ve hemşirelik: Engeller ve öneriler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2013:16(3);182-189.
53. Peck SA, The importance of the sexual health history in the primary care setting. *Journal Of Obstetric, Gynecologic, And Neonatal Nursing: Jognn*. 2001: 30(3); 269–274.
54. Pessagno R A, Don't be embarrassed: Taking a sexual health history. *Nursing*. 2013: 43(9); 60–64. <https://doi.org/10.1097/01.nurse.0000431139.82532.b3>
55. Savoy M, O'gurek D, Brown-James A, Sexual health history: Techniques and tips. *American Family Physician*. 2020: 101(5); 286–293.
56. Nusbaum M, Rosenfeld JA, Sexual health across the lifecycle a practical guide for clinicians. *Newyork: Cambridge University Press*. 2009: 1- 132.
57. Brookmeyer KA, Coor A, Kachur RE., et al. Sexual history taking in clinical settings: A narrative review. *Sexually Transmitted Diseases*. 2021: 48(6); 393–402. <https://doi.org/10.1097/olq.0000000000001319>
58. Tuğut N, Gölbaşı Z, Cinselliğin değerlendirilmesi: Hemşireler için öneriler ve klinik stratejiler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 2014:11(2); 59-64.
59. Akcan K, Turhan İ, Cinsel Danışmanlık Modelleri. *Gevher Nesibe Journal Of Medical And Health Sciences*, 2022: 7(17); 50-56.
60. Gunzler C, Berner MM, Efficacy of psychosocial interventions in men and women with sexual dysfunctions: A systematic review of controlled clinical trials: Part 2. *J Sex Med*. 2012: 9(12); 3108–3125.
61. Frühauf S, Gerger H, Schmidt HM. Efficacy of psychological interventions for sexual dysfunction: A systematic review and meta-analysis. *Arch Sex Behav*. 2013: 42(6); 915–933.
62. Brotto LA, Basson R. Group mindfulness-based therapy significantly improves sexual desire in women. *Behav Res Ther*. 2014:57; 43–54.
63. Pereira VM, Arias-Carrión O, Machado S, et al. Sex therapy for female sexual dysfunction. *Int Arch Med*. 2013: 6(1); 1-9.
64. Şafak Öztürk C. Cinsel işlev bozukluklarına yönelik psikolojik müdahaleler. *Yeni Symposium*. 2019: 57 (2); 18-28.

BÖLÜM 8

CİNSEL KİMLİK BOZUKLUĞU (CİNSİYET DİSFORİSİ)

Ayşe AYDIN¹

GİRİŞ

19. yy. dan bu yana bilinen ve araştırmalara konu olan cinsel kimlik bozuklukları, kişinin cinsel kimliği ile biyolojik cinsiyeti arasındaki uyumsuzluk veya kişinin biyolojik cinsiyetinden rahatsız olması, biyolojik cinsiyetini reddetmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. “Cinsiyet disforisi”, cinsel kimlik bozukluklarının yeni tanımıdır. Geçmişte transseksüalite veya cinsel kimlik bozuklukları olarak da isimlendirildiği görülen bu tablo Mental/Ruhsal Bozuklukların Teşhis ve İstatistiksel El Kitabı olan DSM-V’te, “cinsel kimliğinden hoşnut olmama” olarak ifade edilmekte, “çocuklarda cinsel kimliğinden yakınma” ve “gençlerde ve erişkinlerde cinsel kimliğinden yakınma” olmak üzere iki farklı yaş grubu için ayrı ayrı ele alınmaktadır (11).

Transseksüel terimi, cinsel kimlik bozukluğu kapsamı içinde değerlendirilmekte olup, “kendilerine atanan cinsiyetle uyuşmayan bir cinsiyet kimliğine sahip bireyleri tanımlamak için kullanılan bir şemsiye terimdir”.(5) Dünya Transseksüel Sağlığı Profesyonel Birliği’ne (World Professional Association for Transgender Health-WPATH) göre, cinsiyet disforisi “Bir kişinin cinsiyet kimliği ile doğumda belirlenen cinsiyet (ve ilgili cinsiyet rolü ve/veya birincil ve ikincil cinsiyet) özellikleri arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanan rahatsızlık veya sıkıntı” olarak tanımlanmıştır. Kadın cinsiyetten erkek cinsiyete geçen bireyler “trans erkek (TE)”, erkek cinsiyetten kadın cinsiyete geçen bireyler “trans kadın (TK)” olarak adlandırılmaktadır (30,31).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, aysea@atauni.edu.tr, ORCID iD:0000-0002-8084-1429

KAYNAKLAR

1. Garg G, Elshimy G, Marwaha R. NCBI Bookshelf. A service of the National Library of Medicine, *National Institutes of Health*. 2023;1-10.
2. Perrotta G. Gender dysphoria: Definitions, classifications, neurobiological profiles and clinical treatments. *Int J Sex Reprod Health Care*. 2020; 3(1): 042-050.doi: 10.17352/ijshc.000013
3. Sümer M. Cinsel Gelişim Kuramları, Cinsel Kimlik ve Bozuklukları. In: Özbek Ç, Çakır D. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı, 1. Baskı, Nobel yayıncılık, 2023; 37-46.
4. Dünya Sağlık Örgütü (1992) ICD-10 Ruhsal ve Davranışsal Bozukluklar Sınıflandırması (Çev. ed.: MO Öztürk, B Uluğ, Çev.:F Çuhadaroğlu, İ Kaplan, G Özgen, MO Öztürk, M Reza-ki, B Uluğ). Türkiye Sinir ve Ruh Sağlığı Derneği Yayını, Ankara, 1993.
5. Akgül GY, Ayaz AB. Çocuk ve ergenlerde cinsiyet hoşnutsuzluğu. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2021, 84(1):4-10.
6. Yüksel N. Cinsel İşlev Bozuklukları, Cinsiyet Disrofisi ve Parafilik Bozukluklar. In: Yüksel N (Editör). Ruhsal Hastalıklar. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Tıp Kitapevi; 2014.p. 541-552.
7. Butcher JN, Mineka S, Hooley JM. Abnormal Psychology. Çeviri: Gündüz O. Anormal Psikoloji. 1. Baskı. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013. p. 799-807.
8. Özsungur B. Cinsel kimlik gelişimi ve cinsel kimlik bozukluğunda psikososyal değişkenler: gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 2010; 17(3):163-174.
9. Başar K. Farklı yönleri ile cinsel kimlik; Bedensel cinsiyet, cinsiyet kimliği, cinsiyet rolü ve cinsel yönelim. *Toplum ve Hekim*. 2014;29(4): 245-251.
10. Ceylan MF, Güney E, İşeri E, Şener S. Ergenlikte başlayan cinsel kimlik bozukluğu: Bir olgu sunumu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2010, 11(1):83-86.
11. Amerikan Psikiyatri Birliği. Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) (Çev. Ed.:E Köroğlu). Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 2013.
12. Keskin N, Yapça G, Tamam L. Transseksüalizm: Klinik özellikleri ve yasal konular. *Psikiyatri- de Güncel Yaklaşımlar*. 2015, 7(4):436-447.
13. Drescher J, Cohen-Kettenis P, Winter S. Minding the body: Situating gender identity diagnoses in the ICD-11. *International Review of Psychiatry*. 2012;24:568-577. <https://doi.org/10.3109/09540261.2012.741575>.
14. Şahin D. Cinsiyetinden hoşnut olmama: Psikiyatri açıdan tanı, değerlendirme ve raporlama süreçleri. *İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2021,84(1):1-3.
15. Stein DJ, Szatmari P, Gaebel W, Berk M, Vieta E, Maj M, de Vries YA, Roest AM, de Jonge P, Maercker A, Brewin Ch R, Pike KM, Grilo CM, Fineberg NA, Briken P, Cohen-Kettenis PT, Reed GM. Mental, behavioral and neurodevelopmental disorders in the ICD-11: An international perspective on key changes and controversies. *BMC Medicine*. 2020;18:1-24. <https://doi.org/10.1186/s12916-020-1495-2>.
16. Zucker KJ. Epidemiology of gender dysphoria and transgender identity. *Sexual Health*. 2017;14(5):404-411.
17. Zucker KJ, Lawrence AA. Epidemiology of gender identity disorder: Recommendations for the standards of care of the world professional association for transgender health. *Int J Transgend*. 2009; 11:8-18.
18. Baba T, Endo T, Ikeda K, Shimizu A, Honnma H, Ikeda H, Saito T. Distinctive features of female-to-male transsexualism and prevalence of gender identity disorder in Japan. *J Sex Med*. 2011; 8:1686-1693.
19. de Graaf NM, Giovanardi G, Zitz C, & Carmichael P. Sex ratio in children and adolescents referred to the Gender Identity Development Service in the UK (2009-2016). *Archives of Sexual Behavior*. 2018;47(5):1301-1304.

20. Aitken M, Steensma TD, Blanchard R ve ark. Evidence for an altered sex ratio in clinic referred adolescents with gender dysphoria. *The Journal of Sexual Medicine*. 2015;12(3):756-763.
21. Arcelus J, Bouman WP, Van Den Noortgate W, et al. Systematic review and meta-analysis of prevalence studies in transsexualism. *European Psychiatry*. 2015;30:807-815.
22. Polat A, Alioğlu F. Cinsiyet disforisi: Kocaeli Üniversitesi Hastanesi deneyimi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2019; 20(1): 101-109.
23. Şahin EN, Aslan F, Emiroglu ON. Health status, health behaviours and healthcare access of lesbian, gay, bisexual and transgender populations in Turkey. *Scand J Care Sci*. 2020;34:239-46.
24. Steensma TD, Kreukels BP, de Vries AL, Cohen-Kettenis PT. Gender identity development in adolescence. *Hormones Behavior*. 2013;64(2):288-297.
25. McCarthy MM, Arnold AP, Ball GE, Blaustein JD, De Vries GJ. Sex differences in the brain: the not so inconvenient truth. *Journal of Neuroscience*. 2012;32(7):2241-2247.
26. Coolidge FL, Thede LL, Young SE. The heritability of gender identity disorder in a child and adolescent twin sample. *Behavior Genetics*. 2002;32(4):251-257.
27. Karamanis G, Karalexi M, White R, Frisell T, Isaksson J, Skalkidou A, Papadopoulos FC. Gender dysphoria in twins: a register-based population study. *Scientific Reports*. 2022; 12(1):1-8.
28. Sasaki S, Ozaki K, Yamagata S, Takahashi Y, Shikishima C, Kornacki T, Nonaka, K, Ando J. Genetic and environmental influences on traits of gender identity disorder: a study of Japanese twins across developmental stages. *Archives of Sexual Behavior*. 2016;45(7):1681-1695.
29. Güner P. Cinsel Kimlik Gelişimi. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2016;2(1): 9-14.
30. Coleman E, Bockting W, Botzer M, Cohen-Kettenis P, DeCuypere G, Feldman J, et al. Standards of care for the health of transsexual, transgender, and gender-nonconforming people, Version 7. *Int J Transgend*. 2012; 13:165-232.
31. Dhejne C, Van Vlerken R, Heylens G, Arcelus J. Mental health and gender dysphoria: A review of the literature. *Int Rev Psychiatry*. 2016; 28:44-57.
32. Bockting WO. Psychotherapy and the real-life experience: From gender dichotomy to gender diversity. *Sexologies*. 2008; 17:211-224.
33. Heck NC. group psychotherapy with transgender and gender nonconforming adults: Evidence-based practice applications. *Psychiatr Clin North Am*. 2017; 40:157-175.
34. Sungur MZ, Yalnız Ö. Transseksüalite: ilgili kavramlar ve cinsiyet düzenleme girişimleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 1999;1:49-54.
35. Fraser L, Knudson G. Past and future challenges associated with standards of care for transgender transitioning clients. *Psychiatr Clin North Am*. 2017;40(1):15-27.
36. T'Sjoen G, Arcelus J, Gooren L, Klink DT, Tangpricha V. Endocrinology of transgender medicine. *Endocr Rev*. 2019;40(1):97-117.
37. Wilkes J. Gender-Dysphoric/Gender-Incongruent Persons: Treatment recommendations from the endocrine society. *Am Fam Physician*. 2018;97(9):608-609.
38. Hembree WC, Cohen-Kettenis PT, Gooren L, Hannema SE, Meyer WJ, Murad MH, Rosenthal SM, Safer JD, Tangpricha V, T'Sjoen GG. Endocrine treatment of gender-dysphoric/gender-incongruent persons: an endocrine society clinical practice guideline. *Endocr Pract*. 2017;23(12):1437.
39. Cartaya J, Lopez X. Gender dysphoria in youth: a review of recent literature. *Curr Opin Endocrinol Diabetes Obes*. 2018;25(1):44-48.
40. Başar, K. ve Yüksel, Ş. Çocukluktan yetişkinliğe cinsiyet kimliği ile ilgili sorunlar: Uygun değerlendirme ve izlem. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2014; 4: 389-404.
41. Souza MH, Malvasi P, Signorelli MC, Pereira PP. Violence and social distress among transgender persons in Santa Maria, Rio Grande do Sul State, Brazil. *Cadernos de saude publica*. 2015;31(4): 767-776.

42. Sefolosh A, van Wyk N, van der Wath A. Reframing personal and professional values: a substantive theory of facilitating lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex youth-inclusive primary health care by nurses. *J Homosex.* 2021; 68(8):1298-1319. doi: 10.1080/00918369.2019.1696106.
43. Karataş S, Buzlu S. Transseksüel bireylerin sağlık hizmeti almada yaşadıkları güçlükler. *Lectio Scientific.* 2018;2:70-81.
44. Günkaya A, Eydi A, Yasak D, Kaplan M, Simek ÖF, Bozarslan S. LGBT'lerin Sağlık haklarına erişimleri konusunda karşılaştıkları sorunlar. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Uygulamalı Araştırma Raporu. 2015;39-41.
45. Roche K, Keith C. How stigma affects healthcare access for transgender sex workers. *Br J Nurs.* 2014;23:1147-52.
46. Klotzbaugh R, Spencer G. Magnet nurse administrator attitudes and opportunities: toward improving lesbian, gay, bisexual, or transgenderspecific healthcare. *J Nurs Adm.* 2014;44:481-6.
47. Carabez RM, Eliason MJ, Martinson M. Nurses' knowledge about transgender patient care: a qualitative study. *ANS Adv Nurs Sci.* 2016;39:257-71.
48. Paradiso C, Lally RM. Nurse practitioner knowledge, attitudes, and beliefs when caring for transgender people. *Transgend Health.* 2018;3:47-56.

BÖLÜM 9

CİNSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI

Seda KARAÇAY YIKAR¹

Evşen NAZİK²

GİRİŞ

Cinsellik insan yaşamının temel ve önemli bir parçasıdır. Bedensel, duygusal ve sosyal boyutlarıyla bireyin yaşam kalitesini etkileyen cinsel sağlık, fiziksel ve psikolojik refahın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilir. Ancak, cinsel işlev bozuklukları, bireylerin cinsel yaşamlarını olumsuz etkileyen yaygın ve karmaşık bir konudur. Cinsel işlev bozukluğu, kişinin cinsel yanıt döngüsünü karakterize eden uyarılma, plato, orgazm ve çözülme evrelerinde meydana gelen aksaklıklarla ilişkilidir. Başka bir ifadeyle cinsel işlev bozuklukları, “bireyin umduğu cinsel ilişkiyi yaşayamaması durumu ya da anatomik, fizyolojik veya psikolojik etmenler sonucu cinsel reaksiyon siklusunda ortaya çıkan ve cinsel performansı etkileyen aksaklıklar” olarak tanımlanmaktadır. Her iki cinsiyette ortaya çıkabilen bu bozukluklar, cinsel ilişki sırasında beklenen doyumunu yaşayamama, cinsel performansta güçlükler, tatminsizlik veya acı verici deneyimler gibi çeşitli şekillerde kendini gösterebilir. Hem bireyin hem de ilişkilerinin niteliği üzerinde olumsuz etkileri olan cinsel işlev bozuklukları, toplumda geniş bir yaygınlık gösterir ve yaş, cinsiyet, kültürel, sosyal, fizyolojik ve psikolojik birçok faktörden etkilenir. Bu faktörlerin ayrıntılı değerlendirilip etkili tedavi ve müdahale yaklaşımlarının uygulanması gerekir. Bu bölümde kadına ve erkeğe ait cinsel işlev bozukluklarının tanımına, epidemiyolojisine, etiyolojisine ve tedavisine değinilecektir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği, sedakrcyyikar@gmail.com , ORCID iD: 0000-0003-1885-5376

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği, ecevsen_61@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5464-4467

değiştirilmesi, geri döndürülebilir risk faktörlerinin yönetilmesi ve mevcut tıbbi koşulların optimize edilmesi önemli ilk basamak tedavilerdir. Hastalar tedaviye yanıt vermezse ve/veya cerrahi müdahale gerekirse tıbbi tedavi başlatılabilir. Cİ-B'lerin tanı ve tedavi sürecinde hemşirelere önemli sorumluluklar düşmektedir. Hemşireler, cinsel işlev bozukluğu olan hastaların duygusal ve psikolojik durumlarını anlamak için empatik bir yaklaşım sergilemelidir. Hastanın rahat ettiği bir ortamda mahremiyete dikkat ederek görüşmeler yapıp ayrıntılı öykü almalı, cinsel işlev bozukluklarına yönelik tedavi seçenekleri hakkında hastaları bilgilendirmeli ve gerekirse ürolog, cinsel terapist, psikiyatrist veya jinekoloğa yönlendirmelidir. Tedavi sürecinde hemşireler hastaları takip etmeli, tedaviye uyumlarını değerlendirmeli ve gerektiğinde destek sağlamalıdır. Ayrıca cinsel sağlık hakkında hastalara ve topluma eğitim vererek cinsel işlev bozukluklarını önlemeli ve tedavi edilebilir bir sağlık sorunu olduğunu vurgulamalıdır (33,36,37).

KAYNAKLAR

1. Sezgin D. Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Sağlık ve Tibbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 2015; 18(1):153-186.
2. Bilgin R. (2016). Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2016; 26(1):219-244.
3. Höbek Akarsu R, Kızılkaya Beji N. Kadın Cinsel Fonksiyon Bozuklukları Sınıflandırılmasında DSM-V Kapsamında Yapılan Değişiklikler. *Androloji Bülteni*. 2016; 18(65): 134-137.
4. Thomas HN, Thurston RC. A Biopsychosocial Approach To Women's Sexual Function And Dysfunction At Midlife. *A Narrative Review. Maturitas*.2016;87:49-60
5. Mccool ME, Theurich MA, Apfelbacher C. Prevalence And Predictors Of Female Sexual Dysfunction: A Protocol For A Systematic Review. 2014; 11(3): 75-87.
6. Clayton AH, Juarez EMV. Female Sexual Dysfunction. *Med Clin N Am*. 2019;103:681-698See comment in PubMed Commons below
7. Ege E, Akın B, Yaralı Arslan S et al. Sağlıklı Kadınlarda Cinsel Fonksiyon Bozukluğu Sıklığı ve Risk Faktörleri. *Tübbav Bilim Dergisi*. 2010; 3(1): 137-144.
8. Cayan, S, Yaman Ö, Orhan İ, et al. Prevalence Of Sexual Dysfunction And Urinary Incontinence and Associated Risk Factors in Turkish Women. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 2016;203:303-308.
9. Türkseven A, Söylemez İ, Dursun P. Cinsel İşlev Bozuklukları İle Evlilik Uyumu Arasındaki İlişki. *Kriz Dergisi*. 2020;28 (1):9-20.
10. Bekmezci E, Meram HE. Kadın Cinsel İşlev Bozukluğu Yönetiminde Güncel Yaklaşımlar Ve Kanıt Temelli Uygulamalar. *Androloji Bülteni*. 2020;22(4): 233-237.
11. Fışkın G, Kızılkaya Beji N. Cinsel Fonksiyonun Değerlendirilmesi Ve Hemşirenin Rolü. *Androloji Bülteni*. 2014; 56(16):73-76.
12. Gölbaşı Z, Tuğut N, Şentürk Erenel A et al. Jinekoloji Polikliniğine Başvuran Evli Kadınlarda Cinsel İşlev Bozukluğu Yaygınlığı ve İlişkili Bazı Faktörler. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*. 2014; 36: 1-10.
13. Köroğlu E. DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı. Ankara: HYB Yayıncılık. 2014

14. American Psychiatric Association. Sexual Dysfunctions. In: Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders, 5th Ed. Washington Son erişim tarihi:9.07.2023 Erişim adresi: [https://repository.poltekkeskaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20\(%20pdfdrive.Com%20\).Pdf](https://repository.poltekkeskaltim.ac.id/657/1/Diagnostic%20and%20statistical%20manual%20of%20mental%20disorders%20_%20DSM-5%20(%20pdfdrive.Com%20).Pdf)
15. Tekin YB, Kübra Baki. Hipoaktif Cinsel İstek Bozukluğunun Yönetimi. *Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi*. 2020; 2(4): 133-139.
16. Akbulut M, Üçpınar MB, Gürbüz ZB. Kadınlarda Cinsel Fonksiyon Bozukluklarının Sınıflaması Ve Tedavisi. *Türkiye Klinikleri J Urology-Special Topics*. 2015;8(3):10-15.
17. Yaşar H, Özkan L, Tepeler A. Kadınlarda Cinsel Fonksiyon Bozukluklarına Güncel Yaklaşım. *J Clin Exp Invest* .2010; 1(3): 235-240.
18. Kingsberg Sheryl A, Woodard Terri MD. Female Sexual Dysfunction: Focus On Low Desir. *Obstetrics & Gynecology* .2015; 125 (2): 477-486.
19. Polat C. Cinsel İşlev Bozuklukları Ve Depresyon. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*. 2019; 3(6): 223-228.
20. Büyükkayacı-Duman N, Koçak DY, Yılmazel G. Kadınlarda Cinsel İşlev Bozuklukları Ve Temel Hemşirelik Yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri Doğum-Kadın Sağlığı Ve Hastalıkları Hemşireliği-Özel Konular*. 2015; 1(2): 35-41.
21. Durna G, Selva Ülbe, Dirik G. Kadında Cinsel İşlev Bozukluğunun Tedavisinde Bilinçli Farkındalık Temelli Müdahaleler: Sistematik Bir Derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2020; 12(1):72-90.
22. Özcan H, Beji KN. Kadın Cinsel Fonksiyon Bozuklukları: 2018 Güncelleme. *Androloji Bülteni*. 2018; 20: 133-137.
23. Turhan İ, Akcan K. Kadın Cinsel İşlev Bozukluğuna İlişkin Güncel Tanı Ve Tedaviler. *Gevher Nesibe Journal Of Medical And Health Sciences*. 2022; 7(17):57-63.
24. Uloko M, Rubin R. Managing female sexual pain. *Urol clin N Am*. 2021; 48: 487-497.
25. Yıldırım MH. Vajinismusun Sosyodemografik Ve Klinik Özellikleri Açısından Diğer Cinsel İşlev Bozuklukları İle Karşılaştırılması. *Klinik Psikiyatri*. 2017; 20(1): 37-44.
26. Seehusen DA Baird, DC , Bode DV. Dyspareunia in Women. *Am Fam Physician*. 2014;90(7):465-470.
27. Nazik E, Eryılmaz G. Kadında Disparoni Ve Hemşirelik Yaklaşımı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*. 2011; 4(1): 211-215.
28. Khalesi BZ, Kenarsari JF, Mobarrezd Y et al. The impact Of Menopause On Sexual functionin Women and Their Spouses .*African Health Sciences*.2020;20(4): 1179- 1984.
29. Dişsiz M, Mamuk R, Oskay Ü. Genito Pelvik Ağrı/Penetrasyon Bozuklukları Ve Güncel Yaklaşımlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2019; 9(3):202-208.
30. Aalaie B, Tavana B, Rezasoltani et al.. Biofeedback Versus Electrical Stimulation For Sexual Dysfunction: A Randomized Clinicaltrial. *International Urogynecology Journal*. 2021; 32(5): 1195-1203.
31. Arthur SS, Dorfman SC, Massa AL et al. Managing Female Sexual Dysfunction. *Urologiconcology: Seminars And Original Investigations*. 2021;40(8): 1-7
32. Türkoğlu SD, Şafak Y, Özdel K et al.Vajinismus Hastalarında Erken Dönem Uyumsuz Şema ve Üst Bilişlerin Değerlendirilmesi. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*. 2019; 8(3): 131- 139.
33. Özdemir A, Şahin S, Arıöz A. Vajinismusun Klinik Özellikleri, Yanlış Uygulamalar ve Tedavisindeki Yaklaşımlar. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*. 2021; 4(2):280-286.
34. Dağ H, Dönmez S, Kavlak O. Kadın Cinselliğinin Gizlenen Yönü: Vajinismus Ve Hemşirenin Rolü. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*. 2012; 21(5): 43-47.
35. Rabinowitz D, Lowenstein L, Gruenwald I. Fear Of Vaginal Penetration in The absence Of Pain As A Separate Category Of Female Sexual Dysfunction: A Conceptual Overview. *Rambam Maimonides Med J*. 2017;8(2): E0016
36. Nicol A, Chung E. Male Sexual Dysfunction: Clinical Diagnosis And Management Strategies For Common Sexual Problems. *Aust J Gen Pract*. 2023;52(1-2):41-45.

37. Örüm MH. Cinselliğin Önemi ve Cinsel İşlev Bozuklukları Yönetimi. *Aile Hekimliğinde Güncel Yaklaşımlar*.2019; 449-456.
38. Chen L, Shi GR, Huang DD, et al. Male sexual dysfunction: A review of literature on its pathological mechanisms, potential risk factors, and herbal drug intervention. *Biomed Pharmacother*. 2019;112:108585.
39. Salonia A, Bettocchi C, Boeri L, et el; EAU Working Group On Male Sexual And Reproductive Health. European Association Of Urology Guidelines On Sexual And Reproductive Health – 2021 Update: Male Sexual Dysfunction. *Eur Urol*. 2021;80(3):333–357. Doi: 10.1016/J.Eururo.2021.06.007
40. Chung E, Lowy M, Gillman G et al. Urological Society Of Australia And New Zealand (USANZ) And Australasian Chapter Of Sexual Health Medicine (Achshm) For The Royal Australasian College Of Physicians (RACP) Clinical Guidelines On The Management Of Erectile Dysfunction. *Med J Aust*. 2022;217(6):318–324. Doi: 10.5694/Mja2.51694.
41. Yurtseven H. Kocaeli İli; İzmit Merkez İlçeleri Erkek Nüfusunda Erkek Cinsel Sağlığı Anketi Geçerlilik Ve Güvenilirlik Araştırılması Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı Tıpta Uzmanlık Tezi, Kocaeli, 2017
42. Şahin A. Primer Ve Sekonder İnfertil Erkek Hastalarda Gözlenen Depresyon Ve Cinsel Fonksiyon Bozukluklarının Karşılaştırılması Sağlık Bakanlığı Fatih Sultan Mehmet Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2014
43. Baydilli N. Klinefelter Sendromlu Ve Vazal Agenezili İnfertil Erkeklerin Cinsel Ve Psikolojik Durumları Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Anabilim Dalı Tıpta Uzmanlık Tezi, Kayseri 2013
44. McCabe MP, Shalip ID, Lewis R et al. Risk Factors For Sexual Dysfunction Among Women And Men: A Consensus Statement From The Fourth International Consultation On Sexual Medicine 2015. *Journal of Sexual Medicine*.2016;13(2):153-167.
45. Tuncel A, Güzel Ö, Atan A. Erektile Disfonksiyonda Rol Oynayan Risk Faktörlerini Belirleme. *Androloji Bülteni*. 2013; 54: 158-163.
46. Hatzimouratidis K. Reply To Pero Bokarica's Letter To The Editor Re: K. Guidelines On Male Sexual Dysfunction: Erectile Dysfunction And Premature Ejaculation. European Association Of Urology Website. [Http://Uroweb.Org/Guideline/Male-Sexual-Dysfunction/](http://Uroweb.Org/Guideline/Male-Sexual-Dysfunction/). Updated 2015. *Eur Urol*;2015; Oct;68(4):E78 Erişim tarihi:22.07.2023.
47. Gökçe A, Atik YT, Halis F. Erektile Disfonksiyon Tedavisinde Gelecekteki Hedefler (Derleme). *Androloji Bülteni*. 2015;17(60): 1-11.
48. Puppo V, Sharif H. Premature Ejaculation is not a Disease. *International Journal Of Urology*. 2017; 24: 641.
49. Ürotürk Prematür Ejekülasyon Kontrol Ve Takip Algoritması [Https://Www.Uroturk.Org.Tr/Urolojidata/Books/468/Prematur-Ejakulasyon-Kontrol-Ve-Takip-Algoritmi.Pdf](https://www.Uroturk.Org.Tr/Urolojidata/Books/468/Prematur-Ejakulasyon-Kontrol-Ve-Takip-Algoritmi.Pdf) Erişim tarihi:22.07.2023.
50. Şirin H, Kendirci M. Gecikmiş Ejekülasyon. *Androloji Bülteni*. 2016; 18(65):92–98.
51. Öztürk ÇŞ. Cinsel İşlev Bozukluklarına Yönelik Psikolojik Müdahaleler. *Yeni Symposium*. 2019;57:18-28
52. Aşçı R. Prematür Ejekülasyon Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar. *Androloji Bülteni*. 2020; 22(1):20-27.
53. Metin A, ME O. Prematür Ejekülasyon Tedavisinde Güncel Yaklaşım. *Androloji Bülteni*. 2016; 18:4-7.
54. Ateş E, Kazıcı HG. Prematür Ejekülasyon: Güncel Tedavi Ve Gelecek. *Androloji Bülteni*. 2021;23(4):278-289.

BÖLÜM 10

CİNSEL SAPMALAR (PARAFİLİLER)

Aslı SİS ÇELİK¹
Ebru SOLMAZ²

GİRİŞ

Parafili terimi tipik olarak aşırı veya tehlikeli faaliyetleri içeren anormal cinsel arzularla karakterize edilen bir durum olarak tanımlanır (1,2). Parafili terimi 19. yüzyılda klinisyenler tarafından “sapkınlık” şeklinde tanımlanmıştır (3). Cinsel davranışların zaman ve kültür içinde değişimi göz önünde bulundurulduğunda “cinsel sapma” kavramını kesin bir şekilde tanımlamak zor olmaktadır (4). Parafili terimi ilk olarak Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı 3. baskıda (DSM-III) nesnelere, durumlara veya rıza göstermeyen bireylere atipik cinsel uyarılmayı tanımlamak için kullanılan bir biyomedikal terim olarak ortaya çıkmıştır (5). Bu tanım doğrultusunda parafililerin cinsel fantezi ve rol yapma oyunlarından niteliksel olarak farklı olduğu görülmektedir. DSM-V revizyonu, her parafili tanısından sonra bozukluk terimini ekleyerek bu konuyu kısmen ele almaya çalışmıştır. Bozukluk, “bir kişiye zihinsel sıkıntı veren veya kişiyi diğer bireylerin psikolojik ve fiziksel refahı için ciddi bir tehdit haline getiren bir davranış” olarak tanımlanır (2). Bu tanıma göre bir cinsel fantezi, genital uyarım veya fenotipik olarak normal, fiziksel olarak olgun, rıza gösteren partnerlerle hazırlık amaçlı okşama (normofilik) alanı dışındaki faaliyetlerle ilgiliyse parafilik olarak ayrılmaktadır (6).

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, aslisis@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3597-7167

² Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, solmazebru@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-1962-8669

KAYNAKLAR

1. Chatterjee S, Student MBBS. Paraphilia: Concepts, classifications, epidemiology, attributes and management. *Indian Journal of Health*. 2019; 5(2), 42-54
2. Joyal CC. Controversies in the definition of paraphilia. *The Journal of Sexual Medicine*. 2018; 15(10), 1378-1380. doi: 10.1016/j.jsxm.2018.08.005
3. Janssen DF. "Paraphilia": Acultural or anti-anthropological. *Sexual Offender Treatment*. 2014; 9(2), 1-13.
4. Moser C. DSM-5, paraphilias, and the paraphilic disorders: Confusion reigns. *Archives of Sexual Behavior*. 2019; 48(3), 681-689. doi: 10.1007/s10508-018-1356-7
5. Beech AR, Harkins L. DSM-IV paraphilia: Descriptions, demographics and treatment interventions. *Aggression and Violent Behavior*. 2012; 17(6), 527-539. doi: 10.1016/j.avb.2012.07.008
6. American Psychiatric Association. Paraphilic Disorders. In: *Diagnostic and Statistical Manual Of Mental Disorders Fifth Edition*. 1st ed. America; 2013. p.685-700.
7. Bártová K, Androvičová R, Krejčová L, et al. The prevalence of paraphilic interests in the Czech population: Preference, arousal, the use of pornography, fantasy, and behavior. *The Journal of Sex Research*. 2021; 58(1), 86-96. doi: 10.1080/00224499.2019.1707468
8. Joyal CC, Carpentier J. The prevalence of paraphilic interests and behaviors in the general population: A provincial survey. *The Journal of Sex Research*. 2017; 54(2), 161-171. doi: 10.1080/00224499.2016.1139034
9. Ahlers CJ, Schaefer GA, Mundt IA, et al. How unusual are the contents of paraphilias? Paraphilia-associated sexual arousal patterns in a community-based sample of men. *The Journal of Sexual Medicine*. 2011; 8(5), 1362-1370. doi: 10.1111/j.1743-6109.2009.01597.x
10. Williams KM, Cooper BS, Howell TM, et al. Inferring sexually deviant behavior from corresponding fantasies: The role of personality and pornography consumption. *Criminal Justice and Behavior*. 2009; 36(2), 198-222. doi: 10.1177/0093854808327277
11. Çetin FH, Şener Ş, İşeri E, et al. Zeka geriliğine bağlı uygunsuz cinsel arayışlar veya transvestik fetişizm: Bir olgu sunumu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2015;16 (6): 454-457. doi: 10.5455/apd.1414665797
12. Oğuz N, Uygur N. Bir Olgu Nedeniyle Bebek Bezi Fetişizmi. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2005; 16(2): 133.
13. Fromberger P, Jordan K, Müller JL. Pedophilia: etiology, diagnostics and therapy. *Der Nervenarzt*. 2013; 84, 1123-1135. doi: 10.1007/s00115-013-3805-9
14. Cengiz M, Cezayirli E, Bayoglu B, ve ark. Catechol-O-Methyltransferase Val158Met and brain-derived neurotrophic factor Val66Met gene polymorphisms in paraphilic sexual offenders. *Indian Journal of Psychiatry*. 2019; 61(3), 253. doi: 10.4103/psychiatry.IndianPsychiatry_194_18
15. Townsend MC, Morgan KI. *Psychiatric mental health nursing: Concepts of care in evidence-based practice*. 9th ed. Philadelphia: F. A. Davis Company; 2017. p. 652-656.
16. Kamenskov MY, Gurina OI. Neurotransmitter mechanisms of paraphilic disorders. *Zhurnal Nevrologii i Psikiatrii Imeni SS Korsakova*. 2019; 119(8), 61-67. doi: 10.17116/jnevro201911908161
17. Soldati L, Bianchi-Demicheli F, Schockaert P, et al. Association of ADHD and hypersexuality and paraphilias. *Psychiatry Research*. 2021; 295, 113638. doi: 10.1016/j.psychres.2020.113638
18. Fisher KA, Marwaha R. Paraphilia. In: *StatPearls*. StatPearls Publishing, Treasure Island (FL); 2022. p. 312-321.
19. Craig LA, Bartels RM. An Overview of Sexual Deviance and Paraphilic Disorders. In: Craig LA, Bartels RM (eds) *Sexual Deviance*. John Wiley and Sons; 2021. p. 27-100.

20. Beech AR, Miner MH, Thornton D. Paraphilias in the DSM-5. *Annual Review of Clinical Psychology*. 2016; 12 (1), 383-406. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-021815-093330
21. Thomas AG, Stone B, Bennett P, et al. Sex differences in voyeuristic and exhibitionistic interests: Exploring the mediating roles of sociosexuality and sexual compulsivity from an evolutionary perspective. *Archives of Sexual Behavior*. 2021; 50(5), 2151-2162. doi: 10.1007/s10508-021-01991-0
22. Balon R. Voyeuristic Disorder. In: Balon, R. (ed) *Practical Guide to Paraphilia and Paraphilic Disorders*. 1st ed. Springer; 2016. p.77-91.
23. Clark SK, Jeglic EL, Calkins C, et al. More than a nuisance: the prevalence and consequences of frotteurism and exhibitionism. *Sexual Abuse*. 2016; 28(1), 3-19. doi: 10.1177/1079063214525643
24. Långström N, Seto MC. Exhibitionistic and voyeuristic behavior in a Swedish national population survey. *Archives of Sexual Behavior*. 2006; 35, 427-435. doi: 10.1007/s10508-006-9042-6
25. Kantha SS, Matsui Y. Frotteurism in Japan and Other Asian Countries. *International Medical Journal*. 2021; 28(4), 470-475.
26. Johnson RS, Ostermeyer B, Sikes KA, et al. Prevalence and treatment of frotteurism in the community: a systematic review. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*. 2014; 42(4), 478-483.
27. Kalra G. The depressive façade in a case of compulsive sex behavior with frottage. *Indian Journal of Psychiatry*. 2013; 55(2), 183. doi: 10.4103/0019-5545.111460
28. De Neef N, Coppens V, Huys W, et al. Bondage-discipline, dominance-submission and sadomasochism (BDSM) from an integrative biopsychosocial perspective: A systematic review. *Sexual Medicine*. 2019; 7(2), 129-144. doi: 10.1016/j.esxm.2019.02.002
29. Joyal CC, Cossette A, Lapierre V. What exactly is an unusual sexual fantasy?. *The Journal of Sexual Medicine*. 2015; 12(2), 328-340. doi: 10.1111/jsm.12734
30. Pows J, Davies J. A descriptive review of research relating to sadomasochism: Considerations for clinical practice. *Deviant Behavior*. 2012; 33(3), 223-234. doi: 10.1080/01639625.2011.573391
31. Krueger RB. The DSM diagnostic criteria for sexual masochism. *Archives of Sexual Behavior*. 2010; 39 (1), 346-356. doi: 10.1007/s10508-010-9613-4
32. McManus MA, Hargreaves P, Rainbow L, et al. Paraphilias: definition, diagnosis and treatment. *F1000Prime Reports*. 2013; 5. doi: 10.12703/P5-36
33. Kraus C, Strohm K, Hill A, et al. Selektive Serotoninwiederaufnahmehemmer (SSRI) in der Behandlung von Paraphilien [Selective serotonin reuptake inhibitors (SSRI) in the treatment of paraphilia: a retrospective study]. *Fortschr Neurol Psychiatr*. 2007; 75:351-356. doi: 10.1055/s-2006-944261
34. Walter M, Witzel J, Wiebking C, et al. Pedophilia is linked to reduced activation in hypothalamus and lateral prefrontal cortex during visual erotic stimulation. *Biological Psychiatry*. 2007; 62(6), 698-701. doi: 10.1016/j.biopsych.2006.10.018
35. Poepl TB, Nitschke J, Dombert B, et al. Functional cortical and subcortical abnormalities in pedophilia: a combined study using a choice reaction time task and fMRI. *The Journal of Sexual Medicine*. 2011; 8(6), 1660-1674. doi: 10.1111/j.1743-6109.2011.02248.x
36. Saleh FM, Guidry LL. Psychosocial and biological treatment considerations for the paraphilic and nonparaphilic sex offender. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 2003;31(4):486-93.
37. Blanchard R. The DSM, diagnostic criteria for transvestic fetishism. *Archives of Sexual Behavior*. 2010; 39 :363. doi: 10.1007/s10508-009-9541-3
38. Fedoroff JP. Transvestic disorder. In: *The paraphilias: Changing suits in the evolution of sexual interest paradigms*. 1st ed. Oxford University Press; 2019. p. 196-206.

39. Marshall WL, Marshall LE. Psychological treatment of the paraphilias: a review and an appraisal of effectiveness. *Current Psychiatry Reports*. 2015; 17 (1), 1-6. doi: 10.1007/s11920-015-0580-2
40. Thibaut F. Pharmacological treatment of paraphilias. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*. 2012; 49(4), 297-305.
41. Thibaut F, Cosyns P, Fedoroff JP, et al. The World Federation of Societies of Biological Psychiatry (WFSBP) 2020 guidelines for the pharmacological treatment of paraphilic disorders. *The World Journal of Biological Psychiatry*. 2020; 21(6), 412-490. doi: 10.1080/15622975.2020.1744723
42. Holoyda BJ, Kellaher DC. The biological treatment of paraphilic disorders: an updated review. *Current Psychiatry Reports*. 2018; 18 (1), 1-7. doi: 10.1007/s11920-015-0649.
43. Moser C. Yet another paraphilia definition fails. *Archives of Sexual Behavior*. 2011; 40(3), 483-485. doi: 10.1007/s10508-010-9717-x
44. Jordan Halter M. Sexual dysfunction, gender dysphoria and paraphilias. In: Jordan Halter M (ed), *Varcaroli's Foundations of Psychiatric-Mental Health Nursing*. 8th ed. Elsevier, p 817-838.
45. Moorhead S, Swanson E, Johnson M, Maas M. *Nursing outcomes classification (NOC): Measurement of Health Outcomes*. 6th ed. St. Louis, MO: Elsevier; 2018, p 312-410.
46. Butcher HK, Bulechek GM, Dochterman JMC, Wagner CM. *Nursing Interventions Classification (NIC)*. 7th ed. St. Louis Missouri: Elsevier; 2018, p:255-310.
47. Herzog EA. Adults. In: Varcarolis EM, *Essentials of Psychiatric Mental Health Nursing*. 3th ed. Elsevier, 2017, p 426-428.

BÖLÜM 11

ÇOCUĞUN CİNSEL İSTİSMARI

İrem YILDIRIM¹
Hacer KOBYA BULUT²

GİRİŞ

Birleşmiş milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre "18 yaşın altındaki her insan çocuktur ve yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına sahiptir". Çocuklar bu sözleşme ile yetişkinler tarafından korunması gereken varlıklar olmaktan çıkarak, kendine özgü hakları olan öznel konumuna gelmişlerdir. Çocuğun gelişimi, sağlığı ve öz saygısı açısından zararlı veya potansiyel olarak zararlı sonuçlar doğurabilecek eylemler çocuğa yönelik kötü muamele başlığı altında sınıflandırılmaktadır (1). Çocuk istismarı, çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen, fiziksel ve ruhsal sağlığını bozabilen, bir erişkin tarafından farkında olarak veya olmayarak yapılan herhangi bir şekildeki harekete maruz kalmasıdır. Çocuk ihmali ise çocuğun ebeveynlerinden birinin ya da başka bir bakım verenin çocuğun yaşına uygun sosyal, duygusal, ekonomik, bedensel gereksinimlerini karşılamaması durumudur. Çocuk istismarı ve çocuk ihmali çocuğa yönelik kötü muamele türleri içinde değerlendirilmektedir. Dünyada 2-17 yaş arası 1 milyar çocuğun, çocuğa yönelik kötü muamele ile karşı karşıya kaldığı tahmin edilmektedir (2). Dünya şiddet ve sağlık raporu ile çocuklara yönelik kötü muamelenin dört türü tanımlanmıştır: "Fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal/psikolojik istismar ve ihmali" (3).

¹ Arş. Gör. Dr., SBÜ Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniği, iremyildirim.md@outlook.com, ORCID iD : 0000-0003-3179-9823

² Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği, hkbulut@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0003-4910-6378

sinden geçmektedir. Çocuğun yaşına uygun cinsel bilgiyi alması, kendi bedenini tanınması, özel bölgelerini öğrenmesi, bedenine dokundurtmama hakkı olduğunu bilmesi, iyi ve kötü dokunuşu ayırabilmesi, istemediği bir şekilde kendisine dokunulduğunda bunu güvendiği bir yetiškine anlatması gerektiği gibi konular çocukların eğitiminde yer alması gereken konulardır (4).

SONUÇ

Çocuğun cinsel istismarı, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psikososyal sonuçları olan, çocukların fiziksel ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyen, çeşitli ruhsal bozukluklar için risk oluşturabilecek bir halk sağlığı sorunudur. İstismarcılar bir dizi farklı taktik kullanarak mağdurları cinsel istismar konusunda sessiz kalmaları için manipüle edebilir ve çocuğun direnmesi veya başka bir yetiškine söylemeyi planlaması gibi durumlarda tehditlerde bulunabilir. Bu noktada çocukların ve ailelerin konu ile ilgili eğitimi önem teşkil etmektedir. Çocuğun cinsel istismarı yalnızca fiziksel bir istismar olmakla kalmayıp bir güven ve/veya otorite ihlalidir. Çocuklara yönelik istismarı fark etmek her zaman kolay değildir ve cinsel istismar mağduru çocukların bazıları bariz semptomlar göstermeyebilir. Fail çocuğun çevresinden biri olabilir ve bu da istismarı fark etmeyi zorlaştırabilir. İstismar sonrasında çocuklarda davranış değişiklikleri, istismarcıdan kaçınma, cinsel açıdan yaşına ve cinsel gelişimine uygunsuz davranma, fiziksel sorunlar görülebilir. Bir çocuğun cinsel istismarından şüphelenildiğinde gecikmeden doğrudan polisle veya sosyal hizmet uzmanı ile görüşmek yapılması gereken ilk adımlardan biridir.

Cinsel istismarın çocuklarda kısa ve uzun vadeli etkileri olabilir. Cinsel istismar mağduru çocukta; kaygı, depresyon, TSSB, yeme bozuklukları, self mutilatif davranışlar, intihar düşüncesi ve girişimi görülebilir. Psikiyatrik şikayetleri olan olguların uygun tedaviyi alması ve düzenli psikiyatrik takipte olmaları sağlanmalıdır. Çocuğun cinsel istismarı konusunda sağlık çalışanları, aile ve öğretmenlerin yeterli bilgi ve yönetme becerisine sahip olması istismarın önlenmesi ve erken tanınım müdahale edilmesi açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Çocuk istismarının önlenmesi danışma toplantısı raporu, 29-31 Mart 1999. Cenevre, Dünya Sağlık Örgütü, 1999 (belge WHO/HSC/PVI/99.1), s57-59.
2. Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A., and Kress, H. (2016). Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates. *Pediatrics*, 137(3), e20154079.
3. Krug EG et al, eds. Şiddet ve Sağlık Dünya Raporu. Cenevre, Dünya Sağlık Örgütü, 2002; p. 61-63.
4. Aktepe E. Çocukluk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 2009; 1(2): 95-119.
5. İşeri E. Cinsel istismar. Çetin FÇ, Pehlivan Türk B, Ünal F, Uslu R, İşeri E, Türkbay T, Coşkun A, Miral S, Motavallı N, editörler. Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı. 1.Baskı, Ankara, Hekimler Yayın Birliği. 2008; p. 470-477.

6. Gültekin G, Ruban C, Akduman B, Korkusuz İ. Çocuk ve cinsel istismar. *Adli Psikiyatri Dergisi*. 2006;3(1):9-14.
7. Aysev A, Taner YI (Editörler). Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları. In: Avcı A, Tahiroğlu AY. Cinsel İstismar. 1inci Baskı, İstanbul: Golden Print, 2007; p.721- 736.
8. Renteria SC. Sexual abuse of female children and adolescent detection, examination and primary care. *Therapeutische Umschau Revue Therapeutique*. 2005;62(4):p.230-237
9. Goodman R, Scott S. *Child and Adolescent Psychiatry*: John Wiley & Sons; 2012; p285.
10. Polat, O. *Tüm Boyutları ile Çocuk İstismarı*. (1.Baskı) İstanbul: Seçkin Yayınları; 2007.
11. Göker Z, Aktepe E, Tural Hesapcioğlu S, Kandil S. Referral types of sexually abused children and their clinic and sociodemographic features. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2010;17:15-2112.
12. Çuhadaroğlu F, Coşkun A, İşeri E ve ark. Çocuk Ergen Psikiyatrisi Temel Kitabı. (1.Baskı) Ankara, Hekimler Yayın Birliği;2008,470-477
13. Alpaslan, A. H. "Çocukluk Döneminde Cinsel İstismar". *Kocatepe Tıp Dergisi* 2014,194-201
14. Çengel Kültür E, Çuhadaroğlu Çetin F, Gökler B. Demographic and clinical features of child abuse and neglect cases. *Turkish Journal of Pediatrics* 2007;49(3):256-262.
15. Demir M. Çocuk ve ergenlerin cinsel istismarı sonrasında akut stres bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu özelliklerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Uzmanlık tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2008.
16. Koten Y, Tuğlu C, Abay E. Üniversite öğrencileri arasında ensest bildirim. XXXII. Ulusal Psikiyatri Kongresi Kongre Özet Kitabı, Ankara: 1996:154.
17. Hymel KP, Jenny C. Child sexual abuse. *Delaware Medical Journal* 1997;69(8):415-29.
18. Rutter M, Taylor E, Hersov L. Child and adolescent psychiatry modern approaches. In: Smith M, Bentovim A. *Sexual abuse*. 3rd Edition, Blackwell Science, 1994:230-51.
19. Duncan AE, Sartor CE, Scherrer JF, et al. The association between cannabis abuse and dependence and childhood physical and sexual abuse: evidence from an offspring of twins design. *Addiction*. 2008;103(6):990-997
20. Martin A, Volkmar FR, Lewis M. *Lewis's child and adolescent psychiatry: A comprehensive textbook* 5th Edition Lippincott Williams & Wilkins, 2007:644-649
21. Duncan AE, Sartor CE, Scherrer JF, et al. The association between cannabis abuse and dependence and childhood physical and sexual abuse: evidence from an offspring of twins design. *Addiction*. 2008;103(6):990-997
22. İmren SG, Ayşe A, Yusufoglu C, Arman AR, Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal*. 2013;26(1):11-16.
23. Wong WH, Kuo WH, Sobolewski C, Bhatia I, Ip P. The Association Between Child Abuse and Attempted Suicide. *Crisis*. 2020 May;41(3):196-204. doi: 10.1027/0227-5910/a000625.
24. Roberts R, O'Connor T, Dunn J, Golding J; ALSPAC Study Team. The effects of child sexual abuse in later family life; mental health, parenting and adjustment of offspring. *Child Abuse Negl*. 2004 May;28(5):525-45. doi: 10.1016/j.chiabu.2003.07.006.
25. Catherine C. Classen; Oxana Gronskaya Palesh; Rashi Aggarwal *Trauma, Violence, & Abuse* Volume: 6 Issue: 2 Dated: April 2005 Pages: 103-129.
26. Fergusson DM, Horwood LJ, Lynskey MT. Childhood sexual abuse, adolescent sexual behaviors and sexual revictimization. *Child Abuse Negl*. 1997 Aug;21(8):789-803. doi: 10.1016/s0145-2134(97)00039-2.
27. Chandy JM, Blum RH, Resnick MD. Gender-specific outcomes for sexually abused adolescents. *Child Abuse Negl*. 1996 Dec;20(12):1219-31. doi: 10.1016/s0145-2134(96)00117-2.
28. Felitti, V. J. (1991). Long-term medical consequences of incest, rape, and molestation. *Southern Medical Journal*, 84(3), 328-331.

29. Kendall-Tackett, K. A. (2002). The health effects of childhood abuse: Four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 715-729.
30. Kendall-Tackett, K. A., Marshall, R., & Ness, K. E. (2000). Victimization, healthcare use, and health maintenance. *Family Violence & Sexual Assault Bulletin*, 16, 18-21.
31. Runyan, D., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F., & Ramiro, L. (2002). Child abuse and neglect by parents and other caregivers. In E. G. Krug, L. Dahlberg, J. Mercy, A. Zwi, & R. Lozano (Eds), *World report on violence and health* (pp. 59-81). Geneva: World Health Organization
32. Scott, K. M., Von Korff, M., Angermeyer, M. C., Benjet, C., Bruffaerts, R., de Girolamo, G. et al. (2011). Association of childhood adversities and early-onset mental disorders with adult-onset chronic physical conditions. *Archives of General Psychiatry*, 68(8), 838-844.
33. McCrory, E., De Brito, S. A., & Viding, E. (2010). Research review: The neurobiology and genetics of maltreatment and adversity. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(10), 1079-1095.
34. Brown J, Cohen P, Chen H, Smailes E, Johnson JG. Sexual trajectories of abused and neglected youths. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics* 2004; 25:77-82.
35. Perry, Bruce D., Ronnie A. Pollard, Toi L. Blakley, William L. Baker, and Domenico Vigilante. "Childhood trauma, the neurobiology of adaptation, and "use dependent" development of the brain: How "states" become "traits". *Infant mental health journal* 16, no. 4 (1995): 271-291.
36. Odacı, H. & Türkkan, T. (2021). Cinsel İstismar Şüphesi Bulunan Çocukla Görüşme: Öğretmenler ve Okul Psikolojik Danışmanları Nasıl Davranmalı ve Neler Yapmalı? . *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* , 19 (1) , 685-706 . DOI: 10.37217/tebd.699740
37. Pence, D. M. (2011). Child abuse and neglect investigation. J. E. B. Myers (Ed.). *The APSAC handbook on child maltreatment içinde* (3th Ed.). London, p:35-49
38. Lovett, B. B. (2004). Child sexual abuse disclosure: Maternal response and other variables impacting the victim. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21(4), 355-371.
39. Türk Ceza Kanunu (2006). Ankara, (23. Baskı), madde 278.
40. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2018). Çocuk Bakım Kuruluşlarında Çalışan Personele Yönelik İstismar İle Mücadele Rehber Kitapçığı (Yayın No 7). Ankara: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı. https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/uploads/pages/yayinlar-ana_baslik/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele_rehberkitapcigi.pdf (Erişim tarihi 03.01.2024)
41. Müjdecioğlu Demir G, Cinsel İstismar. Ercan E.S. (Ed.) *Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi - Güncel Yaklaşımlar ve Temel Kavramlar*. Fethiye, Akademisyen Yayınevi; 2020. p. 891-895.
42. Yalın A, Kerimoğlu E, Erman H. Okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önleme programı: ana babaların tutum, görüş ve davranışlarının taranması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 1995;2(1):18-19.
43. Cohen, J.A., Mannarino, A.P. and Deblinger, E. (2017) *Treating Trauma and Traumatic Grief in Children and Adolescents*. 2nd Edition, The Guilford Press, New York, 356 p.
44. Cohen JA, Bukstein O, Walter H, Benson SR, Chrisman A, Farchione TR, Hamilton J, Keable H, Kinlan J, Schoettle U, Siegel M, Stock S, Medicus J; AACAP Work Group On Quality Issues. Practice parameter for the assessment and treatment of children and adolescents with posttraumatic stress disorder. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2010 Apr;49(4):414-30. PMID: 20410735.

BÖLÜM 12

KADINA YÖNELİK CİNSEL ŞİDDET VE İSTİSMAR

Nuray KURT¹

Özlem DOĞAN YÜKSEKOL²

GİRİŞ

Şiddet; insanlığın var oluşundan günümüze kadar varlığını sürdürerek gelmiş bir olgudur. Şiddet denildiğinde akla ilk gelen kadına yönelik olan şiddettir (1). Kadına yönelik şiddet 21 yy.da bile karşımıza çıkan ve kırılması en güç olan tabulardan biridir (2). Tüm zamanlarda ortaya çıkan kadına yönelik şiddet, günümüzde daha çok tartışılan sosyal sorunların başında gelmektedir. Toplumların kültürel yapıları, davranışları değişse de, şiddet ve istismar bütün dünyada artmakta ve en yaygın hak ihlallerinin başında gelmektedir. Kadına yönelik şiddet ve istismar; oldukça karmaşık ve çok boyutlu olarak kabul edilen, önemli bir halk sağlığı problemi olarak görülen ve öncelikli olarak çözülmesi gereken kadın sağlığı sorunlarının başında yer almaktadır. Dünya genelinde bütün kadınlar coğrafi sınır, ekonomik gelişmişlik, inanç, etnik köken, ekonomik ve/veya sosyal statü farkı gözetilmeksizin şiddet ve istismara uğrama riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (3).

¹ Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, nkurt@firat.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7820-0940

² Doç. Dr., Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, odyuksekol@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1761-1479

SONUÇ

Günümüzde gittikçe yaygınlaşan kadına yönelik cinsel şiddet ve istismar büyük bir sorun haline gelmektedir. Aynı zamanda insan hakları ihlalidir. Toplumların sağlıklı nesillerle devamlılığını sağlayabilmesi için bu sorunu çözmesi gerekir. Şiddet ve istismar mağdurları, utanma, suçluluk hissetme, güvensizlik, ümitsizlik, sorunun çözülemeyeceği inancı gibi farklı nedenlerle problemi paylaşmakta ve destek almaktan kaçınabilmektedirler. Şiddet ve istismara karşı mücadele; multidisipliner bir iş birliği gerektirmektedir. Kadının, aile içinde ya da aile dışında uğradığı tüm şiddet türleri gizli tutulmamalı, ortaya çıkması sağlanmalıdır. Gizli kalan tüm şiddet çeşitleri kadının daha fazla yalnızlaşmasına ve içine kapanmasına neden olmaktadır. Böylece şiddet ve istismar uygulayan kişinin uyguladığı şiddet ve istismar miktarı ve türü artabilmektedir. Sağlık profesyonellerinin, polis ve adli personelin kadına yönelik şiddet ve istismarı düşündüren durumları iyi bilmeleri ve şiddet mağdurlarına yaklaşımı oldukça önemlidir.

Şiddet ve istismarı azaltmak ve yok edebilmek için tüm toplumca bir mücadele verilmelidir. Eğitim ve kamu spotları ile farkındalık artırılmalıdır. Bunlara ek olarak kadına yönelik şiddetle ilgili protokoller ve yasalar daha geniş hale getirilmelidir. Ayrıca şiddet ve istismarı önlemede etkili iletişim tekniklerinin kullanımına, kadının hak ve özgürlüklerle ilgili kısıtlamalarda kime, nereye başvurması gerektiği ile ilgili bilgilendirilmesine ve cesaretlendirilmesine, yasal düzenlemelerin kontrol ve denetim mekanizmalarının artırılmasına gereksinim duyulmaktadır. Şiddetin önlenmesinde ve şiddet farkındalığının oluşturulmasında önemli yeri olan sağlık profesyonellerinin desteklenmesi, sağduyusunun artırılması ve yasal olarak güçlendirilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Cobutoğlu SA. Kadın ve şiddet: Manves City’de şiddetin türleri (Fiziksel, Ekonomik ve Cinsel Şiddet). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 2021; 14(33): 238-265. doi: 10.12981/mahder.858388
2. Bilgin Şahin B, Erbay Dündar P. Kadına yönelik şiddet ve yaşam kalitesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 2017; 18(3): 203-210. doi: 10.5455/apd.246081
3. Çiçek E, Öncel S. Engelli kadına yönelik şiddetin diğer boyutu: cinsel şiddet. *JACSD*. 2018; (13): 126-146. doi: 10.17367/JACSD.2018.2.2
4. Dogrucan A, Yıldırım Z. Kadına yönelik aile içi şiddet üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020; 2(2): 122-138.
5. World Health Organization. *World report on violence and health: summary*. Geneva: World Health Organization; 2002.
6. Dağcı S, Ören B. Cinsiyet eşitsizliği, kadına yönelik şiddet ve sağlık çalışanlarının yaklaşımı. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*. 2019; 50(4): 236-240. doi: 10.16948/zktipb.452219

7. Seçgin L, Arslan T, Selçuk KT. Türkiye’de son beş yılda kadına yönelik şiddet: COVID-19 pandemisinin etkisi. *Humanistic Perspective*. 2022; 4(1): 28-43. doi: 10.47793/hp.1025470
8. Bulucu GD, Aymelek-Çakıl N. Kırşehir ilinde Bağbaşı mahallesinde yaşayan kadınların cinsel şiddete uğrama durumlarının belirlenmesi. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*. 2013; 15(2): 35-44.
9. World Health Organization. Violence against women Prevalence Estimates, 2018. Global, regional and national prevalence estimates for intimate partner violence against women and global and regional prevalence estimates for non-partner sexual violence against women. Geneva, 2021. (20/08/2023 tarihinde https://www.plan-international.jp/special/meaning/pdf/Violence_Against_Women_2018.pdf adresinden ulaşılmıştır).
10. Prügl E. (Director) *Violence Against Women. Gender and International Affairs Class 2013. Lecture conducted from The Graduate Institute of International and Development Studies (IHEID)*. Geneva, Switzerland. 2013.
11. Güler E, Erbil N. Kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve hemşirenin sorumlulukları. *Androloji Bülteni*. 2022; 24(3): 204-213. doi: 10.24898/tandro.2022.38159
12. Akkaş İ, Uyanık Z. Kadına yönelik şiddet. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. 2016; 6(1): 32-42.
13. World Health Organization. “Violence Against Women”. Geneva: World Health Organization. 2021. (25/08/2023 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women> adresinden ulaşılmıştır).
14. Özcan Elçi D. Kadın, Şiddet, Mücadele. Akdeniz S (ed.) *Cinsel Şiddet*. İstanbul: Karadeniz Kitap LTD. ŞTİ; 2022. p. 86-89.
15. Balkır ZG. Cinsiyet ayrımcılığı temelinde iş yerinde cinsel taciz. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2015; 1(1): 12-47.
16. Unur K, Şanlı SC. Staj yapan öğrencilere yönelik cinsel taciz: otel işletmeleri örneği. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*. 2018; 15(1): 149-161.
17. Dombak K, Çelik E. Bireylerin cinsel istismar mağdurlarına yönelik bakış açılarının incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 2021; 20(77): 425-440. doi: 10.17755/esosder.626126
18. Türk Dil Kurumu (TDK) 2019. (16/09/2023 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=REKABET adresinden ulaşılmıştır).
19. Bulut S, Karaman HB. Engelli bireylerin cinsel, fiziksel ve duygusal istismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 2018; 19(2): 277-301. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.382961
20. Bharat A, Jain N, Gupta BK, et al. To determine the pattern and effects of verbal, emotional and physical abuse in both sexes. *International Journal of Community Medicine and Public Health*. 2017; 3(4): 818-825. doi: 10.18203/2394-6040.ijcmph20160729
21. Öngün E, Ünsal G. Üniversite yaşamında yakın ilişkiler ve istismar. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*. 2018; 4(1): 52-58. doi: 10.5222/jaren.2018.052
22. Doğanlı B, Karaörs G. Çocuk istismarı ve sosyal devlet kapsamında çocuk istismarına yönelik alınan önlemler. *The Journal of International Scientific Researches*. 2017; 2(7): 82-92. doi: 10.23834/isrjournal.363730
23. Barut B. Cinsel istismar mağdurlarına yaklaşım ve terapötik süreç. *Journal of International Social Research*. 2021; 14(76).
24. Gencer MZ, Ağırman E, Arıca S. İstanbul ilinde kadına yönelik şiddet sıklığı ve kadınların şiddet algısı. *Ahi Evran Medical Journal*. 2019; 3(1): 18-25.
25. World Health Organization Global and Regional Estimates of Violence Against Women: Prevalence and Health Effects of Intimate Partner Violence and Non-Partner Sexual Violence 2013. (19/09/2023 tarihinde https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/85239/9789241564625_eng.pdf?sequence=1 adresinden ulaşılmıştır).

26. McFarlane J, Malecha A, Gist J, et al. Intimate partner sexual assault against women and associated victim substance use, suicidality, and risk factors for femicide. *Issues in Mental Health Nursing*. 2005; 26(9): 953-967. doi: 10.1080/01612840500248262
27. McFarlane J, Campbell JC, Sharps P, et al. Abuse during pregnancy and femicide: urgent implications for women's health. *Obstetrics & Gynecology*. 2002; 100(1): 27-36. doi: 10.1016/S0029-7844(02)02054-9
28. Campbell JC, Glass N, Sharps PW, et al. Intimate partner homicide: Review and implications of research and policy. *Trauma, Violence, & Abuse*. 2007; 8(3): 246-269. doi: 10.1177/1524838007303
29. Jina R, Thomas LS. Health consequences of sexual violence against women. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*. 2013; 27(1): 15-26. doi: 10.1016/j.bpobgyn.2012.08.012
30. Gökkaya VB. Türkiyede Şiddetin Kadın Sağlığına Etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2009; 10(2): 167 - 179.
31. Brookmeyer KA, Beltran O, Abad N. Understanding the effects of forced sex on sexually transmitted disease acquisition and sexually transmitted disease care: findings from the national survey of family growth (2011–2013). *Sexually Transmitted Diseases*. 2017; 44(10): 613. doi: 10.1097/OLQ.0000000000000651
32. Gögen S. Bir savaş silahı olarak kadına yönelik cinsel şiddetin sağlık üzerine etkileri: Bosna Savaşı örneği. *TAF Prev Med Bull*. 2011; 10(1): 119-126
33. World Health Organization. "Respect Women: Preventing Violence Against Women". Geneva: World Health Organization (WHO/RHR/18.19). 2019. (27/09/2023 tarihinde <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/312261/WHO-RHR-18.19-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden ulaşılmıştır).
34. Aktaş B, Kaya F, Bostancı Daştan N. Hemşirelik ve ebelik öğrencilerinin ailede kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 2019; 14(20): 1448–1474. doi: 10.26466/opus.611843
35. Erciyas ŞK, Seval M, Doğan N. Hemşirelik öğrencilerinin kadına yönelik şiddet belirtilerini tanıyabilme durumları. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2021; 37(1): 1–9.
36. Şirin A. *Kadın Sağlığı*. (1. Baskı). İstanbul: Bedray Basın Yayıncılık Ltd. Şti; 2008. p. 471-478.
37. Ergöner-Akça T, Özdemir MH, Salaçin S. Kadına yönelik aile içi şiddet tanısında acil servislerin rolü: Bir olgu sunumu. *Türk J Emerg Med*. 2002; 2(2): 45-49.

BÖLÜM 13

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.1. GEBELİK VE CİNSEL SAĞLIK

Özlem KARABULUTLU¹

GİRİŞ

Cinsellik, emosyonel, fiziksel ve psikososyal değişkenlerin dinamik ve karmaşık bir etkileşimidir (1). Cinsellik intrauterin hayattan başlayıp ölüme kadar devam eden, insanların duyguları, kişilikleri, inanışları, değerleri, tutumları ve içinde yaşadıkları toplumlara göre şekillenen tüm bedeni ve aklı içeren, bir kavramdır (2-4). Cinsellik çok boyutlu olup biyolojik, ekonomik, psikolojik, sosyal, politik, dini, hukuki, tarihi, kültürel ve ruhsal faktörlerin etkileşiminden etkilenmektedir (5). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre "cinsellik; fiziksel, duygusal, entelektüel ve sosyal yönlerin kişiliği, iletişimi ve aşkı zenginleştirici etkilerin bileşimi" olarak tanımlanmaktadır (6).

Gebelik ise kadın hayatında önemli bir yere sahip olan çeşitli bedensel ve ruhsal değişikliklerin yaşandığı, fizyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerden etkilenen bir dönemdir. Kadınların gebelik döneminde yaşadığı anatomik, fizyolojik, hormonal, emosyonel değişimler, çiftlerin eğitimi, meslek sahibi olup olmadıkları, evlilik süreleri hatta etnik kimlikleri gibi sosyokültürel faktörler, ekonomik faktörler, mitler ve anne babalık düşüncesi kadınların ruh hallerini, fiziksel rahatlıklarını, kişilerarası ilişkilerini, eş/partner ile olan evlilik ilişkisini, cinsel davranışını ve yaşamını etkilemektedir (7-10). Tosun Güleroglu ve Gördeles Beşer'in (2014) çalışmasında, gebe kadınlardaki cinsel hayat üzerindeki en önemli etkenlerin düşük eğitim düzeyi, 10 yıldan uzun evlilik süresi, ilerlemiş

¹ Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, okarabulutlu@gmail.com,
ORCID iD: 0000-0001-5307-5186

mesterde artış göstermektedir (67). Ülkemizde cinsellik, rahatça konuşulamayan toplumsal değerler, inançlar, sosyokültürel, fizyolojik ve psikolojik faktörlerin etkisi altında olan bir konu olarak kabul edilmektedir (68). Sağlık profesyonelleri gebelerin cinselliğe karşı tutumlarını, algılarını ve gebeliğin cinsel sağlığa etkilerini belirleyebilmeli, çiftlere bu konuda eğitim ve danışmanlık yapabilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Murtagh J. Female sexual function, dysfunction, and pregnancy: implications for practice. *J Midwifery Womens Health*. 2010;55:438-446.
2. Moseley A. A'dan Z'ye Felsefe. İstanbul NTV Yayınları; 2010. s: 55-58.
3. Parrinder G (Çev: Elçi N.). Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak. 1. Baskı. İstanbul: Say Yayınları; 2003. p. 355-367.
4. Taylor TF. The origins of human sexual culture. *Journal of Psychology & Human Sexuality*. 2007; 18(2): 69-105.
5. Bozdemir N, Özcan S. Cinselliğe ve cinsel sağlığa genel bakış. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care (TJFMPC)*. 2011; 5(4): 37-46.
6. World Health Organization. Sexual health. [cited 2022 July 18]. Available from: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2
7. Fok WY, Chan LYS, Yuen, PM. Sexual behavior and activity in Chinese pregnant women. *Acta Obstet. Gynecol. Scand*. 2005; 84: 934-938.
8. Chang SR, Chen KH, Lin HH, Yu HJ. Comparison of overall sexual function, sexual intercourse/activity, sexual satisfaction, and sexual desire during the three trimesters of pregnancy and assessment of their determinants. *J. Sex. Med*. 2011; 8: 2859-2867.
9. Regan PC, Lyle JL, Otto AL, Joshi A. Pregnancy and changes in female sexual desire: A review. *Social Behavior and Personality: An international journal*. 2003;31:603-612.
10. Gürkan ÖC. Gebelik döneminde cinsellik nasıl etkileniyor?. *Androloji Bülteni*, 2007; 28: 80-85.
11. Tosun Güleröglü F, Gördeles Beşer N. Evaluation of sexual functions of the pregnant women. *J Sex Med*. 2014;11:146-153.
12. Fuchs A, Czech I, Sikora J, et al. Sexual Functioning in Pregnant Women. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2019; 16: 4216.
13. Staruch M, Kucharczyk A, Zawadzka K, Wielgos M, Szymusik I. Sexual activity during pregnancy. *Neuroendocrinology Letters*. 2016; 37(1):53-58.
14. Košec T, Jug Došler A, Kusterle M, Mivšek, A.P. Sex life during pregnancy: survey among women. *Obzornik zdravstvene nege*, 2019; 53(4): 280-287.
15. Kızılkaya Beji N, Dişsiz M. Gebelik ve Hemşirelik Yaklaşımı. Kızılkaya Beji N (ed.). *Hemşire ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. (1. Baskı)*. İçinde. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 2015. p. 249-302.
16. Rados SN, Vranos HS, Surić M. Sexuality during pregnant: What is important for sexual satisfaction in expectant fathers? *Journal of Sex & Marital Therapy*, 2015;1(3): 282-293.
17. Balci Yangin H, Eroğlu K. Investigation of the sexual behavior of pregnant women residing in squatter neighborhoods in Southwestern Turkey: A qualitative study. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2011; 37(3): 190-205.
18. Eryılmaz G, Ege E; Zincir H. Factors affecting sexual life during pregnancy in eastern Turkey. *Gynecol Obstet Invest*. 2004; 57(2): 103-108.
19. Khamis MA, Mustafa MF, Mohamed SN, Toson MM. Influence of gestational period on sexual behavior. *J Egypt Public Health Assoc*. 2007; 82(1-1): 65-90.

20. Kisa S, Zeyneloglu S, Yilmaz D, Guner T. Quality of sexual life and its effect on marital adjustment of Turkish woman in pregnancy. *Journal of Sex & Marital Therapy*.2013; 40(4): 309-322.
21. Bilen Sadi Z, Aksu H. Gebelikte eşlerin cinsel yaşamı ve etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016; 19(2): 128-138.
22. Şentürk Erenel A, Eroğlu K, Vural G, Dilbaz B. A pilot study: in what ways do women in Turkey experience a change in their sexuality during pregnancy? *Sexuality and Disability*, 2011;29(3): 207-216.
23. Abouzari-Gazafrودي K, Najafi F, Kazemnejad E, Rahnama P, Montazeri A. Demographic and obstetric factors affecting women's sexual functioning during pregnancy. *Reprod. Health*. 2015; 12: 72.
24. Vannier SA, Rosen NO. Sexual Distress and Sexual Problems During Pregnancy: Associations With Sexual and Relationship Satisfaction. *J. Sex. Med.* 2017; 14: 387–395.
25. Sagiv-Reiss MD, Birnbaum EG, Safir PM. Changes in Sexual Experiences and Relationship Quality during Pregnancy. *Archives of Sexual Behavior*, 2012;41(5): 1241–1251.
26. Gönenç İM, Topuz Ş. Gebelik ve Cinsel Sağlık. Büyükkayacı Duman N (ed.). *Cinsel Sağlık*. (1. baskı). İçinde. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p.187-193.
27. Aston G. Sexuality During and After Pregnancy. In: Andrews G, eds. *Women's Sexual Health*.3rd ed. London: Elsevier Ltd; 2005.p.169-195.
28. Efe H, Bozkurt M, Sahin L, Mutlu MF, Api M, Çetin A. The effects of pregnancy on the sexual life of Turkish women. *Proceed Obstet Gynecol* 2014;4(1):1-11.
29. Galazka I, Drosdzol-Cop A, Naworska B, Czajkowska M, Skrzypulec-Plinta V. Changes in the Sexual Function During Pregnancy. *The Journal of Sexual Medicine*, 2015; 12(2): 445–454.
30. Pamuk, T. Gebelerin cinselliğe karşı tutumunun cinsel işleve etkisi. [Yüksek Lisans Tezi]. Ordu: Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, 2021.
31. Gökyıldız Ş, Beji NK. The effects of pregnancy on sexual life. *Journal of Sex & Marital Therapy* 2005; 31 (3): 201-215.
32. Beyazıt F, Pek E, Şahin B. Alterations in sexual functions during and after pregnancy: Prejudice? or Real? *Klinik Psikiyatri*, 2018;21:397-406.
33. Lee JT. The meaning of sexual satisfaction in pregnant Taiwanese women. *Journal of Midwifery & Womens Health*, 2002; 47(4):278-286.
34. Arıca SG, Alkan S, Bali S, Mansuroğlu YE, Özer C. The effect of pregnancy over sexual life. *Turkish Family Physican*, 2011; 2 (3): 19-24.
35. Masters William H, Johnson Virginia E. Pregnancy and Sexual Response. In: Human Sexual Response. St Louis, Missouri: Ishi Press International; 1966: 141-170.
36. Erol B, Sanli O, Korkmaz D, Seyhan A, Akman T, Kadioglu A. A cross-sectional study of female sexual function and dysfunction during pregnancy. *J Sex Med*. 2007; 4:1381–1387.
37. Basson R. Women sexual dysfunctions: Revised and expanded definitions. *CMAJ*. 2005; 172:1327–1333.
38. Oyeyemi Ao, Asaolu Mf. Reproductive Hormones and Pregnancy Induced Hypertension Cases in Nigerian Women. *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 2015; 9(3):10-14.
39. Pauleta JR, Pereira NM, Graça LM. Sexuality during pregnancy. *The Journal of Sexual Medicine* 2010; 7(1 Pt 1): 136-142.
40. Zahumensky J, Zverina J, Sottner O, et al. Comparison of labor course and women's sexuality in planned and unplanned pregnancy. *J Psychosom Obstet Gynaecol*, 2008;29(3):159-165.
41. Makara-Studzinska M, Wdowiak A, Plewnik I, Kryś KM. Sexuality of pregnant women. *Seksuologia Polska*. 2011; 9:85–90.
42. Malkoç Ö. Gebeliğin kadın seksüel fonksiyonuna etkisi. [Uzmanlık Tezi]. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Üroloji Anabilim Dalı, 2010.
43. Gümüş BA, Çevik N, Hyusni HS, Biçen Ş, Keskin G, Malak, AT. Gebelikte benlik saygısı ve beden imajı ile ilişkili özellikler. *Anatolian Journal of Clinical Investigation*, 2011;5(1): 7-14.

44. Kennedy CM, Turcea AM, Bradley CS. Prevalence of vulvar and vaginal symptoms during pregnancy and the puerperium. *Int J Gynaecol Obstet* 2009;105:236-239.
45. Mc Daniel M.L. Sexuality in Pregnancy. *The Female Patient*, 2007;32(8): 35-40.
46. Uncu Y. Gebelik ve Cinsel Yaşam. *Türkiye Klinikleri J. Fam. Med.- Special Topics*, 2014;5(5): 134-137.
47. Karabulutlu O. Effects of pregnancy on women sexuality. *Kafkas J Med Sci* 2018; 8 (Ek1):124-132.
48. Corbacioglu Esmer A, Akca A, Akbayir O, Goksedef BP, Bakir VL. Female sexual function and associated factors during pregnancy. *J Obstet Gynaecol Res*. 2013; 39: 1165–1172.
49. Jawed-Wessel S, Sevic E. The Impact of Pregnanc and Childbirth on Sexual Behaviors: A Systematic Review. *J Sex Res*. 2017;54:411-423.
50. Lutkiewicz K, Bidzan M. Sexual Activity of Pregnant Polish Womenand the Assessment of the Marital Relation Quality. *Health Psychology Report*. 2013;1(1): 9-17.
51. Torkestani F, Hadavand S, Khodashenase Z, et al. Frequency and Perception of Sexual Activity During Pregnancy in Iranian Couples. *International Journal of Fertility and Sterility*, 2012;6(2): 107-110.
52. Abalı Çetin S, Arslan Özkan H. Cinsel Sağlık. Arslan Özkan H (ed.). *Hemşirelik ve Ebelik İçin Kadın Sağlığı ve Hastalıkları. (1.baskı)*. İçinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2019. p.53-76.
53. Ruveyda A, Aktas S. Doğum Öncesi Bakım Nazik E.(ed.). *Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkların Hemşireliği. (1.baskı)*. İçinde. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2022. p.171-213.
54. Avcı N, Beji NK. (2011). Toplumlarda cinselliğe bakış, etkileyen faktörler. *Türk Androloji Derneği Androloji Bülteni*, 45, 155-160.
55. Bilgiç D, Demirel G, Dağlar G. Gebelerin gebelik dönemine ve doğuma ilişkin mitlerinin belirlenmesi. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 2018;49 (1): 59-64.
56. Lewis JA, Black JJ. Sexuality in Women of Childbearing Age. *Journal of Perinatal Education*, 2006; 15(2): 29-35.
57. Babacan SS. İnsan seksüalitesinin kültürel ve psikososyal yönleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 2011;11(1):131-136.
58. Shojaa M, Jouybari LM, Sanagoo, A. Common myths among a group of Iranian women concerning sexual relationships during pregnancy, *Archives of Medical Science*, 2009;5 (2):229–232.
59. Le J, Briggs GG, McKeown A, Bustillo G. Urinary tract infections during pregnancy. *The Annals of Pharmacotherapy*, 2004; 38 (10):1692-1701.
60. Naim M, Bhutto E. Sexuality during pregnancy in Pakistani women. *Journal of Pakistan Medical Association*, 2000; 50(1): 33-38.
61. Aksoy A, Vefikuluçay Yılmaz D, Yılmaz M. What Affects Sexual Life In Pregnancy? *Journal of Adnan Menderes University Health Sciences Faculty*. 2019; 3(1): 45-53
62. Yeniel AO, Petri E. Pregnancy, childbirth and sexual function: preceptions and facts. *International Urogynecology Journal*, 2014; 25(1):5-14.
63. Kul Uçtu A, Bekmezci H, Özerdoğan N. Sexuality During Pregnancy. *Gümüşhane University Journal Of Health Sciences*, 2017; 6(3):171-175.
64. Karabulutlu O, Yılmaz D. Effects of Pregnancy on Female Sexuality. *Int J Recent Sci Res*. 2018;9(2(A)):23744-23752.
65. Hasani M, Keramat A, Maasoumi R, Farjamfar M, Yunesian M, Afshar B. The Frequency of Vaginal Intercourse During Pregnancy: A Systematic and Meta-Analysis Study. *International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences*, 2019;7(1):1-9.
66. Kırıkkaleli Z. Gebelerin cinsel yaşam kalitesi ve etkileyen faktörler. [Yüksek Lisans Tezi]. Lefkoşa: K.K.T.C. Yakın Doğu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, 2015.
67. Gümüşay M, Erbil N, Demirbağ BC. Investigation of sexual function and body image of pregnant women and sexual function of their partners. *Sexual and Relationship Therapy*, 2021;36 (2):296-310.
68. Beji NK, Özkan Z. Psikolojik ve kişilerarası etmenlerin cinsel fonksiyon üzerine etkileri. *Androloji Bülteni*, 2014;16 (58):203-208.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.2. DOĞUM SONU DÖNEM VE CİNSEL SAĞLIK

Ayşe DAŞTAN YILMAZ¹
Kıymet YEŞİLÇİÇEK ÇALIK²

GİRİŞ

Cinsel sağlık insan sağlığının önemli bir parçası olup, cinsellikle ilgili fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal olarak iyilik halini ifade etmektedir. Cinsel sağlık fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve hormonal olmak üzere birçok faktörden etkilenmektedir(1).Doğum sonu dönemde kadında uyum sağlaması gereken birçok değişiklik (hormonal, duygusal, sosyal ve fiziksel) meydana gelmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan hormonal ve genital organlardaki değişimler, doğumun şekli, loşia akıntısı, emzirme, pelvik taban bozukluğu ve epizyotomi, bebeğe ait problemler, perineal travma, perineal ağrı, vajinal kayganlıkta azalma, yara iyileşmesine zarar verme, gebe kalma korkusu, halsizlik, yorgunluk, beden imajı, kültür ve inanışlar gibi birçok faktör kadının cinsel ilgisini ve performansını azaltarak cinsel işlevi olumsuz etkileyebilmektedir (2–4). Bu durum gebelikte başlamakta ve doğum sonu dönemde haftalarca veya aylarca devam edebilmektedir. Doğum sonu dönemde ortaya çıkan bu değişiklikler; disparoni, cinsel istek kaybı, vajinal kuruluk, orgazm ve uyarılma bozukluğu, postkoital kanama ve cinsel tatminde azalma gibi cinsel sağlık sorunlarına neden olmaktadır(1). Ayrıca bu dönemde kadının cinsel ihtiyaçları, cinsel aktivitesi ve cinselliğe bakış açısı da değişmektedir(5). Bu doğrultuda görülmektedir ki doğum sonu dönemde ka-

¹ Öğr. Gör., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Refahiye Bahar Yıldırım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ayse.ylmz.2400@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-0476-496X

² Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, omrumyesilcicek@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7146-3385

değerlendirmesi, eğitim ve danışmanlık yapımları için büyük bir fırsattır. Nitekim doğum sonu cinsel sağlık danışmanlığının doğum sonu bakım hizmetlerine entegre edilmesi önerilmektedir. Hemşirelerin, cinsel sağlığı değerlendirme ve çözüm bulma konusunda yeterli donanıma sahip olma, kanıt temelli uygulamaları bilme, bu konudaki modelleri kullanabilmeleri ile doğum sonu dönemde kadınların cinsel sağlık sorunlarının önleyebilir ve cinsel yaşam kalitesi artabilir.

KAYNAKLAR

1. Darooneh T, Ozgoli G, Keshavarz Z, et al. Educational programs and counseling models for improving postpartum sexual health: a narrative review. *Sex Relatsh*. 2022;1-17. doi:10.1080/14681994.2022.2085250
2. Güler E, Erbil N. Doğum sonrası dönemde cinselliği etkileyen faktörler ve sağlık profesyonellerinin sorumlulukları. *Androl Bul*. 2022;24(2):147-54.
3. Akyüz EÖ. Doğum sonrası cinsel sorunlar ve etkileyen etmenlerin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doğum-Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı; 2009.
4. Topaç M, Bolsoy N. Doğum şeklinin kadın cinsel işlevi üzerine etkisinin incelenmesi. *Ebelik ve Sağlık Bilim Derg*. 2021;4(1):45-55.
5. Abalı Çetin S. Doğum sonrası cinsellik. *Türkiye Klin J Obs Womens Heal Dis Nurs-Special Top*. 2016;2(1):35-41.
6. Gutzeit O, Levy G, Lowenstein L. Postpartum female sexual function: risk factors for postpartum sexual dysfunction. *Sex Med*. 2020;8(1):8-13. doi:10.1016/j.esxm.2019.10.005
7. Yılmaz FA, Şener Taplak A, Polat S. Breastfeeding and sexual activity and sexual quality in postpartum women. *Breastfeed Med*. 2019;14(8):587-91.
8. Çetin Avcı S, Daşıkın Z. Postpartum dönemde cinsel sağlık ve danışmanlık: BETTER modeli kullanımı. *Androloji Bülteni*. 2021;23:187-96.
9. Banaei M, Kariman N, Ozgoli G, et al. Prevalence of postpartum dyspareunia: A systematic review and meta-analysis. *Int J Gynaecol Obs*. 2021;153(1):14-24.
10. WHO. Sexual health and its linkages to reproductive health: an operational approach. World Health Organization. 2017. p. 1-12. (22/07/2023 tarihinde <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/258738/9789241512886-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden ulaşılmıştır).
11. Bekmezci E, Meram HE. Doğum sonu dönemde sık görülen sorunlara yönelik güncel yaklaşımlar. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilim Derg*. 2022;3(1):81-92.
12. Sarı E, Akcaboy M, Öztürk S, et al. Breastfeeding education in a newly organized lactation consultation clinic: an evaluation of its effects on the improvement of maternal attitudes to breastfeeding. *Turkish Arch Pediatr*. 2022 May;57(3):290-4.
13. Bilge Ç, Oskay Ü. Doğum sonrası dönemde cinsel sağlık. Yeşilçiçek Çalık K, Coşar Çetin K (eds). *Normal doğum ve sonrası dönemi* içinde. 1st ed. İstanbul: İstanbul Tıp Yayınevleri; 2018. p. 375-85.
14. Kütmeç C. Kadınlarda cinsel fonksiyon bozukluğu ve hemşirelik bakımı. *Fırat Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Derg*. 2009;12(3):112-30.
15. Taşkın L. Doğum ve kadın sağlığı hemşireliği. (XIII). Ankara: Akademisyen Tıp Kitapevi; 2016: 462-490.
16. Acele EÖ, Karaçam Z. Sexual problems in women during the first postpartum year and related conditions. *J Clin Nurs*. 2012;21(7-8):929-37.
17. Bilgi K, Bilge Ç. Postpartum dönemin görünmeyen yüzü: cinsel işlev bozukluğu. *Karya J Heal Sci*. 2021;2(3):88-92.

18. American Psychiatric Association. DSM-IV-Diagnostic and statistical manual of mental disorders. Washington; 2005. 493–532 p. (22,07/2023 tarihinde <https://img3.reoveme.com/m/2ab8dabd-068b16a5.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
19. Ng YY, Muhamad R, Ahmad I. Sexual dysfunction among six months postpartum women in north-eastern Malaysia. *PLoS One*. 2023;18(4):1–13. doi:10.1371/journal.pone.0284014
20. Başkaya Y, Karakoç H, Nebahat Ö. Postpartum dönemde yaşanan cinsel sağlık sorunları, ebe ve hemşirenin rolü. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Derg.* 2018;15(4):269–74.
21. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD). *Kadın Cinselliği*. 2008. 19–20 p. Available from: (18/06/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/CetadData/Books/37/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tik-layiniz.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
22. Cattani L, Maeyer L De, Verbakel JY, et al. Predictors for sexual dysfunction in the first year postpartum: a systematic review and meta-analysis. *BJOG*. 2022;129(7):1017–28.
23. Mbarki W, Bettaieb H, Frikha M, et al. Prevalence of and risk factors associated with vaginal lubrication issues in women at 6 months postpartum. *J Sex Med*. 2022;19(5):232.
24. Sayasneh A, Pandeva I. Postpartum sexual dysfunction: a literature review of risk factors and role of mode of delivery. *Br J Med Pract*. 2010;3(2):23–7.
25. Qian R, Chen Z, Tang L, et al. Postpartum adverse effects and sexual satisfaction following cesarean delivery in Beijing. *International J Gynecol & Obstetrics*. 2016;132(2):200–5.
26. Khajehei M, Doherty M, Tilley M, et al. Prevalence and Risk Factors of Sexual Dysfunction in Postpartum Australian Women. *J Sex Med*. 2015;12(6):1415–26.
27. Beyazit F, Pek E, Şahin B. Alterations in sexual functions during and after pregnancy: Prejudice? Or Real? *Klin Psikiyat Derg.* 2018;21(4):397–406.
28. Tekeli Özer N, Kızılkaya Beji N. Gebelik , Doğum , Lohusalık Süreci ve Cinsel Sağlık. 2022;12(4):1–10.
29. Fuentealba-Torres M, Cartagena-Ramos D, Fronteira I, et al. What are the prevalence and factors associated with sexual dysfunction in breastfeeding women? A Brazilian cross-sectional analytical study. *BMJ Open*. 2019;9(4):1–9.
30. Niwayama R, Nishitani S, Takamura, et al. Oxytocin Mediates a Calming Effect on Postpartum Mood in Primiparous Mothers. *Breastfeed Med*. 2017;12(2):103–9.
31. Uvnas-Moberg K, Ekstrom-Bergstrom A, Buckley S, et al. Maternal plasma levels of oxytocin during breastfeeding-a systematic review. *PLoS One*. 2020;15(8):1–38.
32. Wen L, Hilton G, Carvalho B. The impact of breastfeeding on postpartum pain after vaginal and cesarean delivery. *J Clin Anesth*. 2015;27(1):33–8.
33. Beydağ KD, Şahbaz Selimoğlu E. Doğum sonu dönemde emziren kadınların cinsel yaşam kalitesi. *Acibadem Univ Sağlık Bilim Derg.* 2020;11(1):174–180.
34. Szöllösi K, Szabó L. The association between infant feeding methods and female sexual dysfunctions. *Breastfeed Med*. 2021;16(1):93–9.
35. Rezaei N, Azadi A, Sayehmiri K, et al. Postpartum sexual functioning and its predicting factors among Iranian women. *Malaysian J Med Sci*. 2017;24(1):94–103.
36. Manresa M, Pereda A, Bataller E, et al. Incidence of perineal pain and dyspareunia following spontaneous vaginal birth : a systematic review and meta-analysis. *Int Urogynecol J*. 2019;30:853–68.
37. Pascon Barbosa AM, Marini G, Piculo F, et al. Prevalência de incontinência urinária e disfunção muscular do assoalho pélvico em primíparas dois anos após parto cesárea: *Estudo transversal*. *Sao Paulo Med J*. 2013;131(2):95–9.
38. Vu N, Huy Q, Prof A, et al. Pelvic floor and sexual dysfunction after vaginal birth with episiotomy in vietnamese women. *Sex Med*. 2019;7(4):514–21. doi:10.1016/j.esxm.2019.09.002
39. Romeikienė KE, Bartkevičienė D. Pelvic-floor dysfunction prevention in prepartum and postpartum periods. *Med*. 2021;57(4):387.

40. Kahramanoglu I, Baktiroglu M, Hamzaoglu K. The impact of mode of delivery on the sexual function of primiparous women : a prospective study. *Arch Gynecol Obstet.* 2017;295(4):907–16.
41. Kabakian-Khasholian T, Ataya A, Shayboub R, et al. Mode of delivery and pain during intercourse in the postpartum period: Findings from a developing country. *Sex Reprod Healthc.* 2015;6(1):44–7.
42. Baksu B, Davas I, Agar E, et al. The effect of mode of delivery on postpartum sexual functioning in primiparous women. *Int Urogynecol J.* 2007;18:401–6.
43. Barbara G, Pifarotti P, Facchin F, et al. Impact of mode of delivery on female postpartum sexual functioning: spontaneous vaginal delivery and operative vaginal delivery vs. cesarean section. *J Sex Med.* 2016;13(3):393–401.
44. Fanshawe AM, De Jonge A, Ginter N, et al. The impact of mode of birth, and episiotomy, on postpartum sexual function in the medium- and longer-term: an integrative systematic review. *Int J Environ Res Public Health.* 2023;20(7):5252
45. Wang Z, Liu J, Shuai H, et al. Mapping global prevalence of depression among postpartum women. *Transl Psychiatry.* 2021;11(1):1–24.
46. Özcan NE, Boyacıoğlu HD. Postpartum depression prevalence and risk factors in Turkey: a systematic review and meta-analysis. *Arch Psychiatr Nurs.* 2021;31:420–8.
47. McBride HL, Kwee JL. Sex after baby: women's sexual function in the postpartum period. *Curr Sex Heal Reports.* 2017;9(3):142–9.
48. Yılmaz FA, Avci D, Aba YA, et al. Sexual dysfunction in postpartum Turkish women: It's relationship with depression and some risk factors. *Afr J Reprod Health.* 2018;22(4):54–63.
49. Alexandre F-C, Huang H, Chan Y-F, et al. The relationship between depressive/anxiety symptoms during pregnancy/postpartum and sexual life decline after delivery. *J Sex Med.* 2013;10(5):1343–9.
50. Morof D, Barrett G, Peacock J, et al. Postnatal depression and sexual health after childbirth. *Obstet Gynecol.* 2003;102(6):1318–25.
51. Olsson A, Lundqvist M, Faxelid E, et al. Women's thoughts about sexual life after childbirth: Focus group discussions with women after childbirth. *Scand J Caring Sci.* 2005;19(4):381–7.
52. Maamri A, Badri T, Boujemha H, et al. Sexuality during the postpartum period: study of a population of Tunisian women. *Tunis Med.* 2019;97(5):704–10.
53. O'Malley D, Higgins A, Begley C, et al. Prevalence of and risk factors associated with sexual health issues in primiparous women at 6 and 12months postpartum; A longitudinal prospective cohort study (the MAMMI study). *BMC Pregnancy Childbirth.* 2018;18(1):1–13.
54. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD). Lohusalık (Doğum Sonrası Dönem) Ve Cinsel Yaşam [Online]. (05/05/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/39/lohusalik-dogum-sonrasi-donem-ve-cinsel-yasam> adresinden ulaşılmıştır).
55. Dolapoğlu N, İslimye Taşkın M, Altınöz S. The relationship between pregnant women and their spouses' belief in sexual myths during pregnancy, relationship satisfaction and sexual satisfaction. *J Heal Sci Med.* 2023;6(3):573–8.
56. TNSA. Hacettepe Üniversitesi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması [Online]. Hacettepe University of Population Studies. 2018. (08/05/2023 tarihinde http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf adresinden ulaşılmıştır).
57. Türk R, Erkaya R. Primipar kadınların doğum sonu cinsel yaşamlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Derg.* 2019;15:144–68.
58. World Health Organization. WHO recommendations on Postnatal care of the mother and newborn: A Practical Guide. 2013. p. 1–72.
59. Tuğut N, Gölbaşı Z. Cinselliğin değerlendirilmesinde PLISSIT modeli'nin kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilim Derg.* 2013;2(4):524–34.

60. Demirtas Hicyilmaz B, Coskun N. The importance of postpartum period sexual counseling and sexual counseling models in nursing. *J Educ Res Nurs*. 2022;18(1):117–22.
61. Akcan K, Turhan İ. Cinsel danışmanlık modelleri. *Gevher Nesibe J Med Helath Sci*. 2022;7(17):50–6.
62. Kırıcı S, Ege E. The effect of the PLISSIT model on sexual functions: A systematic review. *Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi Sağlık Bilim ve Araştırmaları Derg*. 2021;3(3):199–207.
63. Malakouti J, Golizadeh R, Mirghafourvand M. The effect of counseling based on ex-PLISSIT model on sexual function and marital satisfaction of postpartum women : A randomized controlled clinical trial. *J Educ Heal Promot*. 2020;30(9):284.
64. Koç E, Oskay Ü. Postpartum dönemde cinsellik ve cinsel danışmanlık. *KASHED*. 2015;2(1):15–26.
65. Zamani M, Moradi M, Esmaily H, et al. The effectiveness of “Women’s Postpartum Sexual Health Program (WPSHP)” on Iranian women’s postpartum sexual health: A randomized clinical trial. *Health Care Women Int*. 2022:1–15. doi:10.1080/07399332.2022.2083621
66. Tezel A. Postpartum depresyonun değerlendirilmesinde hemşirenin/ebenin sorumlulukları. *New/Yeni Symp J*. 2006;44(1):49–52.
67. The National Collaborating Centre for Primary Care. Postnatal care: routine postnatal care of women and their babies. [Online]. London; 2006. (06/07/2023 tarihinde www.nice.org.uk/guidance/cg37/evidence/full-guideline-485782237 adresinden ulaşılmıştır).

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.3. MENOPOZ VE CİNSEL SAĞLIK

İlayda SEL¹

Nevin HOTUN ŞAHİN²

GİRİŞ

Cinsellik, kadının hayatında önemli bileşenlerden birisidir ve genetik, biyolojik, duygusal ve sosyal faktörlerden etkilenmektedir. Cinsel sorunlar yaş, östrojen seviyelerinin azalması ve menopoza geçişle birlikte artar. Hem artan yaş hem de menopoz; cinsellik, özellikle libido, uyarılma, orgazm, istek ve cinsel aktivite üzerinde olumsuz etkiye sahiptir. Dolayısıyla yaşam kalitesini de etkilemektedir.

Bu bölümde kadının yaşam dönemlerinden olan menopoz sonrası dönemdeki cinsel sağlık, cinselliği etkileyen faktörler, yaşam kalitesine etkisi ve hemşirelik bakımı ele alınmıştır.

MENOPOZ VE CİNSEL SAĞLIK

Menopoz, “Overlerin üreme fonksiyonunun azalması ve kaybı sonucu menstürasyonun kalıcı bir şekilde sonlanması” olarak tanımlanmaktadır (1). Bu süreç genellikle menstrual döngüdeki değişikliklerle başlayarak kademeli olarak ilerlemektedir (2). Menopoz çoğunlukla 45 ile 55 yaşları arasında meydana gelir ancak kesin zamanlama değişebilmektedir. Dünyada ortalama menopoz yaşı 51 olarak bildirilmiştir. Ülkemizde ise menopoz yaşının ortalama 46-48 olduğu raporlanmıştır (1,3).

¹ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ilayda.sel@outlook.com, ORCID iD: 0000-0003-1708-6595

² Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, nevinshahin34@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-6845-2690

Menopoz genellikle evden ayrılan çocuklar, hasta ebeveynler veya eş kaybı gibi yaşamı strese sokan olaylarla çakıştığından, yaşam koşullarıyla ilgili sorular (yalnız yaşama ve çalışma durumu gibi) tam olarak araştırılmalıdır. Etiyolojinin keşfedilmesi ve cinsel işlevi etkileyen değıştirilebilir faktörlerin belirlenmesi uygun tedavinin tanımlanmasına yardımcı olacaktır. Bu yüzden hemşireler tarafından ayrıntılı öykü alma oldukça önemlidir (13).

Hemşireler cinsel sağlığı geliştirmek için kadınlara dengeli beslenme, düzenli fiziksel aktivite, kegel egzersizleri, yeterli uyku ve dinlenme, eş ile iletişim, düzenli cinsel ilişkinin önemi ve cinsel sorunlar konusunda eğitim ve danışmanlık vermelidir. Karmaşık ve tedavi gerektiren durumlarda ise uzman tedavisine yönlendirmelidir (17).

SONUÇ

Sonuç olarak; kadın, yaşamı boyunca birçok farklı dönemden geçer. Her dönemin farklı özellikleri vardır. Menopozal dönemde yaşanan vazomotor, ürogenital, psikolojik, kas-iskelet ve kardiyovasküler değışiklikler doğrudan ya da dolaylı olarak cinsel sağlığı etkilemektedir. Kadınların bu dönemde yaşadıkları cinsel istek, ilgi veya uyarılma ve orgazm bozuklukları; kadınlarda evlilik uyumunu ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Hemşireler, proaktif olmalı, menopozal dönemdeki kadınların cinsellik boyutunu ele almalıdır. Hemşireler, kadınların cinsel yaşamlarına ilişkin ihtiyaçlarını belirlemeli, cinsel sorunlarını dile getirmeleri ve bu sorunları çözümlayebilmeleri için cesaretlendirmeli ve kadınlara danışmanlık hizmeti sağlamalıdır.

KAYNAKLAR

1. WHO. *Menopause*. [Online] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/menopause> [Accessed: 31 November 2023]
2. NIH. *What is menopause?* [Online] <https://www.nia.nih.gov/health/menopause/what-menopause> [Accessed: 31 November 2023]
3. Avcı Başboğa N. Menopozal Terminoloji: Biyomedikal, Sosyokültürel ve Feminist Bakış. In: Hotun Şahin N., Mecdi Kaydırak M. (eds.), *Menopoz - Bakım, Tedavi ve Destekleyici Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınevi; 2023. p. 3-14.
4. NHS. *Early menopause*. [Online] <https://www.nhs.uk/conditions/early-menopause/> [Accessed: 30 November 2023]
5. Heidari M, Ghodusi M, Rezaei P, et al. Sexual function and factors affecting menopause: a systematic review. *Journal of Menopausal Medicine*. 2019;25(1): 15. doi:10.6118/jmm.2019.25.1.15
6. Carcelén-Fraile MdC, Aibar-Almazán A, Martínez-Amat A, et al. Effects of physical exercise on sexual function and quality of sexual life related to menopausal symptoms in peri- and postmenopausal women: a systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020;17(8): 2680. doi:10.3390/ijerph17082680

7. Bülbül T, Mucuk S, Dolanbay M, et al. Do complaints related to menopause affect sexuality and marital adjustment?. *Sexual and Relationship Therapy*. 2020;36(4): 1–15. doi:10.1080/14681994.2020.1813886
8. Cirban Ekrem E, Özsoy S. Do sexual myths affect menopause attitudes and symptoms?. *Clinical and Experimental Health Science*. 2023;13(2): 337-342. doi:10.33808/clinexphealthsci.1108157
9. WHO. *Sexual and Reproductive Health and Research*. [Online] <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health> [Accessed: 10.06.2023]
10. Pérez-Herrezuelo I, Aibar-Almazán A, Martínez-Amat A, et al. Female sexual function and its association with the severity of menopause-related symptoms. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020;17(19): 7235. doi:10.3390/ijerph17197235
11. Peixoto C, Carrilho CG, Ribeiro TT, et al. Relationship between sexual hormones, quality of life and postmenopausal sexual function. *Trends Psychiatry Psychother*. 2019;41(2): 136-143. doi:10.1590/2237-6089-2018-0057
12. Agarwal AK, Kiron N, Gupta R, et al. Cross sectional study for assessment of menopausal symptoms and coping strategies among the women of 40-60 years age group attending outpatient clinic of gynaecology. *International Journal of Medicine and Public Health*. 2019;9(1): 13-9. doi:10.5530/ijmedph.2019.1.4
13. Thornton K, Chervenak J, Neal-Perry G. Menopause and sexuality. *Endocrinology and Metabolism Clinics of North America*. 2015;44(3): 649-61. doi: 10.1016/j.ecl.2015.05.009.
14. Scavello I, Maseroli E, Di Stasi V, Vignozzi L. Sexual health in menopause. *Medicina (Kaunas)*. 2019;55(9): 559. doi: 10.3390/medicina55090559.
15. Nappi RE, Nijland EA. Women's perception of sexuality around the menopause: outcomes of a European telephone survey. *European Journal of Obstetrics and Gynecology and Reproductive Biology*. 2008;137:10–16. doi: 10.1016/j.ejogrb.2006.10.036.
16. Kömürçü N, İşbilen A. Postmenopozal dönemde kadınların cinsel yaşama uyumu. *Turkish Journal of Urology*. 2011;37(4): 326-330.
17. Demirtaş B, Kaybandioğlu E. Sexual health and nursing approaches in menopausal period. *Journal Of Education and Research in Nursing*. 2022;19(2): 244-249. doi:10.5152/jern.2021.08068
18. Santoro N, Roeca C, Peters BA, et al. The menopause transition: signs, symptoms, and management options. *The Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism*. 2021;106(1): 1-15. doi:10.1210/clinem/dgaa764.
19. Demirel Bozkurt Ö, Sevil Ü. Menopoz ve cinsel yaşam. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2016;3(4): 497-503.
20. Ünlü Suvri G. Menopozda Ürogenital Semptomlar ve Bakım. In: Hotun Şahin N., Mecdi Kaydrak M. (eds.), *Menopoz - Bakım, Tedavi ve Destekleyici Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınevi; 2023. p. 167-180.
21. Angelou K, Grigoriadis T, Diakosavvas M, et al. The genitourinary syndrome of menopause: an overview of the recent data. *Cureus*. 2020;12(4): e7586. doi: 10.7759/cureus.7586.
22. Fisher JS, Rezk A, Nwefo E, et al. Sexual health in the elderly population. *Current Sexual Health Report*. 2020;12: 381–388. doi:10.1007/s11930-020-00278-0
23. Peacock K, Ketvertis KM. Menopause. In: StatPearls. *Menopause*. Treasure Island: StatPearls Publishing; 2023. p. 1-25.
24. Tangal S, Haliloğlu AH. Menopozda Genitoüriner Semptomlar ve Tedavisi. In: Cengiz SD, Çağlar GS. (eds.) *Menopoz Multidisipliner Yaklaşım*. Ankara: Modern Tıp Kitabevi; 2016. p. 1-8.
25. Simon JA, Davis SR, Althof SE, et al. Sexual well-being after menopause: an international menopause society white paper. *Climacteric*. 2018;21(5): 415-427. doi:10.1080/13697137.2018.1482647
26. Wong ELY, Huang F, Cheung AWL, et al. The impact of menopause on the sexual health of Chinese Cantonese women: a mixed methods study. *Journal of Advanced Nursing*. 2018;74(7): 1672-1684. doi:10.1111/jan.13568
27. Tremayne P, Norton W. Sexuality and the older woman. *British Journal of Nursing*. 2017;26(14): 819-824. doi:10.12968/bjon.2017.26.14.819

28. Hong JH, Kim HY, Kim JY, et al. Do psychosocial variables mediate the relationship between menopause symptoms and sexual function in middle-aged perimenopausal women?. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Research*. 2019;45(5): 1058- 1065. doi:10.1111/jog.13927
29. Nazarpour S, Simbar M, Khorrami M, et al. The association between sexual function and body image among postmenopausal women: a cross-sectional study. *BMC Womens Health*. 2021;21(1): 403. doi: 10.1186/s12905-021-01549-1.
30. Süt HK, Küçükçaya B. Premenopoz, perimenopoz ve postmenopoz dönem kadınlarında cinsel yaşam kalitesi. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 2018;4(1): 51-68.
31. Katainen RE, Engblom JR, Siirtola TJ, et al. Climacteric symptoms in middle-aged women with chronic somatic diseases. *Maturitas*. 2016;86: 17-24. doi:10.1016/j.maturitas.2016.01.005
32. Dąbrowska-Galas M, Dąbrowska J, Michalski B. Sexual dysfunction in menopausal women. *Sexual Medicine*. 2019;7(4): 472-479. doi:10.1016/j.esxm.2019.06.010
33. Verrilli L, Esposito-Smith M, Williams M. Sexual Health and Function in Menopause and Beyond. In: Brown HW, Williams M, Schrager S. (eds.) *Challenges in Older Women's Health*. Cham: Springer; 2021.p.185-199. doi:10.1007/978-3-030-59058-1_12
34. Heidari S. Sexuality and older people: a neglected issue. *Reproductive Health Matters*. 2016;24(48): 1-5. doi:10.1016/j.rhm.2016.11.011
35. Aras EN. Examination of marital satisfaction in women in terms of sexual life quality and cognitive distortions. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*. 2020;6(22): 70-87. doi:10.31589/JOSHAS.243
36. Tezce MA, Beydağ KD. Menopozdaki kadınların menopozu bakış açısı ve cinsel yaşam kalitesi. *Sağlık ve Toplum*. 2021;31(1): 175-186.
37. Çağlar M, Mersin S, Ibrahimoglu O. Dyadic adjustment and sexual function in postmenopausal women. *Annals of Medical Research*. 2020;27(3): 955-963. doi:10.5455/annalsmedres.2019.12.880
38. Yılmaz FA, Avcı D. The relationship between personality traits, menopausal symptoms, and marital adjustment. *Health Care for Women International*. 2022;43(10-11): 1142-1157. doi:10.1080/07399332.2021
39. Khalesi ZB, Jafarzadeh-Kenarsari F, Mobarrez YD, et al. The impact of menopause on sexual function in women and their spouses. *African Health Sciences*. 2020;20(4): 1979-1984. doi:10.4314/ahs.v20i4.56.
40. Muhamad R, Horey D, Liamputtong P, et al. Meanings of sexuality: views from Malay women with sexual dysfunction. *Archives of Sexual Behavior*. 2019;48(3): 935-947. doi:10.1007/s10508-018-1228-1
41. Kling JM, Sidhu K, Rullo J, et al. Association between alcohol use and female sexual dysfunction from the data registry on experiences of aging, menopause, and sexuality (dreams). *Sexual Medicine*. 2019;7(2): 162-168.
42. Laganà AS, Vitale SG, Stojanovska L, et al. Preliminary results of a single-arm pilot study to assess the safety and efficacy of visnadine, prenylflavonoids and bovine colostrum in postmenopausal sexually active women affected by vulvovaginal atrophy. *Maturitas*. 2018;109: 78-80.
43. Hirose A, Terauchi M, Osaka Y, et al. Effect of soy lecithin on fatigue and menopausal symptoms in middle-aged women: a randomized double-blind, placebo-controlled study. *Nutrition Journal*. 2018;17(1): 4.
44. Green SM, Donegan E, Frey BN, et al. Cognitive behavior therapy for menopausal symptoms (CBT-Meno): a randomized controlled trial. *Menopause*. 2019;26(9): 972-980.
45. Carcelén-Fraile MDC, Aibar-Almazán A, Martínez-Amat A, et al. Effects of physical exercise on sexual function and quality of sexual life related to menopausal symptoms in peri- and postmenopausal women: a systematic review. *International Journal of Environmental Research Public Health*. 2020;17(8):2680.
46. Vaze N, Joshi S. Yoga and menopausal transition. *Journal Midlife Health*. 2010;(2): 56-58. doi: 10.4103/0976-7800.76212.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.4. YAŞLILIK VE CİNSEL SAĞLIK

İlayda SEL¹

Nevin HOTUN ŞAHİN²

GİRİŞ

Yaşlandıkça beden ve zihin, önemli değişikliklere uğrar. Cinsel sağlığı da etkileyebilen tüm bu değişikliklere rağmen yaşlılıkta cinsel sağlık, toplumsal tabu olarak görülmektedir. Bu yüzden yaşlı yetişkinler kapsamlı cinsel sağlık eğitimi ve kaynaklarına erişimde zorluklarla karşılaşabilmektedir.

Bu bölümde yaşlılıktaki cinsel sağlık, cinsel sağlığa olan bakış açısı, cinselliği etkileyen faktörler ve hemşirelik bakımı ele alınmıştır.

YAŞLILIK VE CİNSEL SAĞLIK

Yaşlılık, çevresel etkenlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalması olarak tanımlanmaktadır (1). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), yaşlılık başlangıcını 65 yaş olarak belirtmekte; yaşlılığı da kendi içerisinde genç yaşlı (65-74 yaş), orta yaşlı (75-84 yaş) ve ileri yaşlı (85+ yaş) olarak sınıflamaktadır (2). Yaşlanma ise psikolojik, kronolojik, biyolojik ve sosyolojik boyutları olan ömür boyu devam eden bir gerilemedir. Yaşlanma biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yaşlanma olarak sınıflandırılmaktadır (3).

¹ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, ilayda.sel@outlook.com, ORCID iD: 0000-0003-1708-6595

² Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, nevinshahin34@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-6845-2690

KAYNAKLAR

1. Aslan M, Hocaoğlu Ç. Yaşlanma ve yaşlanma dönemiyle ilişkili psikiyatrik sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2017;7(1): 53-62.
2. WHO. Ageing. [Online] https://www.who.int/health-topics/ageing#tab=tab_1 [Accessed: 31 November 2023]
3. WHO. Ageing and health. [Online] <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health> [Accessed: 31 November 2023]
4. Nazlı A. Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi*. 2016;55: 1-5.
5. Lak A, Rashidghalam P, Myint PK, et al. Comprehensive 5P framework for active aging using the ecological approach: an iterative systematic review. *BMC Publ Health*. 2020;20(1): 33.
6. Grabovac J, McDermott DT. Sexuality and sexual activity in older age: an age old issue? *Lancet Reg Health West Pac*. 2023;39: 100831. doi: 10.1016/j.lanwpc.2023.100831.
7. WHO. Sexual and reproductive health and research. [Online] <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health> [Accessed: 10.06.2023]
8. Ören M, Kızıltepe R, Çengelci Özeke B. Yaşlılıkta cinsellik. *Ege Tıp Dergisi*. 2016;55: 38-44.
9. Temizkan Sekizler E, Ünsal Atan Ş. Yaşlılık ve cinsel sağlık. *Geriatrik Bilimler Dergisi*. 2023;6(1): 52-59. doi:10.47141/geriatrik.1177354
10. Fisher JS, Rezk A, Nwefo E, et al. Sexual health in the elderly population. *Current Sexual Health Reports*. 2020;12: 381–388. doi:10.1007/s11930-020-00278-0
11. Stowell M, Hall A, Warwick S, et al. Promoting sexual health in older adults: findings from two rapid reviews. *Maturitas*. 2023;177: 107795. doi:10.1016/j.maturitas.2023.107795
12. Vasconcelos P, Leon RGP, Serruya SJ, et al. A systematic review on psychological interventions for sexual health in older age. *International Journal of Sexual Health*. 2023. doi:10.1080/19317611.2023.2215766
13. Heidari S. Sexuality and older people: a neglected issue. *Reproductive Health Matters*. 2016;24(48): 1-5. doi:10.1016/j.rhm.2016.11.011
14. Watson WK, Stelle C, Bell N. Older women in new romantic relationships: understanding the meaning and importance of sex in later life. *The International Journal of Aging and Human Development*. 2017;85(1): 33-43. doi:10.1177/0091415016680067
15. Thomas HN, Hess R, Thurston RC. Correlates of sexual activity and satisfaction in midlife and older women. *Annals of Family Medicine*. 2015;13(4): 336-342. doi:10.1370/afm.1820
16. Nappi RE, Martini E, Martella S, et al. Maintaining sexuality in menopause. *Post Reproductive Health*. 2014;20(1): 22-9.
17. Lee DM, Nazroo J, O'Connor DB, et al. Sexual health and well-being among older men and women in England: findings from the English longitudinal study of ageing. *Archives of Sexual Behavior*. 2016;45(1): 133-44.
18. Tezce Ma, Beydağ KD. Menopozdaki kadınların menopozu bakış açısı ve cinsel yaşam kalitesi. *Sağlık ve Toplum*. 2021;31(1): 175-86.
19. Hughes AK, Rostant OS, Pelon S. Sexual problems among older women by age and race. *Journal of Women's Health*. 2015;24(8): 663-9.
20. Ağırman E, Gençer MZ. Huzurevinde, evde ailesiyle ve yalnız yaşayan yaşlı bireylerde depresyon, yalnızlık hissi düzeylerinin karşılaştırılması. *Çağdaş Tıp Dergisi*. 2017;7(3): 234-40.
21. Çağlar M, Yeşiltepe Oskay Ü. Female sexual function changes and nursing approach from adolescence to elderly. *J Educ Res Nurs*. 2021;18(1): 101- 106.
22. Doğan S, Demir B, Eker E, et al. Knowledge and attitudes of doctors toward the sexuality of older people in Turkey. *Int Psychogeriatr*. 2008;20(5): 1019-1027.
23. Çelik AS, Pasinlioğlu T. Klimakterik dönemde yaşanan semptomlar ve hemşirenin rolü. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2012;1(1): 48-56.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.5. İNFERTİL ÇİFTLERDE CİNSEL SAĞLIK

Nadire YILDIZ ÇİLTAŞ¹
Kıymet YEŞİLÇİÇEK ÇALIK²

GİRİŞ

İnfertilite çeşitli faktörlerden etkilenen, kadın ve erkeği aynı oranda etkileyen bir sağlık sorunudur (1,2). İnfertilitenin tanı ve tedavisi çiftleri fizyolojik, psikoseksüel, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden etkilemektedir (3). Kadın infertilitesinin değerlendirilmesi; detaylı anamnez alma, fiziksel muayene, hormon testleri, bifizik vücut ısısı ölçümü, ultrasonik inceleme, histerosalpingografi, sinohistegrofi, histeroskopi ve laporoskopi gibi yöntemleri içeririken (4,5), erkek infertilitesinin değerlendirilmesi ise; yine detaylı anamnez ve sperm analizini içermektedir (6).

İnfertilite cinselliği ve cinsel işlevi önemli ölçüde etkileyen bir durumdur. Cinsel işlev, infertilite tanı ve tedavisinin neden olduğu hormonal değişiklikler, genel sağlık durumu, beden imajı ve benlik saygısındaki değişiklikler gibi faktörlerden etkilenmektedir (7,8). İnfertil çiftlerin özellikle cinsel ilişkiye girme zamanlarını ovulasyona denk getirme çabaları cinselliği bir görev veya ödev olarak algılamalarına neden olmaktadır. Nitekim bu durumda cinsel ilişkiden haz almama ve cinsel ilginin azalmasına neden olarak cinsel işlev bozuklukla-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, nadire.ciltas@erzincan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8703-3216

² Doç. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, kyesilcicek@ktu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7146-3385

birçok psikososyal ve psikoseksüel sorunlar meydana gelebilmektedir. İnfertilitede cinsel sağlık sorunlarının çözülmesi, çiftlerin yaşam kalitesinin artırılması, aile içi ilişkilerin bozulmadan sağlıklı toplumun oluşması ve gelecekte de sürdürülmesi açısından önemli yer tutmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Türk Androloji Derneği. *İnfertilitede (kısırlık) erkeğin rolü* [Online]. [https://cetad.org.tr/CetadData/Books/21/pdf-dosyasini-indirmek-icin-tiklayiniz.pdf](https://androloji.org.tr/6/hastalar-icin/26/infertilitede-kisirlilik-erkegin-rolu#:~:text= [Accessed: 10th June 2023]2. Vander Borgh M, Wyns C. Fertility and infertility: Definition and epidemiology. <i>Clin Biochem</i>. 2018 Dec;62:2–10. doi: 10.1016/j.clinbiochem.2018.03.0123. Aydın S, Kızılkaya Beji N. İnfertil çiftlerde cinsel fonksiyon ve infertilite danışmanının rolü. <i>Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Derg</i>. 2013;10(2):8–13.4. Aslan E, Fışkın G.Fertilitenin Korunması.In:Demirci N, Kızılkaya Beji N (ed.) <i>İnfertilite Hemşireliği El Kitabı</i>. Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul; 2017.p. 38-715. ASRM. Fertility evaluation of infertile women: a committee opinion. <i>Fertil Steril</i>. 2021;116(5):1255–1265.6. ASRM. Diagnostic evaluation of the infertile male: a committee opinion. <i>Fertil Steril</i>. 2015 Mar;103(3):e18–25.7. CETAD. <i>Cinsel yaşam ve sorunları,bilgilendirme dosyası-1</i> [Online]. 2006. p. 21–59.<a href=) [Accessed: 16th July 2023]
8. Özcan H, Kızılkaya Beji N. Kadın cinsel fonksiyon bozuklukları: 2018 güncelleme. *Androloji Bülteni*. 2018;20:133–7. doi:<https://doi.org/10.24898/tandro.2018.42204>
9. Yeni E.Kadın Cinsel İşlev Bozuklukları. In:Resim S, Kadioğlu A (ed.) *Erkek ve Kadın Cinsel Sağlığı*. Türk Üroloji Akademisi. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri; 2016.
10. Braverman AM. Psychosocial aspects of infertility: sexual dysfunction. *Int Congr Ser*. 2004 Apr;1266:270–6. <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0531513104000895>
11. APA. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-V*. 5th ed. Washington: American Psyctric Publisher; 2013.p. 423.
12. Liu Y, Wang Y, Pu Z, Wang Y, Zhang Y, Dong C, et al. Sexual dysfunction in infertile men: A systematic review and meta-analysis. *Sex Med*. 2022;10(4):100528. doi:<https://doi.org/10.1016/j.esxm.2022.100528>
13. Büyükkayacı Duman N, Yüksel Koçak D. İnfertilitenin cinsel sağlığa etkileri ve profesyonel hemşirelik yaklaşımları. *Türkiye Klin J Obs Womens Heal Dis Nurs*. 2016;2(1):51–8.
14. Güngör İ, Kızılkaya Beji N. İnfertilite hemşirelerinin gelişen rolleri ve sertifikasyon gereksinimi. *Florence Nightingale Hemşirelik Derg*. 2015;23(2):152–9.
15. Karakaş S, Aslan E. İnfertil kadınlara yönelik cinsel danışmanlık programında BETTER modeli'nin kullanımı. *Androloji Bülteni*. 2021;23:129–35. doi:<https://doi.org/10.24898/tandro.2021.54765>
16. Zegers-Hochschild F, Adamson GD, de Mouzon J, Ishihara O, Mansour R, Nygren K, et al. International Committee for Monitoring Assisted Reproductive Technology (ICMART) and the World Health Organization (WHO) revised glossary of ART terminology, 2009. *Fertil Steril*. 2009;92(5):1520–4. doi: 10.1016/j.fertnstert.2009.09.009.
17. ACOG. reVITALize: *Obstetrics Data Definitions Version 1.0* [Online]. 2017. p. 1–2. <https://www.acog.org/practice-management/health-it-and-clinical-informatics/revitalize-obstetrics-data-definitions> [Accessed: 16th May 2023]
18. Nik Hazlina NH, Norhayati MN, Shaiful Bahari I, Nik Muhammad Arif NA. Worldwide prevalence, risk factors and psychological impact of infertility among women: a systematic review and meta-analysis. *BMJ Open*. 2022 Mar 30;12(e057132):1–8. doi: 10.1136/bmjopen-2021-057132

19. Liang S, Chen Y, Wang Q, Chen H, Cui C, Xu X, et al. Prevalence and associated factors of infertility among 20–49 year old women in Henan Province, China. *Reprod Health*. 2021 Dec 1;18(254):1–13. doi: 10.1186/s12978-021-01298-2
20. ESHRE. *Factsheet on infertility-prevalence, treatment and fertility decline in Europe* [Online]. 2021. p. 1–2. https://www.eshre.eu/-/media/sitecore-files/ESHRE-internal/EU-Affairs/ESHRE_InfertilityFactsheet_v9.pdf [Accessed: 16th May 2023]
21. WHO. *Infertility* [Online]. 2023 Marc. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility> [Accessed: 16th May 2023]
22. Cox CM, Thoma ME, Tchangalova N, Mburu G, Bornstein MJ, Johnson CL, et al. Infertility prevalence and the methods of estimation from 1990 to 2021: a systematic review and meta-analysis. *Hum Reprod Open*. 2022;2022(4):1–24. doi: 10.1093/hropen/hoac051
23. TNSA. *Hacettepe Üniversitesi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması* http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf [Accessed: 16th May 2023]
24. Bayoumi RR, Fatemi HM, Hurt L, Serour GI, van der Poel S, Venetis C, et al. A critical systematic review and meta-analysis of risk factors for fertility problems in a globalized world. *Reprod Biomed Online*. 2023;Pre-proof. doi:<https://doi.org/10.1016/j.rbmo.2023.04.008>
25. Omaç Sönmez M, Turan Zekiye. *Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması*. Nobel Akademi; 2021. p.75.
26. Emokpae MA, Brown SI. Effects of lifestyle factors on fertility: practical recommendations for modification. *Reprod Fertil*. 2021;1:R13–26. doi: 10.1530/RAF-20-0046
27. Abdoli S, Masoumi SZ, Kazemi F. Environmental and occupational factors and higher risk of couple infertility: a systematic review study. *Middle East Fertil Soc J*. 2022;27(33):1–27. <https://doi.org/10.1186/s43043-022-00124-4>
28. Sarman E. İlaçların erkek üreme sistemi üzerinde oluşturduğu toksisite ve erkek infertilitesi. In: Sarman A, (ed). *Sağlık Bilimleri Alanında Uluslararası Araştırmalar XII*. İstanbul: Eğitim Yayınevi; 2022. p. 199.
29. Özdemir F. Fertilitte,infertilitenin tanımı,fertiliteyi etkileyen faktörler. In: İnfertilite Hemşireliği Kursu. *Ankara Üniversitesi Üreme Sağlığı Teşhis-Tedavi,Eğitim,Araştırma ve Uygulama Merkezi*; 2021. p. 4–5.
30. Jafari H, Mirzaiinajmabadi K, Latifnejad Roudsari R, Rakhshkhorshid M. The factors affecting male infertility: A systematic review. *Int J Reprod Biomed*. 2021 Sep 9;19(8):681–8. doi: 10.18502/ijrm.v19i8.9615
31. ACOG. *Infertility Workup for the Women's Health Specialist* [Online]. 2019. p. 781. Available from: <https://www.acog.org/clinical/clinical-guidance/committee-opinion/articles/2019/06/infertility-workup-for-the-womens-health-specialist> [Accessed: 16th May 2023]
32. Topçu HO, Evliyaoğlu Ö, Şahin Y. Temel infertilite araştırmaları nasıl olmalıdır? *Türk Üreme Tıbbi ve Cerrahisi Derg*. 2017;1(2):104–11. doi: 10.24074/tjrms.2016-54252
33. ACOG. Sonohysterography,Technology Assessment,Number:12. *Obstet Gynecol*. 2016;128(2):e38–42.
34. FIGO. Basic tool 5: Treat infertility [Online]. 2020. <https://fertilitytool.com/tools/basic-tool-5-treat-infertility/> [Accessed: 16th July 2023]
35. Ataman H. Yardımcı Üreme Teknikler(YÜT) ve Hemşirelik. In: Pekcan N, Beydağ KD, (ed). *Hemşirelik ve Ebelik Öğrencileri İçin Kadın Sağlığı ve Hastalıkları*. Ankara Nobel Tıp Kitabevi; 2022. p. 509.
36. ESHRE. *Evidence-based guideline: Unexplained Infertility* [Online]. 2023.Available from: <https://www.eshre.eu/Guidelines-and-Legal> [Accessed: 16th July 2023]
37. WHO. *Laboratory manual for the examination and processing of human semen*. 5th ed. WHO. Geneva; 2021. p.491–494 .
38. WHO. *Sexual health* [Online]. 2006. https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2 [Accessed: 16th July 2023]
39. Mendonça CR d., Arruda JT, Noll M, Campoli PM d. O, Amaral WN d. Sexual dysfunction in infertile women: A systematic review and meta-analysis. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 2017;215:153–63. doi: 10.1016/j.ejogrb.2017.06.013

40. Çubuk B. Kadınsılık ve cinsel mitlerin psikojenik infertilite etkisi. *Marmara Univ Kadın ve Toplum Cinsiyet Araştırmaları Derg.* 2022;6(1):65–82. doi: 10.29228/mukatcad.11
41. Okobi OE. A systemic review on the association between Infertility and sexual dysfunction among women utilizing female sexual function index as a measuring tool. *Cureus.* 2021;13(6):e16006. doi: 10.7759/cureus.16006
42. Starc A, Trampus M, Jukic DP, Rotim C, Jukic T. Infertility and sexual dysfunctions: A systematic literature review. *Acta Clin Croat.* 2019;58(3):508–15. doi: 10.20471/acc.2019.58.03.15
43. Millheiser LS, Helmer AE, Quintero RB, Westphal LM, Milki AA, Lathi RB. Is infertility a risk factor for female sexual dysfunction? A case-control study. *Fertil Steril.* 2010 Nov;94(6):2022–5. doi:S001502821000097X
44. Gümüşay M, Sarı E, Güngör Satılmış İ. İnfertil çiftlerde cinsel yaşam ile ilgili araştırmaların sistematik derlemesi. *Androloji Bülteni .* 2020;22:74–85. doi: 10.24898/tandro.2020.95914
45. Lotti F, Maggi M. Sexual dysfunction and male infertility. *Nat Rev Urol.* 2018;15(5):287–307. doi: 10.1038/nrurol.2018.20
46. Song S-H, Kim DS, Yoon TK, Hong JY, Shim SH. Sexual function and stress level of male partners of infertile couples during the fertile period. *BJU Int.* 2016;117(1):173–6. doi:10.1111/bju.13201
47. Purcell-Lévesque C, Brassard A, Carranza-Mamane B, Péloquin K. Attachment and sexual functioning in women and men seeking fertility treatment. *J Psychosom Obstet Gynecol .* 2019;3;40(3):202–10. doi:10.1080/0167482X.2018.1471462
48. Smith JF, Walsh TJ, Shindel AW, Turek PJ, Wing H, Pasch L, et al. Sexual, marital, and social impact of a man's perceived infertility diagnosis. *J Sex Med.* 2009 Sep;6(9):2505–15. doi: 10.1111/j.1743-6109.2009.01383.x
49. Dabian B, Abdelgalil M, Hamza M. Sexual dysfunction in infertile women with pcos undergoing fertility treatment. *Evid Based Women's Heal J.* 2023;13(1):14–9. doi: 10.21608/EBWHJ.2022.159554.1199
50. Shindel AW, Nelson CJ, Naughton CK, Mulhall JP. Premature ejaculation in infertile couples: Prevalence and correlates. *J Sex Med.* 2008 Feb;5(2):485–91. doi: 10.1111/j.1743-6109.2007.00690.x
51. <https://www.cetad.org.tr/menu/21/vajinismus>
52. Bakhtiari A, Basirat Z, Nasiri-Amiri F. Sexual dysfunction in women undergoing fertility treatment in Iran: Prevalence and associated risk factors. *J Reprod Infertil.* 2016;17(1):26–33.
53. Tayebi N, Ardakani SMY. The prevalence of sexual dysfunctions in infertile women. *Middle East Fertil Soc J.* 2007;12(3):184–7. doi: <https://doi.org/10.29333/ejgm/82644>
54. Çağlar M, Güngör Satılmış İ. İnfertilite ve yaşam kalitesi: Sistematik derleme. *Androloji Bülteni.* 2019;21:170–6. <https://doi.org/10.24898/tandro.2019.79836>
55. Onat G, Beji NK. Marital relationship and quality of life among couples with infertility. *Sex Disabil.* 2012 Mar 18;30(1):39–52.
56. Küçükduymaz F, Taşkiran M. İnfertil kadınlarda cinsel fonksiyonlar (tanı ve tedavi aşamalarında). *Türkiye Klin J Urol Top.* 2015;8(3):52–7.
57. Alirezaei S, Ozgoli G, Alavi Majd HR. Evaluation of factors associated with sexual function in infertile women. *Int J Fertil Steril.* 2018;12(2):125–9.
58. ESHRE. *Good clinical treatment in assisted reproduction-an ESHRE position paper* [Online]. Eshre. 2008. p. 1–5. [papers2://publication/uuid/07B4A02A-BC69-4821-A63C-FDD448A7E779%5Chttps://www.eshre.eu/Guidelines-and-Legal/ESHRE-Position-Papers.aspx](https://www.eshre.eu/Guidelines-and-Legal/ESHRE-Position-Papers.aspx) [Accessed: 16th July 2023]
59. Daoud M, Omri S, Smaoui N, Feki R, Bouali MM, Zouari L, et al. Sexual dysfunction in infertile couples. *Eur Psychiatry.* 2021;13;64(S1):S550–1. doi: 10.1192/j.eurpsy.2021.1467
60. Şafak Öztürk C, Arkar H, Gökdağ C. Cinsel işlev bozukluğu olan çiftlerde evlilik uyumunda kişilik özellikleri etkili mi? Cinsel doyumun aracı etkisi. *Turkish J Psychiatry.* 2019;31(4):259–68. doi: <https://doi.org/10.5080/u23742>

61. Bodur N, Coşar B, Erdem M. İnfertil çiftlerde evlilik uyumunun demografik ve klinik değişkenlerle ilişkisi. *Cukurova Med J.* 2013;38(1):51–62.
62. Kabe E, Smida B, Abid, Yousri E. P-509 Evolution of quality of life, sexual function and marital agreement in long term infertile couples: a 10-year prospective cohort study. *Hum Reprod.* 2022; 29;37(Supplement_1). doi:<https://doi.org/10.1093/humrep/deac107.47272/6620165>
63. Pasha H, Basirat Z, Esmailzadeh S, Faramarzi M. Marital intimacy and predictive factors among infertile women in Northern Iran. *J Clin Diagnostic Res.* 2017;11(5):QC13–7. doi: 10.7860/JCDR/2017/24972.9935
64. Samadaee Gelehkolae K, Mccarthy BW, Khalilian A, Hamzehgardeshi Z, Peyvandi S, Elyasi F, et al. Factors associated with marital satisfaction in infertile couple: A comprehensive literature review. *Glob J Health Sci.* 2016 Sep 2;8(5):96–109. doi: 10.5539/gjhs.v8n5p96
65. Yücesoy H, Akın Ö, Şahbaz G, Erbil N. İnfertilitede çift uyumu ve cinsel fonksiyon. *Androloji Bülteni.* 2021;23(2):123–8. doi:<https://doi.org/10.24898/tandro.2021.98474>
66. Yücesoy H, Akın Ö, Şahbaz G, Erbil N. İnfertilitede çift uyumu ve cinsel fonksiyon. *Androloji Bülteni.* 2021;23(2):123–8. doi:<https://doi.org/10.24898/tandro.2021.98474>
67. Jolley S. Taking a sexual history: the role of the nurse. *Nurs Times.* 2002;98(18):39–41.
68. Quinn C, Happell B. Talking about sexuality with consumers of mental health services. *Perspect Psychiatr Care.* 2013;49(1):13–20. doi:10.1111/j.1744-6163.2012.00334.x
69. Mick JAM. Sexuality assessment: 10 strategies for improvement. *Clin J Oncol Nurs.* 2007;11(5):671–5. doi: 10.1188/07.CJON.671-675.
70. TOAD. İnfertilite ve cinsel sağlık ile ilgili ölççekler [Online]. 2023. <https://toad.halileksi.net/> [Accessed: 28th July 2023]
71. Büyükkayacı Duman N. Cinselliğin değerlendirilmesinde model kullanımı. In: Büyükkayacı Duman N, (ed). *Cinsel Sağlık (Cinselliğin Fizyolojisi)*. Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 59–65.
72. Davis S. *Rehabilitation: The use of theories and models in practice*. 1st ed. Churchill Livingstone; 2006. p.2088.
73. Annon JS. The PLISSIT Model: A proposed conceptual scheme for the behavioral treatment of sexual problems. *J Sex Educ Ther* 1976;22;2(1):1–15. doi:<https://doi.org/10.1080/01614576.1976.11074483>
74. Mick J, Hughes M, Cohen MZ. Using the BETTER Model to assess sexuality. *Clin J Oncol Nurs.* 2004;1;8(1):84–6. doi: 10.1188/04.CJON.84-86.
75. Taşkın L. İnfertilite hemşireliğinin gelişen rolü. In: İnfertilite Hemşireliği Kursu. Ankara: *Ankara Üniversitesi Üreme Sağlığı Teşhis-Tedavi,Eğitim,Araştırma ve Uygulama Merkezi*; 2021. p. 6–10.
76. Kirca N, Özcan Ş. The effects of nursing care based on Levine's Conservation Model on fatigue, depression, perceived social support, and sleep quality in infertile women: A randomized controlled trial. *Int J Nurs Knowl.* 2022; 34(4): 284-296.doi: <https://doi.org/10.1111/2047-3095.12402>
77. Dinç A, Kızılkaya Beji N. *Yardımcı üreme teknikleri ve hemşirelik yaklaşımları*. İstanbul: Emek Matbaacılık; 2001. p. 75–92.
78. Yılmaz T, Yeşiltepe Oskay Ü. İnfertilite stresi ile başa çıkma yöntemleri ve hemşirelik yaklaşımları. *Sağlık Bilim ve Meslekleri Derg.* 2015;2(1):100–12.
79. Durna G, Ülbe S, Dirik G. Kadında cinsel işlev bozukluğunun tedavisinde bilinçli farkındalık temelli müdahaleler: sistematik bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar.*2020;12(1):72-90. doi: 10.18863/pgy.470683
80. Efil S, Genç N. Nurse's Role and Importance of Clinical Trials. *J Cardiovasc Nurs.* 2014;5(7):12–21.
81. Durgun Ozan Y, Okumuş H. Effects of Nursing Care Based on Watson's Theory of Human Caring on Anxiety, Distress, And Coping, When Infertility Treatment Fails: A Randomized Controlled Trial. *J Caring Sci* 2017;1;6(2):95–109. doi: 10.15171/jcs.2017.010
82. Temizkan Sekizler E, Taner A, Demirel Bozkurt Ö et al. İnfertil çiftlerin yaşadıkları sorunlar ve infertilite hemşireliği. In: Tuçsiper B, Taşpınar F, Erkin Geyiktepe Ö (ed.) *Sağlık bilimlerinde multidisipliner yaklaşımlar*. 2. First ed. Ankara: Gece Kitaplığı; 2020. p.294-306.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.6. KANSERLER VE CİNSEL SAĞLIK

Kerime Derya BEYDAĞ¹

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre kanser, vücudun doku veya organlarından başlayarak, normal olmayan hücrelerin, kontrolsüz bir biçimde vücudun diğer doku ve organlarına dağılan bir hastalıktır hatalıdır ve "kötü huylu tümör" ve ya "neoplazma" olarak da adlandırılmaktadır. Kötü huylu tümör veya neoplazma olarak da adlandırılmaktadır. Kanser, Dünyada 2020 yılında, yaklaşık olarak 10 milyon kişinin ölüm nedeni olmuş ve mortalite sıralamasında ikinci sırada yer almıştır (1).

Dünyanın birçok ülkesinde ulusal düzeyde, başlıca kanser türlerinin insidansı, mortalitesi ve prevalansı hakkında, ülkelerin geçmiş yıllardaki verileri kullanılarak güncel tahminler sunmak amacıyla oluşturulan proje olan GLOBOCAN 2020 verilerinde dünyada 2020 yılında tüm yaş grupları ve cinsiyete Şekil 1'e göre Dünya'da 2020 yılında tüm yaş grubu ve her iki cinsiyete göre kanser vakaları meme kanseri %11,7; akciğer kanseri %11,4; kolorektal kanser %10; prostat kanseri %7,3; mide kanseri %5,6; karaciğer kanseri %4,7; serviks uteri kanseri %3,1; farenks kanseri %3,1 ve diğer kanserler %42,9 olarak sıralanmaktadır. Kadınlarda tüm yaş gruplarında meme kanseri %24,5 ile ilk sırada iken, erkeklerde yaş gruplarında akciğer kanseri %14,3 ile ilkindir (2).

¹ Prof. Dr., Yalova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, kderyabeydag@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7251-4882

KAYNAKLAR

1. World Health Organization (2022). *Preventing cancer* [Online]. <https://www.who.int/activities/preventing-cancer>: (20 Mayıs 2023)
2. International Agency for Research on Cancer. (2020). International Agency for Research on Cancer [Online]. <https://gco.iarc.fr/today/online-analysis->: (30 Nisan 2023)
3. Çil Akıncı A, Aksoy SD. Kanserli kadınlarda cinsel sorunlar. *Journal of Academic Research in Nursing*. 2019;5(2):156-62. Doi: doi:10.5222/jaren.2019.09709
4. Terzioğlu F, Alan H. Jinekolojik kanser tedavisi sırasında yaşanan psikolojik sorunların kadının cinsel yaşamına etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2015;18(2):140-147. doi:10.17049/ahsbd.78432
5. Ben Charif A, Bouhnik AD, Courbière B, Rey D, Préau M, Bendiane MK, et al. Sexual health problems in French cancer survivors 2 years after diagnosis-the national VICAN survey. *Journal of Cancer Survivor*. 2016;10(3):600-09. doi:10.1007/s11764-015-0506-3
6. Demirtas B, Pınar G. Determination of sexual problems of Turkish patients receiving gynecologic cancer treatment: A cross-sectional study. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention*. 2014; 15(16): 6657-63. doi: 10.7314/APJCP.2014.15.16.6657
7. Tsai T, Chen S, Tsai M, Su Y, Ho C, Su H. Prevalence and associated factors of sexual dysfunction in cervical cancer patients. *Journal of Sexual Medicine*. 2011;8(6):1789-96. doi: 10.1111/j.1743-6109.2010.01745.x
8. Tee BC, Rasidi AMS, Rushdan MMN, Ismail A, Sidi H. The prevalence and risk factors of sexual dysfunction in gynaecological cancer patients. *Medicine & Health*. 2014;9(1):53-61.
9. Bober SL, Sanchez Varela V. Sexuality in adult cancer survivors: Challenges and intervention. *Journal of Clinical Oncology*. 2012; 30(30): 3712-19. doi:10.1200/JCO.2012.41.7915
10. Cakar B, Karaca B, Uslu R. Sexual dysfunction in cancer patients: A review. *Journal of BUON*. 2013;18(4):818-823.
11. Sanchez Varela V, Zhou ES, Bober SL. Management of sexual problems in cancer patients and survivors. *Current Problems in Cancer*. 2013; 37(6):319-352. doi:10.1016/j.currproblcancer.2013.10.009
12. Dizon DS, Suzin D, McIlvenna S. Sexual health as a survivorship issue for female cancer survivors. *The Oncologist*. 2014;19(2):202-210. doi:10.1634/theoncologist.2013-0302
13. Karabuga H, Gultekin M, Tulunay G, Yuce K, Ayhan A, Yuce D, et al. Assessing the quality of life in patients with endometrial cancer treated with adjuvant radiotherapy. *International Journal of Gynecologic Cancer*. 2015;25(8):1526-33. doi: http://dx.doi.org/10.1097/IGC.0000000000000509
14. Jonczak EE, Stone ER, Pravia CI, Sider D. Life after breast, prostate, and colon cancer: Primary care's role. *Cleveland Clinic Journal of Medicine*. 2017;84(4):303-309. doi:10.3949/ccjm.84a.15138
15. Krebs LU. Sexual and Reproductive Dysfunction. In: Yarbro CH, Wujcik D, Gobel BH, Eds. *Cancer Nursing*. 8th ed. Jones&Bartlett Learning; 2018. p.1011-1050.
16. Telli S, Gürkan A. Examination of sexual quality of life and dyadic adjustment among women with mastectomy. *European Journal of Breast Health* 2020; 16(1): 48-54. doi:10.5152/ejbh.2019.4969
17. Wang F, Chen F, Huo X, Xu R, Wu L, Wang J, et al. A Neglected issue on sexual well-being following breast cancer diagnosis and treatment among Chinese women. *PLoS ONE*. 2013;8(9):1-7. doi:10.1371/journal.pone.0074473
18. Ljungman L, Ahlgren J, Petersson LM, et al. Sexual dysfunction and reproductive concerns in young women with breast cancer: Type, prevalence, and predictors of problems. *Psycho-Oncology*, 2018; 27(12): 2770-2777. doi:10.1002/pon.4886
19. Kaya Ö, Aygin D. Stomanın cinsel yaşam üzerindeki etkileri. *Androloji Bülteni*, 2020; 22(3):194-198. doi:10.24898/tandro.2020.68984 A
20. Vonk-Klaassen SM, Vocht HM, Ouden ME, Eddes EH, Schuurmans MJ. Ostomy-related problems and their impact on quality of life of colorectal cancer ostomates: A systematic review. *Quality of Life Research* 2016; 25:125-133. doi:10.1007/s11136-015-1050-

21. Thyø A, Elfeki H, Laurberg S, Emmertsen KJ. Female sexual problems after treatment for colorectal cancer: A population-based study. *Colorectal Diseases* 2019; 21:1130–1139. doi:10.1111/codi.14710
22. Ayaz Alkaya S. Overview of psychosocial problems in individuals with stoma: A review of literature. *Intrnational Wound Journal* 2019; 16:243–249. doi:10.1111/iwj.13018
23. Cohen N, Fedewa S, Chen AY. Epidemiology and demographics of the head and neck cancer population. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics of North America*, 2018; 30(4): 381–395. doi: 10.1016/j.coms.2018.06.001
24. Schutte LER, Melissant HC, Jansen F, et al. Effect of stepped care on sexual interest and enjoyment in distressed patients with head and neck cancer: A randomized controlled trial. *Sexual Medicine*, 2021; 9(1): 100304-100310. doi: 0.1016/J.ESXM.2020.100304
25. Chow LQM. Head and neck cancer. *New England Journal of Medicine*, 2020; 382(1): 60–72. doi:10.1056/NEJMra1715715
26. Kayıkçı EE, Savcı C, Çil Akıncı A, Yıldırım D. The effect of gender and body image satisfaction on sexual function in patients with head and neck cancer treated with radiotherapy/chemoradiotherapy. *Gevher Nesibe Journal IESDR*, 2021; 6(15): 57–64. doi:10.46648/gnj.281
27. Regeer J, Enzlin P, Prekatsounaki S, et al. Sexuality and intimacy after head and neck cancer treatment: An explorative prospective pilot study. *Dental and Medical Problems*, 2022; 59(3): 323– 332. doi:10.17219/dmp/148156
28. Offerman MPJ, Pruyt JFA, De Boer MF, et al. Psychosocial consequences for partners of patients after total laryngectomy and for the relationship between patients and partners. *Oral Oncology*, 2015; 51(4): 389–398. doi:10.1016/j.oraloncology.2014.12.008
29. Akıncı A, Savcı C. Kanserli erkek hastalarda cinsel sorunlar. *Androloji Bülteni*, 2020; 22(1): 57–62. doi: 10.24898/tandro.2020.68094
30. Steentjes L, Siesling S, Drummond FJ, et al. Factors associated with current and severe physical side effects after prostate cancer treatment: What men report. *European Journal of Cancer Care*; 2018;27(1): 12589. doi: 10.1111/ecc.1258
31. Van den Bergh RC, Korfage IJ, Roobol MJ, et al. Sexual function with localized prostate cancer: Active surveillance vs radical therapy. *BJU International* 2012;110:1032–1039. doi:10.1111/j.1464-410X.2011.10846.x
32. Wollersheim BM, Van Stam MA, Bosch RJ, et al. Unmet expectations in prostate cancer patients and their association with decision regret. *Journal of Cancer Survivorship*, 2020; 14: 731-738. doi: 10.1007/s11764-020-00888-6
33. Resnick Mj, Koyama T, Fan Kh, et al. Long-term functional outcomes after treatment for localized prostate cancer. *New England Journal of Medicine*. 2013; 368(5): 436–445. doi:10.1056/NEJMoa1209978
34. Carter J, Lacchetti C, Andersen BL, et al. Interventions to address sexual problems in people with cancer: American Society of Clinical Oncology clinical practice guideline adaptation of Cancer Care Ontario guideline. *Journal of Clinical Oncology* 2017; 36: 492–511. doi:10.1200/JCO.2017.75.8995
35. Gacci M, Baldi E, Tamburrino L, et al. Quality of life and sexual health in the aging of PCa survivors. *International Journal of Endocrinology* 2014; 2014: 470592. doi:10.1155/2014/470592
36. Gürsoy P, Çakar B, Gökmen E, et al. Ege Üniversitesi Hastanesinde testis kanserlerinin epidemiyolojisi ve genel sağ kalım özellikleri. *Ege Tıp Dergisi*, 2019, 58: 126-132
37. Petrella AR, Sabiston CM, O'Rourke RH, et al. Process evaluation of a sport-based supportive care intervention for testicular cancer survivors: A mixed methods study. *Cancers*, 2022; 14(11), 1-20. doi:10.3390/cancers14112800
38. Sansalone S, Silvani M, Leonardi R, Vespasiani G, Iacovelli V. Sexual outcomes after partial penectomy for penile cancer: Results from a multi-institutional study. *Asian Journal of Andrology*. 2017;19: 57–61. doi: 10.4103/1008-682X.168690

39. Yu C, Hequn C, Longfei L, et al. Sexual function after partial penectomy: A prospectively study from China. *Science Report*. 2016;6: 21862. doi:10.1038/srep21862
40. Wan X, Zheng D, Liu C, et al. A Comparative study of two types of organ-sparing surgeries for early stage penile cancer: Wide local excision vs partial penectomy. *European Journal of Surgical Oncology* 2018;44: 1425–1431. doi:10.1016/j.ejso.2018.03.021
41. Asoglu O, Matlim T, Karanlık H, et al. Impact of laparoscopic surgery on bladder and sexual function after total mesorectal excision for rectal cancer. *Surgical Endoscopy* 2009; 23:296–303. doi:10.1007/s00464-008-9870-7
42. Bessa A, Martin R, Häggström C, et al. Unmet needs in sexual health in bladder cancer patients: a systematic review of the evidence. *BMC Urology*, 2020; 20(1), 1-16. doi:10.1186/s12894-020-00634-1
43. Traa MJ, De Vries J, Roukema JA, et al. Sexual (dys)function and the quality of sexual life in patients with colorectal cancer: A systematic review. *Annual of Oncology*; 2012; 23:19–27. doi:10.1093/annonc/mdr133
44. Sörensson M, Asplund D, Matthiessen P, et al. Self reported sexual dysfunction in patients with rectal cancer. *Colorectal Disease*, 2020; 22(5), 500-512. doi: 10.1111/codi.14907
45. Ghomeshi A, Zisso J, Reddy R, et al. The erectile and ejaculatory implications of the surgical management of rectal cancer. *International Journal of Urology*. 2023; in press. doi:10.1111/iju.15235
46. Viale PH. The American Cancer Society's facts & figures: 2020 edition. *Journal of the Advanced Practitioner in Oncology*, 2020; 11(2). 135-136. Doi: 10.6004/jadpro.2020.11.2.1
47. Ussher JM, Perz J, Gilbert E. Perceived causes and consequences of sexual changes after cancer for women and men: A mixed method study. *BMC Cancer*, 2015; 15(1): 1–18. doi:10.1186/s12885-015-1243-8
48. Olsson C, Sandin-Bojö AK, Bjuresäter K, et al. Changes in sexuality, body image and health related quality of life in patients treated for hematologic malignancies: A longitudinal study. *Sexuality and Disability*, 2016; 34: 367–388. doi: 10.1007/s11195-016-9459-3
49. Pisansky TM, Pugh SL, Greenberg RE. Tadalafil for prevention of erectile dysfunction after radiotherapy for prostate cancer: the radiation therapy oncology group randomized clinical trial. *The Journal of the American Medical Association* 2014;311(13):1300-1307. doi: 10.1001/jama.2014.2626
50. Bruzzi P, Bigi E, Predieri B, et al. Long-term effects on growth, development, and metabolism of ALL treatment in childhood. *Expert Review of Endocrinology and Metabolism*. 2019;14(1):49-61. doi:10.1080/17446651.2019.1561271
51. Yılmaz B, Oskay Ü. Lösemi hastalarında cinsellik ve üreme sorunları. Boyraz S (ed.) *Lösemiler ve Kanıta Dayalı Bakım Uygulamaları* içinde. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.49-59.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.7. DİYABET VE CİNSEL SAĞLIK

Elanur YILMAZ KARABULUTLU¹

Merve ÇAYIR YILMAZ²

GİRİŞ

Diyabet; pankreas insülin sekresyonunun mutlak veya rölatif yetersizliği veya insülin etkisizliği ya da insülin molekülündeki yapısal bozukluklar sonucu gelişen, hiperglisemi ve glukagon yüksekliği ile karakterize; karbonhidrat, protein ve yağ metabolizmasındaki bozukluk ile seyreden, akut metabolik ve kronik dejeneratif komplikasyonlara neden olan bir sendromdur. Günümüzde diyabet, sıklığı ve yarattığı sorunlar nedeniyle tüm dünyada önemi gittikçe artan bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Yaşam tarzındaki hızlı değişim (yaşlanan nüfus, fiziksel hareketsizlik, artan kalori tüketimi dahil olmak üzere çeşitli davranışsal ve çevresel faktörler vb.) ile birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların tümünde diyabet prevalansı hızla yükselmektedir (1,2).

Diyabet olguları ve rakamları bireyler, aileler ve ülkeler için büyük bir küresel yük oluşturmaktadır. Uluslararası Diyabet Federasyonu (IDF) Diyabet Atlası (2021), yetişkin nüfusun (20-79 yaş) %10.5'inin diyabet olduğunu ve neredeyse yarısının bu durumla yaşadıklarının farkında olmadığını bildiriyor. 2021'de dünya çapında yaklaşık 537 milyon yetişkinin (20-79 yaş arası) diyabetle yaşadığı ve bu sayının 2030'a kadar 643 milyona, 2045'e kadar ise 783 milyona (8 yetişkinden 1'i) ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca diyabetli her 4 yetişkin-

¹ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, elanurkarabulutlu@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5798-853X

² Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, merve.yilmaz@amasya.edu.tr, ORCID iD : 0000-0002-8576-4127

KAYNAKLAR

1. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. *Türkiye diyabet programı 2015-2020*. (2. Baskı). Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık; 2014. p. 9-10.
2. International Diabetes Federation. *About diabetes*. (11/07/2023 tarihinde <https://idf.org/about-diabetes/introduction/> adresinden ulaşılmıştır).
3. Centers for Disease Control and Prevention. *National Diabetes Statistics Report*. (11/07/2023 tarihinde <https://www.cdc.gov/diabetes/data/statistics-report/index.html> adresinden ulaşılmıştır).
4. International Diabetes Federation. *IDF Diabetes Atlas 10th edition 2021*. (11/07/2023 tarihinde <https://diabetesatlas.org/data/en/country/203/tr.html> adresinden ulaşılmıştır).
5. International Diabetes Federation. *Complications*. (11/07/2023 tarihinde <https://idf.org/about-diabetes/diabetes-complications/> adresinden ulaşılmıştır).
6. Karakaş Uğurlu G, Uğurlu M. Diyabet hastalığı olan kadınlarda cinsel işlev bozukluklarının sıklığı ve diyabetik ve demografik faktörlerle ilişkisi: bir meta-analiz ve meta-regresyon çalışması. *Ankara Medical Journal*. 2020;20(4): 798-813. doi: 10.5505/amj.2020.86547
7. Saltan NK. *Evli diyabetik kadınlarda cinsel yaşam kalitesi ve etkileyen faktörler*. Yüksel Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2021.
8. Dedemoğlu Ş. *Tip 1 diabetes mellitus olan hastaların cinsellik algılarının ve cinsel bakım gereksinimlerinin belirlenmesi*. Yüksel Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2019.
9. Cichocka E, Jagusiewicz M, Gumprecht J. Sexual dysfunction in young women with type 1 diabetes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020;17(12): 4468. <https://doi.org/10.3390/ijerph17124468>
10. Barnard KD, Naranjo D, Johnson N, et al. Diabetes and female sexual health: an ongoing challenge. *Practical Diabetes*. 2019;36(5): 165-169. <https://doi.org/10.1002/pdi.2238>
11. Meeking DR, Fosbury JA, Cummings MH. Sexual dysfunction and sexual health concerns in women with diabetes. *Practical Diabetes*. 2013;30(8): 327-331.
12. Maiorino MI, Bellastella G, Esposito K. Diabetes and Sexual Disorders. In: Bonora E, DeFronzo R (eds.) *Diabetes Complications, Comorbidities and Related Disorders*. Endocrinology. Springer, Cham; 2020. p. 473-494. https://doi.org/10.1007/978-3-030-36694-0_16
13. Peak TC, Gur S, Hellstrom WJ. Diabetes and sexual function. *Current Sexual Health Reports*. 2016;8: 9-18. <https://doi.org/10.1007/s11930-016-0065-2>
14. Andlib N, Sajad M, Kumar R, et al. Abnormalities in sex hormones and sexual dysfunction in males with diabetes mellitus: A mechanistic insight. *Acta Histochemica*. 2023;125(1): 151974. <https://doi.org/10.1016/j.acthis.2022.151974>
15. Barnard Kelly K, Meeking D, Cummings M, et al. Diabetes and male sexual health: an unmet challenge. *Practical Diabetes*. 201;36(6): 201-206. <https://doi.org/10.1002/pdi.2246>
16. Pedersen MB, Giraldo A, Kristensen E, et al. Prevalence of sexual desire and satisfaction among patients with screen-detected diabetes and impact of intensive multifactorial treatment: results from the ADDITION-Denmark study. *Scandinavian Journal of Primary Health Care*. 2015;33(1): 3-10. <https://doi.org/10.3109/02813432.2014.1002295>
17. Asefa A, Nigussie T, Henok A, et al. Prevalence of sexual dysfunction and related factors among diabetes mellitus patients in Southwest Ethiopia. *BMC Endocrine Disorders*. 2019;19: 1-8. <https://doi.org/10.1186/s12902-019-0473-1>
18. World Health Organization. *Sexual health and well-being*. 11/07/2023 tarihinde [https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-\(srh\)/areas-of-work/sexual-health](https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-(srh)/areas-of-work/sexual-health) adresinden ulaşılmıştır).
19. Kang WH, Mohamad Sithik MN, Khoo JK, et al. Gaps in the management of diabetes in Asia: A need for improved awareness and strategies in men's sexual health. *Journal of Diabetes Investigation*. 2022; 13(12): 1945-1957. <https://doi.org/10.1111/jdi.13903>

20. Sansone A, Mollaioli D, Ciocca G, et al. Sexual dysfunction in men and women with diabetes: A reflection of their complications?. *Current Diabetes Reviews*. 2022;18(1): 1-8. <https://doi.org/10.2174/1573399817666210309104740>
21. Pontiroli AE, Cortelazzi D, Morabito A. Female sexual dysfunction and diabetes: a systematic review and meta-analysis. *The Journal of Sexual Medicine*. 2013;10(4):1044–1051. <https://doi.org/10.1111/jsm.12065>
22. Yacan L, Erol O. Evaluation of sexual function among women with or without diabetes. *Sexuality and Disability*. 2019;37: 77-90. <https://doi.org/10.1007/s11195-018-9541-0>
23. Sulamış, N. *Tip 2 diyabetli kadınlarda beden algısının cinsel yaşama etkisi*. Yüksel Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2021.
24. Celik S, Bal MD, Kelleci M. Comparison of sexual functions in women with and without type 1 diabetes. *Revista da Associação Médica Brasileira*. 2023;69: 216-221. <https://doi.org/10.1590/1806-9282.20220293>
25. Ventura AD, Browne JL, Pouwer F, et al. Emotional well-being factors associated with sexual dysfunction in adults with type 1 or type 2 diabetes: results from diabetes MILES—Australia. *International Journal of Sexual Health*. 2018;30(3): 237-249. <https://doi.org/10.1080/19317611.2018.1470591>
26. Rahmanian E, Salari N, Mohammadi M, et al. Evaluation of sexual dysfunction and female sexual dysfunction indicators in women with type 2 diabetes: a systematic review and meta-analysis. *Diabetology & Metabolic Syndrome*. 2019;11: 1-17. <https://doi.org/10.1186/s13098-019-0469-z>
27. Panwar P, Navriya SC, Tendulkar P, et al. Major sexual function domains affected in the diabetic females: A cross-sectional study from North India. *Indian Journal of Endocrinology and Metabolism*. 2022;26(5): 478-482. doi: 10.4103/ijem.ijem_68_22
28. Van Cauwenbergh J, Enzlin P, Nefs G, et al. Prevalence of and risk factors for sexual dysfunctions in adults with type 1 or type 2 diabetes: results from Diabetes MILES Flanders. *Diabetic Medicine*. 2022;39(1): e14676. <https://doi.org/10.1111/dme.14676>
29. Paningbatan J, Aragon J, Landicho-Kanapi MP, et al. Prevalence of sexual dysfunction and its associated factors among women with diabetes mellitus type 2 at Makati Medical center outpatient department. *Journal of the ASEAN Federation of Endocrine Societies*. 2018;33(2): 165-173. doi: 10.15605/jafes.033.02.09
30. Buskoven ME, Kjørholt EK, Strandberg RB, et al. Sexual dysfunction in women with type 1 diabetes in Norway: A qualitative study of women's experiences. *Diabetic Medicine*. 2022;39(7): e14856. <https://doi.org/10.1111/dme.14856>
31. Haugstvedt A, Jørgensen J, Strandberg RB, et al. Sexual dysfunction in women with type 1 diabetes in Norway: a cross sectional study on the prevalence and associations with physical and psychosocial complications. *Diabetic Medicine*. 2022;39(1): e14704. <https://doi.org/10.1111/dme.14704>
32. Elyasi F, Kashi Z, Tasfieh B, et al. Sexual dysfunction in women with type 2 diabetes mellitus. *Iranian Journal of Medical Sciences*. 2015;40(3): 206-213.
33. Celik S, Golbası Z, Kelleci M, et al. Sexual dysfunction and sexual quality of life in women with diabetes: The study based on a diabetic center. *Sexuality and Disability*. 2015;33: 233-241. <https://doi.org/10.1007/s11195-014-9383-3>
34. Kaplan Serin E, Duman M, Yilmaz S. Sexual life quality and marital adjustment in women with and without diabetes. *Sexuality and Disability*. 2020;38: 625-635. <https://doi.org/10.1007/s11195-020-09663-y>
35. Winkley K, Kristensen C, Fosbury J. Sexual health and function in women with diabetes. *Diabetic Medicine*. 2021;38(11): e14644. <https://doi.org/10.1111/dme.14644>
36. Vatanserver BT, Tekin S, Karabayraktar T, et al. Diyabetik Erkeklerde erektil disfonksiyon risk faktörlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*. 2015;15(2): 59-66. <https://doi.org/10.17098/amj.66012>
37. Maiorino MI, Bellastella G, Esposito K. Diabetes and sexual dysfunction: current perspectives. *Diabetes, Metabolic Syndrome and Obesity: Targets and Therapy*. 2014;7: 95-105.

38. Kouidrat Y, Pizzol D, Cosco T, et al. High prevalence of erectile dysfunction in diabetes: a systematic review and meta analysis of 145 studies. *Diabetic Medicine*. 2017;34(9): 1185-1192. <https://doi.org/10.1111/dme.13403>
39. Shindel AW, Lue TF. Sexual Dysfunction in Diabetes. In: Endotext. MDText.com, Inc., South Dartmouth (MA); 2000.
40. Tamrakar D, Bhatt DS, Sharma VK, et al. Association between erectile dysfunction and type 2 diabetes mellitus. *Journal of Nepal Health Research Council*. 2021;19(2): 378-383. <https://doi.org/10.33314/jnhrc.v19i2.3394>
41. Khodarahimi S, Mazraeh N, Bougar MR, et al. Hypogonadism and Sexual functioning in males with and without Diabetes Type II. *Sexologies*. 2022;31(2): 138-144. <https://doi.org/10.1016/j.sexol.2021.04.005>
42. Bahar A, Elyasi F, Moosazadeh M, et al. Sexual dysfunction in men with type II diabetes. *Caspian Journal of Internal Medicine*. 2020;11(3): 295-303. doi: 10.22088/cjim.11.3.295
43. Anderson D, Laforge J, Ross MM, et al. Male sexual dysfunction. *Health Psychology Research*. 2022;10(3): 37533. doi: 10.52965/001c.37533
44. Desai A, Chen R, Cayetano A, et al. Understanding and treating ejaculatory dysfunction in men with diabetes mellitus. *Andrology*. 2023;11(2): 379-398. <https://doi.org/10.1111/andr.13262>
45. Mostafa T, Abdel-Hamid IA. Ejaculatory dysfunction in men with diabetes mellitus. *World Journal of Diabetes*. 2021;12(7): 954-974. doi: 10.4239/wjd.v12.i7.954
46. Fedder J, Kaspersen MD, Brandslund I, et al. Retrograde ejaculation and sexual dysfunction in men with diabetes mellitus: a prospective, controlled study. *Andrology*. 2013;1(4): 602-606. <https://doi.org/10.1111/j.2047-2927.2013.00083.x>
47. Majzoub A, Arafa M, Al-Said S, et al. Premature ejaculation in type II diabetes mellitus patients: association with glycemic control. *Translational Andrology and Urology*. 2016;5(2): 248-254. doi: 10.21037/tau.2016.03.11
48. Özcan L, Polat EC. Diyabet ve cinsel yaşam. *Okmeydanı Tıp Dergisi*. 2015;31(Ek sayı): 57-62. doi:10.5222/otd.2015.057
49. Zheng R, Cao L, Cao W, et al. Risk factors for hypogonadism in male patients with type 2 diabetes. *Journal of Diabetes Research*. 2016: 1-8. <https://doi.org/10.1155/2016/5162167>
50. Agarwal PK, Singh P, Chowdhury S, et al. A study to evaluate the prevalence of hypogonadism in Indian males with Type-2 diabetes mellitus. *Indian journal of endocrinology and metabolism*. 2017;21(1): 64-70. doi: 10.4103/2230-8210.196008
51. Martin Martins J, Pina Jorge MD, Martins Maia C, et al. Primary and secondary hypogonadism in male persons with diabetes mellitus. *International Journal of Endocrinology*. 2021: 1-9. <https://doi.org/10.1155/2021/8799537>
52. Madhu SV, Aslam M, Aiman AJ, et al. Prevalence of hypogonadism in male Type 2 diabetes mellitus patients with and without coronary artery disease. *Indian Journal of Endocrinology and Metabolism*. 2017;21(1): 31-37. doi:10.4103/2230-8210.195999
53. Gölbaşı Z, Evcili F. Hasta cinselliğinin değerlendirilmesi ve hemşirelik: engeller ve öneriler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2013;16(3): 182-189.
54. Ayaz S. Sexuality and nursing process: a literature review. *Sexuality and Disability*. 2013;31: 3-12. doi: 10.1007/s11195-012-9280-6
55. Phillips A, Phillips S. Recognising female sexual dysfunction as an essential aspect of effective diabetes care. *Applied Nursing Research*. 2015;28(3): 235-238. <https://doi.org/10.1016/j.apnr.2015.04.007>
56. Fennell R, Grant B. Discussing sexuality in health care: A systematic review. *Journal of Clinical Nursing*. 2019;28(17-18): 3065-3076. <https://doi.org/10.1111/jocn.14900>
57. Yin J, Rängård M, Wangel AM. Sexual health in diabetes care is a 'hot topic'—a qualitative study with diabetes specialist nurses. *Journal of Clinical Nursing*. 2023;32(19-20): 7568-7577. <https://doi.org/10.1111/jocn.16832>

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.8. KALP HASTALIKLARINDA CİNSEL SAĞLIK

Elanur YILMAZ KARABULUTLU¹

Seda BAŞAK²

GİRİŞ

Kardiyovasküler hastalıklar dünyada ve ülkemizde en sık görülen ve ölüme neden hastalıklar arasında birinci sırada yer almaktadır. Kalp hastalıkları fizyolojik, psikolojik ve sosyal alanlarda hastalarda önemli sorunlara yol açmaktadır. Kalp hastalıkları sonrasında cinsel sağlık en çok etkilenen alanlardan biridir. Miyokard infarktüsü geçiren, koroner arter hastalığı olan, kalp yetmezliği olan hastalar ve implante edilebilir kardiyoverter-defibrilatör kullananlar dâhil olmak üzere her tür kalp hastalığı olan hastalarda cinsel sağlıkla ilgili endişeler yaygın olarak ortaya çıkmaktadır.

Kalp hastaları, cinsel aktivitelere katılma ve bunlardan zevk almada sıklıkla değişiklikler yaşayabilmektedirler. Bunun sonucunda ise hastaların cinsel aktiviteleri daha seyrek ve daha az tatmin edici olabilir. Hastalar ve partnerleri için cinsel sağlık önemli bir yaşam kalitesi kaygısıdır. Sağlık hizmeti sağlayıcılarının bu sorunun farkında olmaları durumun yönetimini sağlayabilir.

KALP HASTALIKLARI VE CİNSEL FONKSİYONLAR

Global olarak mortalite nedenlerinin ilk sırasında yer alan kardiyovasküler hastalıklardan dolayı her yıl tahminen 17,9 milyon insan hayatını kaybetmektedir (1).

¹ Pof. Dr., Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, elanurkarabulutlu@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5798-853X

² Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, sd.krmn@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5323-2452

- Kalp pili veya implante edilebilir kardiyoverter defibrilatörü olanlar (birincil koruma için implante edilmiş ve birden fazla şok alınmadığı varsayılmıştır).
- Atriyal fibrilasyonu veya çarpıntısı olan ve ventriküler hızları iyi kontrol edilen hastalar için cinsel aktivite uygundur.(50,53).

SONUÇ

Sonuç olarak kalp hastalıklarında her iki cinsiyette farklı şekilde cinsel işlevde bozulmalar görülebilmektedir. Farklı nedenlerle ortaya çıkan bu bozukluklar hastaların yaşam kalitesini önemli şekilde etkilemektedir. Çok yönlü bir kavram olan ve farklı faktörlerden etkilenen cinsellik kavramı nedeniyle hastalar bu sorunlarını tam olarak ifade edemeyebilir veya uygun yaklaşım sergilenemeyebilir. Bu nedenle sağlık profesyonellerinin 12 yaşam aktivitesinden biri olan cinselliği ifade etmeyi kalp hastalarında detaylı bir şekilde değerlendirmeleri ve danışmanlık vermeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. WHO. Cardiovascular diseases (28/06/2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/cardiovascular-diseases#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır).
2. Civek S, Akman M. Dünyada ve Türkiye'de kardiyovasküler hastalıkların sıklığı ve riskin değerlendirilmesi. The Journal of Turkish Family Physician. 2022;13(1): 21-28. Doi: 10.15511/tjtfp.22.00121.
3. WHO. Sexual health (28/06/2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır).
4. Keçe C, Özcan K. Cinsel işlev bozukluklarının tedavisinde güncel yaklaşımlar. Duman NB (Ed.) Cinsel Sağlık içinde. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. p. 95-115.
5. Özdilekkara A, Baba E. Kalp Hastaları Cinsel Aktiviteden Uzak Durmalı mı? Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 2017;7(3): 165-169.
6. Jaarsma T, Fridlund B, Martensson J. Sexual dysfunction in heart failure patients. Current heart failure reports, 2014;11(3): 330-336. Doi: 10.1007/s11897-014-0202-z
7. Huang S, Cook SC. It is not taboo: Addressing sexual function in adults with congenital heart disease. Current Cardiology Reports, 2018;20(10): 93. Doi: 10.1007/s11886-018-1029-0
8. Chen X, Zhang Q, Tan X. Cardiovascular effects of sexual activity. Indian Journal Of Medical Research. 2009;130: 681- 688.
9. Krüger T, Exton MS, Pawlak C, et al. Neuroendocrine and cardiovascular response to sexual arousal and orgasm in men. Psychoneuroendocrinology. 1998;23: 401- 411.
10. Exton MS, Bindert A, Kruger T, et al. Cardiovascular and endocrine alterations after masturbation-induced orgasm in women. Psychosomatic Medicine. 1999;61: 280- 289.
11. Stein RA. Cardiovascular response to sexual activity. American Journal of Cardiology. 2000; 86: 27F- 29F.
12. Carmichael MS, Warburton VL, Dixen J, et al. Relationships among cardiovascular, muscular, and oxytocin responses during human sexual activity. Archives of Sexual Behavior. 1994;23:59- 79.
13. Exton NG, Truong TC, Exton MS, et al. Neuroendocrine response to film-induced sexual arousal in men and women. Psychoneuroendocrinology. 2000;25: 187- 199.
14. Jackson G, Hutter A. Cardiovascular issues in male and female sexual dysfunction . In: Porst H, Buvat J. (Eds.), In Standard practice in sexual medicine. Oxford, England: Blackwell 2006. p. 376-386.

15. Drory Y. Sexual activity and cardiovascular risk. *European Heart Journal*. 2002;4(H): H13-H18 Doi: 10.1016/S1520-765X(02)90047-7
16. Cheitlin MD. Sexual activity and cardiac risk. *American Journal of Cardiology*. 2005;96: 24M– 28M.
17. Lindau ST, Schumm LP, Laumann EO, et al. A study of sexuality and health among older adults in the United States. *The New England Journal of Medicine*. 2007;357:762–74.
18. Drory Y, Shapira I, Fisman EZ, et al. Myocardial ischemia during sexual activity in patients with coronary artery disease. *American Journal of Cardiology*. 1995;75: 835-837.
19. Jackson G. Sexual response in cardiovascular disease. *The Journal of Sex Research*. 2009;46(2-3):233-236. doi:10.1080/00224490902747693
20. Muller JE, Mittleman MA, Maclure M, et al. Triggering myocardial infarction by sexual activity. Low absolute risk and prevention by regular physical exertion. Determinants of Myocardial Infarction Onset Study Investigators. *JAMA, The Journal of the American Medical Association*. 1996;275: 1405-1409.
21. Dye CA, Engelstein E, Swearingen S, et al.. Sex, Rhythm & Death: The effect of sexual activity on cardiac arrhythmias and sudden cardiac death. *Frontiers in Cardiovascular Medicine*. 2022;9:987247. Doi:10.3389/fcvm.2022.987247
22. Levine GN, Steinke EE, Bakaeen FG, et al. Sexual activity and cardiovascular disease: a scientific statement from the american heart association. *Circulation*. 2012; 125:1058-1072.
23. Dahabreh IJ, Paulus JK. Association of episodic physical and sexual activity with triggering of acute cardiac events: systematic review and meta-analysis. *JAMA*. 2011; 305: 1225-1233.
24. Sharifzadehgan A, Marijon E, Bougouin W, et al. Sudden cardiovascular arrest during sexual intercourse. *Circulation*. 2018; 137:1638-1640. Doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.117.032299
25. Stein R, Sardinha A, Araújo CG. Sexual Activity and Heart Patients: A Contemporary Perspective. *Canadian Journal of Cardiology*. 2016;32(4):410-420. Doi:10.1016/j.cjca.2015.10.010
26. Nascimento ER, Maia AC, Pereira V, et al. Sexual dysfunction and cardiovascular diseases: a systematic review of prevalence. *Clinics (Sao Paulo)*. 2013;68(11): 1462-1468. Doi:10.6061/clinics/2013(11)13
27. Rosman L, Cahill JM, McCammon SL, et al. Sexual health concerns in patients with cardiovascular disease. *Circulation*. 2014;129(5): e313-e316. Doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.113.004846
28. Terentes-Printzios D, Ioakeimidis N, Rokkas K, et al. Interactions between erectile dysfunction, cardiovascular disease and cardiovascular drugs. *Nature Reviews Cardiology*. 2022;19:59-74. Doi: 10.1038/s41569-021-00593-6
29. Rundblad L, Zwisler AD, Johansen PP, et al. Perceived sexual difficulties and sexual counseling in men and women across heart diagnoses: A nationwide cross-sectional study. *The Journal of Sexual Medicine*. 2017;14(6): 785-796. Doi: 10.1016/j.jsxm.2017.04.673
30. Steinke E. Sexual dysfunction in women with cardiovascular disease: What do we know?. *The Journal of Cardiovascular Nursing* 2010;25(2): 151-158. Doi: 10.1097/JCN.0b013e3181c60e63
31. Er T, Kurçer M, Erdoğan Z. Koroner arter hastalarında fiziksel ve cinsel aktiviteden kaçınma davranışını etkileyen faktörler. *Halk Sağlığı Dergisi*. 2020; 5(2): 234-242.
32. Akhu-Zaheya LM, Masadeh AB. Sexual information needs of Arab-Muslim patients with cardiac problems. *European Journal of Cardiovascular Nursing*. 2015;14(6): 478-485. Doi: 10.1177/1474515115597353,
33. Yıldırım NK, Öztürk S. Kardiyovasküler hastalıklarda güncel psikososyal yaklaşımlar. *Journal of Cardiovascular Nursing*. 2016;7(Sup 2):60-68
34. Neiman A, Ginde S, Earing MG, et al. The prevalence of sexual dysfunction and its association with quality of life in adults with congenital heart disease. *International Journal of Cardiology*. 2017;228: 953-957. Doi:10.1016/j.ijcard.2016.11.192

35. Justo D, Arbel Y, Mulat B, et al. Sexual activity and erectile dysfunction in elderly men with angiographically documented coronary artery disease. *International Journal of Impotence Research*. 2010;22(1): 40-44. Doi:10.1038/ijir.2009.45
36. Jackson G. Erectile dysfunction and cardiovascular disease. *Arab Journal of Urology*. 2013;11(3): 212-216. Doi:10.1016/j.aju.2013.03.003
37. Tkaczyszyn M, Nega K, Łopuszańska M, et al. Andropausal syndrome in men with systolic heart failure. *Polish Archives of Internal Medicine*. 2013;123(4): 156-69.
38. Imprialos KP, Stavropoulos K, Doumas M, et al. Sexual dysfunction, cardiovascular risk and effects of pharmacotherapy. *Current Vascular Pharmacology*. 2018;16(2): 130-142. Doi: 10.2174/1570161115666170609101502
39. La Torre A, Giupponi G, Duffy D, et al. Sexual dysfunction related to drugs: a critical review. Part IV: cardiovascular drugs. *Pharmacopsychiatry*. 2015;48(1):1-6. Doi: 10.1055/s-0034-1395515
40. Stringer JD. Gender and sexual health: Sexual dysfunction. *FP Essentials*. 2016;449: 18-26.
41. Mollaioli D, Ciocca G, Limoncin E, et al. Lifestyles and sexuality in men and women: the gender perspective in sexual medicine. *Reproductive Biology and Endocrinology*. 2020;18(1):10. Doi: 10.1186/s12958-019-0557-9
42. William H Sauer, Stephen E Kimmel. Sexual activity in patients with cardiovascular disease (12/07/2023 tarihinde <https://www.uptodate.com/contents/sexual-activity-in-patients-with-cardiovascular-disease> adresinden erişilmiştir)
43. Levine GN, Steinke EE, Bakaeen FG, et al. Sexual activity and cardiovascular disease: a scientific statement from the American Heart Association. *Circulation*. 2012;125(8): 1058-1072. Doi: 10.1161/CIR.0b013e3182447787
44. Mornar Jelavić M, Krstajić G, Perenčević A, et al. Sexual activity in patients with cardiac diseases. *Acta Clinica Croatica*. 2018;57(1): 141-148. Doi: 10.20471/acc.2018.57.01.18
45. Jaarsma T. Sexual function of patients with heart failure: facts and numbers. *ESC Heart Failure*. 2017;4(1): 3-7. Doi: 10.1002/ehf2.12108
46. Ahmed WS, Geethakumari AM, Biswas KH. Phosphodiesterase 5 (PDE5): Structure-function regulation and therapeutic applications of inhibitors. *Biomedicine & Pharmacotherapy*. 2021;134: 111128. Doi: 10.1016/j.biopha.2020.111128
47. Byrne M, Doherty S, Fridlund BG, et al. Sexual counselling for sexual problems in patients with cardiovascular disease. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016;2(2):CD010988. Doi: 10.1002/14651858.CD010988.pub2
48. Baert A, Pardaens S, De Smedt D, et al. Sexual activity in heart failure patients: Information needs and association with health-related quality of life. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2019;16(9):1570. Doi: 10.3390/ijerph16091570
49. Driel AG, de Hosson MJ, Gamel C. Sexuality of patients with chronic heart failure and their spouses and the need for information regarding sexuality. *European Journal of Cardiovascular Nursing*. 2014;13(3): 227-234. Doi:10.1177/1474515113485521
50. Steinke EE, Jaarsma T. Sexual counseling and cardiovascular disease: practical approaches. *Asian Journal of Andrology*. 2015;17(1): 32-39. Doi: 10.4103/1008-682X.135982
51. Gamel C, Davis BD, Hengeveld M. Nurses' provision of teaching and counselling on sexuality: a review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*. 1993;18: 1219.
52. Bouchard K, Gareau A, Gallant NL, et al. Dyadic effects of anxiety and depression on quality of life among couples facing cardiovascular disease. *Journal of Psychosomatic Research*. 2021;149: 110601. Doi: 10.1016/j.jpsychores.2021.110601
53. Steinke EE, Jaarsma T, Barnason SA, et al. Sexual counseling for individuals with cardiovascular disease and their partners: a consensus document from the American Heart Association and the ESC Council on Cardiovascular Nursing and Allied Professions (CCNAP). *Circulation*. 2013;128(18): 2075-2096. Doi:10.1161/CIR.0b013e31829c2e53

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.9. ÜRİNER İNKONTİNANSI OLAN HASTALARDA CİNSEL SAĞLIK

Elanur YILMAZ KARABULUTLU¹

Demet GÜNEŞ²

GİRİŞ

Uluslararası Kontinans Derneği kılavuzlarına göre üriner inkontinans (Üİ), “uygun olmayan bir zaman noktasında ve uygun olmayan bir yerde istemsiz idrar kaçırma” olarak tanımlanmıştır (1). Üriner inkontinans;

- Geçici inkontinans; altta yatan neden ortadan kalktıktan sonra kendiliğinden geri dönen idrar kaçırmadır.
- Kronik idrar kaçırma ise kendiliğinden düzelmemektedir. Kronik idrar kaçırma;
- Stres üriner inkontinans
- Sıkışma (urge) inkontinans,
- Fonksiyonel inkontinans,
- Taşma ve mikst inkontinansı olmak üzere sınıflandırılmaktadır (2,3).

Stres Üriner İnkontinans, üretral sfinkter ve/veya pelvik taban zayıflığına bağlı olarak intraabdominal basıncın artmasıyla meydana gelen istemsiz idrar kaçırmadır (2). İleri yaş, yetersiz östrojen seviyeleri, geçirilmiş vajinal cerrahi ve bazı nörolojik lezyonlar zayıf üretral sfinkter fonksiyonu ile ilişkilidir. Genç kadınlarda ve prostat ameliyatı sonrası erkeklerde stres üriner inkontinansı daha sık görülmektedir (3).

¹ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, elanurkarabulutlu@hotmail.com , ORCID iD: 0000-0001-5798-853X

² Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, demetimm24@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-4586-9768

Üriner inkontinans tedavilerinin cinsel fonksiyon üzerindeki etkisine ilişkin veriler geniş araştırmaların ve yüksek kalitede çalışmaların olmaması nedeniyle sınırlı olmakla birlikte, herhangi bir inkontinansın tedavisinin cinsel fonksiyonu iyileştirdiği görülmektedir. Sonuç olarak üriner inkontinansı tedavi etmeyi amaçlayan tedaviler (pelvik taban kaslarının eğitimi, ilaçlar ve ameliyat dahil) kullanılarak bireylerin yaşam kalitesi artırılması ve yaşamın her döneminde bir sağlık problemi olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abrams P, Cardozo L, Fall M, Griffiths D, Rosier P, Ulmsten U, et al. The standardisation of terminology in lower urinary tract function: report from the standardisation sub-committee of the International Continence Society. *Urology*. 2003;61(1):37-49.
2. Tran LN, Puckett Y. Urinary Incontinence. StatPearls Publishing; 2022. (06 Haziran 2023 tarihinde <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559095/> adresinden ulaşılmıştır.)
3. Khandelwal C, Kistler C. Diagnosis of urinary incontinence. *American Family Physician*. 2013;87(8):543-50.
4. Mota RL. Female urinary incontinence and sexuality. *International braz j urol*. 2017;43(1):20-8.
5. Dieter AA. Background, etiology, and subtypes of urinary incontinence. *Clinical Obstetrics and Gynecology*. 2021;64(2):259-65.
6. Hu JS, Pierre EF. Urinary incontinence in women: evaluation and management. *American Family Physician*. 2019;100(6):339-48.
7. Ouslander JG. Üriner İnkontinans. In: Ünal S, editor. Cecil Textbook of Medicine. 22.Baskı. Güneş Tıp Kitabevi; 2006. p. 11-114.
8. Demaagd GA, Davenport TC. Management of urinary incontinence. *P & T : A Peer-Reviewed Journal For Formulary Management*. 2012;37(6):345-361
9. Southall K, Tuazon JR, Djokhdem AH, van den Heuvel EA, Wittich W, Jutai JW. Assessing the stigma content of urinary incontinence intervention outcome measures. *Journal of Rehabilitation and Assistive Technologies Engineering*. 2017;4:205566831773894
10. Akyuz A, Kok G, Kilic A, Guvenc G. In her own words: living with urinary incontinence in sexual life. *Sexuality and Disability*. 2014;32(1):23-33.
11. Öz Ö, Atalay B. Üriner inkontinans risk faktörleri ve hemşirelik yaklaşımı. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2017;6(1):34-7.
12. Wyndaele M, Hashim H. Pathophysiology of urinary incontinence. *Surgery (Oxford)*. 2020;38(4):185-90.
13. Yıldız Ş, Turan Z. Üriner inkontinansı olan kadınlarda hemşirelik yaklaşımları. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*. 2021;4(3):155-66.
14. Culligan PJ. Urinary incontinence in women: evaluation and management. *Am Fam Physician*. 2000;62(11):2433-44.
15. Hersh L, Salzman B. Clinical management of urinary incontinence in women. *Am Fam Physician*. 2013;87(9):634-40.
16. Demirci N, Coşar F. Üriner inkontinans tedavisinde davranışsal tedavi yöntemleri. *SDÜ Tıp Fak Derg*. 2009;16(3):35-40.
17. Shaban A, Drake MJ, Hashim H. The medical management of urinary incontinence. *Autonomic Neuroscience*. 2010;152(1-2):4-10.
18. Lucas MG, Bosch RJJ, Burkhard FC, Cruz F, Madden TB, Nambiar AK, et al. EAU Guidelines on surgical treatment of urinary incontinence. *European Urology*. 2012;62(6):1118-29.

19. National Collaborating Centre for Women's and Children's Health. Urinary incontinence in women: the management of urinary incontinence in women. *Royal College of Obstetricians and Gynaecologists*. 2013. PMID: 25340217.
20. Coşkun B, Kadioğlu M. Üriner inkontinansa konservatif tedavi seçenekleri. In: Onur R, Bayrak Ö, editors. *Üriner İnkontinans Tanı ve Tedavi*. 2nd ed. İstanbul, Turkey: TÜD/Türk Üroloji Akademisi Yayını; 2015. p. 213–23.
21. Escura Sancho S, Ribera-Torres L, Castelo-Branco C, Anglès-Acedo S. Impact of urinary incontinence on women's sexuality. *Clinical and Experimental Obstetrics & Gynecology*. 2022;49(2):049.
22. Kanter G, Rogers RG, Pauls RN, Kammerer-Doak D, Thakar R. A strong pelvic floor is associated with higher rates of sexual activity in women with pelvic floor disorders. *International Urogynecology Journal*. 2015;26(7):991–6.
23. Dumoulin C, Cacciari LP, Hay-Smith EJC. Pelvic floor muscle training versus no treatment, or inactive control treatments, for urinary incontinence in women. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2018;2018(10).
24. World Health Organization (WHO). Sexual health. 2023. (06 Haziran 2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır.)
25. Zeren F, Gürsoy E. Neden cinsel sağlık eğitimi? *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2018;8(1):29–33.
26. Felipe MR, Zambon JP, Girotti ME, Burti JS, Hacad CR, Cadamuro L, et al. What is the real impact of urinary incontinence on female sexual dysfunction? a case control study. *Sexual Medicine*. 2017;5(1):e54–60.
27. Frigerio M, Barba M, Cola A, Braga A, Celardo A, Munno G, et al. Quality of life, psychological wellbeing, and sexuality in women with urinary incontinence—where are we now: a narrative review. *Medicina*. 2022;58(4):525.
28. Chu CM, Arya LA, Andy UU. Impact of urinary incontinence on female sexual health in women during midlife. *Women's Midlife Health*. 2015;1(1):6.
29. Erol B, Kadioğlu A. İnkontinans ve Cinsel Yaşam. In: Onur R BÖ, editor. *Üriner İnkontinans Tanı ve Tedavi*. İstanbul: Türk Üroloji Derneği/ Turkish Association of Urology; 2015. p. 109–24.
30. Barber M. Sexual function in women with urinary incontinence and pelvic organ prolapse. *Obstetrics & Gynecology*. 2002;99(2):281–9.
31. Bekker MD, Beck JJH, Putter H, Van Driel MF, Pelger RCM, Weijmar Schultz WC, et al. Sexual Experiences of Men with Incontinent Partners. *The Journal of Sexual Medicine*. 2010;7(5):1877–82.
32. Kizilkaya Beji N, Yalcın O, Ayyıldız EH, Kayir A. Effect of urinary leakage on sexual function during sexual intercourse. *Urologia Internationalis*. 2005;74(3):250–5.
33. Nilsson M, Lalos O, Lindkvist H, Lalos A. Impact of female urinary incontinence and urgency on women's and their partners' sexual life. *Neurourology and Urodynamics*. 2011;30(7):1276–80.
34. Lau H-H, Huang W-C, Su T-H. Urinary leakage during sexual intercourse among women with incontinence: Incidence and risk factors. Coppola D, editor. *PLOS ONE*. 2017;12(5):e0177075.
35. Bo K, Talseth T, Vinsnes A. Randomized controlled trial on the effect of pelvic floor muscle training on quality of life and sexual problems in genuine stress incontinent women. *Acta obstetrica et gynecologica Scandinavica*. 2000;79(7):598–603.
36. Zahariou AG, Karamouti M V., Papaioannou PD. Pelvic floor muscle training improves sexual function of women with stress urinary incontinence. *International Urogynecology Journal*. 2008;19(3):401–6.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.10. DİYALİZ TEDAVİSİ ALAN HASTALARDA CİNSEL SAĞLIK

Elanur YILMAZ KARABULUTLU¹

Özge AKBABA²

GİRİŞ

Kronik Böbrek Hastalığı (KBH), etiyojisi ne olursa olsun böbreğin yapısal ve fonksiyonel olarak işlevlerinin geri dönüşümsüz bir şekilde bozulduğu, bu durumun üç aydan fazla sürdüğü klinik bir tablodur (1). KBH, hafif proteinüriden Son Dönem Böbrek Yetmezliği (SDBY)'ne kadar tüm aşamaları kapsamaktadır. Zamanla böbrek nefronlarında meydana gelen kayıp ve Glomerüler Filtrasyon Hızı (GFH)'nin ilerleyici bir biçimde azalması, gelişmekte olan Kronik Böbrek Yetmezliği (KBY)'nin en önemli göstergesidir. SDBY'de, böbrekler artık görevlerini hiçbir şekilde yapamaz ve vücutta toksinler, sıvı ve elektrolitler birikir. Bu dönemde hastanın hayatta kalabilmesi için sürekli olarak diyaliz ya da Renal Transplantasyon (RT) gibi bir Renal Replasman Tedavileri (RRT) gerekmektedir (2).

Diyaliz, SDBY'nin tedavisinde "mucize" olarak tanımlanan bir tedavi yöntemidir (3). Hemodiyaliz (HD) ve Periton Diyalizi (PD) olmak üzere iki tür diyaliz yöntemi bulunmaktadır. Diyaliz yöntemi hem tıbbi hem de tıbbi olmayan faktörler göz önünde bulundurularak her hasta için özel seçilmektedir (4). Hemodiyaliz uygulaması sağlık profesyoneli tarafından yapılmaktadır. Bu yöntemde hastanın kanı vücuttan yapay bir böbrek makinesine pompalanır. Makinede özel

¹ Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, elanurkarabulutlu@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5798-853X

² Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, ozge.akbaba@erzincan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0228-1558

ölçekler kullanılarak cinsel fonksiyonların tanımlanması, değerlendirilmesi ve buna yönelik eğitimlerin planlanması büyük önem taşımaktadır. Hasta eğitimlerinde cinsel sağlığın korunmasına ve tedavi yöntemlerine yönelik bireysel ihtiyaçlara yönelik bilgilendirilmeler yapılmasının yaşanılan sorunun yönetimini pozitif yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Kulikowski E, Halliday C, Johansson J, et al. Apabetalone mediated epigenetic modulation is associated with favorable kidney function and alkaline phosphatase profile in patients with chronic kidney disease. *Kidney & Blood Pressure Research*. 2018;43(2): 449–457. doi: 10.1159/000488257
2. Tuğlular S. Kronik Böbrek Hastalığı: Etiyopatogenez, Tanı ve Değerlendirme. Yeniçerioglu Y, Güngör Ö, Arıcı M (eds.), *Temel Nefroloji içinde*. Ankara: Güneş Tıp Kitabevi; 2019. p. 291-301.
3. Himmelfarb J, Vanholder R, Mehrotra R, et al. The Current and Future Landscape of Dialysis. *Nature Reviews Nephrology*. 2020; 1–13. doi: 10.1038/s41581-020-0315-4
4. Chan CT, Blankestijn PJ, Dember LM, et al. Dialysis initiation, modality choice, access, and prescription: conclusions from a kidney disease: improving global outcomes (KDIGO) controversies conference. *Kidney International*. 2019; 96(1): 37–47. doi: 10.1016/j.kint.2019.01.017
5. Yazar D, Cheung AK, Sakiewicz P, et al. Ultrafiltration method for measuring vascular access flow rates during hemodialysis. *Kidney International*. 1999; 56(3): 1129–1135. doi: 10.1046/j.1523-1755.1999.00631.x.
6. Ponce Gabriel D, Nascimento GVR, Teixeira Caramori J, et al. Peritoneal dialysis in acute renal failure. *Renal Failure*. 2006; 28(6): 451–456. doi: 10.1080/08860220600781245
7. Saglimbene V, Natale P, Palmer S, et al. The prevalence and correlates of low sexual functioning in women on hemodialysis: a multinational, cross-sectional study. *PLoS One*. 2017; 12(6): e0179511.
8. Alvandi JA, Afshari A, Talebi M, et al. The effect of Sexual rehabilitation on (Sexual) quality of life for hemodialysis patients referred to dialysis center in Labafinejad Hospital. *Avicenna Journal of Nursing and Midwifery*. 2014; 22(4): 45–52.
9. Gorsane I, Amri N, Younsi F, et al. Erectile dysfunction in hemodialysis patients. *Saudi Journal of Kidney Diseases and Transplantation*. 2016; 27(1): 23.
10. Letts J. The converse of intimacy is loneliness. *Australian Ageing Agenda*. 2017; 1(6): 62– 63.
11. Lee S, Fenge A, Collins B. Promoting sexual well-being in social work education and practice. *Social Work Education*. 2018; 37(3): 315– 327. doi: 10.1080/02615479.2017.1401602
12. O'Connor SR, Connaghan J, Maguire R, et al. Healthcare professional perceived barriers and facilitators to discussing sexual wellbeing with patients after diagnosis of chronic illness: A mixed-methods evidence synthesis. *Patient Education and Counseling*. 2019; 102(5): 850– 863.
13. Sabanciogullari S, Taşkın Yılmaz F, Güngör İlke F, et al. Sexual function in patients with chronic renal failure on hemodialysis and its effects on patients' perception of health and life satisfaction. *Sexuality and Disability*. 2015; 33(2): 175– 186. doi: 10.1007/s11195-015-9398-4
14. Dune TM. Sexuality. In: Chang E, Johnson A (eds.) *Living with chronic illness and disability: Principles for nursing practice*. 3rd ed. Chatswood: Elsevier; 2018. p. 108– 128.
15. Keskin G, Babacan Gümüş A, Taşdemir Yiğitoğlu G. Sexual dysfunctions and related variables with sexual function in patients who undergo dialysis for chronic renal failure. *Journal of Clinical Nursing*. 2019; 28(1-2): 257– 269. doi: 10.1111/jocn.14602.
16. Gatmiri SM, Bordbar M, Raisi F, et al. Sexual dysfunction in female hemodialysis patients: a cross sectional study in Iran. *Acta Medica Iranica*. 2019; 57(4): 244–252. doi: 10.18502/acta-v57i4.1845.

17. Malekkhahi A, Jadid MM, Amiri P. The effect of peer support groups on sexual function in patients treated with haemodialysis. *Journal of Sabzevar University of Medical Sciences*. 2016; 23(2): 304–312.
18. Asadifard F, Zeighami MS, Bahrami BHT. Sexual function of women with chronic renal failure undergoing hemodialysis and factors related to it. *Journal of Intensive and Critical Care Nursing*. 2013; 5(4): 204–214.
19. Hassan K, Elimeleh Y, Shehadeh M, et al. The relationship between hydration status, male sexual dysfunction and depression in hemodialysis patients. *Therapeutics and Clinical Risk Management*. 2018; 14: 523– 529.
20. Premuzic V, Jelakovic B. Sexual dysfunction as a determinant of cardiovascular outcome in patients undergoing chronic hemodialysis. *International Journal of Impotence Research*, 2018; 1(30): 14– 20.
21. Almutary H, Douglas C, Bonner, A. Multidimensional symptom clusters: An exploratory factor analysis in advanced chronic kidney disease. *Journal of Advanced Nursing*. 2016; 72(10): 2389– 2400.
22. Merghati-Khoei E, Pirak A, Yazdkhasti M, et al. Sexuality and elderly with chronic disease: A review of existing literature. *Journal of Research in Medical Sciences*. 2016; 21(1): 136– 140. doi:10.4103/1735-1995.196618
23. Singh AK. *Textbook of Nephro-endocrinology*. 2nd ed. London, England: Academic Press; 2018.p. 523
24. Palmer BF, Clegg DJ. Gonadal Dysfunction in Chronic Kidney Disease. *Reviews in Endocrine and Metabolic Disorders*. 2017; 18: 117–130. doi: 10.1007/s11154-016-9385-9.
25. Holley JL, Schmidt RJ. Changes in Fertility and Hormone Replacement Therapy in Kidney Disease. *Advances Chronic Kidney Disease*. 2013; 20: 240–245. doi: 10.1053/j.ackd.2013.01.003
26. Guglielmi KE. Women and ESRD: Modalities, Survival, Unique Considerations. *Advances Chronic Kidney Disease*. 2013; 20: 411–418. doi: 10.1053/j.ackd.2013.05.003.
27. Chou J, Kiebalo P, Jagiello P, et al. Multifaceted Sexual Dysfunction in Dialyzing Men and Women: Pathophysiology, Diagnostics, and Therapeutics. *Life (Basel)*. 2021; 11(4): 311. doi: 10.3390/life11040311.
28. Gluba-Brzózka A, Franczyk B, Olszewski R, et al. The Influence of Inflammation on Anemia in CKD Patients. *International Journal of Molecular Science*. 2020; 21: 725. doi: 10.3390/ijms21030725.
29. Mawani M, Aziz Ali S. Iron Deficiency Anemia among Women of Reproductive Age, an Important Public Health Problem: Situation Analysis. *Reproductive System and. Sexuel. Disorders*. 2016; 5: 1-6. doi:10.4172/2161-038X.1000187
30. Nikzad Z, Iravani M, Abedi P, et al. The Relationship between Iron Deficiency Anemia and Sexual Function and Satisfaction among Reproductive-Aged Iranian Women. *PLoS ONE*. 2018; 13(12): e0208485. doi:10.1371/journal.pone.0208485
31. Gulmez H, Akin Y, Savas M, et al. Yeni E. Impact of Iron Supplementation on Sexual Dysfunction of Women with Iron Deficiency Anemia in Short Term: A Preliminary Study. *The Journal of Sexual Medicine*. 2014; 11: 1042–1046. doi: 10.1111/jsm.12454.
32. Holley JL, Schmidt RJ, Bender FH, et al. Schiff M. Gynecologic and Reproductive Issues in Women on Dialysis. *American journal of kidney diseases : the official journal of the National Kidney Foundation*, 1997; 29: 685–690. doi:10.1016/s0272-6386(97)90120-7
33. Lin CT, Liu XN, Xu HL, et al. Menstrual Disturbances in Premenopausal Women with End-Stage Renal Disease: A Cross-Sectional Study. *Medical principles and practice : international journal of the Kuwait University, Health Science Centre*. 2016; 25: 260–265. doi:10.1159/000444879
34. Matuszkiewicz-Rowińska J, Skórzewska K, Radowicki S, et al. Menstrual disturbances and alternations in hypophyseal gonadal axis in end-stage premenopausal women undergoing hemodialysis: A multi-center study. *Polskie Archiwum Medycyny Wewnetrznej. Wewn*. 2003; 109: 609–615.

35. Filocamo MT, Zanazzi M Li Marzi V, et al. Sexual Dysfunction in Women during Dialysis and after Renal Transplantation. *J. The Journal of Sexual Medicine*. 2009; 6: 3125–3131. doi:10.1111/j.1743-6109.2009.01400.x
36. Kawashima R, Douchi T, Oki T, et al. Menstrual Disorders in Patients Undergoing Chronic Hemodialysis. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Rresearch. Res*. 1998; 24: 367–373. doi:10.1111/j.1447-0756.1998.tb00110.x
37. Ahmed SB. Menopause and Chronic Kidney Disease. *Seminars in nephrology*. 2017;37:404–411. doi: 10.1016/j.semnephrol.2017.05.013.
38. Vellanki K, Hou S. Menopause in CKD. *American journal of kidney diseases:the official journal of the National Kidney Foundation*. 2018; 71: 710–719.
39. Ozban M, Ozban AS, Birsen O, et al. Pregnancy after Renal Transplantation. *Bratislavske Lekarske Listy*. 2019; 120: 368–371.
40. Tong A, Brown MA, Winkelmayer WC, et al. Perspectives on Pregnancy in Women With CKD: A Semistructured Interview Study. *American journal of kidney diseases : the official journal of the National Kidney Foundation*. 2015; 66: 951–961. doi:10.1053/j.ajkd.2015.08.023
41. Tangren J, Nadel M, Hladunewich MA. Pregnancy and End-Stage Renal Disease. *Blood Purif*. 2018; 45: 194–200. doi: 10.1159/000485157.
42. Hou S. Pregnancy in Women Treated with Dialysis: Lessons from a Large Series over 20 Years. *American journal of kidney diseases : the official journal of the National Kidney Foundation*. 2010; 56:5–6. doi:10.1053/j.ajkd.2010.05.002
43. Dimitriadis CA, Bargman JM. Gynecologic Issues in Peritoneal Dialysis. *Advances in peritoneal dialysis. Conference on Peritoneal Dialysis*. 2011; 27: 101–105.
44. Yazici R, Altintepe L, Guney I, et al. Female Sexual Dysfunction in Peritoneal Dialysis and Hemodialysis Patients. *Renal failure*. 2009; 31: 360–364. doi: 10.1080/08860220902883012
45. Holley J.L., Schmidt R.J. Sexual Dysfunction in CKD. *American journal of kidney diseases: the official journal of the National Kidney Foundation*. 2010; 56: 612–614. doi:10.1053/j.ajkd.2010.07.006
46. Toorians AW, Janssen E, Laan E, et al. Chronic Renal Failure and Sexual Functioning: Clinical Status versus Objectively Assessed Sexual Response. *Nephrology, dialysis, transplantation: official publication of the European Dialysis and Transplant Association- European Renal Association*. 1997; 12: 2654–2663. doi:10.1093/ndt/12.12.2654
47. Nappi RE, Martini E, Terreno E, et al. Management of Hypoactive Sexual Desire Disorder in Women: Current and Emerging Therapies. *International journal of women's health*. 2010; 2: 167–175. doi:10.2147/ijwh.s7578
48. Selvi I, Sarikaya S, Atilgan KG, et al. Is Dialysis Adequacy a Useful Predictor for Sexual Function in Males and Females with End-Stage Renal Disease? *Revista Internacional de Andrologia*. 2020; 19(3): 164-176..doi:10.1016/j.androl.2020.01.001
49. Fugl-Meyer KS, Nilsson M, Hylander B, et al. Sexual Function and Testosterone Level in Men with Conservatively Treated Chronic Kidney Disease. *American journal of Men's Health*. 2017; 11:1069–1076. doi:10.1177/1557988317703207
50. Pizzol D, Xiao T, Yang L, et al. Prevalence of Erectile Dysfunction in Patients with Chronic Kidney Disease: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International Journal of Impotence Research*.2021; 33(5): 508-515. doi:10.1038/s41443-020-0295-8
51. Hassan K, Elimeleh Y, Shehadeh M, et al. Associations of Peritoneal Glucose Load With Male Sexual Dysfunction and Depression in Peritoneal Dialysis Patients. *Therapeutic Apheresis and Dialysis*. 2018; 22(4): 380-388. doi:10.1111/1744-9987.12663
52. Pyrgidis N, Mykoniatis I, Nigdelis MP, et al. Prevalence of Erectile Dysfunction in Patients with End-Stage Renal Disease: A Systematic Review and Meta-Analysis. *The Journal of Sexual Medicine*. 2021; 18(1): 113–120. doi.org/10.1016/j.jsxm.2020.10.012

53. Kang J, Tian J, Lu Y, et al. Erectile Function after Kidney Transplantation: A Meta-Analysis. *Translational Andrology and Urology*. 2020; 9(5): 1967-1979. doi:10.21037/tau-20-604
54. Cigarrán S, Coronel F, Florit E, et al. Testosterone Deficiency in Dialysis Patients: Differences According to the Dialysis Techniques. *Nefrologia : publicación oficial de la Sociedad Española Nefrología*, Ed. 2017; 37: 526–530. doi:10.1016/j.nefro.2017.03.014
55. Wahab F, Atika B, Shahab M, et al. Kisspeptin Signalling in the Physiology and Pathophysiology of the Urogenital System. *Nature reviews. Urology*. 2016; 13(1): 21-32. doi:10.1038/nrurol.2015.277
56. Van Eps C, Hawley C, Jeffries J, et al. Changes in Serum Prolactin, Sex Hormones and Thyroid Function with Alternate Nightly Nocturnal Home Haemodialysis. *Nephrology (Carlton, Vic.)*. 2012; 17(1): 42-47. doi:10.1111/j.1440-1797.2011.01520.x
57. Eckersten D, Giwercman A, Christensson A. Male Patients with Terminal Renal Failure Exhibit Low Serum Levels of Antimüllerian Hormone. *Asian Journal of Andrology*. 2015; 17(1):149-153. doi:10.4103/1008-682X.135124
58. Eckersten D, Giwercman A, Bruun L, et al. Anti-Müllerian Hormone, a Sertoli Cell-Derived Marker, Is Decreased in Plasma of Male Patients in All Stages of Chronic Kidney Disease. *Andrology*. 2015; 3(6):1160-1174. doi:10.1111/andr.12116
59. Cöp AM. Negative Impact of Testosterone Deficiency and 5 α -Reductase Inhibitors Therapy on Metabolic and Sexual Function in Men. *Advances in Experimental Medicine and Biology*. 2017;1043:473–526. doi:10.1007/978-3-319-70178-3_22
60. Cohen SD, Norris L, Acquaviva K, et al. Screening, Diagnosis, and Treatment of Depression in Patients with End-Stage Renal Disease. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*. 2007;2(6):1332-1342. doi:10.2215/CJN.03951106
61. Kennedy SH, Rizvi S. Sexual Dysfunction, Depression, and the Impact of Antidepressants. *Journal of Clinical Psychopharmacology*. 2009;29(2):157-164. doi:10.1097/JCP.0b013e-31819c76e9
62. Oyekçin DG, Gülpek D, Sahin EM, et al. Depression, Anxiety, Body Image, Sexual Functioning, and Dyadic Adjustment Associated with Dialysis Type in Chronic Renal Failure. *International Journal of Psychiatry in Medicine*. 2012; 43(3): 227-241. doi:10.2190/PM.43.3.c
63. Seethala S, Hess R, Bossola M, et al. Sexual Function in Women Receiving Maintenance Dialysis. Hemodialysis international. *International Symposium on Home Hemodialysis*. 2010; 14(1): 55-60. doi:10.1111/j.1542-4758.2009.00404.x
64. Rosen C, Brown J, Heiman S, et al. The Female Sexual Function Index (FSFI): A Multidimensional Self-Report Instrument for the Assessment of Female Sexual Function. *J. Journal of Sex & Marital Therapy*. 2000; 26(2): 191-208. doi:10.1080/009262300278597
65. Cappelleri JC, Rosen RC. The Sexual Health Inventory for Men (SHIM): A 5-Year Review of Research and Clinical Experience. *International Journal of Impotence Research*. 2005; 17(4): 307-319. doi:10.1038/sj.ijir.3901327
66. Finkelstein FO, Shirani S, Wuerth D, et al. Therapy Insight: Sexual Dysfunction in Patients with Chronic Kidney Disease. *Nature Clinical Practice. Nephrology*. 2007; 3(4):200-207. doi:10.1038/ncpneph0438
67. Nappi RE, Cucinella L. Advances in Pharmacotherapy for Treating Female Sexual Dysfunction. *Expert Opin Pharmacother*. 2015; 16(6): 875-887. doi:10.1517/14656566.2015.1020791
68. Biglia N, Maffei S, Lello S, et al. Tibolone in Postmenopausal Women: A Review Based on Recent Randomised Controlled Clinical Trials. *Gynecol Endocrinol*. 2010; 26(11): 804-814. doi:10.3109/09513590.2010.495437
69. Formoso G, Perrone E, Maltoni S, et al. Short-Term and Long-Term Effects of Tibolone in Postmenopausal Women. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016; 10(10). 1-28 doi:10.1002/14651858.CD008536.pub3

70. Rees M, Pérez-López FR, Ceasu I, et al. EMAS Clinical Guide: Low-Dose Vaginal Estrogens for Postmenopausal Vaginal Atrophy. *Maturitas*, 2012; 73(2): 171–174. <https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2012.06.009>
71. Labrie F, Archer DF, Koltun W, et al. Efficacy of Intravaginal Dehydroepiandrosterone (DHEA) on Moderate to Severe Dyspareunia and Vaginal Dryness, Symptoms of Vulvovaginal Atrophy, and of the Genitourinary Syndrome of Menopause. *Menopause*. 2018; 25(11): 1339-1353. doi:10.1097/GME.0000000000001238
72. Antoniou LD, Shalhoub RJ. Zinc and Sexual Dysfunction. *Lancet*. 1980; 2(8202):1034-1035. doi:10.1016/s0140-6736(80)92194-7
73. Mahajan SK, Abbasi AA, Prasad AS, et al. Effect of Oral Zinc Therapy on Gonadal Function in Hemodialysis Patients. A Double-Blind Study. *Annals of Internal Medicine*. 1982; 97(3): 357-361. doi:10.7326/0003-4819-97-3-357
74. Snyder PJ, Bhasin S, Cunningham GR, et al. Effects of Testosterone Treatment in Older Men. *New England Journal of Medicine*. 2016; 374(7): 611-624. doi:10.1056/NEJMoa1506119
75. Hegarty PK, Olsburgh J. Renal Replacement and Male Sexuality. *Transplantation proceedings*. 2012; 44(6): 1804-1805. doi:10.1016/j.transproceed.2012.05.055
76. Zhang WD, Fan JM, Guan J, et al. Studies on sexual dysfunction in male patients with chronic renal insufficiency. *Zhonghua nan ke xue = National journal of andrology*. 2003; 9(7): 489-493.
77. Resić H, Alajbegović A, Sahović V, et al. Effect of erythropoietin on gonadotropic hormones and sexual function in patients on hemodialysis. *Medicinski Arhiv*. 2004; 58: 113–115.
78. Trembecki J, Kokot F, Wiecek A, et al. Improvement of sexual function in hemodialyzed male patients with chronic renal failure treated with erythropoietin (rHuEPO). *Przegląd Lekarski*. 1995; 52: 462–466.
79. Yeksan M, Polat M, Türk S, et al. Effect of Vitamin E Therapy on Sexual Functions of Uremic Patients in Hemodialysis. *International Journal of Artificial Organs*. 1992; 15: 648–652.
80. Porst H. The Rationale for Prostaglandin E1 in Erectile Failure: A Survey of Worldwide Experience. *Journal of Urology*. 1996; 155:802–815.
81. McMahon CG. Current Diagnosis and Management of Erectile Dysfunction. *Medical journal of Australia*. 2019; 210(10): 469-476. doi:10.5694/mja2.50167
82. Karakoyunlu F, Öncel S. Cinsel fonksiyon bozukluklarında kadına ait hemşirelik bakım süreci örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2009, 12(3):8292.
83. Kütmeç C. Kadınlarda cinsel fonksiyon bozukluğu ve hemşirelik bakımı. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2009; 4(12): 111-136.
84. Görüş S, Bilgi N. Son Dönem Böbrek Yetmezliği Olan Hastalarda Cinsel Fonksiyon Bozukluğu ve Hemşirelik Bakımı. *Nefroloji Hemşireliği Dergisi*. 2015; 10(1): 68-74.
85. Şimşek Ç, Barlas GÜ, Ardic E. Sağlık çalışanlarında cinselliğin değerlendirilmesi. *Journal of Academic Research in Nursing*. 2018; 4(3): 148-155
86. Yaqoob S, Yaseen M, Abdullah H et al. Sexual dysfunction and associated anxiety and depression in female hemodialysis patients: A cross-sectional study at karachi institute of kidney diseases. *Cureus*, 2020; 12(8): e10148. <https://doi.org/10.7759/cureus.10148>

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.11. OBEZİTE VE CİNSEL SAĞLIK

Fadime ÜSTÜNER TOP¹

GİRİŞ

Obezite günümüzde dünya çapında salgın boyutunda yaygın bir sağlık sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), obezite hem az hem de çok gelişmiş ülkeler için ciddi tehdit olarak görünen ancak en çok ihmal edilen halk sağlığı sorunlarından biri olarak tanımlanmaktadır (1).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ulusal anketlerden elde edilen veriler obezite prevalansında sürekli bir artış olduğunu göstermiştir. Küresel olarak erkeklerin %36,9'u ve kadınların %38'i Beden Kitle İndeksi (BKİ) 25 veya üzerindedir. Düşük, orta ve yüksek gelirli ülkelerde obezite de artan eğilimler olmasına rağmen, bunlar genellikle gelişmiş ülkelerde daha belirgindir (2). Amerika Birleşik Devletleri'nde, en düşük gelir gruplarından kadınlar arasında obezite prevalansında benzer bir artış eğilimi vardır. 2015/16'da Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 10 yetişkinden 4'ünün BKİ'si 30 kg/m² veya daha fazladır (3). Aynı yıl İngiltere'de elde edilen veriler, obez olarak sınıflandırılan erkeklerin %27'si ve kadınların %30'u dahil olmak üzere tüm yetişkinlerin neredeyse üçte ikisinin BKİ'sinin 25 veya daha fazla olduğunu göstermektedir (4). İskoçya'da, 2017'de yetişkinlerin %29'unun BKİ'si obez aralığında belirlenmiştir (5). Öngörülen eğilimler 2030 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde 65 milyondan daha fazla obezite hastası ve Birleşik Krallık'ta 11 milyon yetişkin daha olacağını tahmin etmektedir (6). Türkiye'de 2022 yılında 15 yaş ve üstü obez bireylerin oranı %20,2'dir. Cinsiyet olarak bakıldığında; 2022 yılında kadınların %23,6'sının obez, erkeklerin ise %16,8'inin obez olduğu görülmektedir (7).

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, fadime.ustuner@giresun.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7341-5704

KAYNAKLAR

1. WHO. *Obesity and Overweigh*. 2021. (08/10/2023 tarihinde <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overeigt> adresinden ulaşılmıştır).
2. Ng M, Fleming T, Robinson M, et al. Global, regional, and national prevalence of overweight and obesity in children and adults during 1980-2013: A systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. *Lancet*. 2014; 384(9945): 766-781. doi: 10.1016/S0140-6736(14)60460-8.
3. CDC. *Overweight & Obesity*. 2022 (06/04/2023 tarihinde <https://www.cdc.gov/obesity/data/index.html> adresinden ulaşılmıştır).
4. NHS Digital. *Statistics on Obesity, Physical Activity and Diet, England, 2019*. (10/06/2023 tarihinden <https://digital.nhs.uk/data-and-information/publications/statistical/statistics-on-obesity-physical-activity-and-diet/statistics-on-obesity-physical-activity-and-diet-england-2019> adresinden ulaşılmıştır).
5. NHS Digital. *Statistics on Obesity, Physical Activity and Diet, England, 2020*. (10/06/2023 tarihinden <https://digital.nhs.uk/data-and-information/publications/statistical/statistics-on-obesity-physical-activity-and-diet/england-2020> adresinden ulaşılmıştır).
6. Wang YC, McPherson K, Marsh T, et al. Health and economic burden of the projected obesity trends in the USA and the UK. *Lancet* 2011;378(9793):815-825. doi: 10.1016/S0140-6736(11)60814-3.
7. TÜİK. *Türkiye Sağlık Araştırması*, 2019. 04 Haziran 2020 (11/11/2023 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
8. Friedrich MJ. Global obesity epidemic worsening. *JAMA*. 2017; 318(7): 603. doi: 10.1001/jama.2017.10693.
9. Træen B, Markovic A, Kvaem I. Sexual satisfaction and body image: A cross-sectional study among Norwegian young adults. *Sexual & Relationship Therapy*. 2016; 31(2):123-137. doi: 10.1080/14681994.2015.1131815.
10. Cameron S, Cooper M. Obesity and sexual health (Chapter 4). *Obesity and Gynecology (Second Edition)*. 2020: 37-41. doi:10.1016/B978-0-12-817919-2.00004-8
11. Esposito K, Maiorino M, Bellastella G, et al. Determinants of female sexual dysfunction in type 2 diabetes. *International Journal of Impotence Research*. 2010; 22(3):179-184. doi:10.1038/ijir.2010.6.
12. Conason A, McClure Brenchley K, Pratt A, et al. Sexual life after weight loss surgery. *Surgery for Obesity and Related Diseases*. 2017; 13(5): 855-861. doi:10.1016/j.soard.2017.01.014.
13. Köse Ö, Hodgson J, Cunningham K. Sexual health of women with obesity: a review of the literature. *Journal of Feminist Family Therapy*. 2020; (32): 97-114, doi: 10.1080/08952833.2020.1755170.
14. Parchomiuk M, Kirenko J. Sexual satisfaction in obese People. *Sexuality & Culture*. 2021; 15: 88-1604 <https://doi.org/10.1007/s12119-021-09836-7>
15. WHO. Health topics: Obesity. 2020 (08/06/2023 tarihinde <https://www.who.int/health-topics> adresinden ulaşılmıştır).
16. WHO. Global Health Observatory (GHO) data 2020. (06/05/2023 tarihinde <https://www.who.int/data/gho> adresinden ulaşılmıştır).
17. Davis SR, Castelo-Branco C, Chedraui P, et al. Understanding weight gain at menopause. *Climacteric*. 2012; 15(5):419-429. doi: 10.3109/13697137.2012.707385.
18. Sarwer DB, Hanson AJ, Voeller J, et al. Obesity and sexual functioning. *Curr Obes Rep*. 2018; 7(4): 301-307. doi: 10.1007/s13679-018-0319-6.
19. Boyes AD, Latner JD. Weight stigma in existing romantic relationships. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2009; 35(4): 282-293. doi: 10.1080/00926230902851280.

20. Sarwer DB, Steffen KJ. Quality of life, body image and sexual functioning in bariatric surgery patients. *European Eating Disorders Review*. 2015; 23(6): 504–508. doi: 10.1002/erv.2412.
21. Hall O. Fat women's experiences of navigating sex and sexuality. *Women's Studies Journal*. 2018; 32(1/2): 10-20. http://www.wsanz.org.nz/journal/docs/WSJNZ_32Hal110-20.pdf.
22. Mahmood T. Obesity and sexual health (Chapter 6). *Handbook of Obesity in Obstetrics and Gynecology*. 2023: 61-70. doi:10.1016/B978-0-323-89904-8.00022-6.
23. WHO. *Defining sexual health: Report of a technical consultation on sexual health*. Sexual Health Document Series, World Health Organization, Geneva, 28–31 2002. (07/06/2023 tarihinde <https://www.cesal.lu/perch/resources/whodefiningsexualhealth.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
24. Bozdemir N, Özcan S. Cinsel sağlık/üreme sağlığına genel bakış. *Turkish Journal of Family Medicine And Primary Care (TJFMPC)*. 2011; 5 (4: 37-46.
25. Ferenidou F, Kapoteli V, Moisisidis K, et al. Presence of a sexual problem may not affect women's satisfaction from their sexual function. *The Journal of Sexual Medicine*. 2008; 5(3): 631-9. doi: 10.1111/j.1743-6109.2007.00644.x.
26. Thomas HN, Thurston RC. A biopsychosocial approach to women's sexual function and dysfunction at midlife: A narrative review. *Maturitas*. 2016; 87: 49-60. doi:10.1016/j.maturitas.2016.02.009.
27. Velten J, Margraf J. Satisfaction guaranteed? How individual, partner, and relationship factors impact sexual satisfaction within partnerships. *PloS One*. 2017; 12(2): e0172855. doi:10.1371/journal.pone.0172855.
28. Shaw AM, Rogge RD. Evaluating and refining the construct of sexual quality with item response theory: Development of the quality of sex inventory. *Archives of Sexual Behavior*. 2016; 45(2): 249-270. doi:10.1007/s10508-015-0650-x.
29. Breznsnyak M, Whisman MA. Sexual desire and relationship functioning: The effects of marital satisfaction and power. *Journal of Sex & Marital Therapy*. 2004; 30(3): 199-217. doi:10.1080/00926230490262393.
30. Gölbaşı Z. Sağlıklı gençlik ve toplum için bir adım: cinsel sağlık eğitimi. *TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*. 2003;5(2): 33-41.
31. McNabney SM. Obesity, body image dissatisfaction, and sexual dysfunction: a narrative review. *Sexes*. 2022; 3(1): 20-39. <https://doi.org/10.3390/sexes3010002>
32. Han TS, Tajar A, O'Neill TW, et al. EMAS group Impaired quality of life and sexual function in overweight and obese men: the European Male Ageing Study. *Eur J Endocrinol*. 2011; 164(6):1003-1011. doi: 10.1530/EJE-10-1129.
33. Bajos N, Wellings K, Laborde C, Moreau CCSF Group. Sexuality and obesity, a gender perspective: results from French national random probability survey of sexual behaviours. *BMJ*. 2010; 340: c2573. doi: 10.1136/bmj.c2573.
34. Esposito K, Giugliano F, Di Palo C, et al. Effect of lifestyle changes on erectile dysfunction in obese men: a randomized controlled trial. *JAMA*. 2004; 291(24): 2978-2984. doi: 10.1001/jama.291.24.2978.
35. Polland AR, Davis M, Zeymo A, et al. Association between comorbidities and female sexual dysfunction: findings from the third National Survey of Sexual Attitudes and Lifestyles (Nat-sal-3). *Int Urogynecol J*. 2019; 30(3): 377-83. doi: 10.1007/s00192-018-3739-7.
36. Goldbeck-Wood S. Commentary: Female sexual dysfunction is a real but complex problem. *BMJ*. 2010; 341: c5336. doi: 10.1136/bmj.c5336.
37. Kolotkin RL, Binks M, Crosby RD, et al. Obesity and sexual quality of life. *Obesity (Silver Spring)*. 2006; 14(3): 472-479. doi: 10.1038/oby.2006.62.
38. Esposito K, Ciotola M, Giugliano F, et al. Association of body weight with sexual function in women. *Int J Impot Res*. 2007; 19(4): 353-357. doi: 10.1038/sj.ijir.3901548.

39. Kulie T, Slattengren A, Redmer J, et al. Obesity and women's health: an evidence-based review. *J Am Board Fam Med*. 2011; 24(1): 75-85. doi: 10.3122/jabfm.2011.01.100076.
40. Jungheim ES, Travieso JL, Hopeman MM. Weighing the impact of obesity on female reproductive function and fertility. *Nutr Rev*. 2013; 71(01):3-8. doi: 10.1111/nure.12056.
41. Yanikkerem E, Yanikkerem E. Obezitenin kadın sağlığına etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2017; 3(1): 37-43. doi: 10.30934/kusbed.359281.
42. Luppino FS, de Wit LM, Bouvy PF, et al. Overweight, obesity, and depression: a systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Arch Gen Psychiatry*. 2010; 67(3): 220-229. doi: 10.1001/archgenpsychiatry.2010.2.
43. Barber TM, McCarthy MI, Wass JA, et al. Obesity and polycystic ovary syndrome. *Clin Endocrinol (Oxf)*. 2006; 65(2): 137-145. doi: 10.1111/j.1365-2265.2006.02587.x.
44. Kaneshiro B, Jensen JT, Carlson NE, et al. Body mass index and sexual behavior. *Obstet Gynecol*. 2008; 112(3): 586-92. doi: 10.1097/AOG.0b013e31818425ec.
45. Şentürk Erenel A, Pelit Aksu S. Obezite ve kadın cinselliği. *Türkiye Klinikleri J Obstet Women's Health Dis Nurs*. 2016; 2(1):65-69.
46. Flodgren G, Deane K, Dickinson HO et al. Interventions to change the behaviour of health professionals and the organisation of care to promote weight reduction in overweight and obese people. *Cochrane Database Syst Rev*. 2010; (3): CD000984. doi: 10.1002/14651858.CD000984.pub2.
47. Paul-Ebhohimhen V, Avenell A. Systematic review of the use of financial incentives in treatments for obesity and overweight. *Obesity Rev*. 2008; 9(4): 355-367. doi:10.1111/j.1467-789X.2007.00409.x
48. Tsai AG, Wadden TA. Treatment of obesity in primary care practice in the United States: a systematic review. *J Gen Int Med*. 2009; 24(9): doi: 10.1007/s11606-009-1042-5.
49. Wilmoth MC. Sexuality: A critical component of quality of life in chronic disease. *Nursing Clinics of North America*. 2007; 42(4): 507-514. doi: 10.1016/j.cnur.2007.08.008.
50. Barton-Burke M, Gustason CJ. Sexuality in women with cancer. *Nurs Clin North Am*. 2007; 42(4): 531-5. doi: 10.1016/j.cnur.2007.08.001.
51. Kong SKF, Wu LH, Loke AY. Nursing students' knowledge, attitude and readiness to work for clients with sexual health concerns. *J Clin Nurs*. 2009; 18(16): 2372-2382. doi: 10.1111/j.1365-2702.2008.02756.x.
52. Bdair IA, Maribbay GL. Perceived knowledge, practices, attitudes and beliefs of Jordanian nurses toward sexual health assessment of patients with coronary artery diseases. *Sex Disabil*. 2020;38:491-502. doi: 10.1007/s11195-020-09639-y
53. Arikan F, Meydanlioglu A, Ozcan K, et al. Attitudes and beliefs of nurses regarding discussion of sexual concerns of patients during hospitalization. *Sex Disabil*. 2015; 33: 327-337. doi:10.1007/s11195-014-9361-9
54. Azar M, Kroll T, Bradbury-Jones C. How do nurses and midwives perceive their role in sexual healthcare?. *BMC Women's Health* . 2022; 22: 330. doi:10.1186/s12905-022-01891-y
55. O'Connor SR, Connaghan J, Maguire R, et al. Healthcare professional perceived barriers and facilitators to discussing sexual wellbeing with patients after diagnosis of chronic illness: a mixed-methods evidence synthesis. *Patient Educ Couns*. 2019 ; 102(5) :850-863. doi: 10.1016/j.pec.2018.12.015.
56. Fennell R, Grant B. Discussing sexuality in health care: a systematic review. *J Clin Nurs*. 2019; 28(17-18): 3065-3076. doi: 10.1111/jocn.14900.

ÖZEL DURUMLARDA CİNSEL SAĞLIK

13.12. ENGELLİ BİREYLERDE CİNSEL SAĞLIK

Eda ŞAHİN¹

GİRİŞ

ENGELLİLİK TANIMI VE EPİDEMİYOLOJİSİ

Engellilik tamamen ne biyolojik ne de sosyal bir yapıdır; sağlık koşulları ile çevresel ve kişisel faktörler arasındaki etkileşimin sonucudur. Engellilik üç düzeyde ortaya çıkabilir: vücut işlevinde veya yapısında bir bozulma; okuyamama veya hareket edememe gibi aktivitede bir sınırlama; okuldan veya işten dışlanma gibi katılımında bir kısıtlama. Bu nedenle engelli kişiler, geleneksel olarak engelli olarak kabul edilenleri (örneğin tekerlekli sandalye kullanıcıları, kör veya sağır kişiler veya zihinsel engelli kişiler) ve kronik hastalıklar, ciddi zihinsel bozukluklar, multipl skleroz ve yaşlılık gibi çok çeşitli sağlık koşulları nedeniyle işlevsellikte zorluklar yaşayan kişileri içermektedir (1).

Günümüzde dünyada tahminen 1,3 milyar insan önemli bir engellilik yaşamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık %16'sına karşılık gelen bu sayı Dünya Sağlık Örgütü'nün 1970'lerden kalma ve %10 civarında bir rakam öneren önceki tahminlerinden daha yüksektir. Ayrıca, yaşlanan nüfus ve kronik sağlık koşullarındaki küresel artış nedeniyle engellilik prevalansı da artmaktadır. Bu prevalans ulusal engellilik kalıpları, karayolu trafiği, kazalar, doğal afetler, çatışmalar, beslenme ve madde bağımlılığı gibi sağlık koşullarındaki eğilimlerden, çevresel ve diğer faktörlerden etkilenmektedir. Engellilik, başta kadınlar, yaşlılar ve yoksullar olmak üzere

¹ Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, edabasustaoglu@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-9421-7689

cinsel sağlık ve eğitim araştırmaları, uygulamaları ve politikalarının, olumsuz cinsel sağlık sonuçlarını önlemek için özellikle savunmasız olan bu popülasyonlara odaklanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization and World Bank. World Report on Disability. 2011:1-9. (16.06.2023 tarihinde <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability> adresinden ulaşılmıştır).
2. World Health Organization. Disability. (16.06.2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır).
3. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. 2023. p.3-16.
4. Greydanus DE, Pratt H D, Patel DR. Concepts of contraception for adolescent and young adult women with chronic illness and disability. *Disease-a-month: DM*. 2012;58(5):258-320.
5. McLay L, Carnett A, Tyler-Merrick G, et al. A systematic review of interventions for inappropriate sexual behavior of children and adolescents with developmental disabilities. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2015;2(4):357-373.
6. Parish SL, Rose RA, Luken K, et al. Cancer Screening knowledge changes results from a randomized control trial of women with developmental disabilities. *Research on Social Work Practice*. 2012;22(1):43-53.
7. Matich-Maroney J, Boyle PS, Crocker MM. The psychosexual assessment and treatment continuum: A tool for conceptualizing the range of sexuality-related issues and support needs of individuals with developmental disabilities. *Mental Health Aspects of Developmental Disabilities*. 2005;8(3):1-14.
8. Sitron JA, Lock L. Sexological Worldview Development Explained by the Developmental Model of Intercultural Sensitivity. *American Journal of Sexuality Education*. 2021;1-19.
9. World Health Organization. Sexual and Reproductive Health and Research (SRH). (16.06.2023 tarihinde <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health> adresinden ulaşılmıştır).
10. Rowen TS, Stein S, Tepper M. Sexual healthcare for people with physical disabilities. *J Sex Med*. 2015;12(3):584-589. doi:10.1111/jsm.12810.
11. Shakespeare T, Richardson S. The Sexual Politics of Disability: Twenty Years On. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 2018;20(1):82-91.
12. Seidel A, Wienholz S, Marion M, et al. Sexual knowledge among adolescents with physical handicaps: A systematic review. *Sex Disabil*. 2013;32(3):429-441. doi:10.1007/s11195-013-9326-4.
13. Wienholz S, Seidel A, Marion M, et al. Sexual experiences of adolescents with and without disabilities: Results from a cross-sectional study. *Sex Disabil*. 2016;34:171-182. doi:10.1007/s11195-016-9433-0.
14. DiGiulio G. Sexuality and people living with physical or developmental disabilities: A review of key issues. *Can J Hum Sex*. 2003;12:53-68.
15. Shandra CL, Shameem M, Ghori SJ. Disability and the context of boys' first sexual intercourse. *J Adolesc Health*. 2016;58:302-309. doi:10.1016/j.jadohealth.2015.10.013.
16. Horner-Johnson W, Senders A, Higgins-Tejera C, McGee MG. Sexual Health Experiences Among High School Students With Disabilities. *J Adolesc Health*. 2021;69(2):255-262. doi:10.1016/j.jadohealth.2021.03.001.
17. Retznik L, Wienholz S, Seidel A, et al. Relationship status: Single? Young adults with visual, hearing, or physical disability and their experiences with partnership and sexuality. *Sex Disabil*. 2017;35:415-432. doi:10.1007/s11195-017-9497-5.

18. Shandra C. Research on adolescent sexuality should be inclusive of disability. *J Adolesc Heal.* 2018;1-2. doi:10.1016/j.jadohealth.2017.12.007.
19. Krahn GL, Walker DK, Correa-De-Araujo R. Persons with disabilities as an unrecognized health disparity population. *Am J Public Health.* 2015;105:e1-e9. doi:10.2105/AJPH.2014.302182.
20. Treacy AC, Taylor SS, Abernathy T V. Sexual health education for individuals with disabilities: A call to action. *Am J Sex Educ.* 2017;1-29. doi:10.1080/15546128.2017.1399492.
21. Parker MG, Yau MK. Sexuality Identity and Women with Spinal Cord Injury. *Sexuality and Disability.* 2011;30:15-27. doi:10.1007/s11195J 011J9222J8
22. Bohanna I, Harriss L, McDonald M, Cullen J, Strivens E, Bird K, Blanco L, Thompson F, Wapau H, Wason A, Barker R. A systematic review of disability, rehabilitation and lifestyle services in rural and remote Australia through the lens of the people-centred healthcare. *Disabil Rehabil.* 2022;44(20):6107-6118. doi: 10.1080/09638288.2021.1962992.
23. Nguyen TTA, Liamputtong P, Monfries M. Reproductive and Sexual Health of People with Physical Disabilities: A Metasynthesis. *Sex Disabil.* 2016;34:3-26.
24. Tesfaye T, Woldeamayat EM, Chea N, Wachamo D. Accessing Healthcare Services for People with Physical Disabilities in Hawassa City Administration, Ethiopia: A Cross-Sectional Study. *Risk Manag Healthc Policy.* 2021;24(14):3993-4002.
25. Treacy AC, Taylor SS, Abernathy TV. Sexual Health Education for Individuals with Disabilities: A Call to Action. *American Journal of Sexuality Education.* 2018;13(1): 65-93.
26. American Psychiatric Association. Intellectual disability. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 2013. (16.06.2023 tarihinde https://www.psychiatry.org/File%20Library/Psychiatrists/Practice/DSM/APA_DSM-5-Intellectual-Disability.pdf adresinden ulaşılmıştır).
27. Medina-Rico M, López-Ramos H, Quiñonez A. Sexuality in People with Intellectual Disability: Review of Literature. *Sex Disabil.* 2018;36:231-248.
28. Bernert DJ, Ogletree RJ. Women with intellectual disabilities talk about their perceptions of sex. *Journal of Intellectual Disability Research.* 2012;57:240-249.
29. Aderemi TJ, Pillay BJ, Esterhuizen TM. Differences in HIV knowledge and sexual practices of learners with intellectual disabilities and non - disabled learners in Nigeria. *Journal of the International AIDS Society.* 2013;16:1-9.
30. Meer T, Combrinck H. Invisible inter sections: Understanding the complex stigmatisation of women with intellectual disabilities in their vulnerability to gender based violence. *Agenda.* 2015;29(2):14-23.
31. Timms S, Goreczny AJ. Adolescent sex offenders with mental retardation: Literature review and assessment considerations. *Aggression and Violent Behavior.* 2002;7(1):1-19. doi10.1016/S1359-1789(00)00031-8
32. Lafferty A, McConkey R, Simpson A. Reducing the barriers to relationships and sexuality education for persons with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disabilities.* 2012;16(1);29-43.
33. Matin, BK., Ballan, M., Darabi, F. et al. Sexual health concerns in women with intellectual disabilities: a systematic review in qualitative studies. *BMC Public Health.* 2021; 21: 1965.
34. Swaine JG, Dababnah S, Parish SL, et al. Family caregivers' perspectives on barriers and facilitators of cervical and breast cancer screening for women with intellectual disability. *Intellectual and Developmental Disabilities.* 2013;51(1):62-73.
35. Michielsen K, Brockschmidt L. Barriers to sexuality education for children and young people with disabilities in the WHO European region: a scoping review. *Michigan Bar Journal.* 2021:9- 13.
36. Borawska-Charko M, Rohleder P, Finlay WML. The sexual health knowledge of people with intellectual disabilities: a review. *Sex Res Soc Policy.* 2017;14(4):393-409.

37. Finlay WML, Rohleder P, Taylor N, Culfear H. 'Understanding' as a practical issue in sexual health education for people with intellectual disabilities: a study using two qualitative methods. *Health Psychol.* 2015;34(4):328–38.
38. American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). Access to reproductive healthcare for women with disabilities in Special issues in women's healthcare. 2004.
39. Amelink Q, Roozen S, Leistikow I, et al. Sexual abuse of people with intellectual disabilities in residential settings: a 3-year analysis of incidents reported to the Dutch Health and Youth Care Inspectorate. *BMJ Open.* 2021;11:e053317.
40. Goli, S.; Noroozi, M.; Salehi, M. Parental experiences about the sexual and reproductive health of adolescent girls with intellectual disability. *Iran. J. Nours. Midwifery Res.* 2020, 25, 254–259.
41. International Council of Nurses (ICN). Definition of Nursing. 2018. (30.11.2023 tarihinde <http://www.icn.ch/who-we-are/icndefinition-of-nursing> adresinden ulaşılmıştır).
42. Fuentes PSC, Bravo MP, Guillén LÁC. Perceived quality of care and satisfaction for deaf people with regard to primary care in a Health Area in the region of Murcia. *Enfermería Glob.* 2019;18:313–322.
43. El-Marbouhe-El-Faqyr K, Jiménez-Lasserrotte MdM, Fernández-Medina IM. et al. Experience of Primary Care Nurses of Sexuality Care for Persons with Disabilities: A Qualitative Study. *Healthcar.* 2021;9:1711.
44. World Health Organization. Sexual health. (16.06.2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır).
45. Clatos K, Asare M. Sexuality Education Intervention for Parents of Children with Disabilities: A Pilot Training Program. *American Journal of Health Studies.* 2016;31(3):151-162.
46. McCabe J, Holmes D. Nursing, Sexual Health and Youth with Disabilities: A Critical Ethnography. *Journal of Advanced Nursing.* 2014;70(1):77–86.
47. Hameed S, Maddams A, Lowe H, et al. From words to actions: Systematic review of interventions to promote sexual and reproductive health of persons with disabilities in low-and middle-income countries. *BMJ Glob. Health.* 2020;5:5–10.

BÖLÜM 14

GÜVENLİ CİNSELLİK, CİNSEL YOLLA BULAŞAN ENFEKSİYONLAR

Menekşe Nazlı AKER¹

Funda ÖZDEMİR²

GİRİŞ

Cinsel sağlık; bireylerin, çiftlerin ve ailelerin genel sağlığı ve esenliği ile toplulukların ve ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişimi için temeldir. Cinsel sağlık cinselliğe ve cinsel ilişkilere olumlu ve saygılı bir yaklaşımın yanı sıra zorlama, ayrımcılık ve şiddetten uzak, zevkli ve güvenli cinsel deneyimler yaşamayı içerir (1). Cinsel sağlığın sürdürülmesinde güvenli cinsellik önemlidir. Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonların (CYBE) dünya çapında cinsel sağlık ve üreme sağlığı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (1). CYBE'lere neden olabilecek 30'dan fazla farklı bakteriyel, viral ve parazitik patojen vardır (2, 3). Bu bölümde güvenli cinsellik uygulamalarına ilişkin öneriler, yaygın görülen CYBE'lere ve hemşirelik bakımına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

GÜVENLİ CİNSELLİK

Güvenli cinsellik; Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyon (CYBE) ve Human Immunodeficiency Virüs (HIV)'in bir kişiden diğerine geçme riskini azaltan herhangi bir cinsel aktivite olup meninin, vajinal sıvının veya kanın vajina, anüs, herhangi bir açık yara veya kesik yoluyla vücuda girmesine izin vermez (4). Riskli cinsel davranışlar, kişiyi CYBE'lere karşı savunmasız hale getirir ve CYBE'lerin fiziksel ve psikolojik etkilerine maruz bırakır (3).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, menekseaker@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7087-9220

² Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, fozdemir@health.ankara.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6404-3056

sağlık ve ekonomik sonuçları olan önemli bir halk sağlığı sorunudur. CYBE'lerin herkesi doğrudan veya dolaylı olarak etkilemesi nedeniyle önlenmesi için alınacak önlemler tüm toplumu kapsamalıdır. CYBE'ler için önleme ve tedavi programlarının daha etkin olması için kamu kurumlarının ve özel sektörün işbirliği halinde olması gerekmektedir. Adölesanlar ve riskli gruplardaki yetişkinler özellikle ele alınmalıdır (27). Hemşireler; yaşam kalitesini etkileyen, ciddi hastalık ve ölümlere yol açabilen CYBE'lerin önlenmesi, erken tanısı, tedavi ve bakımında anahtar rol oynamaktadır (13, 16, 27).

KAYNAKLAR

1. WHO. *Sexual health 2023*. Available from: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 (Accessed 15th September 2023).
2. WHO. Sexually transmitted infections: evidence brief. Technical document. World Health Organization; 2019. p:1-4.
3. McDermott DT, Grabovac I. Risky sexual activity and its impact on mental and physical health in older adults. In: Smith L, Grabovac I. (eds.) *Sexual behaviour and health in older adults*. Springer; 2023. p. 77-91.
4. WHO. Sexually transmitted and other reproductive tract infections: a guide to essential practice: World Health Organization; 2005. p:1-193.
5. Pillitteri A. Sexually transmitted infections. In: Pillitteri A (eds.) *Maternal & child health nursing: care of the childbearing & childrearing family*. 6th edition ed. China: Lippincott Williams & Wilkins; 2010. p. 1402-12.
6. Workowski KA, Bachmann LH, Chan PA, Johnston CM, Muzny CA, Park I, et al. Sexually transmitted infections treatment guidelines, 2021. *MMWR Recommendations and Reports*. 2021;70(4):1.
7. WHO. Guidelines for the management of symptomatic sexually transmitted infections: World Health Organization; 2021. p:1-216.
8. WHO. *Sexually transmitted infections (STIs)*. Available from: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sexually-transmitted-infections-\(stis\)](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/sexually-transmitted-infections-(stis)) (Accessed 15th September 2023).
9. ACOG. *How to prevent sexually transmitted infections*. Available from: <https://www.acog.org/store/products/patient-education/pamphlets/gynecologic-problems/how-to-prevent-sexually-transmitted-infections> (Accessed 15th September 2023).
10. T.C.S.B. *Cinsel yolla bulaşan hastalıklar 2015* (16/09/2023 tarihinde <https://www.seyahatsagligi.gov.tr/SeyahatOnerileri/CinselHastaliklar> adresinden ulaşılmıştır).
11. T.C.S.B. T.C. Sağlık Bakanlığı. Bulaşıcı Hastalıkların İhbarı ve Bildirim Sistemi Hakkında Tebliğ 2004.
12. CDC. Syphilis—CDC fact sheet Centers for Disease Control and Prevention Atlanta, GA; 2017.
13. Ricci SS. Sexually transmitted infections. In: Ricci SS. (eds.) *Essentials of maternity, newborn, and women's health nursing*. 4th Edition ed. China: Wolters Kluwer; 2017. p. 434-541.
14. Unemo M, Ballard R, Ison C, Lewis D, Ndowa F, Peeling R, et al. Laboratory diagnosis of sexually transmitted infections, including human immunodeficiency virus. Switzerland: World Health Organization; 2013. p:1-244.
15. Cadena-Malek Y. Communicable disease. In: Rector C, Stanley MJ (eds.) *Community and public health nursing promoting the public's health*. 10th ed. China: Wolters Kluwer; 2022. p. 643-747.

16. White MS. Women's health. In: Murray SS, McKinney ES, Holub K, Lones R (eds.) *Foundations of maternal-newborn and women's health nursing*. 7th ed. China: Elsevier; 2019. p. 737-76.
17. CDC. *Gonorrhea treatment and care*. Available from: <https://www.cdc.gov/std/gonorrhea/treatment.htm> (Accessed 15th September 2023).
18. CDC. *Trichomoniasis treatment and care*. Available from: <https://www.cdc.gov/std/trichomonas/treatment.htm> (Accessed 15th September 2023).
19. CDC. *Chlamydia treatment and care*. Available from: <https://www.cdc.gov/std/chlamydia/treatment.htm> (Accessed 15th September 2023).
20. Ruth B. Nursing in sexual health and contraception. In: Halloway D. (eds.) *Nursing management of women's health a guide for nurse specialists and practitioners*,. Switzerland: Springer Nature; 2019. p. 247-78.
21. WHO. *WHO recommends DNA testing as a first-choice screening method for cervical cancer prevention*. 2021. Available from: <https://www.who.int/europe/news/item/11-09-2021-who-recommends-dna-testing-as-a-first-choice-screening-method-for-cervical-cancer-prevention> (Accessed 15th September 2023).
22. WHO. *WHO updates recommendations on HPV vaccination schedule*. 2022. Available from: <https://www.who.int/news/item/20-12-2022-WHO-updates-recommendations-on-HPV-vaccination-schedule> (Accessed 15th September 2023).
23. WHO. *HIV and AIDS*. 2023. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids> (Accessed 15th September 2023).
24. WHO. WHO Guidelines for the Treatment of Genital Herpes Simplex Virus. 2016. p:1-44.
25. Çakır N. Enfeksiyon Hastalıklarında Temel Yaklaşımlar. Kurt H, Gündeş S, MF G (ed.) *Enfeksiyon Hastalıkları*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 2013. p. 14-7.
26. UNFPA. Contraception for Adolescent and Youth. 2019. p:1-24.
27. Hughes CK. Sexually Transmitted Infections and HIV/AIDS. In: Lundy KS, Janes S (eds). *Community health nursing caring for the public's health*. 3th ed. USA: Jones Barlett Learning; 2016. p. 567-83.

BÖLÜM 15

AİLE PLANLAMASI YÖNTEMLERİ VE CİNSEL SAĞLIK

Sevil ŞAHİN¹
Emine İLKİN AYDIN²

GİRİŞ

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜREME SAĞLIĞI VE CİNSEL SAĞLIĞIN MEVCUT DURUMU

Üreme sağlığı kavramının tanımı ilk kez 1994 yılında Kahire'de Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda yapılmıştır. Konferansta toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi vurgulanarak sağlık hizmetlerine erişim noktasında evrensellik ilkesi benimsenmiştir (1). Dünya Sağlık Örgütü üreme sağlığını 'üreme siteminin organları, fonksiyonları ile ilişkili sadece hastalık, sakatlık durumlarının olmaması değil, tam bir iyilik halinde olma durumu' şeklinde tanımlamıştır. Üreme sağlığı, insanların üreme yeteneklerini özgürce kullanabilme hakkının ve bireylerin tatmin edici ve güvenilir cinsellik deneyimleyebilme hakkının olduğunu ifade eden bir kavramdır (2-5).

Cinsellik intrauterin yaşamdan ölüme kadar süregelen ve kadın yaşamının dönemlerine özgü değişiklikler gösteren çok boyutlu bir kavramdır. Cinsel sağlık ise temelde bireyi genelde toplumun sağlığını etkilemektedir. Dünya Sağlık Örgütü cinsel sağlığı; cinsel açıdan da fiziksel, sosyal, duygusal olarak tam bir iyilik halinde olma durumu şeklinde tanımlamıştır (6).

¹ Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, sevilshahin1@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-7089-6648

² Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ilkinemine@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-2991-4837

KAYNAKLAR

1. Akın A. Türkiye’de Değişen Nüfus ve Sağlık Politikaları Doğrultusunda, İsteyerek Düşükler ve Üreme Sağlığı Hizmet Sunumunda Geleceğe Bakış. *Turkish Journal of Public Health*. 2012; 10(Özel Sayı): 43-60.
2. Tepe P. Ümraniye’de Yaşayan 15-49 Yaş Kadınların Üreme Sağlığı Durumları ve İlişkili Faktörler [Tıpta Uzmanlık]. [İstanbul]: Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2018.
3. Haklı S. Üniversite öğrencilerinin üreme sağlığı ve aile planlaması bilgi düzeylerinin riskli davranışlara yatkınlığı ile ilişkisinin incelenmesi [İnternet] [Yüksek Lisans Tezi]. [Lisansüstü Eğitim Enstitüsü]: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa; 2019 [cited 2023 Jun 29].
4. Mulatu T, Sintayehu Y, Dessie Y, et al. Modern Family Planning Utilization and Its Associated Factors among Currently Married Women in Rural Eastern Ethiopia: A Community-Based Study. *BioMed Research International*. Dec 29;2020:e6096280.
5. WHO. *Human Reproduction Programme* [İnternet]. 2020 [cited 2023 Jun 29]. Available from: [https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-\(srh\)/human-reproduction-programme](https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-(srh)/human-reproduction-programme)
6. World Health Organization. *Sexual health* [İnternet]. [cited 2023 Nov 20]. Available from: [https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-\(srh\)/areas-of-work/sexual-health](https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research-(srh)/areas-of-work/sexual-health)
7. Sundewall J, Kaiser H. Sexual and Reproductive Health and Rights: An Essential Element of Universal Health Coverage. Background document for the Nairobi Summit on ICPD25 - Accelerating the promise. 2019 Nov 8 [cited 2023 Jun 29]; Available from: <https://www.unfpa.org/resources/supplement-background-paper-sexual-and-reproductive-health-and-rights-essential-element>
8. Starrs AM, Ezeh AC, Barker G, et al. Accelerate progress-sexual and reproductive health and rights for all: report of the Guttmacher-Lancet Commission. *Lancet (London, England)*. 2018 Jun 30;391(10140):2642–92.
9. Akbaba M, Aytaç N, Yoldaşcan B, et al. *Temel Halk Sağlığı* [İnternet]. Akademisyen Kitabevi; 2017 [cited 2023 Jul 5].
10. Akin A. Uluslararası Üreme Sağlığı Politikaları. *Türkiye Klinikleri Public Health Nursing-Special Topics*. 2018;4(1):1–6.
11. UNFPA. *UNFPA Strategy for Family Planning, 2022-2030: Expanding Choices – Ensuring Rights in a Diverse and Changing World* [İnternet]. 2022 [cited 2023 Nov 21]. Available from: <https://www.unfpa.org/publications/unfpa-strategy-family-planning-2022-2030>
12. United Nations. *Information Series: Sexual and Reproductive Health and Rights* [İnternet]. 2020 [cited 2023 Nov 21]. Available from: <https://www.ohchr.org/en/women/information-series-sexual-and-reproductive-health-and-rights>
13. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2018.
14. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; 2013.
15. Çalikoglu EO, Akcay HB, Kavuncuoglu D, et al. Socio-demographic characteristics and quality of life among women in the 3rd trimester of pregnancy living in Erzurum city center. *Family Practice and Palliative Care*. 2018 Apr 19;3(1):33–8.
16. Beji NK, Kaya G, Savaşer S. Ülkemizde Kadın Sağlığının Öncelikli Sorunları. *Ordu Üniversitesi Hemşire Çalışmaları Dergisi*. 2021 Apr 18;4(1):105–12.
17. Esin A, Mihçioğur S, Demir C, et al. *Türkiye’de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analiz Raporu* [İnternet]. CİSÜ Platformu; 2021. Available from: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2022-03/turkiyede-cinsel-saglik-ve-ureme-sagligi-durum-analizi-raporu.pdf>
18. Serhatlıoğlu SG, Göncü N. COVID-19 ve Aile Planlaması Hizmetlerine Yansımaları. *Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Sağlık Bilim Ve Araştırmaları Derg*. 2020 Dec 22;2(3):184–91.

19. Akalın A, Bostancı Ş. Aile planlaması yöntemi kullanan üreme çağındaki kadınlarda cinsel fonksiyonlar ve cinsel yaşam kalitesi. *Androloji Bülteni*.2022;24(2). 110-117.
20. Tekgündüz SE, Gür EY, Apay SE. Evli Kadınların Aile Planlaması Tutum Ve Niyetleri Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*. 2021 Dec 27;11(4):743-50.
21. Egelioglu Cetişli N, Top ED, Arkan G, et al. The Effect of Married Women's Family Planning Methods on Their Sexual Life And Self-Esteem. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* [Internet]. 2016 [cited 2023 Jun 29]; Available from: <http://www.kuhead.org/eng/jvi.aspx?pdire=kuhead&plng=eng&un=KUHEAD-29291&look4=>
22. American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). *Committee on Health Care for Underserved Women* [Internet]. 2015. Available from: <https://www.acog.org/-/media/project/acog/acogorg/clinical/files/committee-opinion/articles/2015/01/access-to-contraception.pdf>
23. Uğurlu M, Öztaş B, Kurt G. Üreme Çağındaki Evli Kadınların Kullandıkları Kontraseptif Yöntemlerin Değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*. 2020 Dec 20;14(4):666-75.
24. Asresie MB, Fekadu GA, Dagnew GW. Contraceptive use among women with no fertility intention in Ethiopia. *PLOS ONE*. 2020 Jun 11;15(6):e0234474.
25. Kaplan E, Zeyneloğlu S. Geri Çekme Yönteminin Kadınların Cinsel Doyumları Ve Evlilik Uyumlarına Etkisinin Belirlenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilim Fakültesi Dergisi*. 2018 Nov 30;1(1):10-7.
26. Avcı S, Mutlu S, Yiğit F. Evli Kadınların Aile Planlaması Yöntem Tercihlerine Etki Eden Faktörler. *Ebelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2021 Dec 31;4(2):128-38.
27. Karabulutlu Ö, Ersöz B. Kars İli, Susuz İlçe Merkezine Bağlı Aile Planlaması Yöntemi Kullanan 15-49 Yaş Grubu Evli Kadınlarda Kullanılan Yöntem Ve Yöntem Seçimini Etkileyen Faktörler. *Caucasian Journal of Science*. 2017 Dec 29;4(1):26-44.
28. Korkmaz T. Evli kadınların aile planlamasına yönelik bilgi ve tutumları [Internet] [Yüksek Lisans Tezi]. [Sağlık Bilimleri Enstitüsü]: Atatürk Üniversitesi; 2019 [cited 2023 Jun 29].
29. Yardımcı Y. Aile planlaması yöntemlerinin cinsel yaşam üzerine etkisi [Internet] [uzmanlık tezi]. [İstanbul]: Sağlık Bilimleri Üniversitesi; 2020 [cited 2023 Jun 29].
30. Büyükkayacı Duman N. *Cinsel Sağlık*. Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. 398 p.
31. Gavas E, İnal S. Türkiye'de kadınların aile planlaması yöntemleri kullanma durumları ve tutumları: Sistematiik derleme. *Sağlık ve Yaşam Bilim Dergisi*. 2019 Dec 20;1(2):37-43.
32. Muttreja P, Singh S. Family planning in India: The way forward. *The Indian Journal Of Medical Research*. 2018 Dec;148(Suppl):S1-9.
33. Özden A. Aile planlamasının sosyal hizmet bağlamında incelenmesi [Internet] [Yüksek Lisans Tezi]. [Sosyal Bilimler Enstitüsü]: Yalova Üniversitesi; 2018 [cited 2023 Jun 29].
34. Daymaz D, Güner P. *Aile Planlaması* [Internet]. Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Toplum Eğitim Sunumları presented at; 2015. Available from: <https://halksagligi.hacettepe.edu.tr/diger/toplumayonelik/ap.pdf>
35. Kızılkaya Beji N. *Hemşire ve Ebelere Yönelik Kadın Sağlığı ve Hastalıkları*. 4. Baskı. Vol. 1. Nobel Tıp Kitabevleri; 2019. 676 p.
36. Taşkın L. *Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği*. 16th ed. Akademisyen Kitabevi; 2018. 758 p.
37. Temel S, Özsoy S. *Kontrasepsiyon ve kadın cinselliği*. Yıldız H, Kömürcü N, (editörler). Farklı Durumlarda Kadın Cinselliği içinde. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.34-49.
38. Both S, Lew-Starowicz M, Luria M, et al. Hormonal Contraception and Female Sexuality: Position Statements from the European Society of Sexual Medicine (ESSM). *The journal of sexual medicine*. 2019 Nov 1;16(11):1681-95.
39. Shahnazi M, Bayatipayan S, Khalili AF, et al. Comparing the effects of the second-and third-generation oral contraceptives on sexual functioning. *Iranian journal of nursing and midwifery research*. 2015;20(1):47-55.

40. Fataneh G, Marjan MH, Nasrin R, et al. Sexual function in Iranian women using different methods of contraception. *Journal of Clinical Nursing*. 2013;22(21):3016–23.
41. Mathlouthi N, Jarraya M, Bengharbi A, et al. [Sexuality and contraception: a prospective study of 85 cases]. *La Tunisie Medicale*. 2013 Mar;91(3):179–82.
42. Kiliç A, Akyüz A, Yavan T, et al. Kontraseptiflerin Cinsel Yaşantıya Etkileri Üzerine Niteliksel Bir Çalışma. *Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology*. 2009;19(3):131–41.
43. WHO. *Family Planning: a Global Handbook for Providers (Updated 4th Edition 2022)* - World [Internet]. 2022 [cited 2023 Jul 5]. Available from: <https://reliefweb.int/report/world/family-planning-global-handbook-providers-updated-4th-edition-2022>
44. Murray SS, McKinney ES. *Study Guide for Foundations of Maternal-Newborn and Women's Health Nursing*. 6th ed. Elsevier; 2014. 280 p.
45. Trussell J, Guthrie K. Choosing a contraceptive: Efficacy, safety, and personal considerations. *Contraceptive Technology*. 2007 Jan 1;45–74.
46. Pastor Z, Holla K, Chmel R. The influence of combined oral contraceptives on female sexual desire: A systematic review: *The European Journal Of Contraception & Reproductive Health Care*. 2013;18(1):27–43.
47. Nowosielski K. Do oral combined contraceptive pills modify body image and sexual function? *Reproductive Biology and Endocrinology*. 2022 Jun 28;20:94.
48. Caruso S, Agnello C, Romano M, et al. Preliminary Study on the Effect of Four phasic Est-radiol Valerate and Dienogest (E2V/DNG) Oral Contraceptive on the Quality of Sexual Life. *The Journal of Sexual Medicine*. 2011 Oct 1;8(10):2841–50.
49. Kariman N, Sheikhan Z, Simbar M, et al. Sexual Dysfunction in Two Types of Hormonal Contraception: Combined Oral Contraceptives versus Depot Medroxyprogesterone Acetate. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*. 2017 Jan 1;5(1):806–13.
50. Koseoglu SB, Deveer R, Akin MN, et al. Is There Any Impact of Copper Intrauterine Device on Female Sexual Functioning? *Journal Of Clinical And Diagnostic Research: JCDR*. 2016 Oct;10(10):QC21–3.
51. Malmborg A, Brynhildsen J, Hammar M. A survey of young women's perceptions of the influence of the Levonorgestrel-Intrauterine System or copper-intrauterine device on sexual desire. *Sexual & Reproductive Healthcare*. 2019 Oct;21:75–80.
52. Higgins JA, Smith NK. The Sexual Acceptability of Contraception: Reviewing the Literature and Building a New Concept. *The Journal of Sex Research*. 2016 May 3;53(4–5):417–56.
53. Everett S. *Handbook of Contraception and Sexual Health* [Internet]. 3rd Edition. London; 2014. 232 p. Available from: <https://doi.org/10.4324/9780203074596>
54. Crosby RA, Yarber WL, Graham CA, et al. Does it fit okay? Problems with condom use as a function of self-reported poor fit. *Sexually Transmitted Infections*. 2010 Feb 1;86(1):36–8.
55. Bowling J, Dodge B, Bindra N, et al. Female condom acceptability in urban India: Examining the role of sexual pleasure. *Journal Of Health Psychology*. 2018 Feb;23(2):218–28.
56. Zhou C, Hsieh E, Rou K, et al. Short-term acceptability of female condom use among low-fee female sex workers in China: a follow-up study. *BMC Womens Health*. 2019 Jun 14;19(1):77.
57. Bartz DA. Pericoital (on demand) contraception: Diaphragm, cervical cap, spermicides, and sponge [Internet]. 2020 [cited 2023 Jul 5]. Available from: <https://medilib.ir/uptodate/show/3265>
58. Batár I, Sivin I. State-of-the-art of non-hormonal methods of contraception: I. Mechanical barrier contraception. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*. 2010;15(2):67–88.
59. Dündar T, Özsoy S. Gönüllü Sterilizasyonda Eş Onayı: Bir Üreme Hakkı İhlali Mi? *Sted Sürekli Tıp Eğitimi Derg*. 2019 May 3;222–7.
60. Kunkerı SP, Sathyanarayana Rao TS, Andrade C. Study of sexual functioning and disorder in women before and after tubal sterilization (tubectomy). *Indian Journal Of Psychiatry*. 2017;59(1):63–8.

61. Sadatmahalleh SJ, Ziaei S, Kazemnejad A, et al. Evaluation of sexual function and quality of life in Iranian women with tubal ligation: a historical cohort study. *International Journal Of Impotence Research*. 2015 Sep;27(5):173–7.
62. Engl T, Hallmen S, Beecken WD, et al. Impact of vasectomy on the sexual satisfaction of couples: experience from a specialized clinic. *Central European Journal of Urology*. 2017;70(3):275–9.
63. Çakmak V, Keme Z, Ünal İ, et al. Investigating the Reasons for Using the Withdrawal Method and Quitting of Women Applying to the Family Planning Clinic to Use an Effective Family Planning Method. *Forbes Journal of Medicine*. 2021;2(1):31–40.doi: 10.5222/forbes.2021.77487
64. Nguyen N, Nguyen L, Nguyen H, et al. Correlates of use of withdrawal for contraception among women in Vietnam. *BMC Womens Health*. 2020 Apr 29;20(1):87.
65. Asadi Sarvestani K, Khoo S. Determinants of Withdrawal Use as a Contraception Method and its Impact on Sexual Satisfaction: Case Study of Shiraz County- Iran. *Journal of Midwifery & Reproductive Health*. 2019 Apr;7(2). Available from: <https://doi.org/10.22038/jmrh.2019.31031.1335>
66. Rabieepur S, Ebrahimi M, Sadeghi E. Relationship between Sexual Health and Contraception Methods in Women. *Journal of Mazandaran University of Medical Sciences*. 2015 Nov 10;25(130):30–9.
67. Ünver Korğalı E. Emzirme ve kadın cinsel sağlığı. *Androloji Bülteni*. 2016;18(66):198–201.
68. Alp Yılmaz F, Şener Taplak A, Polat S. Breastfeeding and sexual activity and sexual quality in postpartum women. *Breastfeeding Medicine*. 2019;14(8):587–91.
69. Beyazit F, Pek E, Şahin B. Alterations in sexual functions during and after pregnancy: Prejudice? Or Real? *Turkish Journal Of Clinical Psychiatry*. 2018;21(4):397–406.
70. Kodaz ND, Altuntuğ K, Ege E. Aile Planlaması Yöntemlerinde Güncel Gelişmeler. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Derg*. 2018 Jun 8;4(1).
71. Lopez LM, Grimes DA, Gallo MF, et al. Skin patch and vaginal ring versus combined oral contraceptives for contraception. *Cochrane Database Syst Rev* [Internet]. 2013 [cited 2023 Jun 29];(4). Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23633314/>
72. Aycan Ş. Doğum Kontrol Flasteri (Evra - Bantlı Kontrol) [Internet]. 2016 [cited 2023 Jun 29]. Available from: <https://www.senayaycan.com.tr/tr/icerik/24/dogum-kontrol-flasteri-evra-bantli-kontrol>
73. UNFPA. *United Nations Population Fund*. 2020 [cited 2023 Jun 29]. UNFPA Minimum Initial Service Package (MISP) for SRH in Crisis Situations. Available from: <https://www.unfpa.org/resources/minimum-initial-service-package-misp-srh-crisis-situations>
74. Stephens JH, Lassa JA. Sexual and reproductive health during disasters: A scoping review of the evidence. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2020 Nov 1;50:101733.
75. Adkoli A, Kumar S, Futterman ID, et al. Access to family planning services following natural disasters and pandemics: A review of the english literature. *Cureus*. 2022;14(7).
76. Loewen S, Pinchoff J, Ngo TD, et al. The impact of natural disasters and epidemics on sexual and reproductive health in low- and middle-income countries: A narrative synthesis. *International Journal of Gynecology & Obstetrics*. 2022 Apr;157(1):11–8.
77. Behrman JA, Weitzman A. Effects of the 2010 Haiti Earthquake on Women's Reproductive Health. *Studies in family planning*. 2016;47(1):3–17.
78. Berndt VK. Gender, disaster, and women's access to contraception and reproductive health care. *Sociol Compass*. 2018;12(12):e12645.
79. Ferreira-Filho ES, de Melo NR, Sorpreso ICE, et al. Contraception and reproductive planning during the COVID-19 pandemic. *Expert Review of Clinical Pharmacology*. 2020 Jun 2;13(6):615–22.
80. Viveiros N, Bonomi AE. Novel Coronavirus (COVID-19): Violence, Reproductive Rights and Related Health Risks for Women, Opportunities for Practice Innovation. *Journal Of Family Violence*. 2022;37:753–7.

81. Aly J, Haeger KO, Christy AY, et al. Contraception access during the COVID-19 pandemic. *Contraception and Reproductive Medicine*. 2020;5:1–9.
82. Jacob L, Smith L, Butler L, et al. Challenges in the Practice of Sexual Medicine in the Time of COVID-19 in the United Kingdom. *The Journal Of Sexual Medicine*. 2020 Jul 1;17(7):1229–36.
83. Karaahmet AY, Bilgiç FŞ. COVID-19: the unmet need for family planning and its effects on sexuality: a cross-sectional study. *Revista da Associação Médica Brasileira*. 2022 Jun 24;68:827–32.
84. Bahamondes L, Makuch MY. Family planning: an essential health activity in the pandemic of SARS-CoV-2. *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care*. 2020 Aug;25(4):319–20.
85. Hussein J. COVID-19: What implications for sexual and reproductive health and rights globally? *Sexual and Reproductive Health Matters*. 2020 Jan 1;28(1):1746065.
86. Vora KS, Saiyed S, Natesan S. Impact of COVID-19 on family planning services in India. *Sexual and Reproductive Health Matters*. 2020;28(1):1785378.
87. Lindberg LD, VandeVusse A, Mueller J, et al. *Early Impacts of the COVID-19 Pandemic: Findings from the 2020 Guttmacher Survey of Reproductive Health Experiences*. 2020 Jun 24 [cited 2023 Jun 29]; Available from: <https://www.guttmacher.org/report/early-impacts-covid-19-pandemic-findings-2020-guttmacher-survey-reproductive-health>
88. Aksu H. *Aile Planlaması Danışmanlığı*. In: Aile Planlaması Danışmanlığı. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri; 2015.
89. Dehlendorf C, Krajewski C, Borrero S. Contraceptive Counseling: Best Practices to Ensure Quality Communication and Enable Effective Contraceptive Use. *Clinical Obstetrics and Gynecology*. 2014 Dec;57(4):659–73.
90. Rushby N. The Future of Learning Technology: Some Tentative Predictions. *Journal of Educational Technology & Society*. 2013;16(2):52–8.
91. Gavin L, Moskosky S, Carter M, et al. Providing Quality Family Planning Services: Recommendations of CDC and the U.S. Office of Population Affairs. *Morbidity and Mortality Weekly Report: Recommendations and Reports*. 2014;63(4):1–54.
92. Potter J, Santelli JS. Contraceptive counseling for adolescents. *Women's health (London, England)*. 2015 Nov;11(6):737–41. <https://doi.org/10.2217/whe.15.75>
93. Asif MF, Pervaiz Z. Socio-demographic determinants of unmet need for family planning among married women in Pakistan. *BMC Public Health*. 2019 Dec;19(1):1226. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7487-5>
94. Uyar Hazar H. Evli Kadınlarda Aile Planlaması Yöntem Seçimi ve Kullanımını Etkileyen Faktörler: Muğla İli Örneği. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*. 2022; 8(57): 623-629.
95. de Castro Coelho F, Barros C. The Potential of Hormonal Contraception to Influence Female Sexuality. *International Journal Of Reproductive Medicine*. 2019 Mar 3;2019:9701384.
96. Casey PM, MacLaughlin KL, Faubion SS. Impact of Contraception on Female Sexual Function. *Journal Of Women's Health*. 2017 Mar;26(3):207–13.
97. Serçekuş P, Türkçü SG. Jinekolojik Kanserli Hastalarda Cinsellik. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2015 Feb 1;8(1):36–8.
98. Yu Y, Sherman KA. Communication avoidance, coping and psychological distress of women with breast cancer. *Journal Of Behavioral Medicine*. 2015 Jun 1;38(3):565–77.
99. Van den Akker OBA. *Reproductive Health Psychology* [Internet]. John Wiley & Sons; 2012 [cited 2023 Jun 29]. Available from: [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=bP-PqQC2TrzC&oi=fnd&pg=PR1&dq=Van+den+Akker,+O.+B.++\(2012\)](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=bP-PqQC2TrzC&oi=fnd&pg=PR1&dq=Van+den+Akker,+O.+B.++(2012)).

BÖLÜM 16

CİNSEL SAĞLIK VE TAMAMLAYICI YAKLAŞIMLAR

Cansu AĞRALI¹
Nevin HOTUN ŞAHİN²

GİRİŞ

Biyolojik, psikolojik ve sosyal bileşenlerden oluşan cinsellik, insanların temel ihtiyaçlarından biri olup cinsiyet, cinsel kimlik ve roller, cinsel yönelim, erotizm, üreme ve sosyal iyilik halini kapsayan çok yönlü bir kavramdır (1,2). Yaşam süresince birçok faktör cinselliği etkileyerek cinsel sorunlara neden olabilmektedir. Cinsel sorunlar, insanlarda mutsuzluğa neden olan sağlık sorunlarının başında gelmektedir (2). Epidemiyolojik çalışmalar, kadınlarda cinsel sorunların yaygınlığını %30 ile %60 arasında olduğunu göstermektedir. Erkek cinsel işlev bozukluğunun prevalansı ise yaşla birlikte artmaktadır. Erkeklerde 40 ila 70 yaşlarındaki erkeklerin %50'sinden fazlasının erektil disfonksiyon tarif etme olasılığının yüksek olduğu belirtilmiştir (1-3). Dolayısıyla bu durum, toplumun cinsel sağlık sorunları için kullanılan tıbbi tedavilere ek olarak tamamlayıcı yaklaşımlara yönelmelerine neden olmaktadır (1).

CİNSEL SAĞLIĞA YÖNELİK TAMAMLAYICI YAKLAŞIMLAR

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), modern tıbbın dışında kalan tüm tedavi uygulamalarını ve yaklaşımları Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp (TAT) olarak tanımlamaktadır. TAT, “tıbbi tedaviye ek olarak kullanılan bakım sistemi” olarak tanımlan-

¹ Arş. Gör, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Fakültesi/Ebelik Bölümü/Ebelik AD. cansuagrالی@osmaniye.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9923-0521

² Prof.Dr., Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD., nevin.sahin@iuc.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6845-2690

yeni çalışmaları ve kanıtları takip etmeli, güvenilir bilgilere sahip olmalı, bilgisini uygulamaların aktarabilmeli ve cinsel sağlık alanında bireylerin kullandıkları tamamlayıcı yaklaşımları sorgulayabilmeli ve danışmanlık yapabilmelidir. Aynı zamanda TAT yaklaşımlarına olan ilginin artmasının yanında klinik tartışmaların olması ve cinsel sağlık alanında literatürde sınırlı çalışmaların yer alması cinsel sağlık alanında farklı örneklem gruplarında ve büyüklüklerde çalışmalar yapmayı gerekli kılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. World Health Organization. *Sexual Health*. https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 [Accessed: 17th November 2023].
2. Fışkın G, Kızılkaya Beji N. Cinsel fonksiyonun değerlendirilmesi ve hemşirenin rolü. *Androloji Bülteni*. 2014;56(16): 73-76.
3. Kershaw V, Jha S. Female sexual dysfunction. *The Obstetrician & Gynaecologist*. 2022;24(1): 12-23.
4. Engin B, Kartal YA. Menopozal semptomlar ile başetmede kullanılan tamamlayıcı ve alternatif tedavi yaklaşımları. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*. 2020;2(2): 80-87.
5. Gündüz CS, Gürkan ÖC. Cinsel işlev bozukluklarında kanıta dayalı geleneksel ve tamamlayıcı tedavi uygulamaları. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi*. 2021;2(3): 67-77.
6. Gafarov GA. Acupuncture research methods. *Journal of Applied Biotechnology and Bioengineering*. 2020;7(6): 276-278.
7. Chan HH, Ng T. Traditional chinese medicine (TCM) and allergic diseases. *Current Allergy and Asthma Reports*. 2020;20(11): 67.
8. Yao W. Current advances in mathematical models of initial response to mechanical stimulation at acupoint. *Advances Acupuncture Research: From Bench to Bedside*. 2022;18(4): 119-140.
9. Liu LL, Wan NJ, Sun HH, et al. Effect of transcutaneous electrical acupoint stimulation combined with auricular acupressure on sexual hormone level and gonadal development in girls with precocious puberty. *Acupuncture Research*. 2023;48(2): 199-203.
10. Abdi F, Alimoradi Z, Roozbeh N, et al. Does acupuncture improve sexual dysfunction? A systematic review. *Journal of complementary & integrative medicine*. 2021;20(1): 1-16.
11. Ye SL, Feng Y, Zhou RY, et al. Acupuncture for female sexual dysfunction: a case report. *Acupuncture in Medicine*. 2023;41(1): 55-57.
12. Franco JV, Turk T, Jung JH, et al. Non pharmacological interventions for treating chronic prostatitis/chronic pelvic pain syndrome: a Cochrane systematic review. *Bju International*. 2019;124(2): 197-208.
13. Kim TH, Kang JW. Acupuncture for symptoms management in Korean breast cancer survivors: a prospective pilot study. *Acupuncture in Medicine*. 2019;37(3): 164-174.
14. Nam EY. Review of clinical studies of traditional chinese medicine on genito-pelvic pain/penetration disorder in women. *The Journal of Korean Obstetrics and Gynecology*. 2019;32(3): 214-226.
15. Yang J, Cheng Y, Zhao L, et al. Acupuncture and related therapies for stress urinary incontinence: a protocol for systematic review and network meta-analysis. *Medicine*. 2020;99(28): 1-5.
16. O'Malley D, Smith V, Higgins A. Sexual aspects of problems in the postpartum and early parenthood (1st Year). *In Midwifery and Sexuality*. 2023;14(1): 163-173.
17. Djaali W, Abdurrohman K, Helianthi DR. Management of acupuncture as adjuvant therapy for in vitro fertilization. *Medical Acupuncture*. 2019;31(6): 361-365.

18. Zhu J, Arsovska B, Kozovska K, et al. Acupuncture and herbal treatment for human papillomavirus (HPV) and uterine myoma. *World Journal of Advanced Research and Reviews*. 2020;6(2): 166-169.
19. Stub T, Kristoffersen AE, Overvåg G, et al. Adverse effects in homeopathy. A systematic review and meta-analysis of observational studies. *Explore*. 2022;18(1): 114-128.
20. Mathie RT, Ramparsad N, Legg LA, et al. Randomised, double-blind, placebo-controlled trials of non-individualised homeopathic treatment: systematic review and meta-analysis. *Systematic review*. 2017;6(1): 63.
21. Duman NB, Koçak DY. Jinekolojik onkolojide tamamlayıcı ve alternatif uygulamalar. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2017;3(1): 61-9.
22. World Health Organization. *WHO global report on traditional and complementary medicine*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/312342> [Accessed: 17th November 2023].
23. Dossett ML, Yeh GY. Homeopathy use in the United States and implications for public health: a review. *Homeopathy*. 2018;107(01): 003-009.
24. Bülbül T. Cinsel fonksiyon bozukluklarında integratif tıp uygulamaları. *Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2017;26(3): 282-286.
25. Yakir M., Klein-Laansma CT, Kreitler S. A placebo-controlled double-blind randomized trial with individualized homeopathic treatment using a symptom cluster approach in women with premenstrual syndrome. *Homeopathy*. 2019;108(04): 256-269.
26. Gaertner K, Von Ammon K, Frei-Erb M. Individualized homeopathic treatment in women with recurrent cystitis: a retrospective case series. *Complementary medicine research*. 2020;27(3): 193-199.
27. Mahesh S, Habchi O, Vithoulkas G. Cervical intraepithelial neoplasia managed with classical homeopathy: a case report. *Integrative Medicine Reports*. 2022;1(1): 240-248.
28. Monir R, Shafei HF, Fouad S, et al. Clinical evaluation of selected homeopathic therapies for alleviating the symptoms of menopausal cases in women. *Comparative Clinical Pathology*. 2023;32(1): 109-115.
29. Marhenke T, Imhoff R. Die versorgung von sexuellen funktionsstörungen durch heilpraktiker in deutschland. *Sexuologie*. 2020;27(1): 33-40.
30. Ramanan VE, Sathyanandhan S. case report of idiopathic OAT syndrome, associated with necrospemia and hyposperma, reversed with individualized homeopathy. *Homeopathy*. 2022;111(04): 301-306.
31. Vilarinho S. Management of sexual problems: the approach of mindfulness. *Current opinion in psychiatry*. 2017;30(6): 402-408.
32. Blycker GR, Potenza MN. A mindful model of sexual health: A review and implications of the model for the treatment of individuals with compulsive sexual behavior disorder. *Journal of Behavioral Addictions*. 2018;7(4): 917-929.
33. Leahu DA, Delcea C. The effectiveness of a mindfulness program in treating premature ejaculation. *International Journal of Advanced Studies in Sexology*. 2022;4(1): 97-102.
34. Bilgiç G, Can Gurkan O. Kadın sağlığında mindfulness (bilinçli farkındalık) ve kullanım alanları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2021;1(14): 363-375.
35. Bossio JA, Basson R, Driscoll M, et al. Mindfulness-based group therapy for men with situational erectile dysfunction: A mixed-methods feasibility analysis and pilot study. *The Journal of sexual medicine*. 2018;15(10): 1478-1490.
36. Mize SJ. A review of mindfulness-based sex therapy interventions for sexual desire and arousal difficulties: From research to practice. *Current Sexual Health Reports*. 2015;7(1): 89-97.

37. Nejad SH, Bokaie M, Ardekani SMY. Effectiveness of sexual health counseling based on mindfulness approach on sexual satisfaction in women suffering from infertility: An RCT. *International Journal of Reproductive BioMedicine*. 2023;21(2): 147-158.
38. Sood R, Kuhle CL, Thielen JM, et al. Association of mindfulness with female sexual dysfunction. *Maturitas*. 2022;161(1): 27-32.
39. Saniei S, Fahami F, Samouei R, et al. Investigation of the effect of mindfulness on sexual desire and sexual satisfaction in primigravida pregnant women. *Journal of Education and Health Promotion*. 2022;26(11): 61.
40. Ismaeilzadeh N, Akbari B. Effectiveness of mindfulness-based cognitive therapy in sexual self-efficacy and marital satisfaction among couples with marital conflicts. *Avicenna Journal of Neuro Psycho Physiology*. 2020;7(1): 29-36.
41. Esteveo C. The role of yoga in inflammatory markers. *Brain, Behavior, & Immunity-Health*. 2022;20(1): 100421.
42. Demir Yıldırım A, Güngör Satılmış İ. The effects of yoga on pregnancy, stress, and anxiety in infertile individuals: a systematic review. *Holistic Nursing Practice*. 2022;36(5): 275-283.
43. Giannopapas V, Kitsos D, Tsogka A, et al. Sexual dysfunction therapeutic approaches in patients with multiple sclerosis: A systematic review. *Neurological Sciences*. 2023; 44(3): 873-880.
44. Setyani RA. Female sexual function index in perimenopause women after loving yoga intervention in yogyakarta. *Journal of Issues in Midwifery*. 2021;5(2): 58-66.
45. Brennen R, Lin KY, Denehy L, et al. The effect of pelvic floor muscle interventions on pelvic floor dysfunction after gynecological cancer treatment: a systematic review. *Physical Therapy*. 2020;100(8): 1357-1371.
46. Kaushik D, Shah PK, Mukherjee N, et al. Effects of yoga in men with prostate cancer on quality of life and immune response: a pilot randomized controlled trial. *Prostate cancer and prostatic diseases*. 2022; 25(3): 531-538.
47. Joshi AM, Veettil RA, Deshpande S. Role of yoga in the management of premature ejaculation. *The world journal of men's health*. 2020;38(4): 495.
48. Rohilla J, Jilowa CS, Tak P, et al. A comparative study of yoga with paroxetine for the treatment of premature ejaculation: A pilot study. *International Journal of Yoga*. 2020;13(3): 227.
49. Santiváñez-Acosta R, Tapia-López ELN, Santero M. Music Therapy in Pain and Anxiety Management during Labor: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Medicina (Kaunas)*. 2020;56(10):526.
50. Liang J, Tian X, Yang W. Application of music therapy in general surgical treatment. *BioMed Research International*. 2021;1(1): 1-4.
51. Micoogullari U, Kisa E, Celik O, et al. Nueva terapia conductual en el tratamiento de la eyaculación precoz adquirida: un estudio comparativo de escuchar música. *Archivos españoles de urología*. 2021; 74(5): 519-525.
52. Mohammadi E, AbdiShahshahani M, Noroozi M, et al. Improving sexual dysfunction through guided imagery and music (GIM): A clinical trial study. *Research Square*. 2022;2(1): 1-14.
53. Gorji N, Moeini R, Mozaffarpur SA. On the therapeutic applications of music therapy in Persian medicine. *Traditional and Integrative Medicine*. 2021;6(1): 41-54.
54. Qin Y. Effect of music therapy intervention on physical functions and mental health of patients with ankylosing spondylitis. *Psychiatry Danubina*. 2020;32(3-4): 403-410.
55. Mamoune S, Mener E, Chapron A, et al. Hypnotherapy and insomnia: A narrative review of the literature. *Complementary Therapies in Medicine*. 2022;65(1): 102805.
56. Babbar S, Oyarzabal AJ. The Application of Hypnosis in Obstetrics. *Clinical obstetrics and gynecology*. 2021;64(3): 635-647.
57. Arring NM, Lafferty CK, Clark PM, et al. The experience of women in a phase II trial of hypnosis and progressive muscle relaxation for body image: informing future research questions. *Journal of Psychosocial Oncology*. 2023;1(1): 1-11.

58. Johnson AK., Johnson AJ, Barton D, et al. Hypnotic relaxation therapy and sexual function in postmenopausal women: Results of a randomized clinical trial. *International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*. 2016;64(2): 213-224.
59. Kumalasari RD, Tamtomo DG, Prasetya H. Hypnosis and dyspareunia: a meta-analysis. *Indonesian Journal of Medicine*. 2020; 5(04): 291-298.
60. Kapuśniak NE, Piegza M. Persistent genital arousal disorder- the present knowledge. Zespół przetrwałego pobudzenia genitalnego– aktualny stan wiedzy. *Psychiatria polska*. 2022;56(6): 1203–1219.
61. Raveendran AV, Agarwal A. Premature ejaculation-current concepts in the management: A narrative review. *International journal of reproductive biomedicine*. 2021;19(1): 5.
62. Kondo K, Noonan KM, Freeman M. et al. Efficacy of biofeedback for medical conditions: an evidence map. *Journal of General Internal Medicine*. 2019;34(1): 2883–2893.
63. Aalaie B, Tavana B, Rezasoltani Z, et al. Biofeedback versus electrical stimulation for sexual dysfunction: a randomized clinical trial. *International urogynecology journal*. 2021;32(5): 1195–1203.
64. Zhong F, Miao W, Yu Z, et al. Clinical effect of electrical stimulation biofeedback therapy combined with pelvic floor functional exercise on postpartum pelvic organ prolapse. *American journal of translational research*. 2021;13(6): 6629-6637.
65. Stanton AM, Kirakosian N. The role of biofeedback in the treatment of sexual dysfunction. *Current Sexual Health Reports*. 2020; 12(1): 49–55.
66. Yılmaz AH, Cinislioglu AE, Demirdöğen SO, et al. Efficacy of combination therapy with biofeedback and dapoxetine in lifelong premature ejaculation treatment: a prospective randomized study. *International urology and nephrology*. 2022;54(11): 2813–2818.
67. Cai DC, Chen CY, Lo TY. Foot Reflexology: Recent Research Trends and Prospects. *Healthcare*. 2023;11(1): 1-18.
68. Whatley J, Perkins J, Samuel C. 'Reflexology: Exploring the mechanism of action'. *Complementary therapies in clinical practice*. 2022; 48(1): 101606.
69. Javadivala Z, Merghati-Khoei E, Asghari Jafarabadi, et al. Efficacy of pharmacological and non-pharmacological interventions on low sexual interest/arousal of peri and post-menopausal women: a meta-analysis. *Sexual and Relationship Therapy*. 2019;34(2): 242-270.
70. Gozuyesil E, Baser M. The effect of foot reflexology applied to women aged between 40 and 60 on vasomotor complaints and quality of life. *Complementary therapies in clinical practice*. 2016;24(1): 78-85.
71. Gökbulut N, Bal Z, Uçar T. The effect of foot massage applied to turkish women living in rural areas on sexual distress and sexual self-confidence: a randomized controlled study. *Complementary medicine research*. 2023;30(1): 11–18.
72. Zeidabadinejad S, Mangolian Shahrabaki P, Dehghan M. Effect of foot reflexology on sexual function of patients under hemodialysis: a randomized parallel controlled clinical trial. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*. 2021;1(1): 1-11.
73. Chen SR, Hou WH, Lai JN, et al. Effects of acupressure on anxiety: a systematic review and meta-analysis. *Journal of integrative and complementary medicine*. 2022;28(1): 25-35.
74. İster ED, Karaca T. Türkiyede akupresur uygulanarak yapılan hemşirelik tezlerinin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Holistik Sağlık Dergisi*. 2019;2(1): 22-31.
75. Mehta P, Dhapte V, Kadam S, et al. Contemporary acupressure therapy: Adroit cure for painless recovery of therapeutic ailments. *Journal of Traditional and complementary medicine*. 2017;7(2): 251-263.
76. Bay R, Ahmadi K, Fathi-Ashtiani A, et al. The effect of intervention with acupressure therapy on improving overall male sexual performance. *Journal of Pharmaceutical Research International*. 2019; 30(3): 1-8.
77. Johnson A, Roberts L, Elkins G. Complementary and alternative medicine for menopause. *Journal of evidence-based integrative Medicine*. 2019;24(1): 1-14.

78. Teskereci G, Özerli A. Menopozda semptom yönetiminde aromaterapi: literatür derleme. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. 2021;11(3): 411-419.
79. Halder D, Barik BB, Dasgupta RK, et al. Aromatherapy: An art of healing. *Indian Research Journal of Pharmacy and Science*. 2018;5(3): 1540-1558.
80. Sharifipour F, Heydarpour S, Salari N. Comparison of aromatherapy with citrus aurantium and lavender on sexual satisfaction in breastfeeding women: a randomized controlled trial. *Breastfeeding medicine : the official journal of the Academy of Breastfeeding Medicine*. 2023;18(1): 23–29.
81. Windarti Y, Anggraini FD, Novianti H. The effect of lavender aromatherapy on the incidence of dyspareunia in postpartum mothers. *Bali Medical Journal*. 2023;12(2): 1316-1319.
82. Malakouti J, Jabbari F, Jafarabadi M, et al. The impact of ginkgo biloba tablet and aromatherapy inhaler combination on sexual function in females during the postmenopausal period: A double-blind randomized controlled trial. *International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences*. 2017;5(2): 129-136.
83. Khadivzadeh T, Najafi MN, Ghazanfarpour M, et al. Aromatherapy for sexual problems in menopausal women: a systematic review and meta-analysis. *Journal of menopausal medicine*. 2018;24(1): 56-61.
84. Dyer NL, Baldwin AL, Rand WL. A large-scale effectiveness trial of reiki for physical and psychological health. *The Journal of Alternative and Complementary Medicine*. 2019;25(12): 1156-1162.
85. Koçoğlu F, Zincir H. The effect of reiki on pain, fatigue, and quality of life in adolescents with dysmenorrhea. *Holistic Nursing Practice*. 2021;35(6): 306-314.
86. Amarello MM, Castellanos MEB, Souza KMJD. Reiki therapy in the Unified Health System: meanings and experiences in integral health care. *Revista brasileira de enfermagem*. 2021;74(1): 1-7.
87. Baldwin AL, Vitale A, Brownell E, et al. Effects of Reiki on pain, anxiety, and blood pressure in patients undergoing knee replacement: a pilot Study. *Holistic nursing practice*. 2017;31(2): 80-89.
88. Hikmet Yeşil F. Reiki uygulamasının menopoz semptomlarına etkisi. mersin üniversitesi (*Yüksek Lisans Tezi*). Mersin; 2021.
89. O'Mathúna DP. Therapeutic touch for healing acute wounds. *Cochrane Database of Systematic Reviews*. 2016;5(1): 1-22.
90. Bağcı H, Cinar Yucel S. A Systematic review of the studies about therapeutic touch after the year of 2000. *International Journal of Caring Sciences*. 2020;13(1): 231-241.
91. Krieger, D. *Accepting your power to heal, the personal practice of therapeutic touch*. Santa Fe: Bear & Co; 1993. p. 46–57.
92. Krieger D. Therapeutic touch: The imprimatur of nursing. *The American journal of nursing*. 1975;75(5): 784–787.
93. Senderovich H, Ip ML, Berall A, et al. Therapeutic touch® in a geriatric palliative care unit—a retrospective review. *Complementary therapies in clinical practice*. 2016;24: 134-138.
94. Matourypour P, Vanaki Z, Zare Z, et al. Investigating the effect of therapeutic touch on the intensity of acute chemotherapy-induced vomiting in breast cancer women under chemotherapy. *Iranian journal of nursing and midwifery research*. 2016;21(3): 255-260.
95. Töre FK. Menopozal kadınlarda terapötik dokunma ve müzik dinletisinin uyku kalitesi, menopozal semptomlar ve yaşam kalitesine etkisi etkisi. İnönü Üniversitesi (*Doktora tezi*). Malatya; 2022.

BÖLÜM 17

METASEKS CİNSEL TERAPİ

Cem KEÇE¹

GİRİŞ

Geleneksel cinsel terapi yaklaşımları, insanların cinsel sorunlarının üstesinden gelmelerine yardımcı olmak için neyin yanlış gittiğini bulma ve bunu tedavi etme amacını taşıyan işlev bozukluğu modelini esas almıştır. Ancak bu yaklaşımlar cinselliğin karmaşık ve çok boyutlu doğasındaki önemli bilgileri göz ardı etmektedir. Cinsel davranışlar sadece fiziksel bir eylem değildir; kim olduğumuzun ve bir ilişkide neler olup bittiğinin de bir yansımasıdır. Fiziksel tepkiselliğe ve otomatik cinsel davranış performansına yönelik popüler ilgi, sağlıklı ve tatmin edici seksi baltalayan mükemmeliyetçilik, performans kaygısı ve yetersizlik korkularına odaklanmaya yol açar.

Seks her partner için benzersiz anlamlara sahiptir; çiftlerin bireysel özellikleri ve ilişkilerinin dinamiklerini anlamadan sadece tekniklere ve davranışsal hedeflere odaklanan cinsel terapi yaklaşımı, mevcut sorunlar için kalıcı çözümleri olan bir tedavi olmaktan çok, semptomları hafifleten ya da geçici olarak baskılayan bir tür pansumandan öteye geçemez, dahası sorunların tekrarı ve hayal kırıklığı için zemin hazırlayabilir.

Cinsel sorunlar ve ilişkisel sorunlar insan gelişiminin doğasında vardır ve birbirleriyle döngüsel bir ilişki içindedir. Diğer bir ifadeyle, cinsel sorunlar ilişki so-

¹ Yazar & Psikoterapist & Eğitimci, Cinsel Terapist & Evlilik Terapisti, Cinsel Sağlık Dernekleri Federasyonu (CİSEF) Başkanı, Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği (CİSED) ve Psikoterapi ve Psikoterapistler Derneği (PSİKODER) Kurucu Başkanı, Uluslararası Entegratif Kognitif Psikoterapi Enstitüsü (IICPI), ayavarcem@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5376-3691

KAYNAKLAR

1. Keçe C. Yatak Efsaneleri (3. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2019.
2. Keçe C. Erkeğin Cinsel Yaşamı (2. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2020.
3. Keçe C. Boşalma Orgazm ve Cinsel Doyum (10. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
4. Keçe C. Cinselliğin Dayanılmaz Ağırlığı (11. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
5. Keçe C. Erken Boşalmanın Üstesinden Gelmek (11. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
6. Keçe C. Vajinismusun Üstesinden Gelmek (14. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
7. Keçe C. Kadının Cinsel Yaşamı (5. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2023.
8. Keçe C, Akalın Z. İktidarsızlık (2. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2018.
9. Keçe C, Coşar F. Güzel Sevişme Sanatı ve Kadim Seks Sırları (2. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2023.
10. Keçe C, Çelik YY. On Adımda Erken Boşalma Tedavisi (8. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
11. Keçe C, Güngör S. On Adımda Vajinismus Tedavisi (20. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
12. Keçe C, Coşar F, Özdemir AA. Kadının Cinselliği ve Kadın Cinsel İşlev Bozuklukları (4. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
13. Keçe C, Coşar F, Özdemir AA. Vajinismus ve Disparoni. Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
14. Keçe C, Coşar F, Çelik O. Erken Boşalma ve Taocu Seks. Ankara: Pusula Yayınevi; 2022.
15. Keçe C, Coşar F, Özdemir AA. Aşkın Seks Cinsel Terapi Yaklaşımı. (1. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2021.
16. Keçe C, Coşar F, Özdemir AA, Çelik O. MetaSeks Cinsel Terapi (2. Baskı). Ankara: Pusula Yayınevi; 2023.

BÖLÜM 18

SAĞLIK KURULUŞLARINDA CİNSEL SAĞLIK HİZMETLERİ / CİNSEL EĞİTİM VE DANIŞMANLIK

Barış KAYA¹

GİRİŞ

Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CS/ÜS) hizmetleri, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini rahatça kullanabilme imkânı sunan en önemli araçlardan biridir (1). Ancak, toplumların sahip oldukları kendilerine has inanç ve değer kalıpları ile siyasal, sosyal ve ekonomik yapılarının, üreme ve cinsel yaşama ilişkin süreci etkileyerek, bireylerin özgürlüklerini kısıtlayabileceği, hatta zarar verebileceği ve bu durumun da kişinin cinsel hayatında çeşitli sorunlara yol açabileceği görülebilecektir (2,3,4). Bu doğrultuda, CS/ÜS hizmetlerine erişim sürdürülebilir kalkınma için küresel amaçlardan beşincisi olan; Toplumsal Cinsiyet Eşitliği'nin alt amaçlarından biri olarak: “Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı Pekin Eylem Platformu ve bunları gözden geçirme konferans sonuç çıktılarına uygun olarak cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarına evrensel erişimin sağlanması” tanımlanmıştır (1).

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA, 2020) CS/ÜS hizmetlerine evrensel erişimi ölçmeyi hedefleyen bileşenleri; “ Anne Sağlığı Hizmetleri (Gebelik hizmetleri, Hayat kurtaran ürünler, İstemli gebelik sonlandırmanın yasal statüsü, Düşük sonrası bakım), Kontrasepsiyon ve Aile Planlaması (Kontrasepsiyon, Kontraseptif hizmetlerde rıza, Acil kontrasepsiyon), Kapsamlı Cinsellik Eğitimi ve Bilgilendirmesi (Kapsamlı cinsellik eğitimi ve bilgilerinin yasal çerçevesi, Kapsamlı cinsellik eğitimi ve bilgileri müfredatı) ve Cinsel Sağlık ve Esenlik (HIV

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, baris.kaya@giresun.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8469-4641

SONUÇ

Üreme sağlığı, doğumdan ölüme kadar her yaştaki kadın ve erkekleri ilgilendiren bir kavramdır. Toplumun genel sağlık düzeyi, toplumun ekonomik düzeyi, sağlık hizmetlerinin yaygınlığı ve niteliği, sağlık sistemi ve finans modeli, sağlık insan gücünün sayısı ve dağılımı, sağlık hizmetlerini kullanım, ülkede izlenen nüfus politikaları, kadının toplumdaki statüsü ve toplumsal cinsiyet eşitliği, poligami oranı, cinsel eğilimler, gelenek, görenek ve inanışlar, toplumun genel eğitim düzeyi gibi yalnızca biyolojik değil aynı zamanda sosyal etmenlerde üreme sağlığı düzeyini etkilemektedir.

Cinsel sağlık hizmetlerinin planlanmasında ulusal düzeyde üreme sağlığı ölçütleri ile uluslararası politikalara uyumlu hedefler belirlenerek, hedefe yönelik koruyucu, tedavi edici ve rehabilitasyon hizmetleri holistik yaklaşım çerçevesinde sunulmalıdır. Sağlık kuruluşlarında cinsel sağlık hizmetlerinin sunumu kadar, bireylerin verilen hizmetlere katılımı toplumun sağlık düzeyini artırmada oldukça önemlidir. Sağlık kuruluşlarında verilen hizmetlerden bireylerin haberdar olması, hizmet alımına yönelik farkındalıklarının oluşması, kendi sağlığından sorumlu olma bilinci doğrultusunda olumlu tutum geliştirebilmesi etkin üreme sağlığı hizmet alımını artıracaktır. Bu doğrultuda planlanan halk sağlığı hizmetleri sağlık hizmeti alımına başvuru oranını artıran, bilinçli bir toplum oluşturma yönünde olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Küresel Amaçlar 2020. (16/05/2023 tarihinde <https://www.kureselamaclar.org/> adresinden ulaşılmıştır).
2. Sert G. Üreme Haklarının Yasal Temelleri ve Etik Değerlendirme. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Yukarı Deniz Yayınları, Ege Reklam ve Basım Sanatları Ltd. Şti; 2013. p. 1-179.
3. Sert G. Vakalarla Türkiye'de Üreme Hakları. İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı, Turap Tanıtım Yayınları; 2012. p. 1-70.
4. Özcan M, Ergin BA, Acar Z. Sexual and reproductive rights in Turkey: An overview. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2013;26:122-136.
5. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü 2019. 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
6. TÜBİTAK. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 2018. Ankara
7. World Health Organization (WHO). 2020. Q&A: Conception / Family Planning and COVID-19. (11/06/2023 tarihinde <https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/contraception-family-planning-and-covid-19> adresinden ulaşılmıştır).
8. Pandemi Öncesi ve Sırasında Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hizmetleri İzleme Raporu (16/05/2023 tarihinde <https://cisuplatform.org.tr/wp-content/uploads/2020/11/Pandemi-Oncesi-ve-Sirasinda-Turkiyede-CSUS-Hizmetleri-Izleme-Raporu-9.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
9. T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Genel Müdürlüğü. 2010. Cinsel Sağlık Ve Üreme Sağlığı Sağlık Sektörü İçin Ulusal Stratejik Eylem Planı 2005-2015. p.1- 61.

10. Arı S, Öngel K, Kişioğlu AN. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi asistanları ve son sınıf öğrencilerinin üreme sağlığı hakkındaki bilgilerinin incelenmesi. *Smyrna Tıp Dergisi*.2012; 2, 7-11.
11. Akın A, Türkçelik E. Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması. Ankara: Elma Teknik Basım Matbacılık; 2018. p. 155.
12. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor. Ankara: 2014; p.7- 11.
13. Bayram DV, Balçı E. Adolesan dönemde üreme sağlığı, cinsellik ve cinsel eğitimin önemi. *Turkish Studies*. 2018; 13(4): 1423-1448. doi:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13152>.
14. Inter-agency Working Group on Reproductive Health in Crises. Inter-agency Field Manual on Reproductive Health in Humanitarian Settings. (10/06/2023 tarihinde <https://iawg.wpen-gine.com/wpcontent/uploads/2019/07/IAFM-English.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
15. Aşçı Ö, Gökdemir F. Etik yönleriyle üreme hakları ve cinsel haklar. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2017;3(3):151-62.
16. Sağlık Hizmet Sunucularının Basamaklandırılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete Tarih: 10 Şubat 2022, Resmi Gazete Sayı: 31746.
17. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başkanlığı.(14/06/2023 tarihinde <https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/tr/kadin-ve-ureme-sagligi-programlari/kadin-ve-ureme-sagligi-programlari.html> adresinden ulaşılmıştır).
18. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (20/05/2023 tarihinde <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/birimler.html> adresinden ulaşılmıştır).
19. Öztekin Z (ed.), Halk Sağlığı Kuramları ve Uygulamaları. Ankara: Bireklam Arısı; 2020. p.544-550.
20. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliğinde, Resmi Gazete Tarih: 25 Mayıs 2018, Resmi Gazete Sayı: 30431.
21. Toplum Sağlığı Merkezi ve Bağlı Birimler Yönetmeliğinde, Resmi Gazete Tarih: 05 Şubat 2015, Resmi Gazete Sayı: 29258.
22. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (11/06/2023 tarihinde https://ekutuphane.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Bebek_Cocuk_Ergen_Izlem_Protokolleri_2018.pdf adresinden ulaşılmıştır).
23. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Sağlıklı Hayat Merkezi. (23/05/2023 tarihinde https://shm.saglik.gov.tr/images/SHM_Yeni/kanser_danismanligi/KETEM_Personeli_Is_Akis_Semasi.pdf adresinden ulaşılmıştır).
24. Özkan S, Keskinçelik B, Gültekin M, et al. Ulusal Kanser Kontrol Planı 2013 – 2018, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı, 2018.
25. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kadın ve Üreme Sağlığı Dairesi Başkanlığı. (10/06/2023 tarihinde <https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/tr/kadin-ureme-sagligi-rehberler.html> adresinden ulaşılmıştır).
26. Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD). (27/04/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/> adresinden ulaşılmıştır).
27. Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik. (11/06/2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?Mevzuat-No=20085&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).
28. Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliği, Resmi Gazete Tarihi: 24.03.2013 Resmi Gazete Sayısı: 28591
29. Topuz Ş, Gönenç İM. Doğum Sonu Dönem ve Cinsel Sağlık. İstanbul: Nobel tıp Kitabevleri; 2019. p.197-202.
30. World Health Organization. Sexual Health 2002. (11/05/2023 tarihinde <http://www.who.int/reproductive-health/gender/sexualhealth.html> adresinden ulaşılmıştır).
31. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı, Cinsellik ve Cinsel Eğitim. 2011. (18/05/2023 tarihinde <https://www.tapv.org.tr/wpcontent/uploads/2019/06/Cinsellik-ve-Cinsel-E%C4%9Fitim-Konferans-Kitab%C4%B1.pdf> adresinden ulaşılmıştır).

BÖLÜM 19

ACİL VE AFET DURUMLARINDA CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞI

Emine BARAN DENİZ¹

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler'in düzenlediği Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı 1994 yılında Kahire'de yapıldığında, katılan 179 ülke, nüfus meselelerinde kadınların çıkarlarının gözetilmesinin temel gereklilik olduğunu vurgulayan, cinsel sağlık ve üreme sağlığı (CSÜS) ile üreme hakları kavramlarını ortaya koyan Eylem Programını fikir birliği ile kabul etmişlerdir (1). Aradan geçen yaklaşık 30 yıl boyunca, CSÜS haklarının tanınması ve geliştirilmesinin gerekliliği artarak devam etmektedir (2).

2015 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini (SKH), 2030 yılına kadar yoksulluğu sona erdirmeye, gezegeni koruma ve tüm insanların barış içinde refahtan yararlanmasını sağlama amacıyla hayata geçirmiştir (3).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde gündem büyük ölçüde eşitlik üzerindedir. "Ülkeler içinde ve arasında artan eşitsizlikler", "fırsat, zenginlik ve güç eşitsizlikleri" ile birlikte kalıcı "toplumsal cinsiyet eşitsizliği" bugün dünyanın karşı karşıya kaldığı "engin sorunlar" olarak kabul edilmektedir. Eşitsizlikler ve ayrımcılık, mücadele zorunluluğu olan o kadar temel sorunlardır ki, 2030 Gündeminde yer alan 17 hedef içerisinde açıkça bu konuya odaklanan iki hedef bulunmaktadır (4).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD., eminibaran@yahoo.com ,
ORCID iD: 0000-0002-0865-0660

Sonuç olarak, CSÜS hizmetleri insan hakkı hizmetler olduğundan acil ve afet durumları da dahil kimseyi geride bırakmadan, sürekli ve uygun bir şekilde sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

1. United Nations. *International Conference on Population and Development Programme of Action*. New York: United Nations; 1994. (14/07/2023 tarihinde <https://www.unfpa.org/events/international-conference-population-and-development-icpd> adresinden ulaşılmıştır).
2. Türmen T, Akın A. *Türkiye'de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Durum Analizi Raporu*. İstanbul: Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Platformu; Nisan 2021.
3. Yüksel-Kaptanoğlu İ, Koyuncu Y, Barkçin EM. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Açısından Hangi Kadınlar Geride Kalıyor? İsmet Koç (ed). *Üreme Sağlığı Konularında Tematik Analizler 1993-2018 içinde*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü; 2022. p. 186.
4. United Nations System Shared Framework for Action. Executive Summary. Leaving No One Behind: Equality and Non-Discrimination at the Heart of Sustainable Development. New York; United Nations, 2017. p.3-4. (16/07/2023 tarihinde https://unsceb.org/sites/default/files/imported_files/CEB%20equality%20framework-A4-web-rev3.pdf adresinden ulaşılmıştır).
5. United Nations. *Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls*. (16/07/2023 tarihinde <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/> adresinden ulaşılmıştır).
6. Altındaş KH. Afet ve afet tıbbi ile ilgili temel kavramlar. Altındaş KH (ed). *Acil ve Afet Durumlarında Sağlık Yönetimi içinde*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2013. p. 13-15.
7. Emergency Events Database. The Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. <https://www.emdat.be/>
8. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri. (15/07/2023 tarihinde https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf adresinden ulaşılmıştır).
9. International Planned Parenthood Federation. *Sexual rights: an IPPF declaration*. (19/07/2023 tarihinde https://www.ippf.org/sites/default/files/sexualrightsippfdeclaration_1.pdf
10. World Health Organization. *Sexual And Reproductive Health. Disaster Risk Management for Health Fact Sheets Global Platform May 2011*. (14/07/2023 tarihinde https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/publications/information-sheet-sexual-and-reproductive-health57c1626c-316c-46d7-ba3a-ce5f90ca45c5.pdf?sfvrsn=68f463e7_1&download=true adresinden ulaşılmıştır).
11. Balcı E. Afetlerde Duyarlı Gruplar. Okyay P, Öntaş E (eds). *Afetler ve Halk Sağlığı* içinde. Ankara; Hipokrat Yayıncılık; 2023. p. 11-8.
12. World Health Organization. Sexual health definitions. (22/07/2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2 adresinden ulaşılmıştır).
13. Bahar- Özvarış Ş, Akın A. Üreme Sağlığı. Güler Ç, Akın L (ed). *Halk Sağlığı Temel Bilgiler* içinde. Ankara; Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2012. p. 235
14. Bahar- Özvarış Ş, Akın A. Toplumsal cinsiyet (gender) kavramı ve sağlığa etkileri. Güler Ç, Akın L (ed.). *Halk Sağlığı Temel Bilgiler* içinde. Ankara; Hacettepe Üniversitesi Yayınları; 2012. p. 220
15. Dedeoğlu N. Afetler: Tanımlar, Kavramlar, Sınıflamalar. Okyay P, Öntaş E (ed). *Afetler ve Halk Sağlığı* içinde. Ankara; Hipokrat Yayıncılık; 2023. p. 8-10
16. Resmi Gazete. *Geçici Koruma Yönetmeliği*. (14/07/2023 tarihinde (22/07/2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
17. Resmi Gazete. *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun*. (14/07/2023 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm> adresinden ulaşılmıştır).

18. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*. (19/07/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlu-gu> adresinden ulaşılmıştır).
19. Akdur R. Afetlere hazırlık ve afet yönetimi. *Ankara Deontoloji Dergisi*. 2000;7: 8-13.
20. Akdur R. *Afetler ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri*. Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3 21. Yüzyılda Türkiye 25-27 Ocak 2000. Ankara; Ankara Üniversitesi Basımevi: 2000.
21. World Health Organization. *World Health Statistics 2022: Monitoring health for the sustainable development goals*. Geneva: World Health Organization; 2022. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
22. International Planned Parenthood Federation. *COVID-19 pandemic cuts access to sexual and reproductive healthcare for women around the World 9 April 2020*. (24/07/2023 tarihinde <https://www.ippf.org/news/covid-19-pandemic-cuts-access-sexual-and-reproductive-healthcare-women-around-world> adresinden ulaşılmıştır).
23. United Nations Development Programme. *Gender Based Violence and COVID 19 Brief 2020*. (25/07/2023 tarihinde https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/undp-gender-GBV_and_COVID-19_0.pdf adresinden ulaşılmıştır).
24. T.C. Sağlık Bakanlığı. *2020 Sağlık İstatistikleri Yıllığı*. Ankara; T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü; 2022.
25. Türkiye Körler Federasyonu. *COVID-19 Pandemisinde Engelli Kadınlara Yönelik Hak İhlalleri*. Ankara; Türkiye Körler Federasyonu: 2020.
26. Sosyo Politik Saha Araştırması Merkezi. *COVID-19 Karantinasından Kadının Etkilenimi ile Kadın ve Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Türkiye Araştırma Raporu Nisan 2020*. (25/07/2023 tarihinde <https://sahamerkezi.org/wp-content/uploads/2020/04/kad%C4%B1n-covid-ek.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
27. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. *Türkiye Deprem Tehlike Haritası 2018*. (24/07/2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> adresinden ulaşılmıştır).
28. Çebi E, Çöl M. *Acil Durumlar ve Afetlerde Halk Sağlığı Hizmetleri*. Ankara; Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları: 476; Ağustos 2023. (26/07/2023 tarihinde <http://halksaglik.medicine.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/656/2023/08/Acil-Durumlar-ve-Afetlerde-Halk-Sagligi-Hizmetleri.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
29. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Platformu. *Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Bilgi Notu*. (26/07/2023 tarihinde <https://cisuplatform.org.tr/wp-content/uploads/2023/08/Afetlerde-cinsel-saglik-ve-ureme-sagligi.pdf-1.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
30. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği. *6 Şubat 2023 Depremleri Üçüncü Saha Raporu*. (26/07/2023 tarihinde <https://hasuder.org/Dokumanlar/EkIndir/fd603927-a389-a219-d620-3a0b3590822b> adresinden ulaşılmıştır).
31. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. Türkiye Depremi Durum Raporu 6. (27/07/2023 tarihinde https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/206_turkiye_sitre6_tr_0.pdf adresinden ulaşılmıştır).
32. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Türkiye Ofisi. *Asgari Sağlık Hizmet Paketi (MISP) Kriz Durumlarında Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) için: Uzaktan Öğrenme Modülü*. İstanbul; UNFPA: Haziran 2019.
33. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisi. *Afetlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı için Asgari Sağlık Hizmet Paketi (MISP) Eğitim Programı 19 Eylül 2017*. (28/07/2023 tarihinde <https://turkiye.unfpa.org/tr/news/afetlerde-cinsel-sa%C4%9F%C4%B1k-ve-%C3%BCreme-sa%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1-i%C3%A7in-asgari-sa%C4%9F%C4%B1k-hizmet-paketi-misp-e%C4%9Fitim-program%C4%B1> adresinden ulaşılmıştır).
34. Myers A, Sami S, Onyango M A, et al. Facilitators and barriers in implementing the Minimum Initial Services Package (MISP) for reproductive health in Nepal post-earthquake. *Conflict and health*. 2018; 12(1): 1-9. (28/07/2023 tarihinde <https://conflictandhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13031-018-0170-0> adresinden ulaşılmıştır).

35. Günay T. Pandemi Döneminde Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet. Okyay P, Günay T (ed) *Pandemi Dönemlerinde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) Hizmetleri: Toplum Temelli Hizmetler İçin Rehber* içinde. İstanbul; Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Platformu: Şubat 2021. s. 91
36. UNAIDS. *HIV In Humanitarian Emergencies Information Note 2015*. (29/07/2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/566961609.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
37. Günay T. Pandemi Döneminde Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonların Kontrolü. Okyay P, Günay T (ed) *Pandemi Dönemlerinde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı (CSÜS) Hizmetleri: Toplum Temelli Hizmetler İçin Rehber* içinde. İstanbul; Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları Platformu: Şubat 2021. s. 98
38. Zeid S, Bustreo F, Barakat MT, et al. For every woman, every child, everywhere: a universal agenda for the health of women, children, and adolescents. *The Lancet*. 2015;385(9981): 1919-1920.
39. WHO. *Abortion Key facts 25 November 2021*. (29/07/2023 tarihinde <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abortion> adresinden ulaşılmıştır).
40. The Inter-agency Working Group on Reproductive Health in Crises. *Inter-agency Field Manual on Reproductive Health in Humanitarian Settings 2010 Revision for Field Review*. (29/07/2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4c187e5b6.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
41. Ahmed S, Li Q, Liu L, et al. Maternal deaths averted by contraceptive use: an analysis of 172 countries. *The Lancet*. 2012;380(9837): 111-125.

BÖLÜM 20

CİNSELLİĞİ İFADE ETME AKTİVİTESİ İLE İLGİLİ HEMŞİRELİK TANILARI

Papatya KARAKURT¹

GİRİŞ

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı, insanların ve toplumun yaşam kalitesi için çok önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) cinsel sağlığı, yalnızca hastalık ve zararın olmaması anlamına gelmeyen, “cinsellikle ilgili olarak fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal bir iyilik hali” olarak tanımlar (1-3). Cinsel yaşam; duygusal değişimlerden, cinsellik konusundaki mitlerden, cinsel işlev bozukluklarından etkilenmektedir (4). Hemşirelik bakımında bütüncül bir bakım yaklaşımı benimsendiğinden cinselliği etkileyen faktörlerin, hasta bireye verilen bakımı nasıl etkileyeceğinin anlaşılması büyük önem taşımaktadır (5).

Cinsel sağlık, cinsel sağlıkla ilgili önemli davranışların ve sonuçların altında yatan geniş bir cinsellik değerlendirmesi yapılmadan tanımlanamaz, anlaşılabilir veya işlevsel hale getirilemez. Cinsellik kavramı, bireyin düşüncelerinde, fantezilerinde, arzularında, inançlarında, tutumlarında, değerlerinde, davranışlarında, uygulamalarında, rollerinde ve ilişkilerinde deneyimlenir ve ifade edilir. Cinsellik kavramı bu boyutların bütününe içerebilse de bu bütün her zaman yaşanmaz veya ifade edilmez. Cinsellik biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomik, politik, kültürel, yasal, tarihi, dini ve manevi faktörlerin birbiriyle etkileşimiyle etkilenir (6). Bu nedenle hemşirenin sağlıklı/hasta bireye bakım verirken bireyi bütüncül olarak değerlendirmesi gerekmektedir.

¹ Prof. Dr., Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, pkarakurt@erzincan.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0330-9807

SONUÇ

Cinselliği ifade etme, bireyin iyilik halini sürdürmesi açısından önemlidir, fakat bu durumun nasıl yönetildiği, bireyin yaşadığı kültür ve topluma bağlı olarak değişmektedir (5). Cinsel sağlığın değerlendirilmesi genel sağlık değerlendirilmesinin ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Hemşire, sağlıklı/hasta bireyin genel sağlık durumunu değerlendirirken cinselliği ifade etme aktivitesini de etkin iletişim yöntemlerini kullanarak değerlendirmelidir (3).

Cinsel sağlığı değerlendirmek için geliştirilmiş klinik rehberlerin yanı sıra, özellikle cinsel işlev sorunlarını taramak amacıyla da geliştirilmiş birçok ölçme aracı bulunmaktadır (3). Hemşire bu ölçme araçlarını etkili iletişim yöntemleri ile kullanarak sağlıklı/hasta bireyin cinsel sağlıkla ilgili sorunlarını saptayıp gerekli olan girişimleri uygular ve değerlendirmelerini yapmalıdır. Ayrıca klinik rehberler kullanarak bireylerin sağlığını koruma ve yaşam kalitelerini artırmaya yönelik girişimlerde de bulunmalıdırlar.

KAYNAKLAR

1. Gianotten, W.L., Polona Mivšek, A., Geuens, S. Various Sexual Consequences of Interventions in Midwifery Practice. In: Geuens, S., Polona Mivšek, A., Gianotten, W. (eds) *Midwifery and Sexuality*. Springer, Cham.2023:335-343. https://doi.org/10.1007/978-3-031-18432-1_28.
2. Lu HJ. Sexual desire of women with fast and slow life history throughout the ovulatory cycle. *Evolutionary Psychology*. 2023;1–11. DOI: 10.1177/14747049221148695.
3. Gölbaşı Z, Duman FN. Cinsel Sağlık. Karagözoğlu Ş, Demiray A, Doğan P. (Eds.). *Temel Hemşirelik Uygulama İçin Esaslar*. İçinde. Ankara:Ankara Nobel Tıp Kitabevleri;2023. ss:1133-1148.
4. Esen C. Gebe Eğitimi. Pektekin Ç, Akın S. (Eds.). *Sağlık Bilimlerinde Eğitim* içinde. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri; 2020.ss:175-198.
5. Acaroğlu R, Turan N. Cinselliği ifade etme. *Roper, Logan, Tierney Modelinin Uygulamada Kullanılması*. Karen Holland. (Acaroğlu R, Şendir M, Kaya N. Çev. Eds.) İstanbul:Nobel Tıp Kitabevleri;2021. ss:385-435.
6. World Health Organisation. *Sexual health*. 2020. <https://www.who.int/teams/sexual-and-reproductive-health-and-research/key-areas-of-work/sexual-health/defining-sexual-health>. [Erişim tarihi:21/04/2023]
7. Volpe E, Wertheimer J. Exploring Sexuality Attitudes and Knowledge in Nursing: An Education Program. Doctor of Philosophy in Clinical Sexology, Florida;2004.
8. Karakoyunlu FB, Öncel S. Cinsel fonksiyon bozukluklarında kadına ait hemşirelik bakım süreci örneği. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2009;12(3): 82-92.
9. Duman NB, Koçak DY, Yılmazel G. Kadınlarda cinsel işlev bozuklukları ve temel hemşirelik yaklaşımları. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2015;1(2):35-41.
10. Fişkin G, Kızılkaya Beji N. Cinsel fonksiyonun değerlendirilmesi ve hemşirenin rolü. *Androloji Bülteni*. 2014; 16(56): 73-76.
11. Mick JM. Sexuality Assessment: 10 Strategies for Improvement. *Clinical Journal of Oncology Nursing*. 2007;11(5):671-675.
12. Ayaz S. Sexuality and nursing process: A literature review. *Sex Disabil*. 2013;31:3–12.

13. Ören EDT, Ertem G. Cinsellik ve Cinsel Sağlık Kara Kaşıkçı M, Akın E. (Eds.). *Hemşirelik Esasları* içinde. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri;2021.ss:432-448.
14. Magnan MA, Reynolds KE, Galvin EA. Barriers to Addressing Patient Sexuality in Nursing Practice. *Dermatology Nursing*. 2006;18(5):448-454.
15. Melo AS, Carvalho EC, Pelá NTR. Proposed revisions for the nursing diagnoses sexual dysfunction and ineffective sexuality patterns. *International Journal of Nursing Terminologies and Classifications*. 2007;18(4):150-155.
16. Ozan YD, Duman M, Çiçek Ö. Nursing students' experiences on assessing the sexuality of patients: mixed method study. *Sexuality and Disability*. 2019;37:613-623 <https://doi.org/10.1007/s11195-019-09567-6>.
17. Reis MJ, Baena de Moraes Lopes MH, Higa R. et al. (2010). Nursing care of women who suffered sexual violence. *Rev. Latino-Am. Enfermagem*. 2010;18(4):740-7. www.eerp.usp.br/rlae.
18. Kaşıkçı MK. Hemşirelik Süreci. Karagözoğlu Ş, Demiray A, Doğan P. (Eds.). *Temel Hemşirelik Uygulama İçin Esaslar*. İçinde. Ankara:Ankara Nobel Tıp Kitabevleri;2023. ss:174-193.
19. Yıldız FT, Yıldırım D. Hemşirelik Süreci. Kara Kaşıkçı M, Akın E. (Eds.). *Hemşirelik Esasları* içinde. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri;2021.ss:65-84.
20. Alkaya SA. Cinsellik. Aştı TA, Karadağ A. (Eds.) *Hemşirelik Esasları* içinde. İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık;2019. ss:929-940.
21. Alcântara Cavalcante Y, de Oliveira Lopes MV, Martins da Silva, V. et al. Etiological factors related to the nursing diagnosis "post-trauma syndrome" in women victims of violence: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Nursing Knowledge*, 2022; 33, 280–289. <https://doi.org/10.1111/2047-3095.12358>.
22. Herdman TH, Kamitsuru S. NANDA International nursing diagnoses: Definitions & classification, 2021–2023. Herdman TH, Kamitsuru S. (Eds.). Wiley-Blackwell;2021. pp:24-41.
23. World Health Organization. 2003. "Skills for Health: Skills-Based Health Education Including Life Skills: An Important Component of a Child-Friendly/Health-Promoting School." WHO. Accessed 6 May 2023. <http://apps.who.int/iris/handle/10665/42818>.
24. Lee GY, Lee DY. Effects of a life skills-based sexuality education programme on the life-skills, sexuality knowledge, self-management skills for sexual health, and programme satisfaction of adolescents. *Sex Education* 2019;19(5):519-533. <https://doi.org/10.1080/14681811.2018.1552584>
25. Oskay Ü. Cinsellik ve Üreme Sağlığının Değerlendirilmesi. Aslan FE. (Ed.). *Sağlığın Değerlendirilmesi*. İstanbul: Akademisyen Yayınevi; 2014. ss:107-122.

BÖLÜM 21

CİNSEL YAŞAM VE ÜREME SAĞLIĞINDA YASAL VE ETİK KONULAR

Özlem KARABULUTLU¹
Cansu Mine AYDIN²

Bir millet, zenginliğiyle değil, ahlâk değeriyle ölçülür. (M.Kemal ATATÜRK)

GİRİŞ

Yunanca'da "ethos" kelimesinden köken alan ve "karakter" anlamına gelen etik kavramı gelenek ve alışkanlık ya da insan eylemlerini ahlaki açıdan sorgulayan kavram olarak tanımlanmaktadır (1,2). Etik kavramı hakkında tek ve geçerli bir tanım bulunmamaktadır (3). Etik başkaları ile kurulan iyi bir yaşamın olması konusunda bireyin kişisel düşünmesini etkileyerek iyi veya kötü ayrımı yapmasını sağlamaktadır. Davranışlara felsefi açıdan anlam kazandırarak doğru veya yanlış, ödev ya da yükümlülük gibi toplumsal sorumluluk kavramlarını da sorgulamaktadır. Etiğin kendisine özgü bir konusu bulunarak insanların sahip olduğu tutum ve davranışları şeklinde de adlandırılmaktadır (2). Etik ile ahlak sıklıkla karıştırılan iki kavram olup ahlak kişiden kişiye göre değişirken etik ise herkes için değişmez niteliğe sahiptir (4). Ahlak, toplumda bulunan bireylerin uymak zorunda olduğu davranış biçimi ile kurallar, güzel huylar ve iyi nitelikler olarak adlandırılmaktadır (5). Etik, ahlakla ilgili olarak insan davranışlarının neden ve amaçları hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır (2). Etik kavramı toplumsal yaşamda her alanda karşımıza çıkan bir kavram olup doğru ile yanlış ayırt etme, değerlilik, güvenilirlik, adil olma, dürüstlük, zarar vermeme-yarar

¹ Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, okarabulutlu@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-5307-5186

² Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, cansumine2236@gmail.com
ORCID iD: 0000-0002-0165-1441

lendiren profesyonel hemşirelik/ebelik değerlerine göre hareket etmelidir. Üreme sağlığı alanında hemşireler/ebeler kendi önyargı ve eğilimi iyi tanıyarak etik onay almalıdır. Yasal olarak olaya katılma hakkı olan bireyleri ayırt ederek, bireyi ve olaya dahil olan herkesi dinleyerek doğru veriler ile gerçeklere ulaşmalıdır. Hemşire/ ebe karar aldıktan sonra uygulamaya geçmeden önce tekrar gözden geçirilmelidir. Hemşire/ebe cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmeti sunarken bilgilendirme, mahremiyetin korunması, aydınlatılmış onam alma, kaliteli bakım sunma, bireyin beden bütünlüğünü konusunda karar verme ve suç bildirimini yapma gibi konularda etik ve yasal ihlale neden olabilmektedir. Etik ve yasal sorunların çözümünün sağlanabilmesi için bütüncül yaklaşımlar kullanılmalıdır (7).

SONUÇ

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanında olan etiğin önemi vurgulanmakta olup sağlık profesyonellerinin bu alanda pek çok konuda etik ikilem yaşadıkları belirlenmiştir. Maternal ve fetal sağlığın söz konusu olduğu durumlarda daha fazla etik ikilem yaşanmaktadır. Bu durum sağlık profesyonellerinin etik karar verme becerisinin ön planda tutulmasını gerekli kılmaktadır. Eğer sağlık profesyoneli bilgi ve deneyim açısından yetersiz ise etik ihlallerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu açıdan sağlık profesyonellerinin, etik ve yasal süreç açısından bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması önemlidir.

KAYNAKLAR

1. Yılmaz N, Erdoğan E, Kayar Z, et al. Sağlık çalışanlarında etik liderlik algısının psikolojik sahiplenme üzerine etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2023; 23(3): 1005-1024. <https://doi.org/10.18037/Ausbd.1259182>
2. Usta A. Kuramdan uygulamaya kamu yönetiminde etik ve ahlâk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.2011; 1(2): 39-50.
3. Bilgin Rıfat. Türkiye’de kamu sağlık kuruluşlarında yaşanan etik dışı davranışlar ve uygulamaların genel görünümü. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.2018; 7(13): 119-140.
4. Türkoğlu M. İnsan kaynakları yönetiminde etik dışı davranışlar ve etik ikilemler üzerine bir araştırma [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi; 2019.
5. Bodur H. Etiğin alet çantasına bakmak: ahlâk, etik ve ilintili temel kavramlar üzerine notlar. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*. 2017; 155-190.
6. Elçigil A, Bahar Z, Beşer A, et al. Hemşirelerin karşılaştıkları etik ikilemlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2011;14(2):52-60.
7. Aşçı Ö, Gökdemir F. Etik yönleriyle üreme hakları ve cinsel haklar. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*. 2017;3(3):151-162.
8. Abiç A, Yılmaz D. Güncel kadın sağlığı konuları: etik ve yasal durum nedir? *Social Science Studies*. 2019;7(1): 20-34.
9. Şahin NZ. Yahudi ve İslam hukuku açısından yardımcı üreme tekniklerinde donör kullanımı. *Journal of Islamic Law Studies*. 2016; (28): 137-158.

10. Alon I, Chebance Z, Massucci FA, et al. Mapping ethical, legal, & social implications (ELSI) of assisted reproductive technologies. *J Assist Reprod Genet.* 2023;40(9):2045-2062. doi:10.1007/s10815-023-02854-4
11. Kuş Ö, Özbek Güven G. Üreme turizmi ile yaygınlaşan taşıyıcı annelik üzerine etik bir değerlendirme. *TJOB.* 2021;8(2):126-33.
12. Rinehart LA. Storage, transport, and disposition of gametes and embryos: legal issues and practical considerations. *Fertil Steril.* 2021;115(2):274-281. doi:10.1016/j.fertnstert.2020.11.025
13. Amanak K, Kavlak O. Etik boyutu tartışılan yardımcı üreme teknikleri ve yasal düzenlemeler. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi.*2013; 29(1):68-75.
14. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. *Üremeye yardımcı tedavi uygulamaları ve üremeye yardımcı tedavi merkezleri hakkında yönetmelik.* (10/12/2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20085&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> adresinden ulaşılmıştır).
15. Malkoç EŞ. (2014). Uluslararası Taşıyıcı Annelik Sözleşmesinden Doğan İhtilaflarda Uygulanacak Hukuk. *Public and Private International Law Bulletin.*2014; 35(2):13-49.
16. Az A, Karaman M. Üremeye yardımcı tedavi yöntemleri ve etik sorunlar: Mümkün olan her şey ahlaki midir?. *Androloji Bülteni.* 2022; 24(4): 278 - 287. 10.24898/tandro.2022.22800
17. Gölcüklü İ. Milletlerarası taşıyıcı anneliğe ilişkin kararların tanınması ve tenfizi. *GSÜHFD.* 2021;1:835-865.
18. Hakeri H. Taşıyıcı Annelik. *Uluslararası Sağlık Hukuku Sempozyumu,*16-17 Ekim, Lefkoşa, (2014). p.83-92.
19. Cevher DS. Bakıcı: Taşıyıcı annelik ve yumurta-sperm bankacılığı üzerine. *Türkiye Biyoetik Dergisi.*2017; 4(2): 97-99.
20. Australian Government National Health and Medical Research Council. *Ethical guidelines on the use of assisted reproductive technology in clinical practice and research.* (10/12/2023 tarihinde <https://www.nhmrc.gov.au/guidelines-publications/e79> adresinden ulaşılmıştır).
21. Amanak K, Kavlak O. Etik boyutu tartışılan yardımcı üreme teknikleri ve yasal düzenlemeler. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,*2013; 29(1): 68-75.
22. Carr SV. Surrogacy and ethics in women with cancer. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol.* 2019;55:117-127. doi:10.1016/j.bpobgyn.2018.11.001
23. Koyun A, Büken NÖ. A violation of equality and the right to life: Sex selection (Bir eşitlik ve yaşama hakkı ihlali: Cinsiyet seçimi). *Journal of Human Sciences.* 2013; 10(1): 34-46
24. FIGO komitesi. *Obstetrik ve Jinekolojide etik konular.* (İsmail Dölen, Çev Ed.). Ankara: Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği yayını; 2008.
25. Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine. Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine. Interests, obligations, and rights in gamete and embryo donation: an Ethics Committee opinion. *Fertil Steril.* 2019;111(4):664-670. doi:10.1016/j.fertnstert.2019.01.018
26. Huele EH, Kool EM, Bos AME, et al. The ethics of embryo donation: what are the moral similarities and differences of surplus embryo donation and double gamete donation? *Hum Reprod.* 2020;35:2171-8.
27. The Swedish National Council on Medical Ethics. *Assisted reproduction – ethical aspects* (10/12/2023 tarihinde <https://www.smer.se/wp-content/uploads/2013/03/Slutversion-sammanfattning-eng-Assisted-reproduction.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
28. T.C. Sağlık Bakanlığı. *Üremeye yardımcı tedavi uygulamaları ve üremeye yardımcı tedavi merkezleri hakkında yönetmelik* (10/12/2023 tarihinde (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100306-10.htm> adresinden ulaşılmıştır).
29. Koç E, Kızılkaya Beji N. Başarılı infertilite tedavisi sonrası gebelerin yaşadığı problemler ve danışmanlık. *DÜ Sağlık Bil Enst Derg.* 2017;6(3):201-206.

30. Turan Ü. *Sperm kardeşliği* (10/12/2023 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/sperm-kardesligi-11661564> adresinden ulaşılmıştır).
31. Dickens BM. Ethical issues arising from the use of assisted reproductive Technologies. *Current Practices and Controversies in Assisted Reproduction*,17-21 September, Switzerland,(2001).p.333-348
32. Kurt E, Tunca Y. Temel etik ilkeler çerçevesinde gebeliğin sonlandırılmasındaki etik ikilemlere bir bakış. *Haseki Tıp Bülteni*. 2016; 54(2): 57 - 61.
33. Arifoğlu B, Türkiye'de kürtajın etik açıdan incelenmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2020; 33(150):123-135.
34. İstanbul Barosu Sağlık Hukuk Merkezi. *Sağlık Hukuku Makaleleri II*. (1.baskı). İstanbul: Ege Reklam Basın;2012.
35. Kalkan M. Biyo etik sorunlar ve dinlerin ötanazi ve intihara bakışı. *Kent Akademisi*,2014;7(17):15-25.
36. Dölen İ. Kürtaj gerçeği. *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Görüşü*, 2012;10(Özel Sayı):75-82.
37. Kadın ve Aile Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi. *Yasal Ancak Ulaşılabilir Değil: Türkiye'deki Kamu Hastanelerinde Kürtaj Hizmetler*, (10/12/2023 tarihinde (<https://gender.khas.edu.tr/tr/yasal-ancak-ulasilabilir-degil> turkiyedeki-kamu-hastanelerinde-kurtaj-hizmetleri adresinden ulaşılmıştır).
38. Carr SV. Surrogacy and ethics in women with cancer. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol*. 2019;55:117-127. doi:10.1016/j.bpobgyn.2018.11.001
39. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı. *Vakalarla Türkiye'de üreme hakları*.(1.baskı).İstanbul: Turap Tanıtım Yayınları;2012
40. Erbaş R. Türk ceza hukuku açısından kısırlaştırma. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 2015;73(1):91-128.
41. DüNDAR T, ÖZSOY S. Gönüllü sterilizasyonda eş onayı: bir üreme hakkı ihlali mi? *STED*.2019;28(3):222-227.
42. Yar ŞS. Kadın ve erkeklerin cerrahi sterilizasyon yöntemlerine yönelik bilgi, tutum ve inanışlarının incelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi;2023.
43. DüNDAR T, ÖZSOY S. Kadınların tüp ligasyonu ve eş imzası hakkındaki düşünceleri: nitel bir çalışma. 2. *Uluslararası 3. Ulusal Doğum Sonu Bakım Kongresi*, 3-6 Ekim, Konya, (2019).p.752-761
44. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. *Rahim tahliyesi ve sterilizasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve denetlenmesine ilişkin tüzük*(10/12/2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/2.5.837395.pdf> adresinden erişilmiştir).
45. Fırat T. Genital muayene suçu ve hekim sorumluluğu.[Doktora Tezi]. İstanbul: Medipol Üniversitesi;2021.
46. Şimşek H. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye örneği. *Deü Tıp Fakültesi Dergisi*,2021; 25(2): 119 - 126.
47. World Health Organization (2018). *Eliminating Virginity Testing: An Interagency Statement*. (10/12/2023 tarihinde <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/275451/WHO-RHR-18.15-eng.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
48. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. *Türk ceza kanunu*.(10/12/2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
49. World Health Organization. *Responding To Children And Adolescents Who Have Been Sexually Abused*.(10/12/2023 tarihinde <https://www.who.int/publications/i/item/9789241550147> adresinden ulaşılmıştır).
50. Karadağlı F. Profesyonel hemşirelikte etik. *Dü sağlık bil enst derg*, 2017;6(3):197-200.

BÖLÜM 22

CİNSEL SAĞLIK İLE İLGİLİ KURUM VE KURULUŞLAR

Nazife BAKIR¹

GİRİŞ

Ülkemizdeki ve yurtdışındaki cinsel sağlık ile ilgili kurum ve kuruluşlar cinsel sağlık konusunda bilincin yükseltilmesi adına eğitim, danışmanlık, terapi hizmetleri yanı sıra bilimsel çalışma vb. hizmetlerde rol almaktadır. Aşağıda ülkemizdeki ve yurtdışındaki cinsel sağlık ile ilgili bazı kurum ve kuruluşlar hakkında bilgi verilmiştir.

ÜLKEMİZDEKİ KURUM VE KURULUŞLAR

Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği

Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD), cinsellik alanında çalışmakta olan deneyimli psikiyatrist ve psikolog tarafından 1998 yılında kurulmuştur. Merkezi İstanbul olan ve şubesi olmayan CETAD'ın amaçları arasında;

“-Türkiye genelinde farklı disiplinler tarafından yürütülen cinsel sağlık, cinsel eğitim, cinsel işlev bozukluklarının tedavileri ve evlilik terapileri ile bu konularda danışmanlık hizmetlerinde görev alan tüm kuruluş ve profesyoneller arasında eşgüdümü ve işbirliğini sağlayarak, bu konulardaki her türlü bilgi birikimini ve hizmet etkinliğini arttırmak ve toplum sağlığına katkıda bulunmak.

¹ Doç. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, nazbakir@hotmail.com, , ORCID iD : 0000-0003-1324-0647

SONUÇ

Cinsel sağlık alanında hizmet veren kurum ve kuruluşlar cinsel sağlık alanında farkındalığın artırılması ve araştırma, eğitim yoluyla cinselliğe ait daha iyi bir anlayış kazandırılmasında rol oynamaktadır.

KAYNAKLAR

1. Sexual health, WHO, (25/08/2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1 adresinden ulaşılmıştır).
2. Cinsel Eğitim, Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD) Dernek Hakkında (25/08/2023 tarihinde <https://www.cetad.org.tr/menu/6/dernek-hakkında> adresinden ulaşılmıştır).
3. CİSEF Hakkında (28/08/2023 tarihinde <https://www.cisef.org.tr/cisef-hakkında> adresinden ulaşılmıştır).
4. Cinsel Sağlık Dernekleri Federasyonu Tüzüğü (28/08/2023 tarihinde <https://www.cisef.org.tr/cisef-tuzuk> adresinden ulaşılmıştır).
5. Bütüncül ve Fonksiyonel Cinsel Sağlık Derneği Tüzüğü (28/08/2023 tarihinde <https://www.cisef.org.tr/koken/tuzuk.php> adresinden ulaşılmıştır).
6. AHCİTED Tüzüğü (28/08/2023 tarihinde <https://www.ahcited.org/ahcited-derneği/ahcited-tuzugu/> adresinden ulaşılmıştır).
7. JİNESEKS Hakkımızda (28/08/2023 tarihinde <https://dernek.cisef.org.tr/jineseks/> adresinden ulaşılmıştır).
8. Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği Hakkımızda (25/08/2023 tarihinde <https://www.cised.org.tr/sayfa3.html> adresinden ulaşılmıştır).
9. Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği Tüzüğü (25/08/2023 tarihinde <https://www.cised.org.tr/sayfa2.html> adresinden ulaşılmıştır).
10. Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı (TAPV) tarihçe (01/09/2023 tarihinde <https://www.tapv.org.tr/hakkımızda/tarihce/> adresinden ulaşılmıştır).
11. HECEDER Tüzük (05/01/2024 tarihinde <https://dernek.cisef.org.tr/heceder/tuzuk> adresinden ulaşılmıştır).
12. Cinsel Sağlık Kuruluşları (01/09/2023 tarihinde <https://www.cisef.org.tr/bilgilendirme/25/cinsel-saglik-kuruluslari> adresinden ulaşılmıştır).
13. World Association for Sexual Health (WAS) Statutes and Bylaws Approved by the WAS General Assembly on May 30, 2017, Prague, Czech Republic. (01/09/2023 tarihinde <https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2021/06/WAS-statutes-bylaws-clean.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
14. European Federation of Sexology, About us (01/09/2023 tarihinde <https://europeansexology.com/about-us/> adresinden ulaşılmıştır).
15. European Federation of Sexology Statutes (4th Version 2016) (01/09/2023 tarihinde <https://europeansexology.com/wp-content/uploads/4.-Statutes-signed-2016-final.pdf> adresinden ulaşılmıştır).
16. Bylaws of The International Society For The Study of Women's Sexual Health (02/09/2023 tarihinde https://www.isswsh.org/images/ISSWSH_BYLAWS_4-10-21.pdf adresinden ulaşılmıştır).
17. The American Association of Sexuality Educators, Counselors and Therapists (AASECT) Our Story (02/09/2023 tarihinde <https://www.aasect.org/about-aasect> adresinden ulaşılmıştır).
18. Eli Coleman Institute for Sexual and Gender Health About (03/09/2023 tarihinde <https://med.umn.edu/sexualhealth> adresinden ulaşılmıştır).
19. Kinsey Institute, Indiana University About (03/09/2023 tarihinde <https://kinseyinstitute.org/about/index.php> adresinden ulaşılmıştır).